M. Tınaz TİTİZ

2. Baskı

sorunların intikamı:

çözemeyeni çözerler!

PEGEM AKADEMİ

M. Tınaz TİTİZ

2. Baskı

sorunların intikamı:

çözemeyeni çözerler!

PEGEM AKADEMİ

M. Tınaz Titiz

SORUNLARIN İNTİKAMI: Çözemeyeni Çözerler!

ISBN 978-605-364-138-4

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

1. Baskı: Mart 2011
2. Baskı: Kasım 2011

Yayın Proje Yönetmeni: Arzu Doğan Batur
Dizgi-Grafik Tasarım: Didem Gürleyik
Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı
Baskı: Ayrıntı Matbaası
(Ankara-0312-394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 13987

YAYINEVİ

adakale sokak 4/1 yenişehir-ankara
tel: +90 312 4306750-51 (pbx)
belgeç: +90 312 4354460
gsm: 0506 3451936 - 0541 9104545
- 0533 2055230
e-ileti: pegem@pegem.net

YAZIŞMA

P.K.175 06442 yenişehir-ankara

DAĞITIM

sağlık sokak 17/a yenişehir-ankara
tel: +90 312 4345424
belgeç: +90 312 4313738
gsm: 0506 3451937 - 0541 4345424
- 0533 2055231
e-ileti: siparis@pegem.net

internet: PEGEM.NET

M. TINAZ TİTİZ

1942 yılında İstanbul'da doğdu. İTÜ Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Elektrik Mühendisliği bölümünü 1963'te bitirdi.

1963-'80 yılları arasında *-'65-'67 arasındaki askerlik dönemi dışında-* Zonguldak'ta Ereğli Kömürleri İşletmesi'nin çeşitli bölümlerinde çalıştı. İşletme ve bakım mühendisliği, etüd-plânlama mühendisliği, başmühendislik, yöneylem araştırması bölümü yöneticiliği görevlerinden sonra 1980 sonunda ayrılıp, 1983 Kasım ayına kadar bir elektronik şirketinin genel müdürlüğünü yaptı.

6 Kasım 1983 seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili seçilerek TBMM'ne girdi. 1983-'95 yılları arasında 3 dönem, sırasıyla İstanbul, Zonguldak ve Ankara milletvekillikleri yaptı. 1985-'88 arasında 3 yıl Devlet Bakanlığı, 1988-'89 arasında 14 ay Kültür ve Turizm Bakanlığı görevlerinde bulundu.

1995 yılında parlamentodan ayrıldıktan sonra yönetim danışmanlığı ve Soru Konferansı® kolaylaştırıcılık hizmeti vermeye başladı.

Sorun çözme, girişimcilik ve *toplum sorunları* konusunda yazdıklarını 15 kitap halinde topladı. Bunlardan baskıları tükenip yeniden basılmayanlar www.tinaztitiz.com/yayin.html adresinden indirilebiliyor. Bir süre çeşitli dergi ve gazetelerde yazı yazdıktan sonra 1999 yılından beri kendi web sitesinde (www.tinaztitiz.com) yazıyor.

1994 yılından bu yana, 2002-2004 arası hariç, kurucuları arasında yer aldığı Beyaz Nokta® Gelişim Vakfı'nın başkanlığını yürütüyor.

Eşi *–İTÜ'den sınıf arkadaşı-* Tülay Titiz (Eriş) ile 48nci evlilik yıldönümünü kutladığı 2011 yılında 2 çocuk ve 3 torun sahibidir.

Büro ve ev:

İnönü Cad., SÜMKO Sitesi, M3A Blok, Kat 9-39, 34736 Kadıköy-İstanbul

Tel: (0532) 526-1077

e-posta: tinaz@tinaztitiz.com

http://www.tinaztitiz.com

"Yaşamın boyunca bana öğrenme ortamları hazırlayan herkese: Başta ailem olmak üzere, dostlarıma, arkadaşlarıma, tanıdıklarıma ve özellikle de dost olmayanlara minnet duygularıyla..."

TEŞEKKÜR

Hemen her kitabın başında, yazım sırasında sabır gösterip yazara zaman yaratanlara, hazırlık nüshalarını tashih edenlere ve genel olarak katkıda bulunanlara teşekkür edilir.

Ben de bu zevkli gerekliliği aynen yerine getiriyorum, ama bu kadar değil.

Kitaba esas alınan çalışmalar, bir yıl kadar evvel, Sorun Çözme Kabiliyeti yetmezliği'nin nedenlerini ve o nedenleri ortadan kaldırabilecek çözümleri aramak ve anlamak amacıyla bir grup gönüllünün katılımlarıyla başladı. Her katkıdan sonra yeniden şekillenen çözümleme, sonunda bu kitabın dizin sayfasında görülen zihin haritasındaki genişlik ve derinliğe erişti. Sanırım ki bu şekilde kolektif biçimde yazılan –raporlar hariç- kitap sayısı pek fazla değildir. Bu nedenle, bu süreçte tüm katkıda bulunanlara içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ama yine de iki kişiyi ayırarak: Prof. Dr. Sn. Kenan Mortan ve Sn. Osman Arolat. Tüm katkılar alınıp kitap bitirildikten sonra bütünüyle okuyup, epeyce değişmesini sağlayan bu iki dosta ayrıcalıklı teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, Sn. Dr. Necati Saygılı'ya, Sn. Güler Yüksel'e, günbegün önerdikleri düzeltmeler için; Sn. Bülent Ağaoğlu'na neredeyse bir kitap yazacak kadar hacimli ve titiz düzeltme ve önerileri için; kitaba verdiğim ilk adın (*Derindeki İllet*) olumlu çağrışım yapacak şekilde değişmesini *(Derinden İyileşme)* sağlayan kızım Dr. Beyhan Titiz Maybach'a; bir süre sonra da şu anki adının isim babası Sn. Mehmet Ceylan'a teşekkür ederim.

İçtenlikli bir teşekkürüm de, toplumumuzun sorun çözme kabiliyetinin, gelişmiş toplumlarınkinden pek de farklı olmadığını söyleyerek beni uyandıran –ve böylece sorunun niçin toplum gündeminde olmadığını anlamamı sağlayan- adını şu an unuttuğum bir dostumadır; o olmasaydı, bu sorunun niçin aydınlarımızın gündeminde olmadığını hala anlamamış olacaktım.

Kitabın yazar bölümüne «derleyen» denilmesinin bir nedeni bu iken, diğer nedeni de yayında yer alan bana ait bilgi ve görüşlerin de, onbeş yıldır Beyaz Nokta'ya entellektüel katkı yapanların ya aslı ya yansıması olmasıdır. Bu sadece burada yazılanlar için değil, yer yer verilen referanslar (*www.tinaztitiz.com* yazıları) için de doğrudur. Onların da büyük bölümü –belki içselleştirilmiş- yansımalardır.

"İfade ettiğim her cümle bir belirtim olarak değil bir soru olarak anlaşılmalıdır."

Niels Bohr

ÖNSÖZ

Sorun Çözme Kabiliyeti, kelimenin tam anlamıyla *Pandora'nın Kutusu'dur*[1].

Ama herhalde, böyle bir doğurgan sorun'un korkutuculuğundan, insanımız böyle bir sorun'un var olmadığını düşünegelmiştir. Hatta ne olur ne olmaz, sorun'un ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir kavramı da ne kendi icadetmiş ne de başka kültürlerden kendininkine aktarmıştır. Bu kavram *kök-sorun / hayalet-sorun*[2] kavramıdır.

Adına kurnazlık mı yoksa aymazlık mı denilmeli bilinmez ama kesin olan, sorunu görmezden gelmenin bu topluma -ve benzerlerine- çok pahalıya patladığıdır, o da şimdilik.

Bu kavramla ilk karşılaşanların tepkisi; *"Sorunlar paketlenip üzerine de SÇ kabiliyeti etiketi yapıştırılırsa sorunlarda bir değişiklik, bir çözülme olur mu? Bu sadece bir adlandırmadan ibarettir*" biçimindedir. Bu itiraz önemlidir; gerçekten de ilk bakışta doğru görünüyor.

Karşılaşılan bir sorun'un SÇ kabiliyeti yetmezliği nedeniyle mi, yoksa her toplumda rastlanabilecek sıradanlıkta neden(ler)den mi oldu-

---

1 Açıldığında, içinden her türlü olumsuzluğun ortaya saçıldığına inanılan *mitolojik kavanoz (pyxis).*

2 Bu, sadece bazı sorunların gerçekte olmadığını, onların birer hayalet (phantom) sorun olarak göründüğünü anlatmak için kullanılan bir deyimdir. Örneğin, bıçaklanarak öldürülen bir adamın ölüm nedeni olarak aşırı kan kaybı gösterilirse buradaki kan kaybı hayalet sorun' dur. Yani aslında ölüm nedeni bu değildir. Olsa olsa tıbbi neden budur, belki tıbbi neden bile bu değil mesela beynin oksijenle beslenememesidir. Hatta bıçaklanma olayı da bir hayalet sorun'dur. Bu şekilde geriye doğru gidildikçe öldürme olayının gerçek nedenlerine doğru varılır. En son bulunan nedene ise Kök (root) Sorun denilmektedir. Hayalet ve Kök Sorun'ların pratik olarak önemi büyüktür. Görevi sorun çözmek olan kişilerin bilmesi gereken nokta şudur: Hayalet Sorun'lar değil, ancak Kök Sorun'lar çözülebilir!.

ğunun anlaşılması önemlidir. Bir diğer deyimle SÇ kabiliyeti yetmeziği bir kök-neden midir yoksa bir *sonuç* mu?

Pekala kolaylıkla, bu yetmezliğin eğitim sistemimizdeki kronikleşmiş sorunlar, bir köprü coğrafyada yaşıyor olmak nedeniyle sorun stokumuzun daima kaldırabileceğimizden (çözebileceğimizden) ağır olması vb nedenler yüzünden ortaya çıkan bir *sonuç* olduğu savunulabilir ki aslında bunlar doğrudur da. Gerçekten de SÇ kabiliyeti yetmezliği bu ve benzeri nedenlerle (4'te açıklanmıştır) ortaya çıkmış bir *sonuç* idi; ama artık değildir. Neden ve sonucun birbirlerini sürekli besledikleri ve böylece nedenin aynı zamanda sonuç, sonucun da neden olduğu tüm döngülerde durum benzerdir.

Aşırı perhiz ve beslenme yetersizliği nedeniyle aneroksiya sarmalına düşen bir kişinin bu durumunda neden ve sonuç hangileridir? Doğru cevap, beslenme yetersizliği ve aneroksiya birbirini beslemektedir.

Yüksek enflasyon ve işsizlik olgusu için de benzer sarmal geçerlidir. Yüksek enflasyon birçok işin iflas etmesine, bu ise işsizliğe neden olur; işsizlik ise üretim azalması nedeniyle ek bir enflasyona yol açar. Sosyal olayların hemen hepsinde bu çığ olgusu geçerlidir.

İşte SÇ kabiliyeti yetmezliği adını verdiğimiz olgunun tek başına bir kök-sorun olarak tanımlanmasının nedeni, *-ona yol açan nedenlerin kalıcı hale gelmiş tabiatları nedeniyle- kendi kendisinin nedeni* haline gelmiş olmasıdır. Bu olgu 4.8'de daha ayrıntılı açıklanmaktadır.

Tahmin edilebileceği gibi, her türlü kendi üzerine kapalı neden-sonuç ilişkisi, dönerek kendini güçlendiren (olumlu ya da olumsuz yönde) bir etki yaratmakta olup, fizikteki *çığ etkisi*'nin tam olarak benzeridir.

Metin içinde yer yer altı çizili (*hyperlink*) başvuru adresleri belirtilmiştir. Metnin elektronik kopyasını okuyacaklar için kolaylaştırıcılık sağlayan bu bağlantılar, kağıt formatında okuyacaklar için bir anlam ifade etmeyeceğinden, bir web tarayıcısına yazılıp okunması önerilir.

Metnin okunmasındaki akıcılığı bozmamak, bir yandan da gereken açıklamaları yapabilmek için (*Kutu*), (*dip not*) ve (*son not*) olarak 3 ayrı ekleme kullanılmıştır. Hemen metnin içinde akıcılığı bozmadan verilmesi gereken açıklamalar (*kutu*), birkaç satır olanlar *dip not* ve bir-

kaç sayfaya kadar olanlar ise *son not*'tur. Kutular (Kutu 1, Kutu 2, …) şeklinde sayfa içinde; dip notlar ilgili sayfanın altında 1, 2, 3, … şeklinde ve son notlar ise metnin en sonunda A, B, C, ...AA, BB,… notasyonuyla işaretlenmiştir.

Bu yayından beklenti, SÇ kabiliyeti yetmezliği sorununun toplum gündemine girmesi, çalışma konusu *sorun çözmek* ya da daha doğru biçimdeki ifadesiyle *«sorun çözecek olanlara uygun ortam hazırlamak»* olanların dikkatini bu konu üzerine çekmektir.

Antropolog ve tarihçi Joseph A. Tainter 1996 yılında yazmış olduğu *(Complexity, problem solving and sustainable societies)*[3] başlıklı makalesinde, bir toplumda çeşitli sorunları çözmekle görevli kurumların başarı ya da başarısızlıklarının, o toplumun sürdürülebilirlik ya da çöküşünü belirlediğini; *sosyal karmaşıklık ve* o karmaşıklığın *enerji yoluyla sübvansiyonu* arasındaki azalan getiri ilişkisinin negatife dönmesi halinde karmaşıklığın yönetilemez hale gelip çöküş sürecinin başladığını tartışmakta, Roma İmparatorluğu gibi birkaç toplumun çöküşlerini de örnek olarak vermektedir.

Bu öngörüsü, makale içinde net olarak şu şekilde ifade edilmektedir:

> "Bu tarihsel örneklerin gösterdiği şey, varlığını sürdürebilecek bir toplumun özelliklerinden birinin, *-ya giderek artan veya istikrarlı getiriye sahip ya da tedariki, mâliyeti ve kalitesi güven altına alınmış, enerji sübvansiyonu ile finanse edilebilecek azalan verimli-* sürdürülebilir bir sorun çözme sistemi olduğudur."

---

3 *http://dieoff.org/page134.htm*(EN),*http://www.beyaznokta.org.tr/cms/images/201008251656_TR_complexity_OK.pdf* (TR)

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde de benzer motifler bulunduğunu[4], ama çöküşün küllerinden doğan cumhuriyetin kültürel karmaşıklığı yönetebilme –bu kitaptaki karşılığı ile *Sorun Çözme Kabiliyeti*- genlerinin de Tainter'in teşhisinin izlerini taşıdığı kuşkusu yersiz sayılmamalıdır.

Bu yaşamsal konu üzerinde başlatılabilecek odaklanmanın toplum gündemine taşınarak, gündelik çekişmelerin dışında bir *"derinden iyileşme"* sürecini başlatabileceği ümit edilmektedir.

Bu kitabı okuyanlar, söz konusu yetmezliğin giderilmesi için yapılması gerekenlerin çokluğunu ve alabileceği süreyi düşündüklerinde muhtemelen bir ümitsizliğe kapılabilirler. Ancak şu unutulmamalıdır ki her hastalık sürecinde umudun en parladığı anlardan birisi de hastalığın kabul edildiği andır. Kuşkusuz –özellikle de kültürle ilgili konulardaki-toplumsal değişimlerin söz konusu olduğu hallerdeki uzun süreler belki gelecek kuşaklara sarkabilir. Ama kısa ve orta vadeli önlemler, görünür bir gelecekte de olumlu sonuçlar verecektir. Özellikle de düzelmeye başlayan süreçlerin yaratabileceği pozitif geri beslemeler en büyük ümittir. Kitaba bu nedenle önce *"Derinden İyileşme"* başlığı konulmuştu. Daha sonra gelen bir öneri ise tam olarak neyin ifade edilmek istendiğini anlatır türden olduğu için o benimsendi: *Sorunların İntikamı..Çözemeyeni Çözerler!*

Bizim fedakarlıklarımız gelecek kuşaklara refah ve mutluluk olarak yansıyacaktır.

Bu beklentinin gerçekleşeceği umuduyla.

M.Tınaz Titiz

Ocak 2011, İstanbul

4 Kennedy, P., *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, T. İş Bankası Yayınları, 1998

1. Giriş ve Tanımlar

1.1. Giriş

Önce bir soru: Bir toplumun –tüm birey ve kurumlarıyla- çözebileceği sorunların en üst karmaşıklık düzeyini belirleyen ne(ler)dir? Anlayış kolaylığı açısından bu *düzeyi* Sorun Çözme Kabiliyeti (SÇ kabiliyeti) olarak adlandıralım.

Bu soru'nun yanıtlanmasını biraz erteleyip, önce bu sorunun devamı niteliğindeki ikinci soruyu soralım: *Sözü edilen SÇ kabiliyeti, bir toplumun hangi niteliklerini belirler?* Tam cevap "herşeyini belirler"dir. Bu "herşey" içinden ilgimizi çok çekmesi gereken şu 3 önemli parçaya daha dikkatli bakalım ve toplumumuzun şu niteliklerinin de SÇ kabiliyeti tarafından belirlendiğini görelim:

(1) Vatandaşlarının dindar-dindar olmayan, Türk-Kürt, alevi-sünni vd eksenler çevresindeki bütünlüğünü koruyabilme yeteneğini, toplumun SÇ kabiliyeti belirler; bu kabiliyeti düşük bir toplum bütünlüğünü koruyamaz.

(2) Demokrasi-otokrasi skalasında, askeri ya da sivil otokrasi uçlarından uzak durabilme yeteneğini belirler. SÇ kabiliyeti düşük toplum, sorunlarını daima otokratik yönetimler / yöntemler yoluyla çözme eğilimindedir. Bu eğilim askeri veya sivil her türlü otokratik yöntemin saklı özendiricisi olur.

(3) Global rekabet arenasında kendini sömürtmeden ayakta durabilme yeteneğini belirler. *Toplumsal rekabet gücü*[5] *(global competitiveness)* denilen bileşik ölçüt aslında tam da o toplumun SÇ kabiliyeti değil midir?

---

5 Global Competitiveness Index, The Global Copmetitiveness Report 2009-2010, World Economic Forum verilerine göre Türkiye'nin bu ölçeklendirmedeki yeri 61nci sıradır.

SÇ kabiliyeti'nin belirlediği çok sayıda özellik arasından seçilen bu üçü, *ülke bütünlüğü* (birlikte yaşayabilme becerisi), *demokrasi* ve *ekonomik refahın sürdürülebilirliği* olup aslında bütün geri kalanlar bunların birer türevidir.

SÇ kabiliyeti yerine, tarihsel veya sosyolojik kimi gerçekler ya da ideolojik tercihlerin temel belirleyici olduğu ileri sürülebilir, nitekim genelde de öyle oluyor. Sosyolojik gerçeklerin, ideolojik tercihlerin bir toplumun yaşamı üzerinde etkili olmadığı kuşkusuz ileri sürülemez. Ama SÇ kabiliyeti öyle derindeki bir belirleyicidir ki, o tercihlerin de ortaya çıkmasına yol açar; bir yandan da –tüm toplumsal olaylarda olduğu gibi- hemen sonuçlarıyla döngüsel bir etkileşime girer.

Bu döngüsel sürecin ürünleri olarak ortaya çıkan hemen her sonuç, o toplumun bir yanlışı olarak nitelenebilir. Sorunlarını çözemeyen, toplumsal enerjisini sürekli olarak sorunlarla –sonuçsuz biçimde- uğraşarak heba eden bir toplum, sorun stokunu artırırken, akıl veya erdem dışı yollara başvurarak sorunlarından kurtulmaya çalışır. Heba edilen enerji ise, SÇ kabiliyeti'nin ihtiyacı olan enerji olup, eksilen enerjinin boşluğunu *bıkkınlık, kurnazlık, ceberrutluk* gibi ruh hallerinin egemenliği doldurur.

Toplumlar arasında SÇ kabiliyeti farkı var mı?

Doğrudan ölçülemeyen, ancak birden fazla öğenin karşılaştırılmasıyla ifade edilebilecek SÇ kabiliyeti (ya da yetmezliği) bu öğelerin tümü birbirine eşit olamayacağına göre, toplumdan topluma değişik olacaktır. Bu beklendik bir durumdur, ama esas sorulması gereken, bu farklılıkların o topluluklar açısından ne anlama geldiğidir. SÇ kabiliyeti yetmezlikleri *"gelişmişlik - azgelişmişlik"* boyutunda farklılıklar mıdır, yoksa *"derin, geri döndürülemez"* sonuçları olabilecek esaslı farklar mıdır?

Beyaz Nokta® Gelişim Vakfı, SÇ kabiliyeti yetmezliğine yaklaşımlar açısından şu kümelenmeleri belirlemiştir:

- ✓ *"Herkes ne kadar çözüyorsa biz de o kadar sorun çözebiliyoruz; farklılıklar olabilir ama bunun önemli bir sonucu yoktur"* kümesi (~% birkaç),

- ✓ *"Belki bu da bir sorundur, ama zaten o kadar çok ve önemli sorun var ki"* kümesi (~% 95),
- ✓ *"Bu bir toplumun en temel sorunudur, bunu dikkate almayan toplumlar sürekli olarak hayaletlerle boğuşurlar; bu gerçeğin farkında olanlarca istismar edilerek yok olur giderler"* kümesi (~% birkaç).

Bu yayın, SÇ kabiliyeti yetmezliği sorununu toplum gündemine taşımak, enerjilerimizi soğuragelen tüm sorunlarımızın aslında bu kök-sorunun birer türevi olduğunu ya da daha olumlu bir yaklaşımla, SÇ kabiliyeti'nin artırılabilmesinin, derinden derine tüm alanlarda bir iyileşme sağlayabileceğini gösterebilmek amacını taşımaktadır.

Bu bir adlandırma meselesinden ibaret değildir. Sorunların köklerinin nerede aranacağı sorunudur; dolayısıyla da sorunların ele alınışındaki felsefedir. Bu bakımdan da çeşitli siyasi, ideolojik, dini, etnik tercihlerden bağımsızdır. Tercihi ne olursa olsun, bu topraklarda varlığını sürdürmek isteyen herkesin dikkate alması, üzerinde durması gereken bir "olmazsa olmaz"dır.

1.2. Tanımlar

Bu belgede sık kullanılan aşağıdaki birkaç deyimin tanımlanması önemlidir. Kuşkusuz yalnızca birkaç kavramın değil, *sorun çözme kabiliyeti* bağlamında kullanılabilecek tüm soyut kavramların bir *larousse* biçiminde tanımlanması idealdir. Metin içinde, sorun çözme kabiliyetini geliştirebilecek önlemler çerçevesinde böyle bir girişimin gerekliliği de vurgulanmıştır.

Bu bölümde ise kolayca yanlış anlamaya yol açabilecek sadece birkaç kavramın tanımlanmasıyla yetinilmiştir. Aşağıda önce, yüklenen anlamların farklılığı nedeniyle okura en aykırı geleceği düşünülen bileşik kavram olan *sorun çözme kabiliyeti*'nden başlamak üzere, birkaç sık kullanılan terim açıklanmaktadır.

- **Sorun:** İstenmedik bir durum ya da istendik bir durumun karşısındaki engeller. Daha akademik bir tanım olarak *"arzu edilen durum ile gerçek durum arasındaki fark"*
- **Çözüm:** Sorunun yol açtığı rahatsızlıkların mümkün olabilecek daha katlanılabilir düzeylere indirilmesi
- **Sorun Çözme (SÇ) aracı:** Sorun çözme amacıyla kullanılabilecek tüm yol ve yöntemlere (araçlar) bu ad verilmiştir. Herhangi bir işin ustasının takım çantasındaki araçlara benzer biçimde, *sorun çözme amacı taşıyan herkesin, sorunu anlama, başkalarıyla anladığını paylaşma, bunlardan yeni yol ve yöntemler üretme, bunları uygulama, sonuçlarını denetleyip gereken düzeltmeleri yapma, bunları kaydetme ve nihayet sonuçları başkalarıyla paylaşma* için kullanılabilecek tüm yol ve yöntemleri barındıran bir takım çantasına sahip olduğu varsayılır. Bu takım çantasına *Sorun Çözme Araçları* (SÇ aracı) *dağarcığı* adı verilebilir.
- **SÇ kabiliyeti:** Teker teker kimi sorunların çözümündeki başarı (veya başarısızlıklar) ile tüm sorunlardaki belirgin başarı (veya başarısızlık) arasında önemli bir nitelik farkı vardır.

SÇ kabiliyeti, tüm sorunlardaki başarının bir ölçütü olarak kullanılan bir deyim olarak anlaşılmalıdır. Bir birey, kurum, kesim ya da bunlardan oluşan toplumun SÇ kabiliyeti, karşılaşabilecekleri *"sorunlarla başa çıkabilme düzeyi"*ni ifade eden göreceli bir terimdir.

Mutlak bir SÇ kabiliyeti'nden söz edilemez; ancak bir diğer birey, kurum, kesim ya da topluma göre SÇ kabiliyeti söz konusu olabilir. SÇ kabiliyeti'nin doğrudan ölçülendirilebilmesi mümkün olmayıp ancak bir istatistiki kararlılıktan söz edilebilir. Örneğin bir kurum karşılaştığı sorunlarla başetmekte genelde (istatistiksel olarak anlamlı sayılabilecek bir tekrarlılıkta) yetersiz kalıyor, bir diğer benzer kurum daha az yetersizlikle karşılaşıyorsa, ilk kurumun SÇ kabiliyeti düşüktür denilebilir.

Bu açıklamanın ışığı altında SÇ kabiliyeti *üstünlüğü* (veya *yetmezliği*) için şu basit tanım yapılabilir: *Bir toplumun karşılaştığı sorunlar karşısında, rakip toplumlara göre, sürekli denilebilecek şekilde daha etkili çözümler bulabilmesi (ya da bulamaması) hali!*

(SÇ Kabiliyeti) buğulu kavramının netleştirilmesi

SÇK kavramının herkesçe aynı şekilde anlaşıldığını varsayıyoruz. Ama bu 3 söcüğe yüklediğimiz anlamlar dahi genel anlayıştan oldukça farklı. O halde önce bu kavram üzerindeki "anlayış dağınıklığı"nı azaltmak gerekiyor. Bu, aşağıdaki iki yolla yapılabilir:

(a) Kelimelerin her birine yüklenen anlamları açıklığa kavuştutarak:

SORUN (problem, mesele)	**ÇÖZME** (halletme)	**KABİLİYETİ** (yetkinlik)
1. İstenmeyen durum *(örn. hastalık, işsizlik, kavga, taciz vb)* 2. İstenen, ama karşısında engeller bulunan durum *(örn. zengin olmak, istediği fakülteye girebilmek, işinde terfi etmek vb)*	1. Yok etmek, 2. Kimi nedenleri yok etmek ve/ya etkilerini azaltmak, 3. Katlanabilme düzeyini artırmak yollarıyla sorun'un yarattığı rahatsızlıkları daha katlanılabilir hale getirmek.	1. Bireysel çerçevede, 2. Kurumsal çerçevede (şirket, vakıf, dernek, ordu, hükümet vb), 3. Kesimsel çerçevede (Aleviler, Süryaniler, esnaf, tüccarlar, iş insanları, bilim insanları vb), 4. Toplumsal çerçevede.

(b) SÇK'ni oluşturan –milföy hamuru gibi- somut katmanları göstererek, soyut SÇK kavramının yaşamdaki karşılıklarının anlaşılabilmesini sağlayarak .

Soyut SÇK'ni oluşturan somut katmanlar
1. Bedensel SÇK
Kas gücü ile ilgili SÇK
Görsel SÇK
İşitsel SÇK
Dokunsal SÇK
2. Fizyolojik SÇK
Bağışıklık sistemi ile ilgili SÇK
Enerji düzeyi ile ilgili SÇK
3. Bilişsel SÇK
Zeka yoluyla
Matematik-mantık zekası yoluyla
Parçalardan bütüne bütünden parçalara doğru düşünebilme
Soyutları somuta, somutları soyuta doğru düşünebilme
Sezgisel düşünebilme SÇK
Dil (linguistic) zekası yoluyla
Anadiline hakimiyet yoluyla
Yabancı dillere hakimiyet yoluyla
Kendini ifade etme ve ifade edileni anlama yoluyla SÇK (yazılı sözlü)
Dikkat yoluyla
Konsantre olabilme ve hatalarla yapabilme yoluyla
Bilgi yoluyla
Merak yoluyla
Kendi kendine öğrenebilme yoluyla
Kendi gözlem, deneyimlerinden
Başkalarının gözlem, deneyimlerinden
4. Moral (ahlaki) SÇK öğeleri
Genel bütünsellik (integrity, sözleri, tutumları ve eylemleri arasındaki tutarlılıklar) ile ilgili SÇK
Ticari ahlak ile ilgili SÇK
Toplumun çıkarları ile bireysel çıkarları dengeleme ile ilgili SÇK
Entellektüel ahlak (aydın ahlakı) ile ilgili SÇK
Sorumluluk
Sadakat
Cesaret
Cevap verirlik (responsiveness)
5. Psikolojik SÇK
Talihsizliklerle başa çıkabilme
Sabır gösterebilmek
Korkularla başa çıkabilme
Stres ile ilgili SÇK
Özgüven ile ilgili SÇK
Harekete geçebilme
6. Liderlik yoluyla SÇK
Deneyimlerinden başkalarını yararlandırma yoluyla SÇK
Kendi ve başkalarının potansiyellerini harekete geçirme ile ilgili SÇK
7. İçe dönük (sezgisel) SÇK
Sezgileriyle algılayabildiklerini aklıyla deneyebilme SÇK
Kendini ve başkalarını tanıma ile ilgili SÇK
8. İlişkisel SÇK
Toplu yaşam ortamlarındaki sorunlarla ilgili SÇK
Takım oluşturma ve takım çalışmasıyla ilgili SÇK
9. Doğaya ilişkin yetenek ve bilinci yoluyla
Canlıları birbirinden ayırmadan saygı gösterme yoluyla
Yaşadığı çevrelere saygı gösterme yoluyla
10. Sanata ilişkin yetenek ve bilinci yoluyla
Müzik yoluyla
Grafik sanatlar yoluyla
Not: 10 ana daldan (koyu font) çıkan dallar örnek amacıyla eklenmiş olup, her ana daldan çıkabilecek çok sayıda dal olabilir.

Katmanların herbirindeki somut yetkinliklerin bir araya gelerek oluşturduğu varsayılan *bileşik soyut yetkinlik*[A] "SÇ kabiliyeti" olarak adlandırılmıştır.

- Öğrenme: Canlıların, kendi varlıklarını ve *türlerinin sürdürülmesi amacını* –az ya da çok- tehdit eder görünen her durumun tehlikesini boşa çıkarmak ve bunu hem gelecekte tekrar kendinin kullanabilmesi hem de dayanışma içinde olduğu diğer canlılara aktarabilmesi için, atlattığı deneyim sürecinin, kendini oluşturan *(fizyolojik, psikolojik ve diğer)* tüm katmanların dokuları içine kendiliğinden yerleşmesidir.

2. Beyaz Nokta® hareketi için misyon, vizyon, hedefler

Beyaz Nokta (BN) hakkında kısa da olsa bir bölüm ekle nmesinin nedeni, bu çalışmanın bütünüyle BN vizyonu çevresinde yapılmış olmasıdır. Kuşkusuz böylesine bir sorun sadece bir kuruluşun sorumluluk alanı olamaz; nitekim BN misyon ifadesinde kullanılan *"tekrarlanabilir projeler üretmek"* ifadesi de bunu doğrulamaktadır.

BN tarafından, *"sorun çözme kabiliyeti geliştiği için kurtarıcı ihtiyacı duymayan bir toplum yapısına erişmek"* vizyonu doğrultusunda üretilecek projelerin mümkün olduğu kadar çok kurum tarafından *tekrarlanarak uygulanması* arzusu, bu elbirliği zorunluğuna işaret etmektedir.

Beyaz Nokta® dışında herhangi bir kişi veya kurumun, fikirlerin özlerini bozmaksızın kendilerince sahiplenilip –referans dahi göstermeden- fikirleri uygulamaları, böylece çok sayıda kuruluşun bu yolda çaba göstermeleri öngörülmüştür. Böylece, BN'nın sınırlı imkanları ancak bir kaldıraç olarak kullanılmış olacaktır.

2.1. BN fikri nereden doğdu?

Bu satırların yazarının parlamentoya girişinden on yıl sonra, 1993'te, bir *zihinsel mal bildiriminde bulunma* fikri ortaya çıktı. Türkiye'nin çeşitli sorun alanları konusundaki birikimlerini, idealize etmeksizin ve aynen bir mal bildirimindeki gibi birikime sadık kalarak *–eksikleri giderebilecek takviyelere başvurmaksızın-* bir kitap haline getirdi. Kitabın adı *Eko Liberal Hareket*'tir[6]

6 www.tinaztitiz.com/kitaplar/ELP.zip adresinde bulunan kitap, 1984-1994 yılları arasındaki 10 yıla ait "zihinsel mal bildirimi"ni okuyucu ile paylaşmak amacına yönelikti. Türkiye'nin sorunlarının ilişkisel bir çözümlemesi denilebilecek kitap, Beyaz Nokta® hareketinin temelini oluşturdu. Kitap, verilen internet adresinden pdf olarak ücretsiz indirilebilir.

Kitap yayımlandıktan sonra bir süre içinde kitabı okuyup paralel düşünceler içinde olduklarını belirtenlerin özendirmesiyle Beyaz Nokta Vakfı ve Beyaz Nokta Dernekleri'nden oluşan grup 1994 yılında ortaya çıkmış oldu.

2.2. Kitapta özgün olan neydi?

Eko Liberal Hareket kitabının özgünlüğü, ele aldığı sorun alanlarında ifade edilenler değildir. Bu sorun alanları çok daha ayrıntılı olarak, üstelik uzmanlarınca irdelenmiş, deyim yerindeyse didiklenmiştir.

Özgün nokta, ele alınan sorunların nedenlerinin, o nedenlerin nedenlerinin, onların da nedenlerinin ilh. hep aynı *kök sorunlarda* son bulmasıydı. Buna örnek olarak, 1985 yılında, işsizlik olgusunun kök nedenlerini anlamak için yapılan bir çözümleme sonunda varılan kök nedenlerle, kısa bir süre sonra *Ardışık Sorma Metodu*[B] adı verilen yaklaşımla yapılan:

- ✓ Türk Sporu niçin başarısızdır?[7]
- ✓ Mermer ihracatımız niçin azdır?
- ✓ Sokaklarımız niçin pistir?

gibi birçok -*birbiriyle ilgisiz gibi görünen*- konuda yapılan çözümlemeler, bu sorunların kök nedenlerinin büyük ölçüde aynı olduğunu göstermiştir. Bu ortak kök nedenler Eko Liberal Hareket adlı kitapta şu başlıklarda sıralanmıştır:

- ✓ Mevcut *toplumsal nitelik dokusu*[8] yetersizliği,
- ✓ Sürekli ve yaygın bir *öğrenme ortamı*[C] bulunmayışı,

---

7 www.tinaztitiz.com/kitaplar/ELP.zip adresinde bulunan kitap, 1984-1994 yılları arasındaki 10 yıla ait "zihinsel mal bildirimi"ni okuyucu ile paylaşmak amacına yönelikti. Türkiye'nin sorunlarının ilişkisel bir çözümlemesi denilebilecek kitap, Beyaz Nokta® hareketinin temelini oluşturdu. Kitap, verilen internet adresinden pdf olarak ücretsiz indirilebilir.

8 Bir kişinin bilişsel profili (zeka + bilgi beceri), genel kabul görmüş ahlaki normlar karşısındaki profili ve ruhsal sağlık profilinin oluşturduğu bileşik profile "nitelik"; çok sayıda kişinin niteliklerinden oluşan dokuya ise toplumsal nitelik dokusu denilmiştir.

- ✓ (Yüksek) enflasyon ortamının tüm diğer ortamları olumsuz etkilemesi,
- ✓ Kimi temel kavramların toplum tarafından yeterince özümlenmemiş oluşu,
- ✓ Hızlı nüfus artışı,
- ✓ Tüketim ahlakının gelişmemişliği,
- ✓ Bilim ve teknolojinin refah ve mutluluğu belirleyici rolünün tam anlaşılmamış oluşu,
- ✓ *Doğru kural koyma*[D] ve uygulama becerisi yetersizliği,
- ✓ Sorun tanılama *(tanı, teşhis koyma anlamında)* ve çözme performansı yetersizliği,
- ✓ Kamu yönetimlerindeki süreksizlik,
- ✓ *İşbirliği içinde rekabet*[9] ortamı yaratılamamış olması,
- ✓ Temel hak ve özgürlükler konusunda bilinç yetersizliği,
- ✓ Kültürel kimlik bunalımı,
- ✓ Sanatın refah ve mutluluğu belirleyici rolünün tam anlaşılmamış oluşu,
- ✓ Erdem anlayışı ve uygulamalarındaki sorunlar.

Bunların herbirinin açıklamaları *yukarıda anılan Eko-Liberal Hareket adlı kitapta* yer almaktadır.

Burada kullanılan ve pekala bir retorik olarak yorumlanabilecek *"sorunların kökleri"* deyimiyle kastedilenin arka planının bir ölçüde açıklanması ilginç olabilir.

1985 yılında işsizlik sorunu'na çözüm üretilmesi amacıyla girişilen bir çalışma sırasında ilk farkedilen, *soyut bir durum* olan işsizliğin değil, onun yol açtığı çok *daha somut bir olgu* olan "gelir yetmezliği"nin önem taşıdığı oldu.

Bu küçük adlandırma dahi, *işsizlik* olarak adlandırıldığında çözümü sadece *iş yaratmak* olarak bulunacak olan sorunun *gelir yetmezliği*

---

9 Geleneksel "sıfır toplamlı rekabet" (birisi kazanırsa diğeri kaybeder) anlayışı yerine, "rekabet gücünü belirleyen ana unsurlar dışında işbirliği" yaparak maliyet ve kaliteyi düzeltmek ve böylece hem dış pazarlar açısından rekabet gücünü artırmak, hem de iç pazar hacmini artırmak anlayışı egemen olmaya başlamıştır.

olarak adlandırılması halinde, *ek gelir yaratmak, gider azaltmak, tasarruf yapmak, potansiyel iş kayıplarına önlem geliştirmek* gibi çözüm seçeneklerini gündeme getirecektir.

İster işsizlik isterse gelir yetmezliği olarak adlandırılsın, soruna geleneksel "*nasıl çözülür*?" yaklaşımı yerine "*soruna yol açan nedenler nelerdir?*" biçiminde yaklaşıldığında, "*o nedenlere yol açan nedenler nelerdir?*" ilh bir zincir ortaya çıkmaktadır.

İlk bakışta giderek genişleyerek içinden çıkılamaz bir neden çeşitliliğine yol açacağı (*divergence*) düşünülebilecek olan bu süreç, baştan pek tahmin edilemeyebilecek biçimde daralmaya (*convergence*) ve giderek daha az sorunla sonlanmaya başlayınca, çok sayıda soruna kaynaklık (*ya da kök*) eden bazı sorunların olacağı gerçeğine ulaşıldı.

Bu süreç daha irdelendiğinde, her sorunun hem kök (*root*), hem de hayalet (*phantom*) olabildiği, kök ve hayalet sorunların birbiriyle ilişkili birer neden-sonuç ağacı oluşturduğu görüldü. Günümüzde *toplam kalite* yaklaşımı nedeniyle çok sıradan sayılabilecek bu olgu, o yıllarda neredeyse bir yenilik sayılabilirdi.

Gelir yetmezliği'nin bir nedeni olan işsizlik konusundaki bu sonuç, o zaman *Ardışık Sorma Metodu* olarak adlandırılan –Ishikawa diyagramı'nın sözel versiyonu- yaklaşımı doğurunca, daha başka sorunların da benzer yöntemle çözümlenebileceği sonucuna varıldı. Ve, gelir yetmezliği ile hiç de ilgili olmayan –daha doğrusu ilgili görünmeyen- sorunların analiziyle ilginç bir noktaya varıldı: Çoğu sorun, onlara yol açan nedenler, o nedenlere yol açan nedenler ilh incelendiğinde çoğunlukla yukarıda sıralanan aynı kök sorunlarda sonlanıyordu.

Bu yaklaşımın sonuçlarından bir diğeri olarak, gelir yetmezliğine yol açan ardarda çeşitli nedenlerin her birinin olumsuz etkilerinin yokedilmesi veya azaltılması için bir veya daha fazla çözümün sistemli bir biçimde bir araya getirildiği Politika Belgesi kavramına işaret edilmelidir. Bir örnek olarak, *"Hayvan Hakları için Politika Belgesi"ne*[10] bakılmalıdır.

Hemen işaret edilmelidir ki, gelir yetmezliğine yol açan kök nedenlerin:

---

10 http://www.tinaztitiz.com/dosyalar/Hayvan_Haklari_Politika_Belgesi/HHPB_taahhut.pdf

- ✓ Bazılarının *daimi bileşenleri (nüfus artışı, öykünme, tüketim ahlakı sorunu, nitelik yetersizliği* gibi) yanısıra, konjonktürel bileşeni de (*yüksek enflasyon* gibi) vardır. Dolayısıyla zaman içinde etkisi önemli ölçüde değişebilir,
- ✓ Bazıları ise birbirinin alt bileşenidir (örn. *nitelik dokusu* yetmezliği ile *erdem* sorunları gibi),

Ayrıca *sorun tanılama ve çözme performansı yetersizliği* de tüm diğerlerini ya üretmekte ya da olumsuz etkilemektedir.

Bu kök sorunların *niçin bu* noktada kesildiği sorusu ise ilk akla gelenlerdendir. Her bir kök sorun için tekrar ve tekrar *"neden"* sorusu sorulabilir ve yeterince sabırlı davranılırsa son noktalarda:

- ✓ ya değiştirilmesi mümkün olamayacak doğal oluşumlara (örn. Türkiye'nin coğrafi konumu, iklim özellikleri, komşuları, tarihi gibi),
- ✓ ya değiştirilmesi (*çözülmesi*), katlanılamaz ölçüde büyük kaynakları gerektirebilecek projelere,
- ✓ ya da kültür değişimleri gibi ancak çok uzun zaman süreleri içinde ve de genellikle kendiliğinden olabilecek değişimlere

varılacaktır.

Bu nedenle, bu tür kök neden analizinde *"durulması gereken noktalar"*a karar verilmeli, varılan köklerin, makul sayılabilecek çabalarla gerçekleştirilebilir noktalar olmasına özen gösterilmelidir. Bu özellik dolayısıyla da *kök neden analizleri* ayrı bir öznellik taşır.

Bu açıklamalara göre Eko-Liberal Hareket kitabında özgün olanın, sorunların tanılanması ve çözülmeleri ile ilgili bir metodoloji olduğu söylenebilir. Tek tek sorunları çözmeye (çalışmaya) dayalı sorun çözme kültürümüze bir alternatif olarak önerilen bu yöntem Beyaz Nokta* hareketinin ayırıcı özelliğidir de denilebilir.

2.3. İlk örgütlenme

BN kurucularının '80'li yıllardan başlayan, sorunların köklerine inerek toplumun SÇ kabiliyeti'ni artırmaya katkı yapabilme ve de bunu yapabilecekleri harekete geçirebilme arayışları, Beyaz Nokta® Vakfı'nın kurulması ile sonuçlandı. Hemen ardından da, İzmir, Ankara, İstanbul, Kocaeli ve Ordu Beyaz Nokta Dernekleri kuruldu.

Beyaz Nokta® Vakfı, 7 Ağustos 1994'te tescil edildi. Vakıf ve derneklerden oluşan hareket, genelde toplumun, özelde ise toplumun etkin kesimlerinin sorun çözme kabiliyetlerini artırma amaçlı çalışmaları ile tanındı ve günümüze kadar ulaştı. Beyaz ve Nokta sözcüklerinin hem tek tek hem de bileşik olarak görme özürlülerle ilgili kuruluşu çağrıştırması –ve bu nedenle de her defasında açıklama zorunluğu- nedeniyle 2003 yılında kuruluşun adına *"gelişim"* sözcüğü de eklenerek Beyaz Nokta® Gelişim Vakfı (ve dernekleri) haline dönüştü.

Derneklerin bir bölümü bu gelişmeye paralel ilerlerken, bir bölümü ise çeşitli nedenlerle faaliyetlerini sürdürebilecek ilgiyi toplayamadı ve kapandı; ama bir yandan da yeni dernekler kuruldu. Son yıllarda İstanbul'da kurulan Çağdaş Çözüm Beyaz Nokta Gelişim Derneği çalışmalarına devam ederken, Kocaeli ve Ordu'da kurulanlar birkaç yıl içinde kapanırken, 2008 yılında kurulan Çorum BNGD kısa süre (3 ay gibi) içinde kendini feshetti. İzmir derneği kuruluşundan bu yana çalışırken, bir yandan da yenileri kuruldu.

Kapanan derneklerin bir bölümü beklentilerinin (siyasal bir harekete dönüşme) gerçekleşmeyişinden, bir bölümü ise hareketin misyonunun toplum kesimlerine kolay aktarılabilecek basitlikte olmayışından –ya da o basitliğe indirgenemeyişinden- kapandı. Örneğin, görüşleri ne olursa olsun çoğu eğitimcinin üzerinde ittifak ettiği *"ezbersiz eğitim olmaz"* ilkesine taban tabana zıt bir *"Ezbere (sorgulanamazlığa) Hayır"* kampanyasını savunan bir örgüt büyük sempati toplayabilir miydi?

Bütün olumsuzluklara karşın, Beyaz Nokta* Hareketi ile gündeme taşınan *erdem, akılcılık, önyargılardan arınma, uzlaşma, ezbersizlik* gibi kavramlar, daha özenle irdelenir, üzerinde daha çok düşünülür, bu yolda tutum ve davranışlar daha sıklıkla tartışılır oldu.

2.4. Misyon, vizyon ve değerler

Bir kurumu kısa yoldan tanıtabilecek üç özellik, misyon, vizyon, değerler ve hedefleridir:

- *BN için misyon*: Toplumun SÇ kabiliyeti'ni yükseltmek,
- *BN için vizyon:* SÇ kabiliyeti gelişmiş, kurtarıcı beklemeyen bir toplum,
- *BN için değerler: Erdem, Akılcılık (Bilimsellik), Bireycilik, Sürekli gelişim ve Doğaya saygı,*
- *BN için hedefler:* Tüm sorunların ortak elementinin SÇ kabiliyeti yetmezliği olduğunu giderek daha derinlemesine anlamak ve anlaşılmasını sağlamak, en önemli hedefidir.

2.5. Niçin öncelikle bu hedef?

✓ Geri kalmışlık olarak ifade edilen ve sadece bir "sonuç adlandırması" olan olgunun, sorunları çözememek olduğu ifade edilmiş olur,

✓ Bu kronik hastalığın nedenlerinin irdelenmesi gündeme gelir, toplum ilgilenmeye başlar,

✓ Sorunun, SÇ aracı dağarcığının zayıflığı olduğu anlaşılınca bu dağarcığın zenginleştirilmesi gündeme gelir ve çeşitli aktörler (özellikle siyasi partiler başta olmak üzere) bu konuyu ilgi alanlarına alırlar,

✓ Kamuoyu, bazı pratik ve kronik sorunların çözümü için SÇ kabiliyeti yetmezliği sorununun çözümünü idrak eder.

Aşağılarda, SÇ kabiliyeti ile ilgili özelliklere değinildikçe sorunun önemi daha iyi anlaşılabilecektir.

3. SÇ kabiliyeti yetmezliği nasıl kanıtlanabilir?

Hangi ikna edici kanıtlar bulunmalı?

Bütün bu çerçevede önemli sorulardan birisi de, insanlarımızın, sorunları izah eden ve çözümlerini gösterdiğine inanıp *"yapıştıkları"* (Kutu 1) düşünceleri varken, ne yapılıp da SÇ kabiliyeti gibi soyut bir sorunun varlığına ikna edilebilecekleridir. Hangi ikna ediciler bulunmalı ki, *gelişmemizin yavaşlığı, sorun stokumuzun giderek artması ve sonunda genç T.C.'nin bir türlü istikrar bulamayışı* SÇ kabiliyeti yetmezliği ile açıklanabilsin?

Önce, kimi sorun alanlarından örnekler..

Kutu 1 – "Yapışma"

Her çatışma ortamının vazgeçilmez arzusu -en azından taraflardan birisince- uzlaşmadır. Ama bu pek kolay sağlanamaz. Uzlaşma, ancak önündeki engelleri kaldırarak sağlanabilir. En önemli engel ise, "fikirlerin sahiplenilmesi" olarak adlandırılabilecek olgudur.

Fikirler niçin sahiplenilir (yapışılır)? Çünkü:

- Çok sayıda seçenek arasında kararsızlık korkusunu yener,
- Her fikir bir kimliktir ve de bedavadır,
- Fikirsizlik toplumda yadırganır,
- Her insan, rol model olarak benimsediği kişilerin fikirlerini de benimsemek eğilimindedir,
- Sahiplenen, sahiplendiği fikri destekleyecek kanıt üretmek, bulmak, görmek eğilimindedir,
- Sahiplenilen fikir kısa süre içinde ona uymayanları süzüp atan bir filtreye dönüşür; o fikir kişinin paradigmasının bir parçası haline gelir,
- Fikir ile sahibinin yaşamı arasında bir paralellik oluşur,
- İnsanlar, fikirsizlik durumundaki merak ve üretkenliği -çoğunlukla- deneyimlememiş olabilirler.

3.1. Sıradan örnek göstermek

Her sorunun çözümü bazı kaynaklara ihtiyaç gösterir. Eğer sorunlar, en çok kaynak gerektirenlere göre sıralansaydı en üstte en nadir (ve pahalı) kaynaklara gereksinim gösterenler, en altlarda ise hemen hiç kaynak gerektirmeyenler yer alırdı. Eğer SÇ kabiliyeti yüksek birey, kurum, kesim veya toplumlarla karşılaştırma yapılarak örnekler verilirken,

çözümü nadir kaynak gerektiren örnekler verilirse bunların ikna edicilikleri zayıf olacaktır. Nitekim uygulamada da çoğu zaman öyle olur. Örneğin, *İngiltere'de .... sorunu çözülmüş burada ise çözülemiyor* denildiğinde, İngiltere'nin zenginliği nedeniyle o soruna daha çok kaynak ayırdığı ileri sürülebilir. Buna göre, öyle çözülememiş sorun örnekleri bulunmalı ki, bunların çözümleri için önemli bir kaynak gerekmesin. Hatta mümkünse, kaynak harcayarak yarattığımız sorun örnekleri bulunsun. Aşağıda, özellikle gündelik sıradan yaşamdan seçilmiş bu gibi birkaç örnek verilmektedir:

- ✓ *Ambulansların sürekli gecikmesi:* Çeşitli –ve giderek üssel şekilde artan- kuruluşların satın alıp yarım yamalak çalıştırabildikleri cankurtaran(!) araçlarının, mülkiyetleri yine o kurumlarda kalmak kaydıyla ücretsiz erişilebilir tek telefon numarasına sahip bir basit izleme ve tahsis merkezince ihtiyaç yerlerine sevki tüm gelişkin ülkelerde becerilmiş bir iş iken, insanların lakaydisi, kurumların kıskançlığı, merkezi veya yerel otoritelerin SÇ aracı dağarcıklarının yetersizliği nedeniyle sürekli olarak gecikmeleri, bu sorunun yıllardan beri bir türlü –nedeninin dahi ortaya konulamadan- çözülemeyişi.
- ✓ *Okullardaki sınavlarda* "onur sistemi[E]" adı verilen sistem yerine, tüm öğrencileri potansiyel bilgi hırsızı varsayan gözetimli sistem, kendine ve başkasına güvenmeyen insanları eğitim kurumları yoluyla ve büyük kaynaklar harcayarak yetiştirilmesi.
- ✓ *Savaş kadar can kaybı:* Trafikteki kural tanımazlık kümesinin elementleri olan *kural tanımaz sürücü, kural tanımaz yaya, kural tanımaz kamu görevlisi* nedenlerini bir kenara bırakıp giderek daha çok yol, daha çok köprü yaparak sorunun çözülmeye çalışılması.

Her yıl bir savaştaki kadar (yakl 10,000) kişinin ölümüne, 200,000 kişinin yaralanmasına ve $2 milyar maddi kayba neden olan trafik "kazaları", toplumumuzun bireyleri ve kurumlarıyla, somut sorunlar karşısında dahi ne kadar çaresiz kaldığının iyi bir göstergesidir.

Büyük çoğunluğunun sürücü kaynaklı olduğu bilinen bu sorun alanındaki en yetkili kişi, sorunun başlıca nedeninin, denetime tabi tutulan kişilerin *"denetimden yakınmaları"* ve *"denetim görevlilerine karşı gösterilen sen benim kim olduğumu biliyor musun yaklaşımının caydırıcılığı"* olduğunu zannettiklerini bu konuda yapılan bir ortak akıl toplantısında[11] beyan etmiştir.

Bir sorunun köklerini analiz edebilecek en basit SÇ aracı'ndan mahrum kişilerin bu tür sorumluluk alanlarına tırmanabilmesi ve muhtemelen ardından benzer SÇ kabiliyeti düzeyindeki kişilerle birlikte çalışmayı tercih etmesi, SÇ kabiliyeti yetmezliğine bir işaret sayılabilir.

Böylece, karşılaştırılabilir ülkelere göre sürekli olarak ve belirgin biçimde daha çok can ve mal kaybı ile karşılaşılması, sorunun arızi olmaktan çok öte bir SÇ kabiliyeti yetmezliğine işaret etmektedir.

- ✓ Metropollere göçü vizeyle çözmek: Büyük kentlere hakim olan kural tanımazlık ortamının, göçün en büyük nedeni olduğunu anlamayıp, bunun yerine vize koymaya çalışmak ve sürekli artan nüfusa göre yollar, köprüler inşa etmek bir başka SÇ kabiliyeti yetmezliği ürünüdür.
- ✓ *Kendi istihdamını sağlayanların yok edilmesi:* Seyyar satıcılar başta olmak üzere küçük girişimciler istihdamın en güvenli kaynağıdırlar. Kuruluş ölçeği büyüdükçe ekonomiye katkısı kuşkusuz artar. Ama eğer olmazsa olmaz denilebilecek ve tartışılmasına bile ihtiyaç olmayan kimi öğeler (ahlak alanı gibi) konusunda sorunlar varsa, büyük ölçekli kuruluşların verebilecekleri zararlar da o ölçüde büyük olabilir. Bu açıdan küçük iş sahipleri bir sigorta sayılmalıdır.

Ölçek ekonomisi nedeniyle giderek birleşerek rekabet güçlerini artıran ve küreselleşme yoluyla daha da başa çıkılamaz hale gelen kuruluşların ise küçük iş sahipleri karşısında gerçek bir tehdit oluşturduğu ve potansiyel *işsizlik kaynağı* oldukları unutulmamalıdır.

---

11 12 Haziran 2010, TRAP (Trafikte ortak Akıl Platformu) toplantısı, Autodrom, İstanbul.

Bu bağlamda verilebilecek örneklerden birisi de kimi belediyelerin *seyyar satıcılarla* yaptıkları "mücadeleler"dir. Hiçbir aklı başında kurumun, kendi varlığı ile mücadele ettiği düşünülemez. Bu örnek SÇ kabiliyeti yetmezliği için herkesin anlayabileceği bir örnektir.

✓ Benzer örnekler göstermek

Bir başka toplumda çözülmüş iken ülkemizde çözülememiş sorunlar karşısında genel itiraz, *"o durum farklı"* argümanıdır. Her sorunun koşullarının farklı olduğu doğrudur ama bu, çözümlerinde benzer SÇ aracı'nın kullanılamayacağı anlamına gelmez. Fakat buna ikna etmeye uğraşmak yerine, birbirine çok benzeyen, girdileri daha az ve mümkünse somut *(soyut kavramları algılamak daha güç olduğu için)* sorunlar bulunup örnek olarak kullanılabilir.

3.2. Daha sofistike birkaç örnek

- Vizyon belirleyememek

Toplumumuzun yönetim kültüründe birkaç istisna (M.K. Atatürk, Nuri Demirağ, Kazım Taşkent, Hasan Ali Yücel gibi) hariç, *"vizyon yoluyla yönetim"* yaklaşımına sahip kişi sayısı çok azdır. Ünlü, zengin, girişimci, becerikli, güçlü çok sayıda insana sahip ülkemizde bugün dahi vizyonu bu yolda kullanan kişi / kurum sayısı yok denecek kadar azdır.

Ülkemizde hemen her kuruluş –toplam kalite uygulamasının zorlaması, danışman kuruluşların özendirmesi vd nedenlerle-, moda sözcüklerin bir araya getirilmesinden oluşan ve bir yol göstericilik işlevi bulunmayan birer misyon ve/ya vizyona sahiptir.

Otomobil üreten bir şirketin vizyonu *"otomobil üretmek"*, danışmanlık yapan bir şirketin vizyonu *"danışma hizmeti vermek"*, gazete çıkaran bir kurumun vizyonu *"halka haber vermek"* değildir. Bunlar iştigal (uğraşı) konularıdır ama vizyonları değillerdir.

Bu şirketlerin birer vizyonu olabilir ya da olmayabilir. Eğer yok ise bunlar, birkaç kez geri-dönüşüme uğratılarak bağlayıcı selüloz lifleri iyice kısalmış, böylece dış görünüşü mükemmel ama en ufak çekiştirmede yırtılan kağıtlar gibidirler.

Hisseleri el değiştire değiştire sahipleri belirsiz hale gelmiş şirketlerin durumları da böyledir. Sağlıklı görünüşlü ama içten çürümüş, niçin var oldukları belli olmayan ticari tümörlerdir.

Bir ara yaygın olan çok ortaklı işçi şirketlerinin durumları tam olarak böyleydi. İçlerinde oldukça büyük sermayelerle kurulmuş devasa şirketler vardı, ama onlara can verebilecek bir *vizyon* ortaya koyabilecek sahipleri yoktu.

Vizyon, bir kuruluşun başlıca sahibinin parmak izi gibi özgün bir niteliğidir.

Bir kişi vizyon olarak *"muhtaç insan bırakmamak"* kavramını benimsemişken bir diğeri pekalâ *"kendisine rakip bırakmamak, bir yolla hepsini yoketmek"* vizyonuna sahip olabilir. Bir başkası *"yeni bir dünya görüşünü egemen kılmayı"*, bir diğeri ise *"her şirketi, sanata destek olacak bir kurum haline getirmek"* kavramını vizyon edinmiş olabilir. Bunların hiçbiri diğeri ile karşılaştırılmamalı, birer özgün yol gösterici tutku oldukları kabul edilmelidir.

Bunlar birbiriyle karşılaştırılmaması gereken vizyonlardır ama hepsinin ortak bir yanı vardır: Bunları ortadan kaldırdığınızda kuruluşlar, sağdan soldan esen rüzgârlara karşı nereye gideceği belli olmayan birer yaprak haline gelirler.

Ticari şirketlerle yapılan çalışmalarda *"vizyonunuz nedir?"* sorusuna genellikle verilen cevap *"para kazanmak, kâr etmek"* şeklindedir. Kâr etmek bir şirketin *-hattâ herhangi bir kurumun-* varlığını sürdürmesi için zorunlu bir gerekliliktir, ama vizyonu değildir.

Para kazanmak, kâr etmek, bir başka şey için gereklidir. İşte o "şey" *-her ne ise-* kuruluşun misyonu, öz-niyeti, temel varlık nedenidir.

Peki böyle bir vizyonu bulunmayan kuruluşlar ne olacaktır? Onlar, içlerindeki ve hattâ dışlarındaki kişi ve kurumların sürükledikleri yerlere doğru gideceklerdir. Vizyonsuz bir şirketi örneğin genel müdürü kendi vizyonu doğrultusunda bir yerlere götürebilir. Bu vizyon çok insancıl bir neden olabileceği gibi *"müstakil bir villada huzurlu ve rahat bir gelecek yaşamak için dünyalık yapmak, bunun için de şirket sahip(ler) ini soymak"* biçiminde de olabilir.

Şirket sahibinin bir vizyon sahibi olması, kuruluşun tüm karar ve eylemlerinin o niyet yönünde olması için gerek koşul'dur ama yeter koşul değildir. Kendi vizyonunu çevresiyle (paydaşlar) yeterince paylaşıp yaygınlaştıramamış çok sayıda kuruluş yine de başkalarının vizyonları doğrultusunda oradan oraya sürüklenebilirler.

Kuruluşlara niçin var oldukları sorulduğunda genellikle *"ne gibi yararlar sağladıklarını"* anlatırlar. *"Şu kadar kişiye iş imkânı sağlıyoruz; şu kadar vergi veriyoruz; şu kadar katma değer üretiyoruz, ihracat yapıyoruz vs vs"*. Sorunun cevabı halâ açıktır: *"sağladığınız yararlar tamam, ama siz nereye varmak için varsınız?"*

Eleştirilere başlarken genellikle *ülkemizde, toplulumuzda* gibi nitelemelerle başlamak adet olmuştur. Bu bölümün başında da vizyon yoksunu kurumlardan söz açarken "ülkemizde" vurgulaması yapılmıştı. Peki ülkemizde böyledir de başka ülkelerde durum nedir? Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde vizyon o denli yaygın bir kurumsal yönetim aracıdır ki, vizyonu net ifade edilmemiş kuruluş yoktur demek bile caizdir.

Kutu 2 – "Kırık Cam Teorisi"

ABD'li suç psikoloğu Philip Zimbardo'nun (http://en.wikipedia.org/wiki/Philip_Zimbardo) 1969'da yaptığı bir deneyden ilham alarak geliştirilmişti.

Zimbardo, suç oranının yüksek olduğu, yoksul Bronx ve daha yüksek yaşam standardına sahip Palo Alto bölgelerine birer 1959 model Oldsmobile bıraktı. Ve olup bitenleri gizli kamerayla izledi.

Bronx'taki otomobil üç gün içinde baştan aşağıya yağmalandı. Diğerine ise bir hafta boyunca kimse dokunmadı.

Ardından Zimbardo ile iki öğrencisi 'sağ kalan' otomobilin yanına gidip çekiçle kelebek camını kırdı. Daha ilk darbe indirilmişti ki çevredeki insanlar (zengin beyazlar) da olaya dahil oldu. Birkaç dakika sonra o otomobil de kullanılmaz hale gelmişti.

N.Y. Belediye Başkanı Guiliani, "Olumsuzluklarla mücadeleyi nasıl başardınız?" sorusunu bu olgunun ışığında şöyle cevaplıyor:

"Metruk bir bina düşünün. Binanın camlarından biri bile kırık olsa, o camı hemen tamir ettirmezseniz, çok kısa sürede, oradan geçen herkes bir taş atıp, binanın tüm camlarını kırar.

Bir sokağın suç bölgesine dönüşme süreci önce tek bir pencere camının kırılmasıyla başlıyor. Ardından daha büyük suçlar geliyor; bir süre sonra o sokak, polisin giremediği bir mahalleye dönüşüyor.

Bunu anlayan New York polisi, önce küçük suçların peşine düşmüş. Metroya bilet almadan binenleri, apartman girişlerini tuvalet olarak kullananları bile yakalayıp haklarında işlem yapmış.

Polis bu kararlılığıyla "Küçük müçük, bizim için hiç fark etmez; bu sokağın, metro istasyonunun veya mahallenin suç üreten bir bölge olmasına izin vermeyeceğiz." demiş.

Hattâ daha ileri gidip, mal ve hizmetlerin dahi vizyonları bellidir. İşte bir örnek: spor şortları, kepleri gibi malzemeler üreten bir Avrupa firmasının keplerine taktığı karton etiketlerin üzerinde, bu kepin temel varlık nedeni şöyle yazılıdır (ve gerçekten de öyle olduğu tecrübeyle sabittir): *"Amacımız basittir: sizi hiçbir şeyin -rüzgâr, yağmur, soğuk ya da sıcak-* ferahlatıcılığı deneyimlemenizden alıkoymamasını sağlamak."

Bu noktada bir soru kaçınılmaz görünüyor: *Türkiye'nin (bir sistemler bütünü olarak) vizyonu nedir?*

Bu konuda cevap aranabilecek en iyi alan "Vizyon 2023" çalışmasıdır. Çalışmanın amacı:

- ✓ bilim ve teknolojiye hakim,
- ✓ teknolojiyi bilinçli kullanan ve yeni teknolojiler üretebilen,
- ✓ teknolojik gelişmeleri toplumsal ve ekonomik faydaya dönüştürme yeteneği kazanmış

bir "refah toplumu" yaratmak olarak belirlenmiş ve bu çerçevede çeşitli alt-dallarda neler yapılması gerektiği yolunda çalışmalar tanımlanmıştır.

Çalışmanın amacı bir Türkiye vizyonu tanımlamak olmasa da, bilim ve teknoloji ile ilgili herhangi bir kesim de (sanayi, üniversite, TSK vb), cumhuriyetin 100. yılında erişilmek istenen vizyonla ilgili herhangibir fikre sahip değildir.

Ayrıca da çalışma, bir vizyonun kim(ler) tarafından, nasıl belirlenmesi, paylaşılması ve yaygınlaştırılması gerektiği konusundaki genel kabul görmüş yaklaşıma da uygun değildir. Belli ki, vizyon sözcüğü, yol gösteren bir kavram olarak değil kulağa hoş gelen bir retorik olarak kullanılmıştır. Daha kısa bir ifadeyle, kuruluşları gibi Türkiye'nin de vizyonu belli değildir.

- ✓ Metropollerdeki kural tanımazlık

İstanbul başta olmak üzere kalabalık nüfuslu ve özellikle de göç alan kentlerdeki önemli sorunlardan birisi "kural tanımazlık" adı verilebilecek olgudur. Bu olgu, kozmolojideki kara deliklere benzer bir sosyal olguyu beslemektedir. Kuralsızlık arttıkça, çevreden daha çok ve daha kural tanımaz kişileri kente çekmekte, bir yandan da kentte yaşayan ve çeşitli derecelerde kural yandaşı olanları kentten dışarı itmektedir.

Böylece, yeterli bir süre sonunda kentin tamamen kural tanımaz kişilerin denetimine geçeceği beklenebilir. Nitekim pratikte de olan aynen budur.

Dünyada *–sadece New York'ta değil-* birçok metropolde kuralsızlıkla mücadele için çeşitli SÇ aracı kullanılır, çeşitli araştırma kuruluşları entellektüel birikim ve enerjilerini bu sorunları çözmeye harcarlarken, toplumumuzda sorunun çözüm yolu olarak İstanbul'un dünya suç sıralamasında en iyi yerlerden birisi olduğunu iddia etmek bulunmuştur.

Çeşitli zamanlarda yapılan yerel seçimlerde adaylardan hiçbirisi, İstanbul ve benzeri metropolleri kural hakimiyetine sokacağı yolunda

bir vaatte bulunmamış, seçildikten sonra da bu yolda kendilerine yapılan *önerilere*[F] cevap vermemişlerdir.

Kısacası, sorunun çözümü bir yana sorunun varlığından dahi haberdar olunmadığı, sorunun, *"böyle bir sorunun mevcut olmadığı"* savunularak geçiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

3.3. SÇ kabiliyetinin, yaşam sürdürmenin temel ilkesi olduğunu göstermek

SÇ kabiliyeti'nin üzerinde esaslı olarak durulması gereken önemli bir toplum niteliği olduğunu göstermek için, Sorun Çözme Kabiliyeti'nin, derindeki varlık nedenimiz olan *"türünün devamını sürdürme"*nin temeli olduğu gerçeğinden hareket edilebilir.

Burada birbiriyle ilintili iki iddia:

- Türün devamını sürdürme amacımızı, o amacı tehdit edebilecek tüm iç (*endogenous*) ve dış (*exogenous*) etmenlere karşı "öğrenme yoluyla[G]" savunduğumuz; bu sürekli işlevin ise tam olarak bir sorun çözme süreci olduğu iddiası ve
- Toplumumuzun sorunlarını çözemediği, çözülemeyen sorunların giderek birikip, Sorun Kimyası[H] yasaları (☺) uyarınca yeni sorunlar ürettiği ve böylece toplumumuzun her türlü enerjisini soğuran bir fâsit dairenin oluştuğu, bunun da aynen biyolojik organizmalardakine benzer biçimde bir toplumsal hastalanmaya yol açtığı, ama esas hastalığın, toplumun büyük çoğunluğunun hasta olduğumuz yolunda bir kanaat taşımaması, aksine o haliyle bile sürekli övünür durumda olduğu iddiası.

Peki bu iddialar doğru mudur ya da ne kadar doğrudur?

Daha soru ortaya konulurken belli oluyor ki bu sorunun cevabının evet-hayır biçiminde verilmesi doğru değildir. Her toplum bazı sorunlarını çözebilir, bazılarını uzun vade aleyhine olabilecek kısa vadeli olarak çözer, bazılarını çözemeyip altında ezilir. O halde iyi bir yaklaşım, herhangi bir organizma (birey, aile, kurum, kesim, toplum) için bir SÇ kabiliyeti İndeksi ($n_{sçk}$) tanımlayabilmektir.

Tam olarak ölçmek mümkün olamasa da, bir kişi, kurum, kesim ya da bütünüyle toplumun SÇ kabiliyeti'ni ölçülendirebilecek bir *başarım ölçütü* (performans göstergesi) tanımlanmadığı sürece her türlü iddia temelsiz kalacaktır. Peki böyle bir ölçüt tanımlanabilir mi? Örneğin bir kişinin SÇ kabiliyeti'nin ne düzeyde olduğu nasıl değerlendirilebilir?

Önce bir norm konulabilmeli!

Kişinin SÇ kabiliyeti'nin ne olması gerektiği, onun karşılaşabileceği sorunlarla yakından ilgilidir. Yaşamında hiç depremle karşılaşmamış, karşılaşması olasılığı da bulunmayan bir kişinin deprem sonrası doğabilecek sorunları ya da kazancı ancak karnını doyurmaya yetebilen bir kişinin borsa çökünce servetindeki kayıpları nasıl telafi edeceği sorunlarını çözebilme kabiliyeti pratik bir anlam taşımaz.

SÇ kabiliyeti, sorunlar kümesi'nin güçlük düzeyi ile sıkı sıkıya bağlıdır ve bu ikisi de doğrudan ölçülmesi zor, ancak dolaylı ölçütlerle değerlendirilebilecek öğelerdir. Toplumların SÇ kabiliyeti arasında farklar, İnsani Gelişmişlik İndeksi (İGİ) adı verilen ve ⅓ (yaşam beklenti indeksi) + ⅓ (eğitim indeksi)+ ⅓ (fert başına GSMH indeksi) formülüyle hesaplanan bir ölçütle değerlendirilebiliyor.

⅓'lük bu bileşenlerin her biri daha alt öğelere bölünmekte ve böylece toplum yaşamının en önemli kesitlerindeki başarı (veya başarısızlığı) temsil eder bir resim ortaya çıkmaktadır.

Burada bir adaletsizlik vardır ama!

İGİ'ni oluşturan bileşenler o toplumları çevreleyen coğrafi, siyasal, ekonomik vd faktörlerden tabii ki etkilenirler. Çevresi benzer kültürdeki dost ülkelerle çevrilmiş, coğrafi koşulları uygun, küçük nüfuslu bir toplumun İGİ ile, Türkiye gibi her öğe bakımdan birer "*meydan okuma*" sayılabilecek bileşenlere sahip bir ülkenin İGİ arasında karşılaştırma yapmak adil midir?

Üstüne üstlük başlangıç şartları da farklıdır. Osmanlı İmparatorluğu idaresinde yaşayan ve kendisinden sadece dogmaları ezberleyip otoritelere biat etmesi beklenen *kullarından*, cumhuriyet idaresinin *yurttaşlığına* geçirilen insanları ile, bu konulardaki önemli sorunlarını çoktan çözmüş toplumların İGİ yoluyla yarışmaları adil sayılabilir mi?

Söz konusu olan adalet değildir ki!

Mesele yarış koşullarının adil olup olmayışı değil, yarışın bizzat kendisidir. Sürekli olarak durumundan, kendisine haksızlıklar yapıldığından *-vırvır ve mırmır düzeyinde-* yakınan mazlum ve mağdurların haklarının teslim edileceği bir mahkeme karşısında değiliz.

Türkiye İnsani Gelişme İndeksi (İGİ) açısından neredir?

Sıra	Ülke	Yıllar	
		1975	2002
1	Norveç	0.870	0.960
6	A.B.D.	0.870	0.940
13	Y.Zelanda	0.850	0.930
19	Singapur	0.720	0.900
34	Kuveyt	0.760	0.840
67	Peru	0.640	0.750
68	Türkiye	0.590	0.750
131	Senegal	0.320	0.440
151	Sierra Leone	?	0.273

ref: http://globalis.gvu.unu.edu/indicator.cfm?IndicatorID=15

Mesele, *-koşullar ne olursa olsun-* çocuk ölümleri oranının düşük, fert başına gelirin yüksek, okul terk oranlarının düşük olması vb'dir. Yarış hem rakibe hem saate karşıdır. Bu yarışta herkes her üstünlüğünü (fiziki ve kültürel) kullanmakta, diğerlerinin her zafiyetini (fiziksel ve kültürel) kendi lehine bir *koz*[I] olarak değerlendirmeye çalışmaktadır.

2002 yılı itibariyle 151 ülke içinde 68nci durumda olan Türkiye, 2005'de 94, 2006'da 92, 2007/2008 istatistiklerine göre 84ncü durumdadır. Şimdi, bu rakamlara bakarak toplumumuzun SÇ kabiliyeti'nin, insanlık ailesinin mukayese edilebilir diğer üyelerine göre "düşük" olduğu söylenebilir. Ama bu düşük düzey dahi "*hasta toplum*" betimlemesi için yeterli sayılamaz.

Başka ölçütlere göre toplumumuzun SÇ kabiliyeti'nin düzeyi nedir?

PISA 2009 Sonuçları: Okuma, Matematik ve Fen Dallarında Öğrenci Başarımı
© OECD 2010

	Genel okuma ölçeğine göre	Matematik ölçeğine göre	Fen ölçeğine göre
OECD ortalaması	493	496	501
Korea	539	546	538
Finland	536	541	554
Canada	524	527	529
New Zealand	521	519	532
Japan	520	529	539
Australia	515	514	527
Netherlands	508	526	522
Belgium	506	515	507
Norway	503	498	500
Estonia	501	512	528
Switzerland	501	534	517
Poland	500	495	508
Iceland	500	507	496
United States	500	487	502
Sweden	497	494	495
Germany	497	513	520
Ireland	496	487	508
France	496	497	498
Denmark	495	503	499
United Kingdom	494	492	514
Hungary	494	490	503
Portugal	489	487	493
Italy	486	483	489
Slovenia	483	501	512
Greece	483	466	470
Spain	481	483	488
Czech Republic	478	493	500
Slovak Republic	477	497	490
Israel	474	447	455
Luxembourg	472	489	484
Austria	470	496	494
Turkey	**464**	**445**	**454**
Chile	449	421	447
Mexico	425	419	416

(lila) istatistiksel olarak OECD ortalamasının epey üzerinde

(beyaz) istatistiksel olarak OECD ortalamasından pek farklı değil

(sarı) istatistiksel olarak OECD ortalamasının epey altında

Kaynak OECD PISA 2009 veri-tabanı

İGİ içine dahil olan çok sayıda bileşenden bazıları *-hatta çoğu- yaşam konforu* denilebilecek öğelerle ilgilidir. Bu yazıya konu olan SÇ kabiliyeti ise, toplum varlığının sürdürülebilirliğini tehdit edebilecek sorunlar açısındandır.

Toplumumuzun varlığını tehdit edebilecek sorunlara örnekler olarak, *ulusal bütünlük (Kürt Sorunu'nun da içinde bulunduğu, ama onunla sınırlı olmayan sorunlar kümesi), eğitim konusundaki olağanüstü başarısızlık, ahlaki yozlaşma ve çölleşme*'nin alınması en azından yanlış değildir.

Bu ve benzeri sorunlar için, bir *Sorun Çözme Kabiliyeti İndeksi* ($n_{sçk}$) içinde birleştirilebilecek şu değerlendirme öğeleri anlamlı olabilir:

1. Sorunun Tanımlanmışlık Düzeyi,
2. Sorunun nedenlerine ve çözümlerine ilişkin katkıların serbestçe akabileceği Kanalların varlığı ve Kalitesi,
3. Soruna yol açan Kök-Nedenlerin ortaya konulmasındaki Netlik,
4. Sorunun, diğer sorunlarla Etkileşim Mekanizmasının Anlaşılmışlık Düzeyi,
5. Sorunun çözümü için geliştirilmiş ve sorunun paydaşlarının katkılarına açılmış olan bir Politika Belgesinin varlığı ve varsa Kalitesi,
6. Çözümlerin Sürdürülebilirliği,
7. Sorunlarını çözememek nedeniyle uğranılan zarar.

Bu 7 faktör kullanılarak ($n_{sçk}$) için bir "tek değer" hesaplamak yerine, SÇ kabiliyeti resmini tüm boyutlarıyla sergileyebilen bir vektör vermek daha gerçekçi görünüyor (bkz Tablo I).

Yedi öğenin ilk altısına *yok, yetersiz, orta, iyi, mükemmel* gibi notlar verilirse *–ki kuşkusuz hepsi öznel olup örneklemek amaçlıdır-* ve uğranılan zarar da sayısal ve/ya diğer somut ölçülerle değerlendirilirse şöyle bir resim ortaya çıkar:

Tablo I - **Seçilen Dört Önemli Sorun İçin Sorun Çözme Kabiliyeti İndeksi ($n_{sçk}$) Bileşenleri**

Sorun	Tanımlanmışlık	Kanal kalitesi	Kök nedenler	Etkileşim mekanizması	Politika belgesi	Sürdürülebilirlik	Uğranılan zarar
Ulusal bütünlük **sorunları**	yetersiz	orta	orta	yetersiz	yetersiz	yok	~40,000 insan + $300 mia
Eğitimdeki başarısızlık	yetersiz	orta	yetersiz	yetersiz	yetersiz	yok	2009 yılı PISA sonuçlarına göre 33 ülke arasında ancak 31nci olabilmenin doğrudan ve dolaylı kayıpları
Ahlaki yozlaşma	yetersiz	yetersiz	yetersiz	yetersiz	yetersiz	yok	Bkz. Corruption Perception Index haritası
Çölleşme	iyice	iyice	yetersiz	iyice	iyice	yetersiz	Türkiye'de akarsularla birlikte alandan taşınan toprak, ABD'nin 7, Avrupa'nın 17 ve Afrika'nın 22 katı daha fazla düzeydedir.[12]

SÇ kabiliyeti indeksi'ni oluşturan bileşenler için verilen örnekleme amaçlı notlar tartışılabilir. Hatta not verebilmek için her bileşen için derecelerin karşılıklarını tanımlayan tariflerin yapılması da şart koşulabilir. Ama tabloya hangi eleştirel gözle bakılırsa bakılsın, yetersiz bir SÇ kabiliyeti'nin işaretlerini taşıdığı göze çarpıyor.[12]

12 Bkz.http://www.tema.org.tr/Sayfalar/CevreKutuphanesi/ToprakErozyonu.html

Acaba başka toplumların durumları nedir?

Bu bağlamda tartışılması gereken son nokta, gelişmiş olarak nitelenen toplumların SÇ kabiliyeti'nin düzeyleridir. Bu karşılaştırma için, yukarıdaki 4 sorun alanından öyle birisi seçilmelidir ki, SÇ kabiliyeti'nin nihai çıktısı olarak tanımlanan *uğranılan zarar* açısından daha elle tutulur sonuçlar mevcut bulunsun.

Buna göre Tablo I'in son değişkeni (uğranılan zarar), iyi bir göstergedir. Çünkü tüm sorun çözme çabalarının amacı toplumun varlığını sürdürebilmesi ve bunu *-her anlamda-* en az maliyetle becerebilmesidir.

Meseleye böyle bakıldığında, ülkelerin SÇ kabiliyetleri arasında bir mukayese yapmak mümkün olabilir. Örnek olarak, bir toplumun varlığını sürdürmesine karşı en ciddi tehditlerden birisi olan "ayrılıkçı hareketler" ele alınabilir. Karşılaştırma için bilgilerin bir bölümü, bu konudaki bilgileri derleyen bir kaynaktan *(http://www.constitution.org/cs_separ.htm) alınmıştır.*

Tablo II – **Çeşitli Ülkelerin SÇ kabiliyeti'nin Değerlendirilmesi için Öğeler**

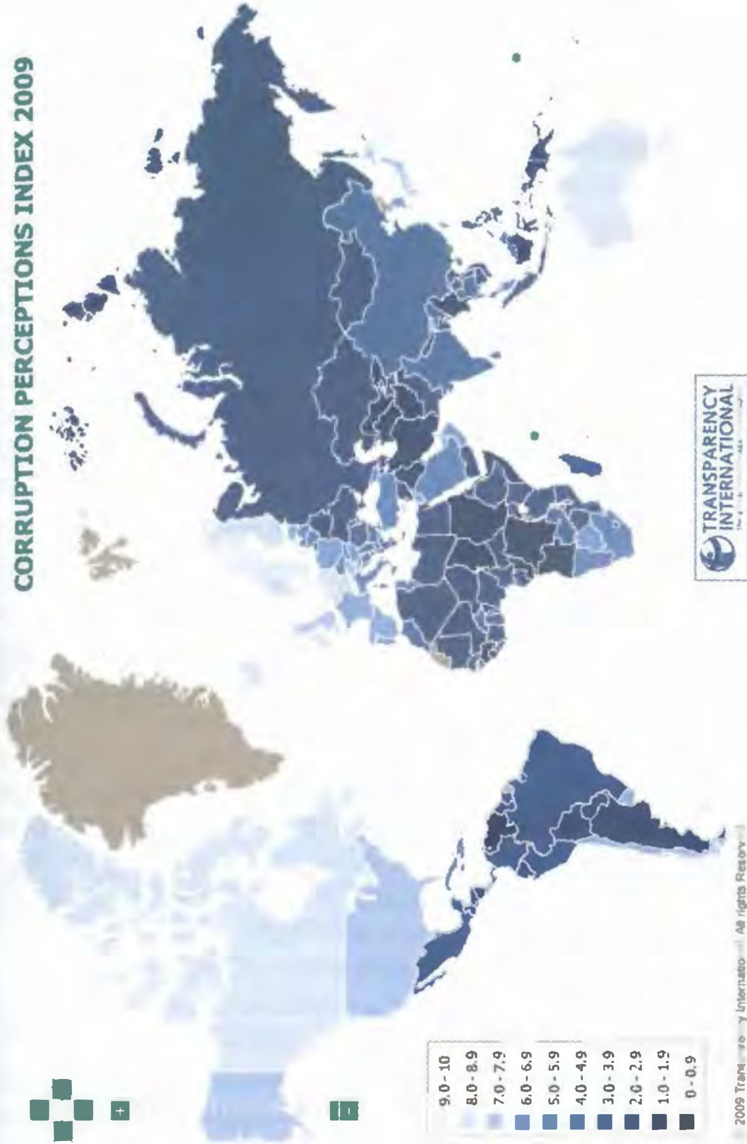
Ülke	Ayrılıkçı hareket için kısa açıklama	Uğranılan zarar
ABD	Alaskan Independence Party, Free the Bear - California Secession and Independence, California Secessionist Party, The Republic of Cascadia, State of Jefferson, Hawai`i, Independent & Sovereign, New England Confederation Movement, Republic of Texas, United People's Party, …..	Bilinen bir zarar yok
Belçika	Vlaams Belang, New Flemish Alliance (NVA), Spirit, Lijst Dedecker (LDD)	Bilinen bir zarar yok
İngiltere	Sinn Féin, Scottish National Party, Scottish Separatist Group and The Scottish National Liberation Army, Scots for Independence, Scottish Independence, The Scottish Distributist, Siol nan Gaidheal, Scots Independence Tour, Mebyon Kernow - the Party for Cornwall, Welsh Distributist Movement, Campaign for an English Parliament, Silent Majority	~3,800 can kaybı + ? maddi kayıp
Kanada	The Western Canada Concept, Alberta Independence Party, British Columbia Separatist Movement, BC Sovereignty, The Republic of Alberta, The Newfoundland Patriot — Advocate independence of Newfoundland and Labrador, Ontario Independence League, Cape Breton Liberation Army, Mouvement de libération nationale du Québec (MLNQ)	Bilinen bir zarar yok
Fransa	Corsica Nazione, Partit Occitan, Union Démocratique Bretonne, Iparretarrak (IK), Nationalforum Elsaß-Lothringen, National Forum of Alsace, The Savoy League .	Bilinen bir zarar yok

Ülke	Ayrılıkçı hareket için kısa açıklama	Uğranılan zarar
İtalya	Lega Nord, The Two Sicilies, Sardinians in Italy, Sardigna Natzione (Sardinian Nation), Secession fever in Italy.	Bilinen bir zarar yok
Türkiye	PKK	~40,000 can kaybı ~$300 milyar maddi kayıp

Bu tablo dolaylı da olsa, Türkiye'nin bu kadar kısa sürede ne büyük zarara uğradığını gösteriyor. Karşılaştırma yapılan ülkelerdeki ayrılıkçı hareketlerin çokluğuna, buna karşılık çoğunun –örneğin ABD- dünya kamuoyu tarafından bilinmeyişine bakıldığında:

- PKK terörünün tüm dünyaca bilinir olmasının,
- Bu denli büyük kayıplar verilmesinin ve
- Bütün bu bilançoya karşın sorunun henüz tanımlanamamış dahi olmasının,

bu süreçteki idarelerden bağımsız olarak derin bir SÇ kabiliyeti yetmezliğine işaret ettiğine hükmedilebilir. Sadece bu konudaki durum dahi *"hasta toplum"* tanısının reddedilmeden önce daha dikkatle düşünülmesinin yararlı olacağını göstermiyor mu?

Yukarıdaki harita *(Ahlaki Yozlaşma Algılama İndeksi)*, Türkiye'nin, en kötü durumdaki ülkeler arasında olduğunu gösteriyor.

Tablo III - **Seçilmiş kimi ülkelerin zeka düzeyi sıralaması**

Sıra	Ülke	~IQ	Sıra	Ülke	~IQ
1	Hong Kong	107	39	Malezya	92
2	Güney Kore	106	40	Tayland	91
3	Japonya	105	41	Türkiye, Peru, Hırvatistan	90
4	Taiwan	104	.....		
5	Singapur	103	70	Sudan, Tanzanya	72
6	Hollanda, İtalya, Almanya, Avusturya	102	75	Gana	71
7	İsviçre	101	76	Nijerya	67
...			77	Gine, Zimbabwe	66
34	İsrail, Romanya	94	79	Kongo	65
36	İrlanda, Yunanistan, Bulgaristan	93	80	Sierra Leone	59

Gözönüne alınan 4 önemli yaşam alanının her birisi için Türkiye'nin, rakiplerine göre durumunun iyi olmadığını, bazı alanlarda ise en sonlarda yer aldığını gösteriyor.

Tablo III'de ise, IQ ve Ulusların Zenginlikleri adlı kitaptan[13] alınmış bir liste var. Listedeki kimi ülkeler için doğrudan bilgiler kullanmak yerine komşu ülke düzeylerinin ortalaması gibi (örneğin Kırgızistan için Türkiye ve İran ortalaması) yaklaşımlar kullanılmış ise de, 82 ülke arasında 41nci sırada yer almanın pek iyi bir düzey olmadığı da açıktır.

13 Richard Lynn, Tatu Vanhanen, IQ and the Wealth of Nations, Praeger / Greenwood, 2002

3.4. SÇ kabiliyeti'nin, üzerinde en çok durulması gereken kavram olduğunu göstermek

Kişilerin, yaşamları boyunca karşılaştıkları "sorun"ları anlama, paylaşma, çözmeye çalışma süreçleri sırasında kullandıkları kavramlar var.

Örneğin, işsizlik sorununu anlayıp çözüm üretmek isteyen iki kamu görevlisinden biri, bu probleminin nedenlerini ve çözüm yollarını düşünürken, insan hakları çerçevesindeki haklarının bir gereği olan istihdam edilme hakkının, devlet tarafından ciddiyetle ele alınmadığını ve çözümün devletin konuya ciddi olarak eğilmesi olarak görebilir. İkinci kamu görevlisi ise, kişilerin işgücü piyasasının aradığı niteliklere sahip olmayışlarını sorunun ana nedeni olarak görür ve çözümün de bu nitelikleri edindirmek olduğunu düşünebilir.

Buna göre birinci kişi sorunu anlayıp çözüm önerirken *(istihdam yaratmak devletin yükümlülüğüdür)* kavramını, ikinci kişi *(nitelik uyuşmazlığı işsizliği doğurur)* kavramını kullanıyor. Her ikisinin de sorunu anlamak ve çözüm geliştirmek süreçlerinde kullanmadıkları kavram SÇK yetmezliği'nin işgücü piyasası üzerindeki yansımasının işsizlik olarak ortaya çıktığı kavramıdır. Burada örnek olarak 2 kişi yerine yüzlerce kişi ele alınsaydı muhtemelen, sorunu açıklayıcı onlarca farklı kavram ortaya çıkabilecekti.

Bu şu demektir: Sorunların köklerinde yatan ortak sorunlara varabilecek kavramlar kullanılmadıkça, sorunların çözülmesi bir yana yeni sorunların üremesi kaçınılmazdır.

Örnek olarak verilen işsizlik yerine terör, trafik, çevre, eğitim ya da herhangi bir bireysel, kurumsal, kesimsel ya da toplumsal sorun alınabilir. Bu problemleri anlama ve çözüm geliştirme süreçlerinde kullanılagelen *"yabancı ülkelerin parmağı"*, *"gelişmemizin kıskanılması"*, *"din ya da ırk ayrımına uğradığımız"* ve daha onlarca örnek verilecek kavramlar yerine SÇK yetmezliği kavramı kullanılsa, sorun hem daha kolay anlaşılabilecek hem de çözümler *-ya da yolları-* bulunulabilecektir.

Bu değişimin kendiliğinden olmayacağı bellidir. O halde, *sorunları anlamak, çözüm önerileri üretmek ve bunları uygulamak* durumunda olanların bu yeni kavramı kullanmaları gerekiyor. Bu süreç ise ancak SÇ kabiliyeti kavramının toplum gündemine girmesi ile başlayabilir.

SÇ kabiliyeti yetmezliği'nin, üzerinde en çok durulmaya değer sorun olduğunun gösterilebilmesi için, *"üzerinde durulmaya değerlik"* ölçütlerinin ortaya konulması gerekiyor. Bir sorunun önemli olduğunun gösterilebilmesi için şu ölçütler yeterli görünüyor:

Ölçüt 1 - Çok sayıda sorunu doğrudan etkilemelidir,

Ölçüt 2 - Konjonktürel (gelip-geçici) olmamalıdır.

SÇ kabiliyeti yetmezliği, bu iki ölçüt açısından da *bir numara* olmaya değerdir. *Kronik* sorunlarımızın *hepsinin* ortak elementi SÇ kabiliyeti yetmezliğidir.

3.5. SÇ kabiliyeti kavramına, toplumla iletişim için daha yumuşak bir isim bulmak!

SÇ kabiliyeti, işlevselliği esas alan bir adlandırmadır. Hedef kitlelerle iletişimde, işlevselliğin yol açabileceği red duygusunu harekete geçirebilir. Son derece mükemmel bir teknik donanımın, kozmetik unsurlar dikkate alınmaz ise pazarlanmasındaki sorunlar gibi, SÇ kabiliyeti de (hatta bu yetmezmiş gibi bir de SÇK kısaltması ☺) kavramın tanıtımında sorunlar yaratabilir.

3.6. Ve tekrar aynı soru: SÇ Kabiliyeti -ya da yetmezliği- kendi başına bir sorun mu yoksa bir adlandırmadan mı ibaret?

SÇ kabiliyeti ya da *yetmezliği* kavramının, toplumumuzun aydın kesiminin kavram dağarcığında yer almayışının olası nedenlerinden birisi kavramın oldukça soyut oluşudur. Kavramı olabildiğince somuta indirgemek için *(son not-A)* yeterince açıklayıcıdır.

SÇ kabiliyeti kavramının aydın kesim dağarcığına girememiş olmasının ikinci ve belki yukarıda açıklanandan daha da önemli bir nedeni, *bu kavramın bir sebep değil ancak bir sonuç olabileceği* ile ilgilidir.

Nitekim, kavram üzerinde yapılan tartışmalarda bu itiraz dile getirilenlerden birisidir: SÇ kabiliyeti *yetmezliği*, bir bileşik madde gibidir; yani aslında sonuçtur. Ama öyle elementler biraraya gelmişlerdir ki ortaya çıkan bileşik madde *zehirli* ve kendi kendini besleyerek sürdüren bir karakterdedir. Aynı benzetme, SÇ kabiliyeti *yeterliği* için de geçeridir. Belirli elementler bir araya gelerek, bu defa topluma sürekli yarar üreten bir bileşik madde ortaya çıkarırlar.

Kutu 3: İkili Kalıtım Kuramı (İKK)

1980'lerin başlarında geliştirilen, İkili kalıtım kuramı, gen-kültür birlikte-evrimi olarak da bilinir. Genetik evrim ve kültürel evrim gibi, etkileşim halinde ve evrimsel sürecin bir sonucu olan insan davranışını açıklamak için geliştirilmiştir.

Sosyal bilimler, kültürü insan davranış çeşitliliğinin ana sebebi olarak görür. Evrimsel psikoloji ve insan sosyo-biyolojisi, kültürü, genetik ayıklanmanın önemsiz bir yan ürünü olarak inceler. İKK bu iki yaklaşımın arasında, ortada bir yerdedir. Genler ve kültür birlikte-evrimleşir

Kültürel özellikler, genetik ayıklanmanın etkisi altındaki sosyal ve fiziksel çevreyi değişikliğe uğratır. Bir örneğe göre, kültür uyarlanabilir olduğunda, genetik ayıklanma, kültürel bilgileri öğrenen ve aktaran kavramsal mimarinin gelişmesine yol açmıştır.

İKK, kültürel evrimin, belli şartlar altında, genetik olarak uyarlanamayan özellikleri de seçeceğini öngörür. Bunun için bir örnek, sanayileşmiş toplumlardaki doğum oranlarının azalışıdır. İK Kuramcıları, bu demografik değişimin, bireylerin saygınlık eğiliminin bir sonucu olabileceğini varsayar ki, sanayileşmiş toplumlarda daha fazla itibar kazanmak için üremeden vazgeçen bireyler, daha fazla tercih edilen kültürel modeller olarak ortaya çıkarlar. (Bkz. http://tinyurl.com/6cwhrvj)

Her iki benzetme de Sorun Kimyası denilebilecek bir "kimya"nın "kanun"larından birisi yoluyla daha iyi anlaşılabilir. Bu "kanun" şöyle: *"Her sorun, doğurma ve kendi aralarında birleşmeler yoluyla kendini oluşturan elementlere benzemeyen yeni sorunlar üretmek eğilimindedir"*. İşte bu yeni sorunlardan birisi, bünyesinde, aşağıdaki önemli nedenleri barındıran ama kendini oluşturan önemli nedenlerden farklı nitelik gösteren, özgün ve kronik SÇ kabiliyeti yetmezliğidir.

Bu bağlamda son işaret edilmesi gereken nokta, *İkili Kalıtım Kuramı (İKK) (DIT-Dual Inheritance Theory)* olarak bilinen yaklaşımdır. Genetik evrim için ihmal edilebilir derecede küçük olan birkaç yüzyıl

süren bir kültürün, uzun dönemde dönerek genetik evrimi de etkileyerek bir *co-evolution (birlikte evrimleşme)*, SÇ kabiliyeti yetmezliği sorununun kökleri açısından önemli bir ipucu gibidir.

Bu durumda SÇ kabiliyeti yetmezliği "bileşik madde"sine artık bir "sonuç" olarak bakamayız. Özel olarak üzerinde durulmadığı takdirde kendiliğinden ortadan kalkmayacak ve tüm sorunlarla bileşme eğiliminde olan bu sorun, toplumun tüm kesimlerinin dikkatle üzerinde durması gereken bir olgudur.

4. SÇ kabiliyeti yetmezliğinin başlıca kaynakları

Toplumdaki her sorun, diğer sorunlarla ilişkilidir. Hatta denilebilir ki bir sorundan diğerine yol vardır; buna göre SÇ kabiliyeti yetmezliğinin çok sayıda nedeni olabilir. Ama aşağıdaki nedenler -şu anki anlayış derinliğimize göre- en önemlileri olarak görünüyor. Dikkat edilirse, nedenler 2nci sıradan başlatılmıştır. Bunun nedeni, daha önemli bir başka nedenin varlığıdır. O da, aşağıdaki "önemli neden"lerin tümünün birleşiminden doğan "*Kısır Sorun Çözme Kültürü*"dür ve 1 numara olarak işaretlenip en sona bırakılmıştır. Buna göre:

4.1. Önemli neden 2) İstismara açık alanlar (İstismara Açık Alanları)

Ahlaki öğretiler, iktisat kitapları, filozoflar ne söylerse söylesin, insanlık tarihi *-giderek artan ölçüde-* bir istismarlar[14] tarihidir. Antik çağlarda küçük ölçekli ve *-bugünlere göre-* masum sayılabilecek düzeyli, sadece insan emeği çevresinde uygulanan istismarlar, giderek bilim-teknoloji ve askerlik mesleğinin de desteğini arkasına alarak artık sadece insana değil onun tüm yaşam çevrelerini de kuşatacak genişlik ve karmaşıklık düzeyine erişmiştir.

İstismarı önlemek üzere geliştirilmiş tüm önlemler vicdani bir rahatlama etkisi dışında maalesef anlamlı bir etkiye sahip olamamış, sade-

14 Bu metindeki istismar sözcüğü, herhangi bir ideolojik kalıp bağlamında olmayıp, «toplumun kendisi dışındakilerce yararlanılan» anlamında kullanılmaktadır. İstismar, içinde, sömürü, kaşınarak hassasiyet artırılacak alan yaratma gibi birçok alt kümeyi de içinde barındırabilen bir üst kümedir.

ce o önlemlerin çevresindeki cılız örgütlenmelere yol açmış; hatta, kök sorunların anlaşılmasını perdelediği için -*niyet o olmasa da*- istismarın gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Bunun bir nedeni, özellikle de istismar ölçeği bireyselden toplumsala doğru büyüdükçe, kullanılabilecek araçların çeşitlenmesi ve çeşitli yollarla perdelenebilmesidir. Denilebilir ki bir toplumun istismar edilebilmesi, bireyin istismarından çok daha kolaydır. Diplomasi, askeri güç, istihbarat servisleri, medya gibi araçlar, çeşitlenmenin ancak bir bölümüdür.

Bir diğer -*ve daha geçerli*- nedeni, tüm insan ve insan topluluklarının, aralarındaki tüm farklılıkları bir yana bırakarak "refaha erişme" konusundaki uzlaşısını gerçekleştirebilecek en "verimli" aracın toplumların birbirlerini istismarı oluşudur. Dünya yüzündeki tüm resmi ve gayrı resmi savaşlar bir uzlaşmazlığın değil, istismar çevresindeki derin uzlaşının sonucudur. Uzlaşmazlık sadece kimin ne kadar pay alacağı ile ilgilidir.

Bu durumun evrensel ahlak, hak, hukuk ve değerler karşısındaki kabul edilemezliği, katı gerçeği değiştirmemektedir. Yarınlarda da böyle mi sürer, insanlık durup dururken birdenbire uzaydan gelenlerce yola getirilir mi, yoksa mehdi çıkar gelir her şeyi düzeltir mi bilinmez ama binlerce yıldır durum budur.

Ama bunun için istismar edilebileceklere ihtiyaç var!

İstismar edenler ancak istismar edilebilenler var olduğunca var olabilirler; yoksa da yaratılmalıdırlar. Ayrıca, her toplum -*uygun araçlar kullanılabilirse*- belirli ölçülerde istismar edilebilir. Bir toplumun herhangi bir açıdan istismar edilebilmesi için "*istismara açık alan*" adı verilebilecek ve o toplumun *sorunlu ve de sorunlarını çözemediği alanlar*'ın bulunması gerekir.

Başka toplumların İstismara Açık Alanları'nı kullanarak kendilerine refah sağlayabilecek güce sahip toplumların, bu alanların sürdürülebilirliğini -*hatta mümkünse genişletilmesini*- arzu edeceklerini; hatta

böyle alanlar yok veya yetersiz ise İstismara Açık Alanları yaratmaya çalışacaklarını tahmin etmek güç değildir.

"İstismar edilebilenler" kimlerdir?

Bir topluma onlarca ayrı kaynaktan oluşmuş bir *kaynaklar topluluğu* olarak da bakılabilir. Başta insan kaynakları olmak üzere, su kaynakları, enerji kaynakları, maden kaynakları, coğrafi konum kaynakları, toprak kaynakları, orman kaynakları ve daha nicesi.

Her kaynağın yönetimi *-başlangıçtaki "sorun tanımı"na göre-* potansiyel birer sorun kaynağıdır.

İşte aranan da budur! Bu kaynakların yönetimlerindeki "sorun"lar açısından Sorun Çözme Kabiliyeti yetmezlikleri, aranılan "istismara açıklık" alanlarıdır. Yani her nerede bir SÇ kabiliyeti yetmezliği varsa orada muhakkak bir istismar edilmeye açık alan var demektir.

Değişmez eğilim: Alan yoksa yarat, varsa genişlet!

Madem ki refah sağlamanın en kestirme yolu SÇ kabiliyeti yetmezliği üzerinden geçer, o halde uluslararası ilişkilerin bir altın kuralı da ortaya çıkıyor:

- En yakınındakilerden başlayarak SÇ kabiliyeti yetmezliği olanları sapta,
- Yok ise, mevcut sorunlardan koz üreterek, sorunların karmaşıklığını o toplumun SÇ kabiliyeti sınırları üstüne çıkar,
- Var olan sorunları ise yine koz yoluyla derinleştirerek SÇ kabiliyeti yetmezliği alanı yarat,
- Bu alanın kendi kendini besleyebilirliğini sağlamak için özgün önlemler (eğitimde sorgulanamazlık, öğretmeye dayalı eğitim anlayışı, kuşkusuzluk, kesin yargılar, koşullandırma gibi) geliştir ve bu alanları kullanarak sömür!

Uluslararası ilişkilere bir de buradan bakılırsa, anlamsız gibi görünen nice olayın anlam kazandığı görülür.

Çözüm var mı?

Türkiye gerek coğrafi konumu, gerek doğal kaynakları ve gerekse enerji kaynaklarının yoğunlaştığı bir coğrafyaya yakın komşu oluşu ile doğal bir korunma konumundan uzak, her an herkesin üzerinde *-en azından-* kontrol sahibi olmak isteyebileceği bir ülkedir. Ayrıca, hristiyanlığın beşiği oluşu da buna ek arzular yaratabilir. Bu doğal konum, bu topraklarda yaşayan toplumumuzun, daha güvenli topraklarda yaşayan toplumlara *-ki onlara doğal rakipler denilebilir-* göre daha yüksek SÇ kabiliyeti'ne sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Çözüm, öncelikle *"istismara açık alanların SÇ kabiliyeti yetmezliği ile sıkı bağlantısını"* farketmek, o bağlantıyı iyice anlamaya çalışmak, sonrasında da refah sağlamak için istismar edilecek birilerini aramak değil, istismara açık alanlar yaratan SÇ kabiliyeti yetmezliğini gidermeye çalışmak olabilir.

Şimdi tekrar sormak gerekir: SÇ kabiliyeti yetmezliğinden daha öncelikli bir sorunumuz olabilir mi?

Bu noktada, *"dış güçler"*, *"dış mihraklar"* vb söylemlere sığınmayı bırakıp, bunun -maalesef- günümüz dünyasının bir normu olduğunu kabul etmek ve bu alanları (İstismara Açık Alanları) küçültmeye çalışmak gerekir. Bu amaç, bir ulusal vizyon olabilecek kadar önemli sayılmalıdır (Bkz. 6.1).

İstismar – Koz İlişkisi

İstismara açık her alan, iç ya da dış tüm birey, kurum, kesim ve/ya toplumlar için potansiyel birer sömürü alanıdır. Sorun Çözme Kabiliyeti gelişkin olanlar her nerede istismara açık bir alan bulur veya derinleştirir ya da yoktan yaratırsa, bunu derhal bir "koz"a çevirir. *Koz*, bir tarafın üstünlüğü ya da diğer tarafın bir zafiyetidir.

Türkiye köşeye sıkışıyor. Niçin ve nasıl?

Uluslararası ilişkiler tarih boyunca *"köşeye sıkıştır-kaynaklarını sömür"* ilkesine göre yürüdü. Ekonomi "nedret"e dayandıkça bu değişme-

yecek. Bunun, *"dünya bize düşman"* fobisiyle ilgisi yok. Fırsatını bulsa herkes *-biz dahil-* birbirine aynı şeyi yapar, yapıyor.

Eğer yap(a)mıyorsa mutlaka elindeki "koz"ları yeterli değildir ya da kozlarını "yönetmeyi" bilmiyordur.

Bu bir "kozlar savaşı". Varlığını sürdürebilmek bu savaşta güçlü olmaya bağlı. Türkiye'nin kozlarıyla ilgili sorunları var. Sıkıştırılabilmesinin nedeni, kozlarının yönetimiyle ilgili zafiyeti.

Osmanlı İmparatorluğu kozları yetersiz olduğu ve olanları da iyi yönetemediği için yıkıldı. Türkiye de kozlarını iyi yönetemediği için köşeye sıkışıyor, sıkışacak.

Türkiye'nin kozlarıyla ilgili sorunu ne?

Başlıca 5 grup sorunu var:

- *"Koz" konseptini tam kavramamış; dolayısıyla kozlarını eksik tanımlıyor,*
- *Mevcut dar kapsamlı koz anlayışı "doğrudan kozlar" ile sınırlı. Çok daha geniş bir alan oluşturan "dolaylı kozlar"ın değerini farketmemiş,*
- *Var olan kozları dağınık kişi ve kurumlarda; bunlar arasında bilgileşim yetersiz. Konsolide bir kozlar veri-tabanına sahip değil,*
- *Her türlü bilgi içine yerleşmiş durumda bulunabilecek kozları farkedebilecek ve toplayabilecek kadroları yetersiz,*
- *Nihayet, mevcut sınırlı ve dağıtık koz bilgileri içinde belirli ihtiyaçlara göre* arama yapabilecek bir algoritmaya sahip değil.

4.2. Önemli neden 3) Birey yerine tebaa üyeliği

Rakip toplumlar, *kendini (potansiyellerini) gerçekleştirmeyi* bireysel vizyon edinmiş *bireyler* olma yolundadır. Bu bireyler kolayca kolektif akıllar oluşturarak, tek akıllardan daha akıllı olabiliyorlar. Toplumumuz ise -çoklukla- tebaa üyelerinden ibaret. Tebaa *"tabi olunacak baş"*

peşinde olabiliyor ve onlar da doğal olarak kolektif (ortak) akıl ile başedilebilecek düzeyde olamıyorlar. *Askeri darbelerin* (Kutu 4) bu denli pirim yapabilmiş olmasının önemli bir nedeni, birey sorumluluklarının tümünün *tek adamlara* terkedilmesi eğilimidir.

Benzer eğilim sadece askeri darbelerin değil, çok partili siyasi rejime geçildiğinden bu yana siyasi parti liderlerinin –milletvekillerinin de rızasıyla- sergiledikleri *lider sultası* tutumlarının da nedenidir.

Bununla beraber, birey olamayışın yol açtığı sorunlar, *"ortak akıl oluşturamayış"*, *"sürekli baş / kurtarıcı peşinde koşma"* gibi hastalıklardan ibaret değildir. Bunlardan daha önemlisi, iyi bir hukuk düzeni kurabilmenin birey olabilmeye, hak ve özgürlüklerine sahip olabilmek için bir baş yerine hukuk düzeni peşinde olabilmeye bağlı oluşudur.

Tebanın hukuka ihtiyacı yoktur. "Baş"ın inayet ve merhametine sığınmıştır. Hukuk, o "baş"ın buyruklarından ibarettir.

700 yıl süren imparatorluğun yarattığı insan tipi (tebaa üyesi), cumhuriyetle birlikte yerini her ne kadar yurttaş'a bırak-

Kutu 4 - Darbe eğilimleri neyin göstergesidir?

Toplumun en azından önemli büyüklükte bir kesimi, sorun olarak gördüğü bir duruma karşı darbeden başka çözüm yolu niçin düşün(e)memektedir?

Olası yanıtlar!

- Darbe, en kesin sonuçlu ve en hızlı sorun çözme (SÇ) yöntemidir,
- Darbe, yapanı riske eden, pasif destekçilerine ise zarar vermeyen bir SÇ yoludur,
- Darbe tembel işidir, ben otururken başkası -benim yerime- yapar,
- Darbe olursa bana da ikbal yolu açılabilir,
- Benzer durumlarda yine darbe düşünülmüştü,
- Darbe dışında başkaca SÇ yolu olmadığı yolunda beyin yıkama yapılmıştır,
- Darbe dışında başkaca SÇ yolu yoktur,
- Akla gelmeyen başka nedenler.

Gerçek -muhtemelen- bunların bir bileşimidir, ama!

En az yüzbinlerle ölçülebilen sayılar içinde kuşkusuz bu seçeneklerin her birini benimsemiş kişiler vardır. Ama bunlardan birisi vardır ki, iddiam, onun 1 numara olduğudur. O da, "darbe dışında başkaca SÇ yolu olmadığına inanmış olmak"tır. Bu bir ezberdir ve tüm ezberler gibi sorgulanamazlık eseridir.

mış görünse de, bu adlandırma değişikliğinin, yüzyıllarca süren devlet-tebaa ilişkisini, bütünüyle *birey yurttaş*'a dönüştürmesi beklenemezdi. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte başlayıp bugünlere kadar gelen zayıf dönüşüm sürecinin yapabileceği ancak bu kadardır.

Bugün, adı *birey olan tebaa üyesi* yurttaşlarımıza, nelerin *doğru-iyi-güzel* olduğu –çoklukla-:

- Öğrenciliklerinde, tek doğrulu eğitim sistemince,
- Siyasi yaşamlarında parti başkanlarınca,
- İş yaşamlarında amirleri ve patronlarınca,
- Eş olarak kocalarınca,
- Halk olarak hükümetlerce,
- Dindar olarak –islamiyette ruhban sınıfı tanımlanmamış olsa da- din görevlilerince

tebliğ edilmektedir.

Buna göre yurttaşlarımızın sorun çözme kabiliyetlerini geliştirebilecekleri görevleri son derece sınırlı olup, o görevlerin de çoğu sorunların bir başkasına havale-ihale edilmesinden ibarettir.

4.3. Önemli neden 4) Vizyonsuzluk

Talihsizlik, vizyon sözcüğünün yabancı kökenli olması ve dilimizde -bildik bir kavramla ilişkilendirilebilecek- bir kavramı çağrıştıramayışından başlıyor. Kurumlar için moda haline geldiği için gündemde olan ve hemen her kurumun masrafa girip kendine edindiği vizyon, ne yazık ki gerçek anlamını oluşturan yol göstericilik işlevinden çok uzakta, bir çeşit kurumsal aksesuar işlevi görmektedir.

Kurumlar için böylesine işlevsiz olan vizyon, bireyler ve toplumumuz için de benzer şekilde işlevsizdir. Cumhuriyetin 100ncü kuruluş yıldönümüne giderken, çeşitli sektörlerden sorulan vizyon önerilerinin sentezlenmeye çalışılması, *vizyon'un*[K] bir lider (veya lider takımı) tarafından ortaya atılıp sonra da toplumla iletişim yoluyla onun desteğinin

sağlanması ve böylece her bireyin o vizyonda kendine bir yer bulması basit anlamının dahi hiç anlaşılmadığını göstermektedir.

Vizyonun SÇ kabiliyeti açısından önemi nedir? Her sorun, genel vizyonun o sorun alanına izdüşümü açısından bazı çözüm yollarını işaret eder.

Belirli bir vizyon bulunmadığı takdirde ise, 360 *katı derecelik* bir uzay içinde her türlü ülkü mümkün olabilir. Buna göre vizyon, sorunların çözümünü kolaylaştıran bir dar açı *-örneğin, İstismara Açık Alanları'ımızı sıfırlamak veya en aza indirmek ya da birey-devlet hak ve sorumlulukları iyi tanımlanmış işleyen bir hukuk düzeni kurup yaşatmak gibi-* tanımladığı için SÇ kabiliyeti açısından önem taşımaktadır.

4.4. Önemli neden 5) Kritik aydın kütlesi oluşturamamışlık

Toplumun -bireysel, kesimsel ya da toplumsal ölçekli- SÇ kabiliyeti'nin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, gündelik sorunlarıyla boğuşmak zorunda kalan, eğitimi, enerjisi, toplumsal sorumluluğu normal olarak sınırlı olan geniş halk kitlelerinin sorumluluğu sayılmamalıdır.

Bu daha çok, çeşitli düzeylerde aydınlanmış, maddi sorunlarını bir ölçüde de olsa aşabilmiş, dünyanın geri kalan kısmında neler olup bittiğini izleyebilecek düzeyde donanımlı, "aydın" genel adıyla anılan çok daha dar bir kesimin sorumluluğu sayılmalıdır.

Cumhuriyet idaresi ilk yıllarında "aydın" kesim oluşumu yolunda ciddi çaba harcamış, kısıtlı kaynaklarını bu yolda seferber etmiş, fakat bu atılımın sürdürülebilirliği sağlanamamıştır.

Bunun bir sonucu olarak, toplumun SÇ kabiliyeti'ni geliştirme rolünü üstlenmesi beklenen kritik aydın kütlesi[L] oluşamamıştır. Bu olgunun bir diğer sonucu, kritik kütleyi oluşturacak bağlaçların *(günümüz terminolojisiyle ağ yapılanmalarının)* güdük kalışı olmuştur. Ağ yapılanmalarının başlıca aracı olan "platformlar" *(dergiler, iletişim grupları,*

dernek ve vakıflar, siyasi örgütlenmeler, uluslararası ilişkiler, ilerici baskı grupları gibi) bu nedenle ya oluşamamış ya da gelişememişlerdir.

Bu tür platformlara, birbirinden farklı yer, zaman ve bağlamda bulunan "aydın" kişileri birbirlerine bağlayan, gerçek sayılarından daha büyük (ve olumlu) işlevler gören birer enstrüman gözüyle bakılmalıdır. Platformların en önemli işlevi, bu kesim içinde değer yargıları paylaşımını ve böylece de eksikleri giderip, fazlalıkların paylaşımını sağlamasıdır.

Günümüzde, "aydın" kategorisine giren insan sayımız cumhuriyetin ilk yıllarıyla karşılaştırılamayacak kadar geniştir. Yurt içi ve dışında önemli merkezlerde önemli konumlardaki insan sayımız, küçük Avrupa ülkelerinin nüfusuna yakındır. Fakat, açıklanan bu platformların güdük kalıp gelişemeyişi ve maruz kaldıkları koşullandırıcı eğitim nedenleriyle son derece zayıf işlevler yapabilir durumdan kurtulamamıştır.

Bu nedenle *aydın kesimin kritik kütleye erişemeyişini* sayısal değil niteliksel bir kök sorun olarak görmek daha doğrudur.

4.5. Önemli neden 6) Sorgulanamazlık (Kritik Düşünme Becerisi yetmezliği)

(5.7)'de etraflıca açıklanan *sorgulanamazlık*, aslında uzun yıllar boyunca bir anlam kaymasına uğrayarak, *bellemek, bellekte tutmak* anlamında kullanılagelen *ezber* kavramıdır. Farsça anlamı olan *sorgulamadan (yürekten) kabul etmek ile bellemek* arasındaki fark açıktır. Bellekte tutulacak bir bilgi sorgulamaya açık ya da kapalı olabilir. *Sorgulama* bir boyut, *bellekte tutmak* ise ayrı bir boyuttur.

SÇ kabiliyeti yetmezliği de dahil, *sorgulanamazlık* kadar çok soruna girdi olabilen öğe sayısı azdır. Bireysel, kurumsal ve toplumsal yaşamların çalkantıları içinde varlığını ve türünü sürdürmeye çalışan insanın, duruma göre kararlar alabilmesini sağlayan başlıca yardımcısını *(muhakeme, eleştirel düşünme)* devre dışı bırakan *sorgulanamazlık* kavramına "*tüm sorunların anası*" denilmesi yanlış olmaz.

4.6. Önemli neden 7) Sanatın, gelişmeye etkilerinin idrakindeki yetmezlik

Bu konuda yapılmış *araştırmalar*[15], sadece sosyal gelişme ile değil örneğin bilişsel gelişme ile sanat arasında sıkı bağlantıların olduğunu gösteriyor.

Toplumu oluşturan bireylerin *nitelik dokuları* ile o toplumun gelişmesi arasında ve nitelik dokusunun bileşenlerinden *zihinsel* ve *bilişsel yetenekler* ile sanat arasında da bağlantı olduğuna göre, toplumsal gelişme ile de sanat arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca da insan nitelik dokusunun diğer iki bileşeninden birisini oluşturan *ruhsal sağlığın* da sanatla bağlantılı olduğu düşünüldüğünde, sanatın bu önemli rolünün idrakindeki bir yetersizliğin hangi sonuçları doğuracağı kolayca tahmin edilebilir.

4.7. Diğer nedenler

Kuşkusuz, kısır SÇ kültürünün oluşmasında burada sıralanan 7 önemli nedenin dışında da çok sayıda neden vardır. Bununla beraber burada sadece en doğurgan olanlar ele alınmıştır.

Bir de, buradaki kısır SÇ kültürü sonuçlarına ne ölçüde yol açtığı tam değerlendirilememiş konular vardır. Örneğin *"göçebe kültürü"* bunlardan birisidir. Tarihsel köklerimiz içinde yer almakla birlikte ne ölçüde bugünlere yansıdığını, diğer sorunlarımızın kök nedenleri içinde ne ölçüde yer aldığını değerlendirmek güçtür.

Psikiyatr Doç.Dr.Erol GÖKA, *"Türk'ün Göçebe Ruhu"* kitabında hemen tüm sorunlarımızın kökeninde göçebeliğin izleri bulunduğu savunmakta ise de, kanıt sayılabilecek daha fazla argüman aranması gerekir. Ayrıca, çok kolaylıkla kısır SÇ kültürü ile göçebe kültürü birbirine karışmış / karıştırılmış olabilir.

---

15 How Arts Training Improves Attention and Cognition, By Michael I. Posner, Ph.D. andBrenda Patoine, 2009 Beyin Uzmanları Sanat ve Öğrenme Arasındaki Bağlantıyı Ortaya Çıkardılar, By: Dana Foundation, Anılan eserden bir alıntı: "…..Başlıca yedi üniversitede yapılan üç yıllık çalışmalar, sanat eğitimi ve bilişsel gelişim arasındaki güçlü bağlantılar olduğunu gösteriyor……", Barbara Rich, Carolyn Asbury

4.8. Ve en önemli neden 1) Kısır SÇ kültürü

SÇ kabiliyeti uzun yıllar içinde, yukarıda açıklanan yetersizliklerin bileşkesi biçiminde oluşan bir kültürdür. Bu takdirde bu kısır kültürün nasıl oluştuğu, yoz ve gelişkin kültürlerle nasıl "kültür değişimleri" yaşandığı irdelenebilir. Bir toplumun, *yeme, içme, ibadet etme, saygı, sevgi veya nefret gösterme, arınma, intikam alma* ve daha onlarca "kültür yüzü" gibi, Sorun Çözme Kültürü de onu oluşturan öğeler açısından tanımlanabilir.

Kısır SÇ kültürü aniden ortaya çıkmadığına göre bir süreç boyunca oluşmuş olmalıdır. Zamanı geriye döndürmek mümkün olmasa da eğer bugün hala kimi olumsuz öğeler devam ediyorsa bunlara müdahale etmek mümkün olabilir, olmalıdır. Bu nedenle, kısır SÇ kültür bileşenlerinin nasıl oluştuklarına bakılmalıdır.

Bu kısır kültürün oluşumunda en önemli nedenlerden birisi, sık ve yaygınlıkla tekrarlanan SÇ tutumlarının giderek norm haline gelip, gerek o tutum sahiplerinin, gerekse toplumdaki diğer kişi ve kurumların daha sonraki tutumlarına norm oluşturması olgusudur. Zamanla, bu tutum normları o denli katılaşır ki, onları eleştirebilecek kimselerin karşılarına bir *ezber* (Kutu 5) ortamı dikilir. Bu kültür zaman içinde böyle oluşur ve onu değiştirmek isteyenleri norm dışı ilan ederek onlarla mücadele eder.

Kutu 5 – Sorgulanamazlık (ezber*) ve türevleri

Farsça ez-ber -> yürekten, by heart learning (İng.), par coeur (Fr.); Bir bilginin "değişmez tek doğru" olarak benimsenmesi, öyle olduğuna ilişkin kalben duyulan güvenin akıl yoluyla tahkik edilmeyişidir. Merak kökenli kuşku ile birleşik olmayan her bilgi «yürekten bilgi» olup, «yürektenlik" bir öğrenme yöntemi olan «akılda tutma (belleme)» değildir.

Öğretmen, öğrenci, ana-baba ve Milli Eğitim'in "yanlış" olarak nitelediği ama buna rağmen en yaygın olarak kullanılan geleneksel öğretim yöntemi hangisidir?

Minicik ilkokul çocuklarını, orta öğretimdeki gencecik beyinleri ve yüksek öğrenim gören yüzbinlerce insanımızın düşünebilme yeteneklerini ve yaratıcılıklarını yokeden, onları daima başkalarının hazırlayacakları kalıp çözümleri benimsemeye iten usul "ezber" adı verilen öğretme yöntemidir. Yani öğretilenleri mutlak ve tek doğru kabul edip, sorgulamayan yöntem.

Görevi sorun çözmek olan kamu görevlisinin, sorunların nedenlerini sorgulamaksızın basma kalıp çözümler içine sıkışmasının nedeni nedir?

Vatandaşa, "ben bir hiçim, benim sorunlarımı ben çözemem, onları ancak başkaları çözebilir (ve çözmelidir). Bize kurtarıcı lazım!" dedirten ve sonra da kendini kurtarıcı ilan edenlerin kucağına düşüren, velhasıl tüm insanlarımızı birer yaşayan ölü haline sokan saik nedir?

İşte, ancak küçük bir bölümü sıralanan bu belalara yol açan neden, "ezber" denilen öğretim(!) yöntemi(!)dir.

Ezber yoluyla zihni faaliyetleri kalıplanan memurumuzun, diplomat, politikacı, asker, mühendis ya da iş adamımızın yaratıcı zekasını kullanmayı, hiç bir sınır tanımadan düşünebilmeyi öğrenmiş bireylerden oluşan toplumlarla yarışabilmesine, onlara yetişebilmesine imkan yoktur. Düşünce ve onun ifade edilmesinde bu denli sorunlu bir toplum olmamızın altında, uzlaşmama hastalığımızın temelinde, uzlaşmama nedeniyle de demokrasiyi bir türlü beceremeyişimizin altında yine ezber yatmaktadır.

Ezber bir "zihinsel soykırım"dır. Ezberle yoğrulan bir toplum, hipnotize edilmişçesine, birileri (iç ve/ya dış) tarafından kolaylıkla oraya buraya çekiştirilebilir. Bu kadar çok olumsuzluğu bir kalemde üretebilen bir başka "temel bela" var mıdır?

(*) Ezber, Farsça kökenli "yürekten" demektir. By heart (İng), par coeur (Fr)

Kısır sorun çözme kültürü kendinden beslenir..

Hemen tüm sosyal olgulardaki *"sonucun dönerek neden haline gelişi"* olgusu SÇ kültürünün (yetmezliğinin) oluşmasında ve de sürmesinde en önemli rolü oynuyor. SÇ kabiliyeti yetmezliğinin artık en önemli nedeni bizzat SÇ kabiliyeti yetmezliği haline gelmiştir.

Bireylerde rastlanan, özgüven eksikliğinin beceriksizliğe, onun da dönerek ilave özgüven eksiğine yol açması gibi, toplumumuz da artık sorunlarını çözemeyeceğine, toplum üzerinde oyun oynayan büyük güçlerin zeka ve güçleriyle başa çıkılamayacağına, onları ancak yeni bir kurtarıcının çözebileceğine, onun da artık ortaya çıkmayacağına "inanmış"tır *("bizden adam olmaz" kanaatinin yerleşmesi!)*

Birey, kurum ya da bunlardan oluşmuş bir toplumun yaşamı -hangi ölçekten bakıldığına bağlı olarak- çok sayıda "sistem"den oluşur. Burada "sistem" terimiyle kastedilen, *"belirli bir amaca yönelik olarak, birbirlerine bağımlı ve birlikte çalışan parçalar topluluğu"* olup, görüldüğü gibi, sistem yalnızca birbirine bağlı parçalar topluluğu değil, aynı zamanda birlikte çalışabilen parçalar topluluğudur. Bir sistemin başarı ölçülerinden birisi de işte bu *"birlikte çalışabilme düzeyi"*dir.

İster -iyi ya da kötü niyetli- bilinçli bir tasarım eseri olsun isterse kendiliğinden -koşulların oluşturduğu- bir sistem olsun hepsinin ortak özelliklerinden birisi, *"kendini değiştirmek isteyebilecek etkilere karşı koyması"*dır. Bilinçli tasarımlarda bu "direnme" tasarımcı tarafından sistemin bir özelliği olarak tasarlanır. Aksi halde onu değiştirmek isteyebilecek sayısız etki tarafından çabucak bozulur ve işlevini yapamaz hale gelir. Tasarımcının amacı ise niyetlendiği işlev(ler)in yerine getirilmesi ve bunun sürdürülmesidir. Bu nedenle gerekli önlemleri alarak sistemin "değişimlere direnme özelliği"ni sisteme katar.

Kendiliğinden (yani bilinçli bir tasarımcı tarafından değil de çevrel koşulların denk düşmesiyle) oluşan sistemlerde ise -ki buna rastgele sistemler de denilebilir- sözü geçen bu "değişime direnme" özelliği, çevre koşullarından kaynaklanır. Çünkü oluşan sistemin değişmesi demek, onu çevreleyen koşulların dışına çıkması demektir ki bu da durup dururken mümkün değildir; çünkü mümkün olsaydı zaten sistem öylece oluşurdu. Bir deyişle, sistemin oluşup kendini sürdürdüğü çevrel koşulların dışında o sisteme yaşam hakkı olmadığı için sistem değişime direnir.

SÇ kabiliyeti *"çok sayıda alt-sistem"*den oluşan bir kabiliyet olduğuna göre, onu oluşturan her bir öğe (yani ona yol açan her bir neden) ayrı ayrı kendini değişimlere karşı koruyacaktır. Bu, dün mevcut olan bir SÇ kabiliyeti yetmezlik bileşeninin, niçin bugün de var olduğunun, eğer o direnci aşabilecek tasarıma sahip önlemler alınmaz ise niçin yarınlarda da süreceğini açıklamaktadır. Buna göre bu neden tüm SÇ kabiliyeti yetmezliği sistemini kendi üzerine kapatıp kilitleyen bir öğedir.

5. Kısır SÇ kültürü hangi yoz SÇA'nı besler?

Bu sorudaki "Yoz SÇA" deyimi, kısır SÇ kültürünün daha da derinleşmesine yol açan SÇA'nı ifade etmektedir. Kültür, bir toplumun tüm yaşam alanlarını kapsadığına göre, her bir alana özgü SÇ aracı birleşerek SÇ kültürünü oluşturuyor demektir. Burada ilginç olan, her alanın SÇ araçları'nın birbirinden bağımsız olmadığı, aralarında güçlü bir etkileşimin bulunduğudur. Kişi veya kurumların sahip oldukları SÇ araçları, onların çeşitli yaşam alanlarına –özleri değişmeden– girerler. Mesela, birbiriyle –kültürel açıdan– kıyasıya mücadele eden kesimlerin en temelde aynı kültür öğelerini içeren SÇ aracı'nı kullanmaları şaşırtıcı, ama bir o kadar da gerçektir. Örneğin *laikliği ve dindarlığı* kisve olarak kullanıp bu iki kavramın birlikte olamayacağı propagandasını yaparak kendi ideolojilerini bu yolla tek ve mutlak doğru olarak benimsetmeye çalışan kesimlerin[16], özellikle de en çok çatıştıkları eğitim alanında, aynı SÇ aracı'nı, örneğin "ezber"i ve *"benimsetme"*yi (Kutu 6) kullanmaları ve kendi dogmalarını bu araçlarla indoktrine etmeye çalışmaları acı bir gerçektir.

16 Metin içinde yer yer laik ve dindar ikilemesi kullanılmaktadır. Normal olarak bu kavramlar olumsuz herhangi bir çağrışıma konu olmayıp aksine saygın kesimleri anlatmaktadır. Birde bu kesimlerin etiketlerini kullanan, ama yüksek değerler yerine yoz değerleri benimsemiş kesimler vardır ki onlara da –biraz bozuk Türkçe ile- laikçi ve dinci adı verilmektedir.
Diğer yandan, gerek laik ve dindar, gerekse laikçi ve dinci kesimlerin önemlice bir bölümünün düştüğü bir yanlış, sorgulanamazlık (ezber) olgusunu aynı ölçüde kullanmalarıdır. Bu cümlede dikkat çekilmek istenen de budur. Bu tuzağa düşmemiş laik ve gerçek dindarlar ise tamamen bu eleştirinin dışında düşünülmelidir.

Kutu 6 - Benimseticilik

Bir düşünce ve inancın dışavurumları çeşitli biçimlerde olabilir. Düşünce ve inançlarını örneğin saçlarını kısa veya uzun kestirerek ya da renkli gözlük takarak ifade etmek isteyenler ne zaman sorun yaratırlar?

Pratikte görünen odur ki, sorun, ifade edilen eğilimlerin başkalarınca da benimsenmesi isteğinin kabul ya da reddinin biçiminden geliyor. Eğilimlerini örneğin renkli gözlük takarak dile getiren bir kişi, bir anlamda bunu bir meydan okuma olarak dışavurmuş sayılıyor ve bir anlamda "benim eğilimlerimi onaylamayanları onaylamıyorum" demek istiyor; daha da trajik olanı belki böyle demek istemiyor fakat böyle algılanıyor.

Taraflara dışarıdan bakan kişiler -örneğin toplumsal düzeni sağlamak durumunda olanlar- tarafların ne düşünerek bu dışavurum stillerini seçtiklerini bilemeyecekleri için bu defa dışavurum stillerine ait normlar ortaya koymaya başlıyorlar. Ama ikinci büyük sorun da burada başlıyor: Bu kişiler bizzat bir ideolojinin tarafı durumunda iseler bu defa kavga doğrudan taraflar arası kavgaya dönüşüyor.

Kişi, seçtiği dışavurum stilini (gözlük, saç, türban, açık göbek vs) sadece "ben böyle düşünüyor ve/ya inanıyorum; hoşuma böyle gidiyor" niyetiyle mi yapıyor, yoksa "ben böyle yapıyorum ve ifade aracımı sizin de böyle yapmanız için size bir çeşit manevi -ve fırsatını bulursam maddi- baskı yapma aracı olarak kullanıyorum" niyet ve onu destekleyen eylemiyle mi?

Bu niyet kuşkusuz doğrudan okunamaz; ama eğer niyet eylem(ler) ile desteklenir hale gelmişse olaya salt kişisel tercihler açısından bakılabilir mi?

Bu niyet-eylem sarmalını dolaylı değerlendirmeyi becerebilir isek, sadece kendisi için bir dışavurum stili seçenlere (ifadeciler) şapka çıkarıp, başkalarına baskı yapmayı amaçlayanlara ise (benimseticiler) bir yolla engel olur ve böylece insanların en önemli özgürlükleri sayılması gereken "koşullanmama özgürlükleri"ni savunmuş oluruz.

Kavramlar konusunda bir netleştirmeye gidince testin ne olması gerektiği de beliriyor: Kendi doğrularının (akıl alanı), iyilerinin (ahlâk alanı) ve güzellerinin (estetik alanı) mutlak olduğuna ve başkalarınca da benimsenmesi gerektiğine inanıyor -ve uyguluyor- ise o kişiye "benimsetici" denilebilir.

Esas savaş açılması gerekenin dindarlık ya da laiklik olmadığını, en büyük insanlık suçunun başkalarını koşullandırmak olduğunu, Tanrının -bütün diğer varlıklar gibi- kendi doğru, iyi ve güzellerini bulma genetik kodu ile donattığı insana bir şeyleri ezbere belletip bunları sorgulama dışı bırakmanın, üstüne üstlük bir de bunları başkalarına dayatmanın ne din ne de bilimle bağdaşmayacağını, bunun günahının bu dünyada geri kalınarak başka boyutlarda ise başka tür cezalarla mutlaka tecziye edileceğini akıl etmek gerekmez miydi?

Burada ele alınan etkilerin hepsi, büyük resim üzerindeki etkileri açısından eşit önemde değillerdir. Ayrıca bu etkiler sorunlara ve o sorunları çevreleyen koşullara göre de değişebilir. Bir koşul kümesinde pek de etkili olmayan bir öğe, diğer koşullar altında çok etkili olabilir. SÇK düşük bir toplumda bu yoz SÇA alternatif bir SÇ kültürü yaratır. Yoz SÇA'nın hemen her toplumda var olmasına karşın, SÇK düşük toplumlarda bu yoz araçlar, birincil öncelikte roller üstlenerek yüksek nitelikli SÇA'nın kullanımlarını caydırır, gereksizleştirirler. İşte bu etkilerden başlıcaları:

Ahlaki Sorunlar

5.1. Yalan

Bu bölümde sıralanan ya da buraya alınmayan tüm ahlaki sorunların ortak yapı taşı "yalan"dır. Herhalde bu nedenle yalan için *tüm kötülüklerin anası* denilmiştir. Yalanın bu denli sık kullanılmasının başlıca iki nedeninden birisi kolay kullanılabilir olması, diğeri ise tüm eğriliklerle kolay bileşik yapabilmesidir.

5.2. Ahlaki istismar

Ahlak dışılık, gerçekler ve doğrular'ın çarpıtılmalarına, gizlenmelerine, *"gibi gerçek"*, *"gibi doğru"*ların üretilip piyasaya sürülmesine yol açıyor. Bu ahlak dışılık günümüzün tüm iletişim araçları, özellikle de *medya*[M] yoluyla tüm yaşam kesitlerimizi enfekte ediyor.

Gelişme ekonomik kalkınma olarak anlaşılıp, daha çok yol, daha çok bilgisayar, daha çok madde anlamına geldikçe ve bir yandan da bunların gerçekten yarar sağlayabilmeleri için gereken ahlaki normlarda aşınma arttıkça, bu fiziki kalkınma araçları *yarar yerine zarar* üretmeye başlıyor.

Ahlak gibi karmaşık bir alandaki bozulma tek nedenle basitçe açıklanamayabilir; ayrıca da mesele sadece bu toplumla da sınırlı olmayabilir. Ama eğer bu alanda düzeltici önlemler alınabilecekse, bunlardan birisi -belki de başlıcası- ahlak kavramının genelde özdeşleştiği cinsel içerikli "namus" kavramıyla tanımlanmayıp, evrensel bir temele oturtulması olmalıdır. Bu temel ilke *zarar verme*[17] olarak formüle edilebilir.

17 Zarar verme (başkasına, kendine ve hiçbir şeye), onların varlık nedenlerini sürdürmelerine zarar verme anlamında kullanılmıştır. Zarar verme kavramının tamamlayıcısı yarar sağla değildir. Zarar verme, var oluş nedenleri anlaşıldığında o nedenlere uyum göstermek demektir ve bu onlara sağlanabilecek en büyük yarardır. İpek böceğinin kozasını delip dışarı çıkmasını kolaylaştırmak, küçük çocukların kar tatillerinde okula gitmelerini önlemek ve benzer "yarar gibi görünen zarar"lar, onların varlık nedenleriyle uyum içinde değildir.

5.3. Rüşvet

Üzerinde en çok söz söylenip yazı yazılan bir konu olmasına karşın, rüşvetin nedenlerinin etkileşimlerini ve buna göre de her bir nedenin göreceli ağırlıklarını inceleyen –bildiğimiz- tek rapor (Kutu 7) vardır.

Rapor, genelde sayısal ifade edilebilmesi mümkün değişkenler arasındaki çapraz etki analizi (cross impact analysis) tekniğini, sayısal hale getirilmesi güç (sosyal) alanlardaki sorunlara uygulayan bir teknik (EZ-Impact) ile hazırlanmıştır.

Tekniğin uygulanmasıyla elde edinilen en ilginç sonuç, rüşvete yol açan nedenler içinde birisinin (rüşvet) diğerlerinden daha etkili olduğu, yaratıcılığı aşındırıp donduran ezber olgusunun, sonunda sadece kol gücüyle üretim yapabilen insanların arzularının «finansmanı» için bir yol olarak ortaya çıktığını göstermiştir.

Kutu 7 - Rüşvet ilişkileri için bir Çözümleme

Rüşvet olgusu, belki de üzerinde en çok yazı yazılmış konulardan birisidir. Ama, rüşveti besleyen ve rüşvetten beslenen (ve sonra da kendi kendini üreten) nedenler arasındaki çapraz ilişkilerin bir "yöntem" ile incelendiğine ilişkin bir bilgi elde yoktur.

Beyaz Nokta* Gelişim Vakfı, 1995 yılında, EZ-Impact adlı bir çapraz etki yazılımını kullanarak rüşvet ile ilgili olduğu bilinen / tahmin edilen 19 faktörün hangisinin ne ölçüde rüşveti artırdığını incelemiştir.

Bunlardan 2 tanesi diğerlerine göre öne çıkmıştır. Bunlar:

- Kalabalık kamu kadroları (belirli bir işi yapmak üzere istihdam edilenlerin fazlalığı olup, gelişmiş toplumlarda kamu hizmeti olarak sunulan hizmetlerin gerektirdiği istihdamdan farklı bir fazlalık söz konusudur),
- Eğitimde uygulanan ve artık okul sınırlarının dışına çıkarak insanımızın yaratıcılığını aşındıran sorgulanamazlık (ezber) yöntemi.

Bu iki nedenden birincisi kolay anlaşılabilir. Belirl bir "kamu görevlisi ücret pastası" daha çok kişi arasında bölündükçe göreceli ücretler azalmakta, görevlileri rüşvete açık hale getirmekde ortam hazırlayıcı rol oynamaktadır.

İkinci neden ise tahmini güç bir faktördür. Sorgulanamazlık, günümüz üretim sistemlerinin itici gücü olan yaratıcılığı aşındırmakta, bu ise katma değeri düşük ürünlere, dolayısıyla düşük ücretlere yol açmaktadır. Ama diğer yandan, görsel yollarla tüketime özendirilen insanlar aradaki farkı rüşvetle finanse etmeye açık hale gelmektedirler.

5.4. Torpil

Halk arasındaki adıyla torpil, jenerik bir terim olarak en yaygın ahlaki sorunlardan birisidir. Ayakları üzerinde duramayan, birlikte yaşamın kurallarına (yasalar, etik kurallar vb) uymak yerine onları çiğnemeyi bir yaşam stili haline getirmiş insan sayısının ne kadar çok olduğu basit bir çevresel gözlemle görülebilir.

Elindeki yetkiyi maddi veya manevi bir çıkar için kullanan insanlar, kuralları tahrip ederek onların işlevsiz hale gelmesine yol açmaktadır. "Kurallar sadece onlara uyanlar içindir" ya da "kurallar, onlara uyanları cezalandırmaya yarar" deyişleri bu olguyu vurgulamaktadır.

Torpile yol açan nedenlerden birisi de, eğitimden en temel beklenti olması gereken «ayakları üzerinde durmak» hedefi yerine çeşitli ideolojilerin benimsetilmesine dayalı eğitim anlayışımızdır.

5.5. Hak yeme

Hak yeme bir kümenin adıdır. Bu küme içinde, bir sorununu çözmek için başkalarının çeşitli haklarına tecavüz etme türleri bulunur. Birkaç örnek şunlar olabilir:

- Trafikte güvenlik şeridini kullanmak,
- Bir kuyrukta -zorla veya kurnazlıkla- öne geçmek,
- İhtiyacı yok iken yeşil kart almak,
- Sınavda kopya çekmek,
- Özendirici bir önlemin koşullarını yerine getirmemesine karşın öyle imiş gibi gösterip teşvikten yararlanmak,
- Çalıştırdığı insanın haklarını istismar etmek,
- Torpil veya rüşvet ile hakkı olmayanı elde etmek,
- ve benzerleri.

Toplum içinde en yaygınlıkla kullanılan SÇ aracı budur. Hak yeme yanlışına karşı en sık kullanılan savunma aracı ise, yanlışı örnek göstermektir.

5.6. Yanlışı örnek gösterme

Zihinsel virüsler[O] içinde en yıkıcı olanlardan birisi de *"başkası yapmasın ben de yapmayayım"* eğilimidir. Rüşvet başta olmak üzere tüm yozlaşma eğilimlerinin kökünde *yanlışı örnek göstermek* yer alıyor. Toplumdaki yozlaşma arttıkça bir süre sonra *örnek göstermeye ihtiyaç görmeden yanlışı yapmak* norm haline geliyor ve yanlış yapmayanlar "saf, akılsız" gibi nitelemelere maruz kalıyorlar. Bu durumda *Örnek Tavır Ağları*[P] etkili bir SÇ aracı olabilir.

Zihinsel Sorunlar

5.7. Kritik düşünme becerisi yok olur, sorgulanamazlık ve benimseticilik ürer

Critical thinking deyimindeki *kritik* sözcüğü ise köken itibariyle *standartlara (kriterlere) göre yargılama* anlamı taşımaktadır. Bu denli yaşamsal bir deyimin dilimizde yanlış karşılanması sıradan sonuçlar doğurabilecek basit bir sorun değildir. Tüm gelişkin toplumlarda ana okullarından itibaren –ailelerin de yardımıyla- kazandırılmasına özel önem verilen bu becerinin, toplumumuzda adının bile önemsenmemesi, sonuçtaki kafa karışıklığının önemli bir nedeni değil midir?

Kritik düşünme becerisinin bozulması, başta *bilimsel düşünce* yerine, *"bu böyledir" içerikli dogmalarla düşünme*'nin geçmesine yol açar. Dogmalarla düşünme ise bir çeşit sorun üretecidir ve birikmiş sorunların (sorun stoku) daha da artmasına yol açar.

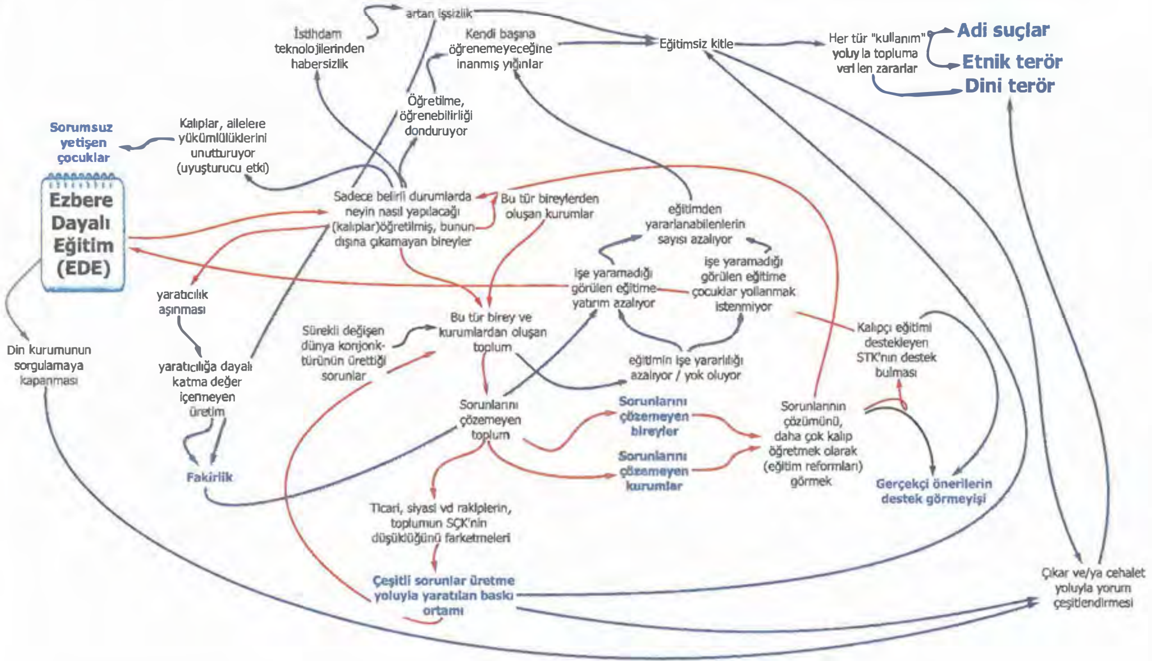
Diğer yandan *sorgulanamazlık* adı verilen ve kritik düşünme becerisi eksiğinin oluşturduğu boşluğu dolduran hastalık, dayatma adı verilebilecek bir başka türev hastalığı da beraberinde getirmektedir.

Sorgulanamazlığa yol açan olası çok sayıda bileşen içinde birisi öne çıkıyor. Bu, iradesini, sahip olduğu akıl ve sezgi bütünlüğü yerine, bir başkasının emirlerine –sorgulamaya kapalı biçimde (*ezber*)- terketmesidir (*biat*). *Sorgulanamazlık* doğurgandır ve yol açtığı olumsuzluklardan birkaçı şunlardır:

- Eğitimdeki sorgulamadan, muhakeme etmeksizin bellemek (*ezber*) geleneği,
- Örgütlenme tembelliği,
- Sanatın çeşitli dallarından yararlanarak kendini ifade etme çabası yoksunluğu,
- Kritik düşünmenin gereksizliği (çünkü iradenin teslim edildiği güç(ler) birey adına gereğini ve iyisini düşünür, yapar),
- Yaratıcılığın donması.

Aşağıda etkileşimlerin bir bölümü görülüyor.

Eğitim görevi üstlenenler sınıfı başta, eğitimle ilgilenen kesimler, ilk ortaya atıldığı 1994 yılından bu yana *ezber (sorgulanamazlık)* kavramını kavramakta çok zorlandı ve bugünlere, büyük bölümü henüz *ezber ve belleme* farkını *kavrayamamış* olarak geldi. Ezberin *sorgulamaya kapalılık*, belleme'nin ise *bellekte tutmak* olduğunu, bellekte tutulanların mutlaka sorgulamaya kapalı olmayabileceği ya da sorgulamaya kapalı olanların mutlaka bellekte tutulanlar olmayabileceğini kavrayanların bir bölümü ise, yine de bazı kavramların sorgulama dışında bırakılmasını savunuyor. Traji komik bu durum dahi tek başına SÇ kabiliyeti yetmezliği hastalığı için bir kanıt sayılabilir.

NOTLAR
(1) Tekrar başladığı noktaya kısa yoldan dönen (pozitif geri besleme) kırmızı oklara dikkat
(2) EDE'in başlıca ilişkileri gösterilmiştir.
(3) SÇK = Sorun Çözme Kabiliyeti
(4) STK = Sivil Toplum Kuruluşu

Şekil 1 - Sorgulanamazlığa (ezber) dayalı eğitim sisteminde etkiler

5.8. "Yaratıcılık" aşınması

Yaratıcılığın donması, başta bilim ve teknolojik gelişmelerin zayıflaması olmak üzere, sanatta, endüstride olumsuz sonuçlara yol açar. Rekabet gücünün başlıca girdilerinden birisi olan yaratıcılık, bir toplumun yarıştığı diğer toplumlara göre ileri ya da geri gitmesini belirler. Daha da olumsuz bir sonuç, gelişimi sürekli işlemesine, yeni sorunlar karşısında çözümler aramasına bağlı olan zihinsel yeteneklerin giderek performansının azalmasıdır. Sadece belletilip sorgulaması caydırılan çözümlere sahip insanlar bir süre sonra tek yöne kurulmuş makinelere dönerler.

5.9. Öğrenebilirlik aşınması

İnsanoğluna doğasının en değerli hediyesi, *yüksek öğrenebilirlik*[Q] yetisidir. Başta *ezber* olmak üzere sık kullanılan SÇ araçları, bu değerli yetinin aşınmasına, donmasına ve belki kimilerinde yok olmasına yol açmıştır. Dünyanın yeni bir devrime *(öğrenme devrimi*[R]*)* hızlı adımlarla koştuğu günümüzde, tam tersine bir eğilim bir trajedi sayılmaz mı?

5.10. "Uzlaşı" aşınması

(a) Kamplaşmaya yatkınlık

Kamplaşma, SÇ araçları dağarcığı yetersiz kişilerin, sorunlarını çözebilmek için bir araya gelerek dayanışmalarından ibarettir. Burada SÇ deyimi ile kastedilenin içine sadece istenmeyen durumlardan sakınmak-kurtulmak değil, istendik durumlar karşısındaki engellerle mücadele de yer almaktadır. Örneğin, kendi ideolojik düşünce ve tavırlarını başkalarına da *benimsetmek-dayatmak-tebliğ* etmek arzusunda olan kişiler de kamplaşma yolunu kullanmaktadır.

(b) Akıl - sezgi ayrışması

Tüm keşif ve icatlarda, sezgi ile, akıl'ın birbirine sıkıca dolanmış *-aynen iki renk ipliğin bükülüp tek iplik haline getirilmesi gibi-* olduğunu görüyoruz. Tüm buluşlar, *"öyle seziyorum ki"* gibisinden tamamen akıl dışı bir uyarım ile başlıyor. Hemen ardından iki olasılık ortaya çıkıyor:

ya bu sezgi ürünü akıl ile denetlen(e)mediği (örneğin deneylerle doğrulanamadığı) için bir çeşit kuruntu olarak kalıyor ya da akıl (bilim) süzgecinden geçirilerek ya doğrulanıyor ve bir buluş olarak ortaya çıkıyor ya da olmayacağı -sezginin yanlış alarm olduğu- anlaşılıp çöpe atılıyor.

Bundan sonra sezgi-akıl bütünü bir spiral olarak devam ediyor. Ortaya çıkmış bir değer varsa tekrar sezgi ile geliştirilme yolları "sezilmeye" çalışılıyor ve eğer "niye olmasın ki" gibi yine akıl dışı yolla düşünce üretilip ardından hemen tekrar akıl denetimine açılıyor. Bu süreç sürekli olarak tekrarlanıyor ve gelişme denilen olgu ortaya çıkıyor.

Gerek bilim gerek ahlak gerekse estetik alanında her ne gelişmişlik değeri varsa bu iki ayrılmaz öğenin birlikteliği ile ortaya çıkmıştır. Bu değerlerin bileşiminde sezginin mi aklın mı ağırlıklı olduğunu tartışmak tam bir abesle iştigaldir. Çünkü bu süreçte önemli olan hangisinin ağırlıklı olduğu değil, birbirlerinin çıktılarını sürekli olarak denetleyip denetlemedikleridir.

Eğer bir "şey" yapılıp da bu sarmalı oluşturan iki iplik (sezgi ve akıl) birbirinden ayrılırsa ne olur?

- Akıldan arınmış, her an yeni kuruntular, hurafeler üretmeye hazır sezgi ve
- Sezgiden yoksun, evrenin sonsuz yaratıcılığına kapalı, bilimin daracık alanına sıkışmış, kitaplarda yazmayan, denenip kanıtlanmamış her şeyi yok sayan bir diğer tip bağnazlık.

Toplumumuz bunu becermiştir!

Toplumumuzdaki -laik ve dindarların değil- *laikçi ve dinci* kesimlerin bu tanıma çok uyduğunu düşünüyorum. Her iki kesim de çok çabalıyor ve sonuçta inanılmaz biçimde hiçlikler üretiyorlar. Gelişkin toplumlara refah ve mutluluk yaratan *akıl ve sezgi* bizim için bölünmüşlük, donmuşluk ve hurafe üretiyor. Benzer biçimde, gelişkin bir toplumda *laik dindarlık* saygın bir kavram iken, toplumumuzda karşıt iki kavram gibi kullanılabiliyor.

İnanç dünyasında vahiy olarak adlandırılan -bilim tarafından da pek ciddiye alınmayan- olgunun, aslında *bütünüyle açıklık* denilebilecek, *"bildiklerinin tamamından, onların doğruluklarına inançtan tamamen sıyrılmak"* olabileceğini düşünüyorum. Sezgi ancak böyle bir akla dolabilir, akılla birlikteliği ancak bu tam *sıyrılmışlık* ortamında gerçekleşebilir.

Bildiklerinin doğruluğuna, üstelik de tekliğine inanmış insanlar bunları bir de "diğerleri"ne benimsetmeye, öğretmeye çalıştıkça, donmuş ya da hurafeci insanlardan daha pek çok üreteceğimiz görünüyor.

Türkiye, -aklı ve sezgiyi birlikte kullanmayı becerememekle- içine düştüğü bu buz-hurafe çölünden kurtulabilirse varlığını sürdürebilir. Yoksa hiçbir dış düşmana ihtiyaç olmadan -atomun parçalanması gibi- kendini parçalayacaktır. Akıl ve sezgi insana -ve muhtemelen tüm varlıklara- hediye edilmiş birer özelliktir ve belki de ikisi aynı şeydir, kimbilir!

5.11. Benimseticiliğe açıklığın yaygınlaşması

Başta laik-anti laik zıtlaşması olmak üzere çoğu toplumsal sorunumuzun değişmez girdilerinden birisi "benimseticilik" adı verilen bir çeşit zihinsel taciz (hatta tecavüz) olgusudur.

Sorgulanamazlık, benimseticilik eğiliminin bir sonucudur. İdeolojik çatışmaların temelinde daima benimseticilik vardır. Her benimseticilik –insan doğası gereği- karşı benimseticiliği çağırır ve bu süreç daima çatışma ile sürer.

Uzunca yıllardan bu yana toplumumuz -hattâ giderek diğer toplumlar- laikçi ve dinci eğilim ve eylemler konusuyla meşgul. Öyle görünüyor ki bu yoğunluk azalmayacak, aksine artacak ve belki de küresel ısınmadan daha ön sıralara oturacak.

Bu işin bu denli yaygınlık kazanmasının çeşitli nedenleri içinde bir tanesi de tanımlar konusundaki belirsizliklerdir. *Laik* kimdir, *dindar* kimdir? Hangisi nerede başlar nerede biter? *Laik dindar* olamaz mı? Dindar ve dinci, laik ve laikçi kime denir? Bunlar siyah-beyaz kadar net çizgilerle ayrılabilir mi? Ve daha buna benzer nice sorular.

Bu konularda kısa ve belirsizliği -nisbeten- az bir test olabilse ne kadar işe yarardı. Ama bu kadar iddialı olmasa da, en azından daha iyi-

lerini geliştirecek olanlara malzeme oluşturabilecek bir *test* önerisi Kutu 4'te önerilmiştir.

Bu zihinsel katliama yüzyıllar boyunca maruz kalmış bir toplumda üremiş her düzey ve ünvandaki "*benimsetici*" ile şimdi ne yapacağız? Toplumun hemen tüm kurumlarına egemen olmuş bu "*benimseticilik*" kültürünün bir "toplu yok olma" kültürü olduğunu idrak edip edememek; işte bütün mesele budur!

5.12. Katma değersiz iletişim, Zihinsel virüsler ve dil kullanımındaki yetmezlikler

Bilgi üretimi ile *bilgi katma değeri* üretimi ilk anda eşdeğer süreçler gibi görünebilir. Bilgi herhangi bir alanda herhangi bir hızda üretilebilir, dağıtılabilir, işlenebilir.

Herhangi bir durumdaki olasılıkları yarıya indiren bilgi 1 bit olduğuna göre, filanca mankenin aşk yaşamı, üzerinde bilgi üretilebilecek bir alandır. Birileriyle çıkma kombinasyonları neredeyse sonsuz sayıda olan bu kişinin, örneğin fişmanca işadamı ile basılması enformatik açıdan tam bir bilgidir.

Böylece üretilen bilgi medya aracılığı ile yayılır ve kamuoyu bu bilgileri işler. Üretilen, yayılan ve işlenen bu bilgilere katma değer üretebilmek için, söz konusu kişinin ortaya çıkmamış bir ilişkisi ya da bilinen ilişkilerinin ortaya çıkmamış bir yönü hakkında üretim yapılmalıdır.

Buradan kolayca anlaşılabileceği gibi bilgi üretmek nisbeten kolay, bilgi katma değeri üretebilmek ise daha güçtür. Fakat ne var ki, bu durumda ne üretilen bilginin kendisi, ne de katma değeri, toplumun refah ve/ya mutluluğunu artırabilecek bir rekabet gücü artışına yol açmaz.

Rekabet gücünde bir artışa ancak, rakiplerimizin mal ve hizmet ürünlerinin dokuları içine yerleştirdikleri bilgilerde bir katma değer üretimi sağlayabilmemiz yol açabilir. Bir başka deyimle, hangi bilginin üretileceğine kendimiz değil, belki de hiç tanımadığımız rakipler karar vermekte, çıtayı onlar -ve de acımasızca- yukarılara yerleştirmektedirler.

Şimdi soru tekrar sorulmalıdır: Ürettikleri mal ve hizmet ürünleri yoluyla refah düzeyimizi belirleyen -hatta kontrol edebilen- rakiplerimizin üretmekte oldukları bilgi ve/ya bilgi katma değerlerine nasıl yeni değerler ekleyebiliriz?

Bunun basit bir formülü yoktur. Ancak bir dizi koşul yerine getirilirse katma değer üretimi mümkün olabilir şöyle ki;

a. "Bilgi" ve "bilgi katma değeri" kavramları hakkında zihinsel netliğe kavuşmak,

b. Herhangi bir mal/hizmet ürünü üretmeye yaramayan, çocuk ve gençleri ayaklı ansiklopediler haline getirmeyi amaçlamış bilgi edindirme'nin yararsızlığını -ve zararlarını- farketmek,

c. Mevcut bir ürüne katma değer ekleyebilme yolunun, o ürünün tasarımına, üretimine, bakım ve onarımına ya da kullanımına ilişkin tüm koşullandırıcı etkilerden kurtulmak olduğunun farkına varmak ve bunu sağlamak için de;

- *Zihinsel zincirler* denilebilecek ve tam özgür düşünebilmeyi engelleyen etkilerin farkına varmak, varılmasına yardımcı olmak,
- Hiçbir doğrunun mutlak olamayacağını, tüm doğruların göreceli olduğunu, dayandığı veriler çerçevesinde doğru olabileceğini farketmek,
- Bu zihinsel özgürlüğü kısıtlama sonucu doğurabilecek her *koşullandırma*[S] girişiminin insan zihnine karşı işlenebilecek en önemli günah olduğunun bilincine varmak,
- İnsanın doğuştan var olan ve sonradan aile-okul-toplum üçlüsünce zayıflatılan -çoğu zaman da yokedilen- merakın, Tanrının en büyük nimeti olduğunu, merak sahibi bir insanın en güçlü yaşam destek aracına sahip olduğunun farkına varmak, özellikle çocukların merakını uyanık tutmak,
- *"Ben/biz zaten......"* katil cümlesinden uzak durmak.

Bunlar bilgi katma değeri üretmenin ön-koşullarıdır. Şimdi son soru sorulabilir: Merakı uyarılmış, zihinsel zincirlerinin farkına varıp onlardan kurtulma çabası gösteren, mutlak doğrulardan ve *"ben/biz zaten"*'lerden kurtulmuş bir kişi, hangi araçla bilgi katma değeri üretebilir? Bu araç *dil* ya da *dilin kullanımı*'dır.

d. Katma değer üretimi ve *değer iletişimi*

Değer iletişimi, ağızdan ya da kalemden çıkacak her sözcüğün, muhatabına mutlaka bir *değer* sunacak şekilde kullanılmış olmasıdır.

Çoğu insanın dili bir sorun çözme aracı olarak kullanamayışının nedeni bu ilkenin ihlalinde gizlidir. Her sözcüğün bir *değer* içermesinin ön koşulu ise onların *olabildiğince net* olmasıdır. Kullanılan sözcükler -tam olarak- ne anlama geldiği düşünülmeyerek ve zaman zaman bu bulanıklıktan bir yarar da umarak kullana kullana, zaman içinde sorun çözme güçlerini kaybetmişlerdir. Bu, bir şeyi gerçekten ifade etmek gereğinde, bir sürü buğulu kavramı peşpeşe dizerek ifadenin güçlendirilmeye çalışılmasına, bu ise yeni sorunlar yaratılmasına yol açmaktadır. Medyada sık sık izlediğimiz *"kalabalık söz -yetersiz anlam"*ın nedeni budur.

Tam bu noktada değinilmesi gereken bir nokta, dilimizdeki kimi kritik kavramların anlaşılmazlığıdır. Örneğin *sekülerlik, laiklik, demokrasi, konsept, organizasyon, koordinasyon* gibi sözcükler aynen yabancı dillerden alınmış ve kullanıma sokulmuştur. Dillerin aralarında sözcük alış-verişi kuşkusuz normal, hatta istendik bir olgudur. Ama tek koşulla: Anlaşılırlığı sağlanarak.

Halk bu sözcüklere bazı anlamlar yüklemiştir. Örneğin sekülerlik ????, laiklik ≈ dindar olmamak, demokrasi ≈ seçim, konsept ≈ kavram, organizasyon ≈ teşkilat, koordinasyon ≈ eşgüdüm (ne demekse)...

Ama bu anlamların çoğu doğru değildir. Doğru olan birkaçı da eksiktir. Örneğin konsept yerine kullanılan kavram karşılığı yanlış değil ama eksiktir (Bkz dipnot 22).

Demokrasi gibi kritik bir konseptin ilk duyuşta çağrıştırdığı bir karşılığın bulunmayışı *"demokrasi çok önemli bir şeydir, cumhuriyet demokrasisiz, demokrasi de cumhuriyetsiz olmaz"* gibisinden *açıklamaları*[18] getirmiştir.

Eğer bu bir rastlantı değilse gerçekten çok iyi(!) düşünülmüş bir zaman bombasıdır.

---

18 Cumhuriyet'in egemenliğin sahibi, demokrasinin ise onun kullanıcısı olduğu yolundaki bir şema http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=904 adresindeki yazıda gösterilmiştir.

Bir son adım atılarak, sözcükleri *değer iletişimi* ilkesine uygun olarak kullanmak kaydıyla, ne yapılarak bilgi katma değeri üretileceği ortaya konulmalıdır. Bu adım *"soru sormak"*tır. Katma değer ancak, ona giden yolda sorular sorup yanıtlar bulmaya çalışılarak üretilebilir.

Bütün bunlar, dil kullanımının ne denli güçlü bir araç ya da aksine tehlikeli bir sorun kaynağı olabileceğini göstermektedir. Sorun çözme ile herhangi bir düzeyde ilgilenenler, dilin etkili kullanılamayışı ve onun da giderek dilin yetersizleşmesine yol açmasını iyi anlamak durumundadırlar. *Zihinsel virüsler* ise bu ortam içinde üremiş, iletişimin katma değerini neredeyse sıfıra indiren bir olgudur.

Dil gibi son derece etkili bir SÇ aracı'nın kullanılamaz hale gelmesine yol açan bir diğer neden de *Ortak Kavram Tabanı* yetmezliğidir.

Küçük ya da kalabalık topluluklardaki *anlaşmazlık-sürtüşme-çatışma* nedenlerinden birisi olan *ortak kavram tabanı* eksikliği, herkesin ortak kullandığı sözcüklere kendi yüklediği anlamları vermesi gibi bir soruna yol açar.

Örneğin, eğitim alanı için yapılan bir *ortak kavram tabanı denemesi*[T] bu tanımlama yapılmadan girişilebilecek bir SÇ çalışmasının, sorun çözmek bir yana, çeşitli yeni anlaşmazlıklara yol açabileceğini; katılımcılar arasında bir kavram ortaklığı sağlandığında ise verimli sonuçlar sağlanabildiğini göstermiştir.

Bu koşullar yerine geldiğinde katma değer üretiminin önündeki engeller kalkmış olacaktır. Bundan sonraki süreç, oluşturulan bu zihinsel berraklık içinde kendiliğinden gelişecektir.

5.13. Kafa karışıklığı ve kızgınlık

5.7 paragrafında açıklanan *Kritik Düşünme Becerisi*'ni önemsememiş geçmiş nesillerden bugünlere aktarılagelen düşünme kültürümüz, bu beceriyi doğru adlandıramamış, olumlu ve olumsuz yönlerin birlikte değerlendirilmesi anlamına gelmesi gerekirken, çoğunlukla eksiklerini bulma anlamı yüklenen eleştiri sözcüğü ile tamlama yaparak *eleştirel düşünme* olarak adlandırmıştır.

Kritik düşünme deyimindeki *kritik* sözcüğü ise köken itibariyle *standartlara (kriterlere) göre yargılama* anlamı taşımaktadır. Bu denli yaşamsal bir deyimin dilimizde böyle karşılanması sıradan sonuçlar doğurabilecek basit bir sorun değildir. Tüm gelişkin toplumlarda ana okullarından itibaren –ailelerin de yardımıyla- kazandırılmasına özel önem verilen bu becerinin, toplumumuzda adının bile önemsenmemesi, sonuçtaki kafa karışıklığının önemli bir nedeni değil midir?

Kızgınlık deyimi ile kastedilen ise, gündelik yaşamda pek sık rastlanan *canı burnundalık* ruh hali kastediliyor. Olmadık vesilelerle birbirini hırpalamaya hazır insanlar hem kendi yaşam kalitelerini bozuyor hem de sorun stokunu artırıyorlar. Kızgınlık -doğal olarak- hıncını alma duygusuyla birlikte olduğundan, kritik düşünmeyi engelliyor. Kafa karışıklığı, kızgınlık nedeniyle durdurulan kritik düşünme sonunda ortaya çıkan bir dolaylı sonuçtur.

5.14. Anlamadan çözmeye çalışmak

Gelişmemiş toplumları tanımlamada kullanılan tariflerden birisi de "*iyi tanımlanmamış sorunları çözmeye çalışarak kaynaklarını heba eden*"dir. Başta Kürt sorunu olmak üzere çoğu önemli sorunumuz iyi *tanımlanmamıştır* (Kutu 8).

Aynı dili konuşmayan kişiler anlaşamadıklarını çok kolay anlayabilirlerken, aynı dili konuşan kişiler bir sözcüğe farklı anlamlar yüklediklerini pekala farkedemeyebilirler. Benzer biçimde, herkesçe bilinen ama herkesin kendi değer yargıları, ilgileri, çıkarları, korkuları gibi bireysel özelliklerine göre "tanımladıkları" sorunların çözülmesi neredeyse imkansızdır. İlginç olan nokta, böyle bir ortamda tek tek bireylerin nasıl olup da sorunların çözülmediğini bir türlü anlayamamalarıdır.

Bu olguya iki uç örnekten birisi *trafik terörü*, diğeri ise Kürt Sorunu olarak adlandırılan *etnik terör*'dür. Her iki sorun da çok sayıda ölümle sonuçlanıyor. Bu iki soruna baktıkça şöyle bir deney akla geliyor: Hiçbiri belirli bir nitelikle (dini, etnik, coğrafi, mesleki vd) etiketlenemeyecek insanlar bir araya gelseler ve -yakalanıp işkence görseler dahi- hiçbir açıklama yapmaksızın insanları çeşitli yollarla (araçlarla çarparak, gıdalarla zehirleyerek, silahla vurarak vd) öldürmeye başlasalar acaba bu "sorun" ne olarak algılanır?

Bu soru, *"piramitler Türkiye'den kaçırılmış ne diyorsunuz?"* sorusu yöneltilen bir tarih öğretmeninin verdiği *"tabii ki kaçırılır, çünkü gümrüklerde rüşvet var"* cevabı veren akıl fikir düzeyindekilere değil de daha aklı başındakilere sorulsa eminim ki cevapların bir bölümü *"dış mihrakların işi"*, bir bölümü ise kuşkusuzca dile getirilmiş -ama tam ne olduğu anlaşılmamış- şablonlara otururdu.

Kuşkusuz yeterli çaba gösterilirse her sorun, onunla ilgili olmayan bir nedene bağlanabilir. Hele bu neden kişinin -haklı olarak- şikayetçi olduğu bir sorunsa, o takdirde yaratıcı insan aklı bir takım ilişkiler de bulabilir. Böylece, aynı açıklamayı yapmış kişiler pekala bir kamuoyu kesimi oluşturabilir, çözümler geliştirebilir, uygulanması için elinde yetki bulunanları etkilemeye çalışabilir (ve başarabilir de).

Sorunları çözmeye çalışmadan önce *anlamaya, iyi anlamaya ve tam anlamaya* çalışmak genellikle eylem eğilimli sokaktaki insana uygun değildir. Ama herkes için gereklidir.

Kutu 8 – Çözüm sorunu iyi anlamaktır!

Toplumsal sorunlar arttıkça ya da çözülmeden sürdükçe, insanlar üzerinde çeşitli etkiler yapıyor. Bunların içinde sıkıntı, stres, bunalım, erdem dışı yollara eğilim gibi durumların yanısıra bir de "acil çözüm eğilimi" adı verilebilecek bir ruh hali doğmaktadır. Bu ikinci, aslında tüm canlıların, temel yaşam dürtülerinin doğal bir sonucudur.

Acil çözüm eğilimi, bireyleri ve toplumları kamçılayarak sorunlardan kurtulmaya yol açtığı sürece yararlı; çözüm sürecinin adımlarının eksik atılmasına yol açması halinde de zararlı olmaktadır.

Kısa yoldan çözüm eğilimleri genellikle sorundan çözüme atlama biçiminde görünmektedir. Bu eğilim zamanla toplumsal bir norm haline gelmiş, en karmaşık sorunlar için dahi, ona yol açan nedenlere bakılma ihtiyacı duyulmaksızın doğrudan çözümler geliştirilmesi gibi bir "standart sorun çözme yaklaşımı" haline gelmiştir. İzlenmesi gereken yolun ön koşulu, sorunları "iyi" tanımlamaktır.

"Tanımlamak" ile 'iyi tanımlamak" arasındaki fark, toplumumuzun ortalama belagat becerisi açısından çok önemlidir.

İçleri tam dolu olmayan ve daha da kötüsü içerikleri herkese göre farklı dolmuş bulunan kavramlara dayalı iletişimi, bir de bunların üzerine binen "yuvarlak ve süslü söz söylemek" merakı ile birleştiren aydınımız, bir konuyu "açıklamak" yerine "imalarda bulunmak", "mesaj vermek", "söylüyormuş gibi yapıp birşey söylememek" gibi yararsız beceriler geliştirmiştir.

W. Churchill'in, havuza düşen yüzüğünü aramak için piposu ile önce suyu boşaltmaya çalışırken ona el yordamıyla aramasını salık veren dostuna verdiği cevabı unutmayınız: "Ama bu yol garantilidir!"

Kişilik Sorunları

5.15. Ceberrutluk ve türevleri

Yasaklama, susturma, olmayan kural icat etme, kuralı bilerek yanlış uygulamak, fiziki / sözel / psikolojik şiddet uygulamak gibi türevler kastediliyor.

Belirli aralıklarla tekrarlanan askeri müdahaleler, sorunların çözümü için başkaca bir sorun çözme aracının bulun(a)madığını gösteriyor.

Bu eğilim, SÇ kabiliyeti'nin yetersizliği bağlamında net bir gösterge değil midir?

Diğer yandan, sürekli olarak askeri darbelerden yakınmak, ama bunun SÇ kabiliyeti yetmezliğinin dışavurumlarından yalnızca birisi olduğunu farketmemek de aynı derecede ilginçtir.

5.16. Cevap isteksizliği (aldırmazlık)

Karşılık verilmesi -özellikle olumlu anlamda- beklenen bir eyleme yanıt vermede isteksizlik, içi boş / ilgisiz cevap verme, görmezden / duymazdan gelme vb türevler kastediliyor. Örneğin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iki temel işlevinden birisi yasa yapmak, diğeri ise yaptığı yasaların yürütme organı (hükümet) tarafından uygulanışını denetlemektir.

Bu denetim ise birkaç araçla yapılır. Bunlardan en yaygın olanı sözlü veya yazılı *soru önergeleri*'dir. Her milletvekili bir soru şekline getirdiği konudaki denetimi bu yolla yapabilir ve iç tüzüğe göre bunun mutlaka hükümet üyelerince cevaplanması gerekir. Böylece yürütme organının, tüm milletvekillerince sıkı bir denetim altında tutulması öngörülmüştür.

Bu mükemmel -görünüşlü- sistem, *cevap isteksizliği* olarak adlandırılabilecek olgu nedeniyle -neredeyse geleneksel olarak- işlevini büyük ölçüde kaybetmiştir. Sorulara uzun fakat konunun özündeki soruyu değil, çevresindeki ayrıntıları açıklayan cevaplar denetim mekanizmasını işlemez hale getirebilmektedir.

Bu bir iletişim stilidir ve kesinlikle TBMM'ne özgü olmayıp toplumun önemli bir kesimince, dolayısıyla vekillerince de kullanılmaktadır.

5.17. İhmalkarlık

Bu sık kullanılan sorun çözme aracının başlıca simgeleri, *boşver, idare eder, sonra bakarız* şeklinde özetlenebilir. Kullanana -bütün diğer kısır SÇ kültürü araçlarında olduğu gibi- kısa vadede zaman kazandıran bu deyimler uzun dönem için gerçek birer öldürücüdür.

5.18. İtaat / biat

Toplumdaki sorunların hemen hepsi "*soru sormadan itaat etmek, biat etmek*" ile ilişkilendirilebilir. Peki şimdi bir soru: Türkiye sorunları üzerinde düşünen, konuşan, yazan bunca insanımız varken, nasıl olabiliyor da, tüm sorunlara girdi oluşturabilen *soru sormamak (biat = ezber)* kök sorunu bu denli az dert ediniliyor?

Bunun birkaç açıklaması olabilir!

(1) Soru sormamak ≈ sorgulanamazlık ≈ biat ≈ ezber aslında bir kök sorun değildir. Bu satırların yazarının bir takıntısıdır,

(2) Soru sormamak diye bir konu yoktur; soru sorulmakta ama *doğru sorular*[U] sorulmamaktadır,

(3) Doğru sorular da sorulmakta, fakat soru sorma kültürü asırlar boyunca dumura uğramış toplum çoğunluğu bu soruların kendileriyle ilgisini kavrayamamakta, soru soranlar da bu nedenle zamanla vazgeçmektedir,

(4) Soru sormak gereksiz görülmektedir, çünkü soruların cevapları bilinmektedir,

(5) Soru sorması gerekenlerin, cevapları bulmak zorunda olanlarla aynı kişiler olduğu inancı bir töre haline gelmiş, insanlar soruları soracak ve sonra da cevaplayacak –ve daha sonra uygulayacak- kişileri beklemektedirler.

Bunlar ya da başkaları, kuşkusuz itaat-biat kültürünün yüzyıllara dayalı bir geçmişi vardır ve bu nedenle de hemen başlansa bile silinmesi için –yüzyıllar olmasa da- uzun sürelere ve de yoğun çabalara ihtiyaç vardır. Ama önce, bunun bir sorun, üstelik de önemli bir sorun olduğunun anlaşılıp kabul edilmesi gerekiyor.

Sürekli olarak demokrasi ile yatıp kalkan insanımızın, demokrasinin bir numaralı ihtiyacının sorgulamak, itaat ve biatın ise aksine sorgulanamazlık olduğunu anlaması, *itaat-biat kültürü* ve *demokrasi* kavramlarının bağdaşmazlığını görebilmesi gerekiyor.

Daha çok demokrasinin giderek itaat-biat kültürünü sileceği ve bu yolla demokrasinin yerleşeceğini ummak yerine, bu köle kültürünün çeşitli toplum kurumlarında (aile meclisi, belediye meclisi, TBMM, şirket idare meclisleri gibi) hangi kılıklarda ortaya çıktığını görüp, örneğin

lider sultası denilen yanılgının aslında kendini tebaa olarak görenlerin hazırladıkları ortam olduğunu idrak etmek daha yararlıdır.

Eğer tüm toplumu kucaklayacak bir dizi kampanya yerine sadece tek kampanya yapılacaksa bunun, *"özgürlük sorgulayabilmektir"* gibisinden bir slogana dayanması iyi olurdu.

5.19. Başkasının üzerine atma

En çok kullanılan SÇ aracı'ndan birisidir. Sık kullanımın bir nedeni, önemli bir çaba harcamaksızın kullanılabilmesi, üstelik suçlu iken güçlü duruma geçilmesine fırsat da yaratmasıdır. Altında yatan kök-nedenler içinde *sorumluluk eksiği, korkularla yetiştirilmiş, yönetilmiş ve yönetiliyor olmak, bilgi-beceri eksiği, güçlüklerin en etkili öğretici olduğu gerçeğini farketmesine izin verilmeyen bir koruyuculuk altındaki çocukluk* gibi etmenler başta gelmektedir.

5.20. Suçlama, eleştiri, yakınma ve *ben yapmadım* tavrı

Her biri farklı görünse de tümü de sorundan kaçış için kullanılan SÇ aracıdırlar. Sorunların köklerini arayıp onlarla uğraşmak yerine, doğrudan sorunla ilgili görünen somut bir nesneyi –daha da iyisi kişiyi- hedef olarak seçip kızgınlığını ona boşaltmak adet olmuştur. Bu konuda hemen gözönünde bulunan adaylar kadınlar ve çocuklar olup, bu eğilim ailedeki çocuk eğiliminin temelini oluşturmuştur. Çocuklarımızın korku ile büyümesi, erişkin hale geldiklerinde de –saklayarak-korkmalarına ve korkuyu bir yönetim aracı olarak kullanmalarına yol açmaktadır.

En kritik anlarda kendisinden olayın nedenleriyle ilgili bir açıklama beklenen görevlilerin, hakim tavırları *ben yapmadım, benim kabahatim yok* biçimindedir. İster orman yangını ister terör saldırısı isterse tren kazası olsun ve hangi görev ve rütbede olursa olsun norm söylem, *arkadaşlarımız can siperane çalışmaktadırlar, herhangi bir ihmal yoktur* şeklinde değil midir?

5.21. Cesaret aşınması

Temel insan hak ve özgürlükleri içinde yer almasına karşın toplumumuzda hemen hiç konuşulmayan özgürlük türlerinden birisi de *korkmama özgürlüğü* olup, bu *"haklarını kullanmaktan korkmama özgürlüğü"* olarak anlaşılmalıdır.

Kutu 9: (Hayatın ortağı olmak – Dr. Erdal Atabek)

Günümüzün "ergen dünyası"nı, bu dünyada geçerli olan "ergen kültürü"nü anlamaya çalışıyoruz. ......Yeni ergen kültürünün özellikleri içerisindeki "hedef seçememe", "geleceği planlayamama" "sorumluluk almak istememe", "kendini hiçbir şeye zorunlu saymadan çevresini her şeye zorunlu sayma", "çaba harcamadan elde etmeyi isteme" gibi özellikleri nasıl açıklayacağız? En önemli etkenler arasında "sahip olma, elde etme ve kullanma" ile bunları yapabilmek için "çalışmak ve kazanmak gereği " arasındaki bağı kopartan "tüketim toplumu ideolojisi"dir.

....

Gençler de bütün bunlar için yıllarca beklemek yerine bütün bunları sağlamanın anne babanın görevi olduğunu düşünmekte, bunların "kendi hakları" olduğunu öne sürmektedirler. Bizim yaşam kültürümüzün iki özelliği de "tüketim toplumunun ideolojisi" ile buluşmaktadır. "çocukların aşırı korunmasının ailenin görevi" olduğuna inanan yaygın tutum ile "çocuklarla gurur duyma isteği".

....

Anne babaların şu sözlerini çok sık duyuyoruz :

- Biz (ya da ben) çocuklarımız için yaşıyoruz.

- Ne yapıyorsak onlar için yapıyoruz.

- ....

- Böyle giderse nasıl yapacak bilmiyorum.

Bu sözlerin hepsi de birbiriyle bağlantılıdır. Bu sözlerin oluşturduğu merdiven basamak basamak çıkılmaktadır. Sonuçta erişilen yer de hiç kimsenin düşünmediği, hiç kimsenin istemediği bir yer olmaktadır.

Neden ? Çocuklarımızı hayatımızın ortağı değil, refahımızın ortağı yapıyoruz da ondan.

....

Bu durumda çocuklar ve gençler "ailelerin onları her koşulda koruyacaklarını" biliyor.

Çocuklar ve gençler kendileri hiçbir şey yapmasalar da ailelerin onlar için her şeyi yapacaklarını öğreniyor. Çocuklar ve gençler geleceklerinin aileleri tarafından hazırlanacağına güveniyor.

Onun için de kendine güvenmiyor, sorumluluk almıyor, kendisini hiçbir şey için zorlama gereği duymuyor. Yapılması gerekenler yapılmaz, yapılmaması gerekenler yapılırsa sonuçlara neden şaşmalı ? Lütfen biraz düşünür müsünüz ?

Bir şikayeti olan kişinin karakola başvurması, bir girişimcinin -haksız rekabete maruz kalacağından korkmaksızın- bir kamu ihalesine katılması, bir düşüncesini ifade edebilmesi, başkalarınca kınanmadan bir dini öğretiye bağlı olması ya da aksine, çoğunluğun dini geleneklerinden farklı düşünebilmesi, bunların hepsi *"korkmama özgürlüğü"*nün ürünleridir.

Kısır SÇ kültürünün yol açtığı olumsuzluklardan birisi olan *cesaret aşınması*, işte bu yaşamsal gereksinimleri imkansız hale getirir. *Bütün bunlara ilave olarak, korkusuzluk ortamı*[V] sağlanamayıp, korku bireylerin belirleyici özelliği haline geldiği takdirde, korku, her ölçekte bir yönetim aracı haline gelir.

5.22. Özgüven aşınması

Sağlam bir toplum yapısının yapı taşlarından birisi olan özgüven'in aşınması, *cesaret aşınması* ve *korku üremesi* ile benzer kök nedenlere sahiptir. Bu kök nedenleri önemli ölçüde artırdığına kuşku bulunmayan nedenlerden bir diğeri de, özellikle çocukluk ve gençlik yıllarındaki eğitimin ayrılmaz parçası olarak uygulanan *gözetimli sınav*[W] sisteminin taşıdığı *saklı içerik*[X] yoluyla kişiliklere işleyen *"güvenilmezlik"* duygusudur.

Son derece üstün potansiyel yeteneklerle donanmış biçimde dünyaya gelen insanoğlunun bu yetenekleri kullanabilmesini sağlayabilecek olan özgüvenin, yokolduğu takdirde nasıl bir nitelik dokusu ortaya çıkacağı açıktır.

5.23. Muhtaç kişilik oluşumu

Kendi ayakları üzerinde duramayan bireyler ve kurumlar, sürekli olarak "kurtarıcı" bekleyen bir toplumsal nitelik profili oluşturmuştur.

Siyasi partilerin hemen hepsi, vaat olarak yurttaşların sorunlarını çözeceklerini ileri sürerken, şöyle bir söylemi ortaya koyamamıştır:

"Biz sizin sorunlarınızı çözmeyeceğiz, böyle bir rol üstlenmeye kalkmamız yurttaşımızı hor görmektir; biz sizin kendi sorunlarınızı -tek tek ya da örgütlenerek- çözebilmeniz için uygun ortam hazırlayacağız. Demokrasi de tam olarak budur. Sizlerin adına sorun çözmeye kalkışmak, sizin bu amaçla sahip olmanız gereken hak ve özgürlüklerin önemli bir bölümünü, o sorunları çözmeyi vaat edenlere devretmenizi istemek anlamına gelir. Halbuki biz hak ve özgürlüklerinizi kısıtlamayı değil genişletmeyi vaat ediyoruz."

Siyasi alanda muhtaç kişilik sarmalını tırmandıran bu tutum, diğer yandan da çocuklarımızın yetiştirilmesinde de benzer bir eğilim göstermektedir.

Günümüz eğitiminde çocukların yetiştirilmesinde en etkili yöntemin, *zengin öğrenme ortamı*[Y] adı verilen ve kişinin kendi ihtiyaçlarını bizzat içinde yaşayarak kazandığı ortamlar olduğu neredeyse bir norm olmuştur. Türkiye'de ise *kul yurttaş* geleneğinin bir gereği olarak, *zengin öğrenme ortamı* kavramının özünü oluşturan *katlanılabilir risk*[Z] alma kavramı bir yana, delikanlı sayılabilecek yaştaki çocukların çantalarını halâ anne ve babaları taşımakta, *kar yağdığında*[AA] okullar tatil edilmekte ve bu yollarla muhtaç kişilik oluşumu desteklenmektedir.

Sistemik hale (sistemin yapı taşları haline) gelen sorunlar

5.24. Sorun stoku artışı

Çözül(e)meyen sorunların birikmesi (stok) tek başına önemli bir sorun oluşturur. Her çözül(e)meyen sorundan zarar gören kesimler, o sorunun çözülmesi yönünde baskı oluştururlar ve ülkenin kıt olan kaynakları böylece giderek artan (stok) sorunlar arasında payedilmeye başlar.

Böylece, sorunlara yoğunlaşan dikkatler ve ayrılan kaynaklar giderek yetersiz hale gelmeye başlar. Bu ise dönerek yine sorun stokunun

artmasıyla sonuçlanır ve giderek kendi kendini besleyen bir *çığ etkisi* oluşur.

Bu olguya örnek olarak, bakanların tüm ülkeye ihtiyaçlara göre dağıtmak üzere kontrollarına verilen kaynakları kendi seçim bölgelerine tahsis etmeleri *yaygın uygulaması*[BB] verilebilir. Uygulamanın *çıkar çelişkisi* yanı bir tarafa, kaynak kullanımındaki çarpıklık nedeniyle sorun stoku artışına da yol açtığına dikkat edilmelidir.

SÇ kabiliyeti ne denli yüksek olursa olsun, -çözme hızının veya stok oluşumunu engelleme önlemlerinin yavaşlığı nedeniyle- sorun stokunun artmasına göz yumulduğu takirde, bir an gelip sorun stokunun SÇ kabiliyetinin üzerine çıkması kaçınılmazdır.

5.25. Boşlukların dolması[CC]

(a) Kendi adaletini sağlama *(kan davası, töre vb)*

Akıl ve/ya ahlak çerçevesindeki araçlarla çözülemeyen her sorun, bu çerçeve dışındaki araçlarla çözülmesi eğilimlerini besler. Toplumumuzda yaygın olan kan davaları, töre cinayetleri gibi olumsuzluklara bu açıdan bakıldığında, bunların akıl ve/ya ahlak çerçevesi dışındaki sorun çözme girişimleri oldukları görülecektir.

Buna göre şu genelleme yanlış sayılmamalıdır: SÇ kabiliyeti yetmezliği, toplumdaki kendi adaletini *sağlama* uygulamalarının başlıca nedenidir.

Bireylerin tek tek yaşamak yerine kurumlar oluşturup toplum halinde yaşamı seçmelerinin nedeni ise kendi adaletini sağlamak yerine kolektif bir adalet sistemi kurmak istemeleridir. Bu durumda bir toplumu bir arada tutan temel bağ yok olmaktadır. Günümüzdeki bağ zedelenmesi sorunlarına bir de bu açıdan bakılmalıdır.

(b) Askeri darbeler

Belirli aralıklarla ve çeşitli formlar altında kendini ortaya koyan askeri müdahaleler, SÇ kabiliyeti yetmezliğinin önemli neden kategorilerinden birisi olan *birey yerine kulluk* olgusu nedeniyle toplumsal so-

runları çözemeyen birey ve kurumların, sorunlarını ihale yoluyla çözme girişiminden başka bir şey değildir.

Buna göre, demokrasinin kesintiye uğradığı bu olayları önlemenin en güvenli yolu, toplumumuzun SÇ kabiliyetinin geliştirilmesiyle, sorunlarını başka kurumlara ihale etmekten kurtulmasıdır.

(c) İç ve dış istismar

SÇ kabiliyeti yetmezliğinin etkilerinden birisi de, sorun üreme eğilimi olan bir alanı daha da tahrik etmesidir. Belirli bir alandaki ya da genel bir SÇ kabiliyeti yetmezliğinin, iç ya da dış kaynaklı olsun –küreselleşme nedeniyle ikisi arasındaki sınır belirsizleşmiştir- istismarı davet etmesi işin doğası gereği sayılmalıdır.

Hatta denilebilir ki, bir kalıp olarak sürekli tekrarlanan *bizi istismar ediyorlar* söylemi, SÇ kabiliyeti-istismar ilişkisi'ne dikkatle bakıldığında, hiç de istismar edilenin kusuru olmaksızın doğan, tek taraflı bir olgu olmadığını göstermektedir. Sömüren daima SÇ kabiliyeti düşük bir kurban seçip, sonra da istismar derinliğini artırmaya çalışmaktadır.

SÇ kabiliyeti düşük kurbanın durumu kuşkusuz felsefi tartışmalara konu edilebilir; niçin o durumda olduğu, bunda kusurunun bulunup bulunmadığı tartışılabilir. Ama bütün bunlar SÇ kabiliyeti-istismar sürecinin mekaniğini etkilemez.

Her nerede bir SÇ kabiliyeti yetmezliği varsa orada muhakkak bir istismar vardır. İnsanlığın, SÇ kabiliyeti düşük olanların istismar edilmesini gerçekten önleyebilecek bir ahlaki düzeye erişmesine kadar bu mekanizma böyle sürecek gibi görünüyor. Çare bu mekaniği anlamak ve korunmaktan geçiyor.

5.26. Negatif seçim

Negatif seçim ilkesi uyarınca, çoğunluğu düşük SÇ becerisine sahip kişilerden oluşan toplum giderek kendisine benzeyen kişileri öne çıkarmaya, ödüllendirmeye, diğerlerini de *geri plana itmeye*[DD] başlar.

70 milyonu aşkın toplumumuzun bileşimine, insanlarımızın sıklıkla tercih ettikleri araçlar açısından bakılıp SÇ kabiliyeti değerlendirilmeye çalışıldığında, gelişmiş toplumlardakilere benzer bir dağılım görülmektedir. En gelişmiş ülkelerdeki sokaktaki insanların nitelik düzeylerine bir göz atıldığında, Türkiye insanının pek de farklı olmadığı

görülüyor. Peki hal böyleyse bu gelişmişlik farkı nedendir? Arızi kimi faktörler bu büyük farkı açıklamaya yeter mi?

Bu farkın nedeni, *çığ etkisi* denilen olgu olabilir. Minicik bir kar topu, bu fiziksel etki sayesinde bir felaket (çığ) yaratabilecek kadar büyür. Benzer durum toplumsal yaşamda da meydana gelir ve fiziksel çığdan daha yıkıcı sonuçlar yaratabilir.

Kutu 10: Dunning-Kruger Sendromu

Dr. Serra Menekay Öncel

Psikologlar Justin Kruger ve David Dunning'in tarihe geçmelerine vesile olan teorileri özetle, "cehalet, gerçek bilginin aksine, bireyin kendine olan güvenini artırır" der.

Metin çözme, araç kullanma, tenis oynama gibi çeşitli alanlarda yapılan araştırmaların sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

-Niteliksiz insanlar ne ölçüde niteliksiz olduklarını fark edemezler.

-Niteliksiz insanlar, niteliklerini abartma eğilimindedir.

-Niteliksiz insanlar, gerçekten nitelikli insanların niteliklerini görüp anlamaktan da acizdirler.

-Eğer nitelikleri, belli bir eğitimle artırılırsa, aynı niteliksiz insanlar, niteliksizliklerinin farkına varmaya başlarlar..

İki uzman daha sonra, bu teorilerini test etme fırsatı da buldular. Cornell Üniversitesi'nden 45 öğrenciye bir test yaptılar, çeşitli sorular sordular.

Ardından öğrencilerden "testin sonucunda ne kadar başarılı olacaklarını tahmin etmelerini" istediler.

En başarısızların (yani sadece yüzde 10 ve daha az doğru cevap verenlerin), testin yüzde 60'ına doğru cevap verdiklerine, ayrıca iyi günlerinde olsalar yüzde 70'e ulaşabileceklerine inandıkları ortaya çıktı. Dunning ve Kruger bu çalışmalarıyla 2000 yılında Nobel de kazandılar*.

Ama asıl vahim olan, bu "yetersizlik + haddini bilmeme" kokteylinin, mesleki açıdan, karşı koyulmaz bir itici güç oluşturması. Kariyer açısından bir eksiyken, artıya dönüşmesi.

Bu arada, gerçekten bilgili ve yetenekli insanlar ise çalışma hayatında "fazla alçakgönüllü" davranarak kendilerine haksızlık edecekler, öne çıkmayacaklar, yüksek görevlere kendiliklerinden talip olmayacaklar, kıymetlerinin bilinmesini bekleyecekler ve muhtemelen üstleri tarafından "ihtiras eksikliği" ile suçlanacaklardır.

Sonuçta, "kifayetsiz muhterisler" her zaman ve her yerde daha hızlı yükselecekler ve daha yukarılara çıkacaklardır. Etrafınıza bir bakın, uzmanlara hak verecek misiniz?

* http://en.wikipedia.org/wiki/Dunning%E2%80%93Kruger_effect

Sistemik bir özellik, bozulma ve düzelmelerin her ikisinin de çığ etkisi kurallarına bağlı olduğudur. Bir noktaya kadar performansı giderek iyileşen bir sistem, herhangi bir nedenle bozulmaya başladığında bu defa giderek hızlanan bir bozulmaya uğrayabilir.

Negatif seçim olgusu, toplumun tüm kurumlarını etkiler. Ama en çok etkilenen, tüm kurumları daha çok etkileyebilecek durumda olan siyaset kurumudur.

5.27. Mevcut örgütlenmeyi tekrarlamak

Dernek, vakıf ve özellikle de siyasi parti gibi örgütlenmelere dikkat edilirse, tamamen aynı, fakat oldukça bulanık tanımlanmış amaçlara yönelik örgütlenmelerin çokluğu ve etkisizliği dikkat çekecektir.

Örneğin -ayırıcı bir özelliği olmayan- siyasi partilerin bu denli çokluğu ya da çoğunun amacı "*mevcut ezbere dayalı eğitim sisteminin yaygınlaştırılması*" olan eğitim örgütlenmelerinin (vakıf, dernek vbg) çokluğu bu eğilime birer örnektir.

Büyük kaynakları harekete geçirip, parlak kağıtlara bilindik ezberleri yazmayı eğitime katkı adına bu kaynakları harcayan gönüllü kuruluşların SÇ araçları dağarcıklarında "kuşku" aracı bulunsaydı, "*biz bu işi niye yapıyoruz?*", "*eğitim sorunları nelerdir?*" gibisinden sorular sormazlar mı idi?

2007 yılında yapılan bir *Beyaz Nokta® Soruları*[EE] ortak akıl çalışmasında belirlenen *eğitim sorunları*[FF] ile, mevcut gönüllü örgütlerin –çoğunun- çalışmaları arasında bir benzerlik var mıdır?

Diğer yaygın örnek siyasi partilerdir. Haziran 2010 itibariyle mevcut 61 siyasi partinin önemli bir bölümü, arasındaki farklar ayırdedilemeyecek programlara sahiptir. Bu durumda sorulması gereken soru, neredeyse aynı programa sahip birden çok siyasi parti varken niçin yenileri kurulduğudur?

Bunun bir olası açıklaması, *köşe kapmak, köşe dönmek, suyun başında bulunmak* vbg dürtülerin bu gereksiz tekrarlarda payının olduğudur. Ama daha güçlü bir neden, ülke ve toplum sorunlarını, kendi ilgi alanı ve dünya görüşü çerçevesindeki "*yanlışlıklar*"dan ve çözümlerini de kendi görüşlerini herkese "*benimsetmekten*" ibaret sayan "bir kişi"lerin (parti başkanı) belirsiz vizyonlar ve zayıf SÇ araçları dağarcıkları ile yola

çıkıp, sorunların kapsamı ve derinliğini gördükçe şaşırıp kalmaları ya da daha vahimi, sorunları o sınırlı dağarcıklardaki -o durumlar için- etkisiz araçlarla çözmeye çalışmalarıdır. Acaba bu kişilerin SÇ araçları dağarcıklarında, "kuşku" denilen araç bulunsaydı, kendisine biat etmeye ve/ya gaza getirmeye hazır bir çevreyle birlikte siyasi parti kurmaya kalkışırlar mı idi?

Bu tür örgütlenmelerin başlıca sakıncası *umut tüketimi*'dir. Ardı ardına kurulan ve hedeflediği sorunun çözümü ve/ya amacın gerçekleştirilmesine bir katkıda bulun(a)mayan örgütlenmeler toplumun bu alanlardaki umutlarını tüketirler. Toplumumuzun gelmiş olduğu noktada siyasi partilerden umut kesmelerinin ve "bir kişi"lere yönelmelerinin altında bu umut tükenmişliğinin rolü büyüktür.

5. 28. Koz yerine teslimiyet

Uluslararası ilişkiler tarih boyunca *"köşeye sıkıştır-kaynaklarını sömür"* ilkesine göre yürüdü; ekonomi "nedret" (azlık, yetmezlik) kavramına dayandıkça da bu değişmeyecek gibi görünüyor.

Bunun, *"dünya bize düşman"* yaygın söylemiyle ilgisi yoktur. Fırsatını bulsa herkes -biz dahil- birbirine aynı şeyi yapar, yapıyor. Eğer yap(a)mıyorsa mutlaka elindeki *kozları* yeterli değildir ya da kozlarını "yönetmeyi" bilmiyordur.[19] Bu bir "kozlar savaşı"dır. Varlığını sürdü-

19 Küresel rekabet ortamının başlıca motifi, toplumlar arasındaki doğrudan ya da dolaylı "çatışma"lardır. (A) ülkesinin -görünürde- çatışmadığı bir (B) ülkesi, (A)'nın çatışma içinde olduğu bir ülkeyle ilişki içindeyse, o da çatışmanın taraflarından birisi haline gelebilmektedir.
Bir çatışmada tarafların her birinin elde etmek istediği, rakibine karşı: doğrudan üstünlüklerini (koz) -varsa- kullanarak, bu yetmiyorsa rakibinin güçsüz yanlarını (diğeri için koz) -ki vardır- kullanarak, bu da yetmiyorsa kendisi ve rakibinin dolaylı ilişkilerini (koz) -ki genellikle o da vardır- değerlendirerek üstün duruma gelebilmektir.
Bir toplumun, kendisi ve rakiplerinin dolaylı ilişkilerini (koz) belirli "amaç fonksiyon"larını gerçekleştirmek üzere her an kullanabilir konumda bulunması, ordularından bile daha etkili caydırıcılık sağlayabilecek bir araç olabilir. Kısacası bu bir kozlar savaşıdır.
Bilgi toplumunun güçlü silahı denilebilecek bu yöntemin işlerliği başlıca iki koşula bağlıdır: tam istihbarat (total intelligence) ve bu yolla edinilen bilgilerin değerlendirilebileceği algoritmalar!
Böylesine bir sisteme "çapraz kozlar sistemi" denilebilir. Çok boyutlu bir "ilişkiler veritabanı" üzerinde sistematik aramalar yaparak, çok taraflı çatışmalar uzayında en yararlı -ya da en az zararlı- eylem biçimlerinin hangi ülke zincir(ler)i yani güzergâhlar üzerinden sağlanabileceği hakkında sağlam öneriler üretilebilir. ALEGAr (Alternatif Etki Güzergâhları Arama) (Bkz. http://tinyurl.com/kl3mgj), bu aramayı yapabilen bir algoritma ve ona dayalı bir yazılımdır.

rebilmek bu savaşta güçlü olmaya bağlıdır. Türkiye'nin kozlarıyla ilgili sorunları var. Sıkıştırılabilmesinin nedeni, kozlarının yönetimiyle ilgili zafiyettir. (Bkz. 4.1)

Osmanlı İmparatorluğu kozları yetersiz olduğu ve olanları da iyi yönetemediği için yıkıldı. Türkiye de kozlarını iyi yönetemediği için köşeye sıkışıyor, sıkışacak; bu baskılara da ancak bir yolla karşı koyabilir, koydu, koyuyor ve koyacak: Önce bağırarak sonra da istenilenleri yaparak, yani teslimiyetle!

5.29. Dolaşıklık

Kısır SÇ kültürünün beslediği çeşitli olumsuzluklar 5 No'lu başlığın altında sıralanmaktadır. Bu olumsuzluklar tekrar (geri-besleme ve aralarındaki etkileşimler yoluyla) kendi kendini büyütüp, sonunda anlaşılması daha da güç bir *karmaşıklık ortamı* yaratırlar. Böylece, bu sorunlar yumağını *anlamak-çözümlemek-çözmek* bağlamında neresinden başlanabileceği konusunda anlaşmazlık ortamı doğar. Bu durumda herkesin haklı olduğu bir bölüm bulunabilirse de konunun bütünü açısından işe yaramaz. Böylesi bir durumda olası tehlikelerden birisi –radikal söylemlerin de itelemesiyle- kısır SÇ kültürü bileşenlerinin tümünün birden üzerine gitmek ya da tam aksine göze kestirilenlerden birisi üzerine gitmek gibi yanıltıcı uç eylemlere girişilmesidir.

Yapılması gereken ise, *çapraz etki analizi* tekniklerinden birisini kullanarak, her bileşenin sonuç üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmak ve böylece belirlenecek *sinir uçlarına* yönelik düzeltici programlar tanımlayıp uygulamaktır.

5.30. Fakirlik ve gelir dağılımı bozukluğu

Fakirlik, kısır SÇ kültürünün diğer bağımsız sonuçlarından birisiymiş gibi görünebilir; ama gerçekte -başka sonuçlarda olduğu gibi- diğerleriyle etkileşim halindedir. Gelir dağılımı bozukluğu, olumsuz ve tümüyle geri beslemeli sonuçlardan birisidir.

Bunun, tüm toplumsal sorunların tetikleyicisi olduğu, dolayısıyla da yerinin *"sonuçlar"* değil *"nedenler"* (yani 4.1 ile 4.8 arasında; hatta onlar yerine sadece kendisi) olduğuna ilişkin bir çalışma da[20] mevcuttur.

Kendi üzerine kapalı çevrimsel olaylarda, bir başlatıcı bir veya birkaç sonuç yaratır; sonra dönerek bizzat başlatıcı olarak sürece katılır. Bu noktadan itibaren neyin neden, neyin sonuç olduğu tartışmalı hale gelir. Bu *fesat üreten (fâsit) daireler*[GG] toplumsal sorunların hemen hepsinde geçerlidir. Daha da ilginci, bu daireleri kırabilmek olağan yollarla mümkün de olmayabilir; çünkü artık birbirine neden-sonuç olarak bağlı doğrusal bir ilişki söz konusu değildir.

Bir toplumda fakirlik ve onun üzerine eklenen gelir dağılımı bozukluğunun –ki aslında bu ikisi birbirinden bağımsız olmayıp gelir yetmezliğinin olduğu yerde gelir dağılımının da bozuk olması beklenir- birçok sorunun tetikleyicisi –ve sonra da sonucu- olduğu kolayca tahmin edilebilir.

Gerek gelir düzeyi gerekse gelir dağılımını olumlu yönde değiştirmek üzere her ne kadar sosyal politikalar uygulanabilirse de, eğer *derindeki kök nedenler* anlaşılmaz ve giderilmez ise –aynen alev kaynağı söndürülmeyen yangın üzerine sıkılan su gibi- sadece bu politikaların yol açacağı maliyetler söz konusu olabilir.

Kamu düzenindeki başlıca yansımalar

5.31. Kural kirliliği

Her kural, daha evvel konulmuş olan kurallarla çelişmemek zorundadır. Ama belirli bir karmaşıklık düzeyinden sonra bu pek de mümkün olmayabilir. Yönetim biliminde kullanılan *"kontrol sahası prensibi", kurallar* için de geçerlidir. Her konulacak kural ile daha evvel konulmuş

20 The Spirit Level", Richard Wilkinson and Kate Pickett, Bloomsbury Press, New York, 2009

kurallar arasındaki olası ilişkilerin sayısı, Grainucas'ın ünlü formülüne[21] göre hesaplanabilir. Örneğin, birbiriyle ilişkide olacak kuralların toplam sayısı 100 civarında olsa, bu kurallar arasındaki olası ilişkilerin sayısı 6.10^{31} mertebesinde olabilecektir. Bu nedenle de kurallar yığını bir süre sonra içinden çıkılmaz hale gelir ki bu, *"kural kirliliği"* denilen olgudur.

İnsanlarımızın çoğu, kendilerini rahatsız eden iklim keskinleştikçe daha çok *kesintili mantık* kuralı arzu eder hale geliyor. Her eğrilik için bir yasa çıkarılması -ki öyle bir durum gerçek bir felâket olurdu- mümkün olabilse, ülke nüfusunun %90'ının bu kuralları yorumlayan, uygulayan, denetleyen, yargılayan ve benzeri işlerle uğraşması gerekirdi.

Türkiye, *kural kirliliği* sürecinin çıkmazına sürüklenmiştir. Kamu, özel ya da gönüllü hangi kuruluşa giderseniz gidiniz, *kesintili mantığın*[22] sonsuz spirali içine birdenbire girersiniz. Bir gönüllü kuruluşun toplantısına katılanlara, daha kapının girişinde, *"toplantıya katıldığımı imzamla teyit ederim"* anlamında bir form imzalatılır. Bu acayipliğin bir adım sonrası herhalde, imzanın sahte olup olmadığının noterden onaylatılması, noterin sahte olup olmadığının da bir başka organca teyidi olacaktır.

Vergisini yatırmak için vergi dairesine giden vatandaşın o masadan bu masaya koşturulması, devlet veya üniversite hastanelerinin bahçelerinde hastaların bekletilmesi, yaralı olarak acil servise getirilen hasta-

---

21 V.A. Graicunas, bir Fransız yönetim danışmanı olup 1933 yılında ortaya attığı bir formülle "Yönetimde Kontrol Sahası Prensibi" adı verilen bir yaklaşımı tanımlamıştır. Buna göre, bir üstün yönetebileceği azami ast sayısı, bu durumda ortaya çıkması olası ilişkilerin azami sayısı tarafından belirlenir. Bu ilişki sayısı ise $n.(2^{n-1}+n-1)$ formülü ile hesaplanır. Buna göre 7 astın yönetimi halinde ilişki sayısı 490, 8 ast halinde 1080, 9 ast halinde ise 2376dır. Bu nedenle özellikle ordularda bir 1:7 civarında bir üst-ast oranı genel kabul görmüştür. (Bkz. http://home.att.net/~nickols/graicunas.htm)

22 Burada kullanılan kesintili mantık (discrete logic) karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu mantığın karşıtı ise bulanık mantık (fuzzy logic) kavramıdır. "Bulanık" yerine "gevşek" sözcüğünün kullanılması da mümkün ve muhtemelen daha da iyi olabilir. Fuzzy sözcüğü, düşük Almanca (Low German) fussig (gevşek, elyaflı, süngersi) sözcüğünden gelmektedir. (Origins, Eric Partridge, Greenwich House, 1983)

nın sigorta kâğıdının sorgulanması ve benzeri olaylar yeni yasa, tüzük, yönetmeliklerle çözülemez. Bunların altında yasalar değil, her şeyin, kesintili mantığın keskin hükümleriyle halledilebileceği yanlış inancı yatmaktadır.

Trafikteki ölümlü kazaların neredeyse tamamını önleyebilecek 3-5 adet *bulanık mantık* kuralına uymaya yine bu mantık uyarınca "söz" verenlerin aralarında oluşturacakları bir ağ yine bir bulanık mantık ürünü olacaktır. Yasalarla bir türlü önlenemeyen, ancak istatistiklerle oynanarak -kazadan sonra hastanede ölenler hariç tutularak- azaltılmış gibi görünen ölümlü kazalar ancak bu türlü önlenebilir.

Yasalar ya da gece yarısı evden alınıp götürmelerin yarattığı terör ile önlenmeye çalışılan rüşvet, keskin hükümlü yeni yasalarla değil, "rüşvet vermeme" riskini üstlenebilen gerçek girişimcilerin oluşturacağı ağın, yine bulanık mantık uyarınca vereceği "*söz*"ler yoluyla önlenebilir.

Bu örneklerin sayısı artırılabilir. Ama anlaşılması gereken, ister etik, ister gelenek isterse dini kural kılığında olsun *bulanık mantık* kurallarının olağanüstü etkisidir.

Kesinliğin çıkmazına saplanmış, her kesin kuralın işlemeyeceği sınırları keşfedip o bölgeleri istismar etmekte uzmanlaşmış bir toplumun etik başta olmak üzere bulanık mantığın süreklilik gerçekliğine dönmesi zordur, ama bir başka yol da yok gibidir.

5.32. Hukuk düzeni kuramamak

Hukuk düzeni (sistemi) başta olmak üzere tüm sistemlerin kurulabilmesi, aslında birer sorun çözme sürecidir. Diğer deyimle bu, yeterli düzeyde bir sorun çözme kabiliyeti gereksinimi demektir. Kısır sorun çözme kültürü bileşenlerinin hemen hepsi, ama en önemli ölçüde tebaa kültürü, hukuk düzeninin kurulamamış olmasının nedeni olarak görünmektedir.

Hukuk düzenlerinin temeli birey-devlet ilişkisi olduğuna ve tebaa kültüründe ise birey söz konusu olmadığına göre, hukuk düzeni gibi bir ihtiyaç da söz konusu olamamıştır.

Nüfusun düşük yoğunluklu, iletişim ve ulaşım imkanlarının sınırlı, dolayısıyla da insan-insan ve insan-devlet ilişkilerinin düşük yoğunluklu olduğu devirlerdeki hukuk ihtiyacının günümüz koşullarına göre düşük olması da hukuk düzeni kurulamayışının nedenlerinden birisi sayılabilir. İhtiyaç, tüm oluşumların tetikleyicisidir.

5.33. Yetki atomizasyonu ve tek adamlıklar

Bu, kısmen yerel idarelerde ama büyük oranda merkezi idaredeki bir sorun olup, yetkilerin olağanüstü derecedeki parçalanmışlığı ve böylece de işe yaramaz hale gelmişliğidir. Bu ifade ile tüm yetkilerin parçalanmadan bir kişiye verilmesi gibi bir diğer gariplik savunulmamaktadır. O bir uçtur; ama bu denli parçalanmışlık da bir başka uçtur. Doğrusu, ikisinin arasında uygun noktaları bulabilmektir.

Bir devletin yönetimi için ihtiyaç olan yetkilerin az sayıdaki görevlinin eline bırakılmasındaki en büyük tehlike, *"gücün kötüye kullanılabilmesi riski"* dir. Uzak ve de yakın tarih bunun örnekleriyle doludur. Buna karşılık, parçalanmamış yetkinin büyük avantajları da vardır. Bunu görebilmek için, örneğin bir kişinin elinde bulunan bir yetkinin, ikiye bölünerek iki ayrı kişiye verildiğini düşünebilirsiniz. Bu durumda bakınız neler olabilir:

- Yetki parçacıkları bütünden daha ufak olduğu için, işin bütününü anlamak ve ona göre gerektiğinde inisyatif kullanmak mümkün iken, bu defa ufak parçalar daha zor kavranabilir, dolayısıyla da inisyatif kullanmak güçleşebilir,
- İki kişinin, yetkilerini kullanma stilleri (*cesur, temkinli, çekingen vb*) farklı olacağı için, her iki parçanın birden yerine gelebilme şansı azalır,
- İki ayrı yetkinin ilgili olduğu iş parçaları tam olarak birbirine uymayabilir. Yani, ikincinin başlayabilmesi, birincinin tam olarak belli bir formata uymasını gerektirebilir. (Pulu eksik olduğu, imzası yanlış yere atıldığı, kopya sayısı yetersiz olduğu için geri dönen işlerinizi düşününüz!)

- İki iş parçası arasında, iki parçanın sürelerinden de daha büyükçe bir süre -mutlaka-kalır. (Murphy kuralı değildir, ama tecrübeyle sabittir, kalır). Dolayısıyla iş süresi uzar,
- İki kişi, aralarında koordinasyon kurmak zorundadırlar. Çünkü aynı bir işin parçalarını yapmaktadırlar. Koordinasyon ise bizim en zor yapabildiğimiz iştir.

Durup dururken başa dert almak, herhalde böyle becerilebilir. Zamanı bol bir araştırmacı, bir işin tamamlanabilmesi için gereken sürenin, o işi oluşturan parçaların sürelerinin toplamına değil, gerekli imzaların sayısına bağlı olduğunu iddia etmekte ve toplam sürenin: $T = 2^{n-1}$ formülüyle hesaplanabileceğini ileri sürmektedir ☺. Formüldeki (n), iş içindeki imzaların sayısıdır. Mesela 5 imzalı bir işin 16 gün, 10 imzalı bir işin ise 512 gün süreceği iddia edilmektedir.

Bu formülün başka ülkeler için geçerliği bilinmez, ama Türkiye için doğru olamaz☺. Bizde biraz daha uzun sürebilir. Her imzanın bir yetki demek olduğu düşünülürse, yetki parçalanmışlığının işleri uzattığına inanmak gerekir.

İş süresinin uzamasının yanısıra, yetki parçalarına sahip kişiler arasındaki sürtüşmelerin, dönerek nasıl içinden çıkılmaz sorunlara yol açtığını, bürokrasiyi bilenler kolayca takdir edebilirler. Pekiyi, bu yetki parçalanmasının sebepleri nelerdir? Acaba bu, sadece sistem kurma konusundaki zaafiyetimizden mi doğmaktadır, yoksa başka sebeplerde mi vardır?

Bakınız, bu parçalanmanın altında neler yatmaktadır:

- Her yetki bir güçtür. Güce acıkmış insanlar, bundan bir parça da kendilerine kapabilmek için, bütün sayılan olumsuzlukları göze alarak olağanüstü bir çaba gösterirler. (Tabii ki hiç kimse bu gerçek sebebi söylemez, gerekçe olarak daima *"işlerin ancak böyle daha iyi yürüyebileceği, aksi halde bazı milli felaketler doğabileceği"*ni iddia ederler)

- İş sahipleri, *olmaz işleri* yaptırabilmek için yetkilerin parçalanmasını isterler. *Olmaz iş*'in belli bir bölümünü bilinen usullerle hallettikten sonra, yetkisini gerçekten doğru kullanmaya çalışan bir görevliye çattıklarında onun, *"işi yokuşa sürdüğünü"* iddia ederek bu olumsuz(!) kişiyi elimine etmeye çalışırlar,
- Yetkinin bütün olarak kullanımı, görevinin gereklerine göre iyi eğitilmiş kişileri gerektirir. Eğitim, idarede en çok sözü edilip en az önem verilen iş olduğu için böyle görevliler nadirdir. Dolayısıyla bu, bütün yetkiler, iyi kullanılamaz ve parçalanması yoluyla daha iyi kullanılacağı sanılır.
- Kamu kadroları -politikacı, idareci ve akademik çevrelerin yeni iş yaratma yöntemleri konusundaki kısırlıkları nedeniyle- gereğinden kalabalık hale geldiğinden her ilave kişiye bir yetki gerekir. Bu ise ancak mevcut yetkileri parçalayarak yapılabilir.

İnsanlarımız enerjilerini, sorunları çözüp işleri yapmak yerine, yetki parçalanmışlığından doğan, hiç bir işe yaramayan çekişmelerle hem kendi, hem de toplum ömrünü ziyan eder dururlar. İşte bu nedenle devletin küçültülüp kamu kadrolarının seyreltilmesi ve bu yolla devletin işlevselleştirilmesi önemli sorunlarımızın başında gelmektedir.

6. SÇ kabiliyeti nasıl geliştirilebilir?

SÇ kabiiyetinin geliştirilebilmesi için, bir yandan kısır SÇ kültürünün oluşmasına yol açan "önemli nedenler"e yönelik çareler üretilip uygulanırken, bir yandan da o kültürün beslediği her bir sorun alanına yönelik çareler düşünülebilir. Susuzluktan ölmüş bir bitkinin köküne su verirken, bir yandan da verilen suyun yapraklara erişme süresi içindeki tahribata engel olmak için yaprakları da sulamak gibi! Böylece, bir *bileşik çözüm* uygulanmış olur.

Kısır SÇ kültürü öğelerine yönelik çözümlerin hepsi aynı derecede etkili olmayabilecektir. Bazıları daha çok sayıda ve/ya daha doğurgan sorunların çözümlerine etki yapacağı için onlara *Kritik Müdahale Önlemleri* denilmiştir.

6.1. Kritik Müdahale Önlemleri!

Eğitim yoluyla:

(a) Farklı din, dil, kültüre sahip olanlarla temas yoğunluğunun ve sürekliliğinin artırılması. Bu bağlamda özellikle yabancı dillerin öğrenilmesi konusundaki –olağanüstü denilebilecek düzeydeki *yetersizliğe*[HH] dikkat edilmelidir. Bu nedenle, -dış dünya ile tüm ilişki yoğunluğu görüntüsüne karşın- işe yarar bir kültür değişmesi olgusunun meydana gelemeyişi daha anlaşılabilir hale geliyor. Buna göre, yabancı dil öğrenimi konusunun bir teknoloji (*soft teknoloji*) olarak ele alınarak mutlaka halledilmesi, ama bunun da temelinde *ana dil* ve *ana dili*'ne hakimiyet öğesinin bulunduğunun dikkatten kaçırılmaması gerekiyor.

(b) Eğitimde özgür düşünme akımı'nın uyarılması *(özellikle sorgulanamazlıktan arındırılmış eğitim, öğrenme, kritik düşünme becerisi gibi yollarla),*

Uygulamalar Yoluyla

(c) Toplum sorunlarına müdahil olmak

Örneğin *Kürt sorunu, işsizlik sorunu, ahlaki yozlaşma, yolsuzluk* vb sorunlardaki analiz ve çözümleri için, toplumumuzun sıkça kullanmadığı SÇ aracı içinden uygun olanlarını kullanan *Politika Belgeleri (policy documents)* ortaya koymak kastediliyor.

Bu bağlamda:

i. Politika Belgeleri'nin dağıtımı

Hazırlanacak Politika Belgeleri'nin, siyasi partiler, STK, medya, yargı organları, hükümet, TBMM gibi yerlere dağıtılması öngörülüyor.

ii. Soru Konferansı® (Kutu 11) oturumları düzenlemek

Kutu 11 – Soru Konferansı®

Bu bileşimdeki "konferans", ortaçağ Fransızcasından gelen "bir araya getirmek, danışmak" anlamları taşıyan bir sözcük.

Soru Konferansı da buna göre, soru sormak ve cevaplamak, birbirlerine danışmak üzere bir araya gelmiş kişiler anlamına gelmektedir. Ya da:

"Çözülmek istenilen bir sorun ve/ya gerçekleştirilmek istenilen bir tasarım konusunda önce onu en iyi ifade edebilecek soruları üretmek, sonra da bu soruları paydaşların ortak akıllarıyla yanıtlamak üzere tasarımlanmış bir yöntemdir.

Soru Konferansı® yöntemini diğer benzer metotlardan (arama konferansı, gelecek taraması gibi) ayıran başlıca fark, sorunun bir dizi soruya çevrilmesi (Bkz. Doğru Sorular - http://tinyurl.com/n82xa6 ve bu soruların Doğru Soru Sorma usullerine göre sorulması zorunluğudur.

Sorular, paydaşların beyin fırtınası yoluyla üretecekleri çok sayıda aday soru içinden, çalışma gruplarınca kademeli olarak en iyilerini seçmeleri yoluyla belirlenir. Böylece belirlenen sorular o denli belirli ve nettirler ki cevapları büyük ölçüde içlerinde gizlidir."

İstenmeyen bir durumun ortadan kaldırılması veya verdiği rahatsızlığın katlanılabilir düzeylere indirilmesi ya da istenen bir durumun gerçekleşmesinin önündeki engellerin azaltılması şeklinde tanımlanabilecek "sorun çözümü", özellikle de çok sayıda tarafı varsa kolay bir süreç değildir.

Hatta çözüm bir yana sorun'un anlaşılması bile neredeyse imkansızdır; çünkü sorun, her paydaş tarafından farklı tanımlanabilir ve herkes kendi tanımına göre en "mantıklı" çözüm üzerinde diretir.

İşte bu gibi durumlarda sorun'un önce ne olduğunun anlaşılıp tanımlanması için bir dizi "doğru soruya" çevrilmesi gerekir.

(d) Negatif seçim olgusunun işleyişini anlama

5.26'da açıklanan negatif seçim olgusunun işleyiş mekanizmasının tam anlaşılması, onunla başa çıkabilmenin de anahtarlarını içinde bulunduruyor olabilir. Burada *tam anlamak* deyimiyle kastedilen, olguyu etkileyen ve belki dönerek kendi de etkilenen tüm faktörleri ve aralarındaki bağlantıları çözümleyebilmektir.

(e) Dolaşıma kavram sokmak

Bireylerin, kurumların, kesimlerin ve toplumun kullandıkları SÇ aracı'nın üzerine oturduğu temel kavraşımların kalitesi, onların SÇ kabiliyeti'nin düzeyini belirliyor. O halde, dağarcıklara yeni ve güçlü *SÇ araçları katılmalıdır*[II]. Örneğin, laik anti-laik çatışmasının içine girdiği sarmaldan çıkarılabilmesi için toplumsal dağarcığa *"koşullanmama hakkı"*[JJ] olarak adlandırılabilecek bir kavraşımın[23] girmesi gerektiği söylenebilir.

Kutu 12 – Örnek Tavır Ağlarını yaygınlaştırma uygulaması: "Trafikte SÖZ"

15 gelişme yolundaki ülkede, trafik kazaları en fazla ölüme sebebiyet veren nedenlerin başlarında Türkiye yer almaktadır.

Bu ölümlerin oranı, araç sayısı çok daha fazla olan gelişmiş ülkelerde aynı sebeple ölümlerin 20 katı dolayındadır. KGM'nce hazırlanan Trafik Kaza Raporu 2005 yılı verilerine göre ülkemizde araç sayısı 11.5 milyon dolayındadır

Aynı yıl kaza sayısı 621.000 olup, bu kazalar sonucunda 4.525 kişi yaşamını yitirmiş ve 154.000 kişi yaralanmıştır. Kazaların oluşunda sürücü, yaya ve yolcu olarak insan faktörü %99 gibi çok büyük bir kusur payı ile birinci derecede sorumludur. Bu sonuç sorunun çözümü için nereye bakılması gerektiğine işaret etmektedir.

Demek ki, kazaların büyük çoğunluğu, öğrenim düzeyi ne olursa olsun, direksiyona oturan kişinin trafik kurallarına, başkalarının uyması gereken düzenlemeler olarak görmesinden ve kendisini bu rejimin dışında saymasından kaynaklanmaktadır.

BEYAZ NOKTA[*]'nın, trafik sorununa bu tesbit yönünde yaklaşmak üzere geliştirdiği "SÖZ" adlı kampanya, trafik kurallarına uymayı bir alışkanlık haline getirmiş olan "Kural Yandaşları"nın fark edilmelerini sağlamaya yöneliktir (Bkz P-Örnek Tavır Ağları).

23 "Kavraşım" sözcüğünün kullanım zorunluğu, konsept karşılığı olarak genelde kullanılan "kavram" sözcüğünün doğru bulunmayışından kaynaklanıyor. Konsept, con+cept Latince kökenli olup birlikte almak, birlikte kavramak anlamındadır ve bu "birliktelik" vurgusu esas korunması gereken sıfattır. Bireysel olarak değil toplu olarak kavranan anlamındaki konsept yerine bu nedenle kavram kullanılmamış olup, bunun yerine "kavraşım" gibi bir sözcük önerilmektedir. Bununla beraber okumayı güçleştirmemek için de yer yer kavram ve kavraşım sözcükleri birbirinin yerlerine kullanılmıştır.

(f) Kritik aydın kitlesi oluşturucu araçlar

Yukarılarda açıklanan *"platform öğeleri"*nin bir öncelik sırasına göre inşa edilmesi gerekiyor. Kritik kütlenin oluşturulabilmesi, oluşmasına engel olan nedenlerin -olabildiğince- ortadan kaldırılabilmesine bağlıdır. Bu nedenlerin başında da, aydın özellikleri sayılması gereken bağımsız kişilik, itaat-biat kültürüne uzaklık, kuşkuculuk, kendi düşüncelerini önemsemek vbg nedenlerle kolay bir araya gelememek düşünülebilir. Bu bağlamda ilk akla gelen kritik kütle oluşturabilecek araçlar şunlar olabilir:

i. Gevşek Bağlantılı Birliktelik[33] olgusunu daha iyi anlamaya çalışmak,

ii. Lider etkisini minimize eden, *ağ tipi örgütlenmelere* örnekler yaratarak, bağımsız kişilikli kimselerin örgütlenebilecekleri modeller oluşturmak,

iii. Zaten oluşmuş aydın birlikteliklerinin olumlu etkilerini artırıcı yollar:

- ✓ Toplumun *kavram dağarcığına yeni kavramlar eklemeleri* için özendirmek,
- ✓ Aydın özellikleri içinde olmazsa olmaz sayılabilecek olan *kuşkuculuk, üretkenlik, çıkarlarını bütünün çıkarları içinde görmek, yüksek değerleri korkusuzca savunabilmek* gibi değerlerin herkesçe ayırdedilmesini sağlayarak, bu özelliklere sahip olmadan da aydın saygınlığı kazanmak peşinde olanların yaratabildiği yanıltıcılığı farkettirmek; böylece *sahte aydınların* yol açtığı güvensizliği azaltmak. Bu bağlamda özellikle *sanatçı* kavramının doğru kullanılmasına özen göstermek,
- ✓ Aydınların yüksek değerler çevresinde *etik güvenceler* vermelerini özendirmek,

✓ Belirli tavırları örnek olabilecek kişilerin, toplumun diğer bireylerine rol modeli olmalarını kolaylaştırıcı *Örnek Tavır Ağı uygulamalarını yaygınlaştırmak* (Kutu 12) yoluyla, erdem egemenliği ortamına katkıda bulunarak aydın kişiler için yaşamı kolaylaştırmak,

iv. Aydın olmanın gereklerinden birisi olan *yüksek değerleri korkusuzca savunabilme*'yi kolaylaştırıcı *korkusuzluk ortamları*[KK] hazırlamak,

v. Diğer toplumlardaki aydınlarla daha yoğun ve sıkı ilişki ortamları yaratmak amacıyla, dünya sorunlarına daha çok eğilmek.

Daha iyi anlamak / anlatmak yoluyla

(a) "Önce anla!"

Tam anlaşılmayan hiçbir sorun çözülemeyeceğine göre, SÇ kabiliyeti yetmezliği sorununun önce tam anlaşılması için bir *kolektif çabaya*[MM] ihtiyaç var. Bu bağlamda:

i. Geri-besleme mekanizması etüd edilir: Çoğu sosyal içerikli sorunda ilginç bir özellik, herhangi bir nedenle ortaya çıkan sonuç(lar)ın, hemen veya bir süre içinde dönerek kendini tekrar üreten ve/ya besleyen "neden" haline gelmesidir. Muhtemelen SÇ kabiliyeti de benzer bir pozitif geri-besleme olgularına sahiptir. Bu süreç iyi anlaşılırsa durdurmak / geri çevirmek mümkün olabilir.

ii. Tıp'tan örnekleme yapılarak anlaşılmaya çalışılır

Tıptaki *bağışıklık sistemi* ile toplumun SÇ kabiliyeti arasında yakın benzerlik olduğu düşünülüyor. Canlı organizmalarda tek tek hastalıklar bir yana bağışıklık sistemi hastalıklarının niçin özgün bir hastalık olarak ele alındığı ise SÇ kabiliyeti ile benzeşimi nedeniyle iyice araştırılmalıdır.

iii. Kök sorun analizi yapılır

iv. Tarihi-antropolojik kökleri araştırılır.

v. SÇ kabiliyeti yetmezliğinin -mevcut olduğu düşünülen- birkaç yüzyıldır devamı nedeniyle bir *kültürel genetik* oluşturup oluşturmadığı

incelenebilir. DIT *(Dual Inheritance Theory*[24]*- İkili Kalıtım Kuramı)*, bu tür uzun süreli etkilerin *genetik evrim* ile dolanık olarak ilerleyen bir *kültürel evrim* olgusunu konu almaktadır. Eğer bu iddiayı destekleyebilecek bilimsel bulgulara rastlanabilirse bu, -tersine çevrilebilme olasılığı nedeniyle- yine de çok değerli sayılmalıdır. (Sh 35, Kutu 3'de ayrıca değinilmiştir)

vi. Çeşitli sorunlar üzerinde düşünen kişiler arasında, tüm sorunların ortak elementinin SÇ kabiliyeti Yetmezliği olduğunu farketmiş kişiler muhakkak ki vardır. En azından tam bu terimlerle ifade etmeseler de eş anlama gelebilecek teşhisleri olanlar vardır. Eğer bir şekilde bu kişilere erişebilmek mümkün olabilirse, onların da katkılarıyla SÇ kabiliyeti yetmezliği sorununa dikkat çekilebilir. Nitekim, Joseph Tainter[25] adlı antropolog, toplumlardaki karmaşıklık yönetimi kabiliyeti ile -ki SÇ kabiliyeti denilebilir- toplumun varlığını sürdürebilmesi arasındaki ilişkileri göstermiştir.

Toplum içinde ve dünyada bu soruna ilgi duymuş kişiler arasında bilgileşim ve dayanışma sağlanmaya çalışılması da son derece yararlıdır (*Örnek Tavır Ağı* yaklaşımı).

(b) Nitelikli insanların ilgisini çekmek

Çeşitli sorunlar üzerinde düşünen kişiler arasında, tüm sorunların ortak kimi elementlerinin olduğunu farketmiş kişiler muhakkak ki vardır. En azından tam bu terimlerle ifade etmeseler de eş anlama gelebilecek teşhisleri olanlar vardır.[26] Eğer bir şekilde bu kişilere erişebilmek mümkün olabilirse, onların da katkılarıyla soruna dikkat çekilebilir.

(c) Siyasi parti programlarında yer almasını sağlamak

Siyasi Parti programları içinde, tarımdan sanayiye, dinden sanata kadar hemen çoğu basmakalıp ifadeler yer alırken, *"sorunları çözmede benimsenecek temel yaklaşım"* gibisinden bir konuda hemen hiçbir ifa-

---

24 http://www.beyaznokta.org.tr/oku.php?id=132

25 http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Tainter tarafından kaleme alınan bir makale http://www.beyaznokta.org.tr/cms/images/201008251656_TR_complexity_OK.pdf adresinde mevcuttur.

26 "İyi beslenmeyen bir toplum hiçbir sorununu çözemez", Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ (iortas@cu.edu.tr), Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, sözü edilen kişilere bir örnektir.

de yoktur. Bu nedenle, SÇ kabiliyeti yetmezliği de bir başlık olarak yer almaz.

Buna göre, SP'lere birer düşünce notu ve bu zihin haritası yollanarak, programlarında yer verilmesini talep etmek girişiminde bulunulabilir. Bunun hızlı etkilerini beklemek gerçekçi değilse de en azından gündeme girme ihtimalinin artırılması bir kazanç sayılmalıdır.

Bu girişimin etkisini artırabilmek için, daha popüler bir söylem eşliğinde yollanması düşünülebilir. Bu slogan ise *Türkiye'yi yönetilebilir kılmak*[MM] olabilir. Bireyleri, kurumları, kesimleri ve bütünüyle toplumunun SÇ kabiliyeti yetersiz olan bir Türkiye'nin yönetilemeyeceği açıklanabilir.

(d) İnsanlarda zihinsel karışıklık -dolayısıyla da ne yapacağını bilememe- yaratan ortamlar dışına çıkabilme yollarının gösterilmesi *(Doğru Sorular, Yaşam Alanı gibi zihinsel arındırıcılar yoluyla).*

İstismara Açık Alanları azaltmayı ulusal vizyon yaparak

Belirli bir vizyonu (ideali, ülküsü, hayali) bulunmak, kişi / kurum / kesim / toplumları sorunlar karşısında daha dirençli yapabilen araçlardır. Fizikte jiroskop'un yalpalayan cisimleri düzgün tutmasına benzer biçimde vizyon da kişileri bütünlük içinde tutar. Vizyonsuz toplumlar hergün bir başka hayalin ardından sürüklenmeye mahkumdurlar.

Çeşitli kurumlarımızda danışmanlara hazırlatılan vizyonların büyük çoğunluğunun arşivlerde durmasının nedeni, her işe yarar kavram gibi vizyon sözcüğünün de *"ileri görüşlülük"* olarak tercüme edilip, bir çeşit fal gibi algılanmasıdır. *Kurumumuzun vizyonu ne olmalıdır* şeklinde kurum mensuplarına yöneltilen sorulara verilecek cevaplarla vizyon oluşturan kurumlarımızın, vizyon kavramını anlamış kurumlarla rekabet etmesine imkan var mıdır?

Buna göre önerilen, *"toplumumuzun istismara açık alanlarının asgariye indirilmesi, yok edilemeyenlerin ise karşılıklı bağımlılıklarla dengelenmesi"* bağlamında, toplumumuzun önemli bir bölümüne ilham verip

harekete geçirebilecek bir ulusal vizyonun benimsenmesini sağlayabilecek liderlerin bu kavramı anlamasına çalışmaktır. Bu amaçla:

(a) Erken yaşlarda liderlik

Bu bağlamda en etkili yollardan birisi, Zengin Öğrenme Ortamı adı verilen öğrenme ortamları hazırlamak ve/ya fırsatlardan yararlanarak çocuk ve gençleri bu tür ortamlar içinde bulundurmak ve bu yolla liderlik özelliklerini geliştirmektir.

Neredeyse bir kural olarak her türlü güçlük ortamı aynı zamanda bir öğrenme ortamıdır. Güçlük ne denli ağır ve karmaşık yapılıysa öğrenme ortamı da o denli "zengin"dir. Buradan çıkarılabilecek sonuçlardan birisi, çocuk ve gençlerimizi *"katlanabilecekleri güçlüklerden koruma"*nın onların liderlik becerilerinin gelişmesine engel olduğudur. Bu bir iletişim kampanyası ile tüm ebeveynlere iletilebilir.

Bu bağlamda en ufak bir meteorolojik olumsuzlukta okulları tatil eden yönetim stili ve velilerin bu yoldaki taleplerinin çocuklarda kişilik gelişiminde zaafiyete yol açtığına dikkat edilmelidir. Liderlik becerilerinin geliştirilmesi için bir diğer etkili yol, çocuk ve gençlerin erken yaşlarda birer gelecek vizyonuna sahip olmalarının özendirilmesidir.

(b) Vizyon kavramının doğru anlaşılması

Ticari, siyasi, askeri ya da sivil kuruluşlarımızın çoğunluğunun bir vizyona sahip olmadığı, geri kalanların ise büyük çoğunluğunun, o kuruluşta çalışanlara yol gösterebilecek işlevsellikte bir vizyona sahip olmadığı, bir telefon rehberinden bulunacak kuruluşların web siteleri araştırılarak doğrulanabilir. Vizyonu, sahip olunması ama bir kenarda tutulması gereken bir süs olarak gören büyük ölçekli kuruluşlar da aynı kategoridedir.

Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Birisi, vizyon sözcüğünün "ileri görüşlülük" olarak yüklenegeldiği anlam olabilir. Bu nedenle herkes, kendisinin ileri görüşlü olduğunu -doğal olarak- *düşünmekte, eğer kişi bir kurumla bağlantılı ise, kurumunun da otomatikman kendi vizyonerliğinden nasiplendiğini varsaymaktadır.*

Bireylerin çocukluk yıllarından itibaren birer gelecek tasarımı yapmaya özendirilmeleri bir toplum kültürüdür ve bu kültür -ki bir SÇ aracıdır- *toplumumuzda zayıftır. Hal böyle olunca, erişkin hale gelip belirli kurumların (aile, iş, dernek, devlet vbg) sorumluluğu ile yüklendiğinde, o kurumun bir gelecek tasarımına (vizyon) sahip olmadığını farketmesi güçtür.*

Bu kavramı pazarlayarak para kazanan kuruluşların zorlamasıyla birer vizyon edinmiş (gibi görünen) *kuruluşların çoğu da gerçekte bir gelecek tasarımına sahip olamamaktadır.*

Buna göre, yapılacaklardan birisi, bir iletişim kampanyasının parçası olarak bir TV program serisinde konunun ele alınıp, çeşitli ölçeklerde (birey, aile, şirket vd) vizyon örneklerinin irdelenmesi ve bir duyarlık yaratılmasıdır.

Beyaz Gölge adlı TV dizisinin Türkiye'de basketbolun sevdirilmesinde oynadığı rol düşünülürse benzer bir girişimin etkisi daha iyi değerlendirilebilir.

6.2. Genel önlemler

Sorun stokunu azaltma yoluyla

(a) İyi ahlak uygulamaları

i. Etik Güvenceler: İyi ahlak uygulamalarını yaygınlaştırmak için en basit ve kullanışlı yollardan birisidir. Hangi konuda yapılırsa yapılsın -usulüne uygun olmak koşuluyla- işe yararlar. Aşağıda iki örnek görülüyor.

"MİLLETVEKİLİ ADAYLARI İÇİN ETİK GÜVENCE"

1- HER YIL AKÇALI İŞLERİMİ BAĞIMSIZ BİR DENETLEME KURUMUNA DENETLETTİRECEĞİMİ VE SONUÇLARINI SEÇMENLERİME İLAN EDECEĞİMİ,

(Böylelikle, siyaset, başka işi olmayan, işsiz olduğu için siyasete giren insanların işi olmaktan çıkacak, çıkar çelişkisi -conflict of interest- yaratmayacak şekilde namusuyla işini yapanların ve de yaşamım siyasetten değil işinden kazananların uğraş alanı olacaktır)

2- ÇIKAR ÇELİŞKİSİNE NEDEN OLABİLECEK İKİNCİ BİR İŞ YAPMAYACAĞIMI,

(Yukarıdaki ilke ile bağlantılı olarak yorumlanmalıdır. Sık sık milletvekillerinin başka iş yapmaması gerektiği savunulur. Bunun iki anlamı olabilir: (1) Milletvekilleri iş yapmaya gerek olmayacak derecede zenginler arasından seçilsin, (2) Milletvekili, sokakta yaşayan, ailesi olmayan berduşlar arasından seçilsin. İkinci bir iş yapmadan yaşayan birileri varsa onların durumları sorgulanmalı, bunu nasıl yapabildiklerini herkese öğretmeleri istenmelidir. Aslolan ikinci ya da üçüncü iş yapmaları değil, yaptıkları işlerle milletvekilliği arasında çıkar çelişkisi bulunmamasıdır. Bunun için ise, toplumumuzun kavram dağarcığına bu kavramın – çıkar çelişkisi- yerleşmesi gerekir.)

3- ŞAHSIMA AVANTAJ SAĞLAYABİLECEK ÖZLÜK HAKLARI DEĞİŞİKLİKLERİNİN BİR DÖNEM SONRA YÜRÜRLÜĞE GİRMESİ YÖNÜNDE TEKLİF GETİRİP OY VERECEĞİMİ,

(Kamuoyunda tartışma yaratan maaş ve emeklilik konusunda düzenleme tabii ki yapılabilir. Sadece ufak bir ön koşulla: o da, yapılacak düzenlemeden, düzenlemeyi yapanların yararlanmaması.. Yine çıkar çelişkisi ilkesine geliniyor. Yani kavram dağarcığımızdaki eksik bir elemana!)

4- HAKKIMDA YAPILABİLECEK ARAŞTIRMALARI ETKİLEYECEK KONUMDA BULUNDUĞUM TAKDİRDE YÜRÜTME GÖREVİMDEN İSTİFA EDECEĞİMİ,

(Batı demokrasilerinin bu vazgeçilmez ilkesini açıklamaya gerek yoktur. Bu noktada da, toplumumuzun kavram dağarcığına girmesi gereken bu değer yargısına dikkat edilmelidir)

5- TÜM YOLSUZLUK ARAŞTIRMALARINA KABUL OYU VERECEĞİMİ,

(Bunun bir değer yargısı olarak toplumumuzun kavram dağarcığına yerleşmesi, bugün mevcut olan gurup kararı ile -gayrı resmi gurup kararları kastediliyor- red oyu kullanılması geleneği ortadan kalkacak, gurup disiplininin anlamının, yolsuzluk soruşturmalarını engellemek olmadığı bir genel anlayış olarak yerleşecektir)

6- SİYASİ FAALİYETLER DIŞINDAKİ DOKUNULMAZLIK OLANAKLARINDAN YARARLANMAYACAĞIMI, KENDİMLE İLGİLİ OLARAK BÖYLE BİR TALEP OLMASI HALİNDE BU YÖNDE OY KULLANACAĞIMI,

7- BAKANLIK GÖREVİNE ATANMAM HALİNDE, TÜM ÜLKE İÇİN KULLANIMI GEREKEN BAKANLIK İMKANLARINI SEÇİM BÖLGEME AYRICALIK SAĞLAYACAK ŞEKİLDE KULLANMAYACAĞIMI

TAAHHÜT EDİYOR, BU TAAHHÜDÜMÜN HERHANGİ BİR YOLLA DENETLENMESİNE HİÇBİR ŞEKİLDE KARŞI ÇIKMAMAYA SÖZ VERİYORUM.

TAAHHÜT

Aday olduğum konuma seçilebildiğim takdirde aşağıda belirtmiş olduğum taahhüdüme sadık kalacağıma bağlı bulunduğum değerler üzerine söz veriyorum:

http://tinyurl.com/326kfqq

adresinde kayıtlı Hayvan Hakları Politika Belgesi'nin her bir maddesi bağlamında benimseyeceğim karar ve eylemlerimin neler olduğunu yazılı olarak bir notere tevdi edeceğim ve bunun kamuoyunca bilinir kılınmasını sağlayacağım.

(adı soyadı, adaylık bilgisi, tarih)

ii. Yalan için ağır yasal yaptırım: Türk Ceza Kanunu'na göre "yalan" -bağlamına göre değişmekle birlikte- cezayı gerektirir bir cürümdür. Ama aslolan, bir suçun kamu vicdanındaki karşılığının düzeyidir. Böyle bakıldığında toplumumuzda yalan büyük bir suç sayılmaz. Bir suçun kamu vicdanındaki karşılığı ile yasalardaki karşılığı arasında bir etkileşim olduğuna göre, yalan'ın her ikisinde de daha ağır karşılıklar bulabilmesi için, değerleri arasında erdemin özellikle vurgulandığı STK(lar)ın -örneğin BNGV- bu konuda açabileceği kampanyalar işe yarayabilir.

iii. Senaryo entegrasyonu: Yalan kavramının bütün eğriliklerle nasıl ayırdedilemez bileşikler yaptığının en iyi gösterileceği yerlerden birisi de TV dizileridir. Komik unsurlarla birlikte işlenerek didaktik sıkıcılıktan uzaklaştırılabilecek *senaryo entegrasyonları*[27] yararlı olacaktır.

iv. Dindarlıktan yararlanma: Toplumun büyük bölümünde etkili yaptırım araçlarından birisi olan dinden, iyi ahlak uygulamaları konusunda yararlanmanın -dini istismara yol açabilecek uygulamalara özel olarak dikkat edilerek- yolları bulunmalıdır. Diyanet işleri başkanlığının merkezi bildirileri düşünülebilir. Ama daha etkili bir yol, eğitimdeki *saklı içerik* ilkesi uyarınca okullarda yapılabilecek uygulamalardır.

(b) Bastırılmış cinsellik için önlemler

Çocuk ve gençlerimizin, cinselliğin, tüm canlıların temel varlık nedenini gerçekleştirmeye yönelik bir ulvi gerçeklik olmasını algılamaları sağlanamadığı için, onun istismarı ve suistimali sayılabilecek şekilde kullanımı yaygınlaşmış, neredeyse gerçek anlamının yerine geçmiştir.

Kadın ve erkeğin sosyal ortamlarda birlikteliğini azaltmaya - engellemeye yönelik girişimlerin ve adetlerin, cinselliği nasıl bastırıp davranışların görünür-gizli tacizlerle yüklenmesine yol açtığını sergilemek, bu istismarın önlenmesinde yararlı olabilir.

Dünyada ençok internet kullanan toplum olma yolunda ilerlerken, bu yoğun kullanımın -özellikle de cinselliği en çok bastırılmış kesimlerde- nasıl yaygın olduğuna dikkat edilmelidir.

27 Bkz. http://www.beyaznokta.org.tr/projelerimiz Senaryo

Buluğ çağındaki çocukların cinsellikle arızasız tanışmalarını sağlayabilecek yayınlar üzerinde çalışma yapımı bilim ve medya kuruluşlarımız için önemli bir alan değil midir?

(c) Namus kavramının doğru tanımının yaygınlaştırılması

Cinsel ahlak -onun da en yoz içeriğiyle- tanımlanagelen *namus* kavramının, türediği Arapça kökünün içerdiği, *"kanun ve kurallara uyma" anlamının yanındaki "bütünlük=temel bir dürüstlük, iyilik bütününün bölünmemişliği, tamlığı" (integrity)* anlamıyla da tanımlanması kastediliyor.

(d) Adalet sisteminin etkililiğinin sağlanması

Adalet dağıtım sistemimizin yükünün hafifletilmesi, hakemlik (tahkim, *mediatorship*) kavramının yaygınlaştırılmasına ve bir yandan da basit anlaşmazlıkların süratli çözülmesine yol açacaktır. Kendi adaletini kendinin sağlaması geleneğinin ardında, adaletin geç tecelli edişinin, onun da ardında adalet sisteminin aşırı yüklü oluşu vardır. Bu yükün kök nedenlerinden birisi ise davaların önemli bir bölümünün mahkemeleri işgal etmeden çözülebilecek olan *hakemlik olaylar* olmasıdır.

Eğitim yoluyla

(a) Duygusal Zeka ve sanattan yararlanmak

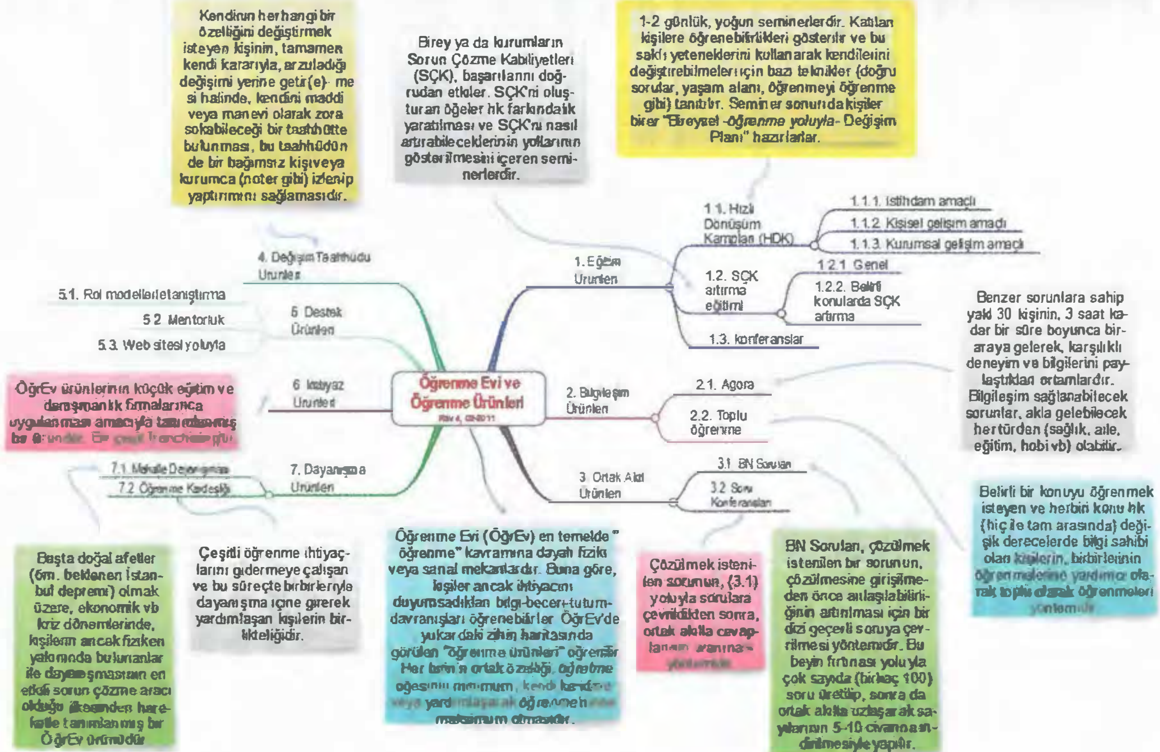
Bireylerin (dolayısıyla kurum, kesim ve toplumun) SÇ kabiliyeti'lerinin gelişiminde rasyonellik (ve onun kaynağı sol beyin) kadar, duygusallık kaynağı olan sağ beyin de rol oynadığına göre, bu iki zeka türünün birlikte kullanımı SÇ kabiliyeti açısından önem taşıyor.

Sağ beyin yarısıyla ilgili duygusal zeka (EQ) kullanımında etkililiğin artırılması için tanımlanabilecek projeler SÇ kabiliyeti yetmezliğinin giderilmesinde yararlı olacaktır. Sorun, büyük kitlelerin bu açıdan hangi yöntemlerle etkileneceğidir. Bu bakımdan mesele yine okul - aile - toplum üçlüsünün yönlendiriciliğine geliyor.

Okul ve ailenin -halihazırdaki koşullar altında- bu işlevi yerine getirme şansı pek görünmüyor. TV (özellikle diziler) bu bağlamda en etkili saklı içerik yoluyla öğrenme sağlayabilecek kanal olarak görünüyor. Dizi senaristleriyle yapılabilecek görüşmeler ve onlara yapılabilecek replik yardımları bu bağlamda iyi bir girişim olabilir.

Sanatın SÇ kabiliyeti'nin geliştirilmesindeki rolü ise benzer biçimde sağ beyinle ilgilidir. Beyaz Nokta® hareketinin 15 yıllık çalışmaları boyunca büyük oranda (hatta tamamen) sol beyin ağırlıklı çalışmalara yer verilmiştir. Kuşkusuz meselenin iyi anlaşılması, çözümlenmesi açısından sol beyin faaliyetleri olmazsa olmazdır. Ama bunun tek başına yeterli olmadığı da görülmektedir.

Buna göre, TV dizi senaryoları içine gömülebilecek replikler bir yandan EQ gelişimi açısından kullanılırken bir yandan da sanatın, konu içine sokulmasına yarayacaktır. Bu bağlamda yapılabilecek olan bir girişim, entellektüel düzeyi bu konuyu kavramaya uygun sanatçıların desteklerini almak olabilir.

Kendinin herhangi bir özelliğini değiştirmek isteyen kişinin, tamamen kendi kararıyla, arzuladığı değişimi yerine getir(e)-me si halinde, kendini maddi veya manevi olarak zora sokabileceği bir taahhütte bulunması, bu taahhüdün de bir bağımsız kişi veya kurumca (noter gibi) izlenip yaptırımını sağlamasıdır.
Birey ya da kurumların Sorun Çözme Kabiliyetleri (SÇK), başarılarını doğrudan etkiler. SÇK'ni oluşturan öğeler hk farkındalık yaratılması ve SÇK'nı nasıl artırabileceklerinin yollarının gösterilmesini içeren seminerlerdir.
1-2 günlük, yoğun seminerlerdir. Katılan kişilere öğrenebilirlikleri gösterilir ve bu saklı yeteneklerini kullanarak kendilerini değiştirebilmeleri için bazı teknikler (doğru sorular, yaşam alanı, öğrenmeyi öğrenme gibi) tanıtılır. Seminer sonunda kişiler birer "Bireysel -öğrenme yoluyla- Değişim Planı" hazırlarlar.
1.1. Hızlı Dönüşüm Kampları (HDK)
1.1.1. İstihdam amaçlı
1.1.2. Kişisel gelişim amaçlı
1.1.3. Kurumsal gelişim amaçlı
1. Eğitim Ürünleri
1.2. SÇK artırma eğitimi
1.2.1. Genel
1.2.2. Belirli konularda SÇK artırma
1.3. konferanslar
4. Değişim Taahhüdü Ürünleri
5.1. Rol modelleri ile tanıştırma
5.2. Mentorluk
5.3. Web sitesi yoluyla
5. Destek Ürünleri
6. İmtiyaz Ürünleri
ÖğrEv ürünlerinin küçük eğitim ve danışmanlık firmalarınca uygulanması amacıyla tasarlanmış bir üründür. Bir çeşit franchise gibi.
Öğrenme Evi ve Öğrenme Ürünleri
2. Bilgileşim Ürünleri
2.1. Agora
2.2. Toplu öğrenme
Benzer sorunlara sahip yakl 30 kişinin, 3 saat kadar bir süre boyunca biraraya gelerek, karşılıklı deneyim ve bilgilerini paylaştıkları ortamlardır. Bilgileşim sağlanabilecek sorunlar, akla gelebilecek her türden (sağlık, aile, eğitim, hobi vb) olabilir.
7.1. Mahalle Dayanışması
7.2. Öğrenme Kardeşliği
7. Dayanışma Ürünleri
3. Ortak Akıl Ürünleri
3.1. BN Soruları
3.2. Soru Konferansları
Belirli bir konuyu öğrenmek isteyen ve herbiri konu hk (hiç ile tam arasında) değişik derecelerde bilgi sahibi olan kişilerin, birbirlerinin öğrenmelerine yardımcı olarak toplu olarak öğrenmeleri yöntemidir.
Başta doğal afetler (örn. beklenen İstanbul depremi) olmak üzere, ekonomik vb kriz dönemlerinde, kişilerin ancak fiziken yakınında bulunanlar ile dayanışmasının en etkili sorun çözme aracı olduğu ilkesinden hareketle tanımlanmış bir ÖğrEv ürünüdür.
Çeşitli öğrenme ihtiyaçlarını gidermeye çalışan ve bu süreçte birbirleriyle dayanışma içine girerek yardımlaşan kişilerin birlikteliğidir.
Öğrenme Evi (ÖğrEv) en temelde "öğrenme" kavramına dayalı fiziki veya sanal mekanlardır. Buna göre, kişiler ancak ihtiyacını duyumsadıkları bilgi-beceri-tutum-davranışları öğrenebilirler. ÖğrEv'de yukardaki zihin haritasında görülen "öğrenme ürünleri" öğrenilir. Her birinin ortak özelliği, öğrenme öğesinin minimum, kendi kendine veya yardımlaşarak öğrenme hizmetlerinin olmasıdır.
Çözülmek istenilen sorunun, (3.1) yoluyla sorulara çevrildikten sonra, ortak akılla cevaplanması yöntemidir.
BN Soruları, çözülmek istenilen bir sorunun, çözülmesine girişmeden önce anlaşılabilirliğinin artırılması için bir dizi geçerli soruya çevrilmesi yöntemidir. Bu beyin fırtınası yoluyla çok sayıda (birkaç 100) soru üretilip, sonra da ortak akılla uzlaşarak sayılarının 5-10 civarına indirilmesiyle yapılır.

(*b*) ÖğrEv® uygulamaları

Öğrenme Evi kavramı, *Öğrenme Ürünleri* –ki bunlar da ÖğrEv'de kullanılan kimi SÇ aracı'dırlar- adı verilen uygulamaları içeriyor. Örneğin *Agora* (Kutu 13), *Beyaz Nokta Soruları*, *Toplu Öğrenme*[28], *Taahhüt Noterliği* (Kutu 14), *Hızlı Dönüşüm Kampları* vb öğrenme ürünleri SÇ kabiliyeti'ni artırıcı yolda kullanılmalıdır.

Kutu 13 - Agora

Katılanların belirli bir konudaki deneyim ve bilgilerini özel tasarımlı bir "pazar yeri" (agora) ortamında değiş-tokuş yapabildikleri, serbest iletişim ortamıdır.

Agora"nın amacı, kendilerinin ve/ya yakınlarının herhangi bir sorunu olan kişilerin, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak, kendileri ve/ya yakınlarının yaşamlarını kolaylaştırmak üzere bir araya gelip bilgi-deneyim değiş-tokuşu (bilgileşim) yapmalarıdır. Burada anahtar kavram "yaşam kolaylaştırmak"tır.

www.beyaznokta.org.tr/cms/images/201010181820_Agora-TOR-rev8.doc adresinde hakkında daha geniş bilgiler verilen Agora'lardan, akla gelebilecek tüm yaşam alanlarında (aile içi geçimsizlikler, eğitim, spor, hobiler vd) yararlanılabilir.

Kutu 14 – Taahhüt Noterliği

Taahhüt Noterliği Sistemi-TNS, kişilerin –eğer arzu ederlerse- kendilerini değiştirmek yönündeki kararlılıklarını desteklemek amacıyla oluşturulmuş bir sistem olup, adındaki (noter) sözcüğü bir benzetmeye işaret etmektedir.

Kendini değiştirmek için bir plan yapan kişi, bu planı içindeki bazı "yerine getirilmeme olasılığı bulunan" eylemleri güvenceye almak için TNS araçlarından yararlanır.

Bu araçlar, hazırladıkları Bireysel Değişim Planı'nın gerçekleştirilmesinde kritik önemi olan birkaç "söz"ün yerine getirilmesi amacıyla kullanılacaktır. Söz konusu araçlar, kişiyi maddi ve/ya manevi yükümlülük altına sokan ve gerçekleştiri(e)mediği takdirde onu zorlayan araçlardır. Sistem tamamen gönüllü anlaşmaya dayalı olup asla kişinin rızası dışında bir zorlama söz konusu değildir.

(*c*) *Beyaz Nokta*® *soruları* düzenlemek

Güncel gündeme ya da ele alınacak konular listesine göre bir sorun alanı se-

28 Kalabalık bir grubun aynı bir konuyu öğrenmek istemesi halinde kullanılan bir yöntemdir. Grup üyelerinin her birinin, öğrenilmesi amaçlanan konunun bir yönü hakkında bilgi sahibi olması ve bu bilgilerin değiş tokuşu yoluyla tüm grubun bilgi düzeyinin artacağı deneyimlenmiştir. www.beyaznokta.org.tr/cms/images/toplu_ogrenme_modeli.PDF

çilir ve konunun paydaşı durumundaki etkili yaklaşık 30 kişi belirlenip davet edilir.

3 saatlik oturumun net bir amacı vardır: Üzerinde çalışılacak konuda en geçerli birkaç soruyu (3-5 arasında) bulmak ve de bunu ortak akılla yapmak.

Toplantı bir moderatör eşliğinde yapılır ve ilk olarak bir beyin fırtınası ile genel oturum başlar; katılımcıların, toplantı konusu sorunu en iyi ifade edeceğini düşündükleri tüm soru adayları kaydedilir. Buradaki varsayım, *doğru* (yol açıcı) soruların, *rastgele sorulmuş* (kısır) sorulardan daha kolay yanıtlanabileceğidir.

En az 100 soru bulununca, katılımcılar 3-5 gruba ayrılır. Her grup ayrı odalarda bu soruları kendi aralarında tartışarak 3-5 soruya süzer. Son olarak grup sözcüleri ikinci genel oturumda aralarında tartışıp uzlaşarak çalışmanın çıktısı olacak nihai 3-5 soruyu üretirler. Arzu edenlerden yeni çalışma grupları oluşturularak bu soruların cevapları üzerinde çalışmaları sağlanabilir (bu opsiyonel olup esas amaç yol açıcı soru üretimidir).

(d) Eğitim çalışmaları

Özel Üniversiteler'de ders: Üniversitelerde sorun çözme ile ilgili bir ders verilmesi. (1994-'97 arasında ODTÜ'deki *Systems Thinking* seçmeli dersleri benzeri olabilir.).

Müfredata ilave: YÖK kanalıyla başvuru yapılarak tüm üniversitelerde bununla ilgili -en azından seçmeli- dersler konulmasının *tavsiye edilmesi* sağlanabilir. Paralel olarak MEB'na başvurularak lise müfredatına da benzer derslerin konulması sağlanabilir. Gerek lise gerekse üniversitelerde ortak olabilecek bölüm, sorun çözme ile ilgili temel kavraşımların verilmesinden ibaret olmalı, ezbere bellemeye yol açabilecek ayrıntılar kesinlikle müfredata girmemelidir.

(e) İnternete öğrenme malzemeleri koymak

Youtube, FaceBook, slideshare.com ve benzeri paylaşım siteleri, internet iletişim grupları gibi iletişim kanallarına, SÇ kabiliyeti ile ilgili temel öğrenme malzemeleri eklenebilir.

(f) Bir TV kanalında ve/ya radyoda program

Yüksek etkililik düzeyindeki bir sorun çözme aracının doğrudan ismini taşıyan bir TV veya radyo programı ilgi çekebilir. Örneğin, herhangi bir çözümün aranmadığı, sadece çözümlere ışık tutabilecek en iyi soruların bir beyin fırtınası ile belirlenip sonra da uzlaşı ile süzülüp azaltıldığı (3-5 adede kadar) bir BN Soruları programı mesela *Doğru Sorular* başlığı ile hemen her sorun için yapılabilir.

(g) Kendini çoğaltan uygulamalar

Birkaç defa uygulandığında, sağladığı yararların somutluğu, kulaktan kulağa yaygınlaşma vb nedenlerle bir çeşit zincirleme tepkime gibi kendiliğinden yayılan uygulamalar kastediliyor. Örneğin, halkı yakından ilgilendiren trafik kazalarına karşı SÖZ kampanyası -yeterince duyurulabildiği takdirde- böyle bir uygulama olabilir. Ya da, toplumun en önemli sorunu olarak algılanan işsizlik konusunda başlatılabilecek bir uygulama böylesine bir *"kendini sürdürme"* etkisi yaratabilir.

i. Zengin Öğrenme Ortamı yoluyla Kendi İşini Kurma için Hızlı Dönüşüm Kampı

Eğitim konusundaki gelişmelere önderlik eden toplumlarda artık neredeyse norm haline gelmekte bulunan bir eğilim var: Ana okulu ya da lise öğreniminde, artık bu kavram çevresinde oluşturulan *"Zengin Öğrenme Ortamları"* gündemde.

Tanım olarak Zengin Öğrenme Ortamı, bir grup öğrencinin sahip oldukları birbirinden farklı ilgi alanları açısından onların ilgilerini çekici ve de o kişilerin konfor alanlarını genişletmelerine yardımcı olabilecek imkanlar içeren ortamlardır. "Zengin" sıfatı bu çeşitlilik nedeniyle kullanılmaktadır.

Bir ortamın *Zengin Öğrenme Ortamı* sayılabilmesi için şu koşul aranmalıdır: Bireyin konfor alanının genişlemesine imkan verebilecek kadar alışkanlıklarının dışına taşmalı, ama onun kalıcı zarar görmesine neden olmayacak düzeyde de güvenli olmalı. Buna *katlanılabilir risk* ortamı da denilebilir.

Buradaki "riske katlanma"nın nedeni, her türlü (katlanılabilir ya da katlanılamaz türü) riskin en iyi öğrenme ortamı oluşudur. Hemen herkes, işine yarayan ne varsa risk ortamlarında öğrendiğini, konfor alanlarını her zorladığı fırsatın mutlaka bir risk içerdiğini hatırlayabilir.

Buna göre, bireyler -ana okulundaki minikler ya da lisedeki gençler için ayrı ayrı değerlendirilerek- için çeşitli *katlanılabilir risk ortamları* tanımlanabilir. Örneğin ülkemizde son yıllarda usul haline gelen kar tatilleri katlanılabilir risk ortamlarının nasıl oluşturulamayacağına çok iyi bir örnektir. Bir diğer deyişle, kar tatilleri çocuklarımızın en verimli öğrenme ortamlarını ellerinden alan yansıtılmış korkular'dır.

Deprem riski de bir risk ortamıdır ve üstelik bünyesinde katlanılamaz risk öğelerini de barındırmaktadır. Ama depreme hazırlık süreci mükemmel bir Zengin ÖğrenmeOrtamı'dır. Resmi ya da özel okullarımızın -bildiğimiz kadarıyla bir tanesi hariç- hiçbirisinde öğrencilerin bizzat riskle karşılaşmalarına yönelik bir Zengin Öğrenme Ortamı hazırlanmamıştır. O istisna, İstanbul'daki Özel Ulus Musevi Lisesi'dir. Bir de bir tarihlerde İzmir'de bir özel kolejde (Özel İzmir Koleji) 900 öğrencinin tamamına rastgele aralıklarla yangın tatbikatı yaptırılması örneği vardır.

Örneğin "Domuz Gribi" ya da benzer "olumsuzluklar"..

Domuz Gribi de mükemmel bir Zengin Öğrenme Ortamı'dır. Gerek hastalık öncesi korunma, gerek hastalık sırası gerek sonrası önlemler açısından içinde birçok konfor alanı genişletme imkanını barındırmaktadır. Okullar tatil edilsin ya da edilmesin Zengin Öğrenme Ortamı açısından pek fark etmez; hatta tatil olması halinde -çocuklarımızın hiç alışık olmadıkları- birçok yararlı alışkanlığı edinebilmelerine imkan yaratır.

Örneğin nereden çıktığı belli olmayan rastgele öpüşmenin ne büyük bir salgın ajanı olduğu dikkate alınırsa, bundan kurtulmak için -hele erkek erkeğe öpüşmeler ve de bol tükürüklü ve vantuzlu tipi- domuz gribi iyi bir fırsat değil midir?

Her hafta ellerini yıkamayı adet edinmiş çocuklarımız için daha sık el yıkamaları için yine iyi bir fırsattır. Kendi aralarında iletişim ağı kurarak çevrelerine bilinç aşılamak için çalışmak, yarınların sivil toplum çalışmalarına birer hazırlık değil midir?

Başka ülkelerde internet üzerinden kurabilecekleri haber gruplarını kullanarak alternatif korunma ve mücadele yöntemlerini öğrenmeleri öğrenme devriminin üzerine oturduğu "ağ"lardan birisi (Küresel Öğrenme Ağı) değil midir?

Bir musibet bile bir öğrenme ortamına çevrilerek Sorun Çözme Araçları dağarcığımızı zenginleştirebilir. Yani Sorun Çözme Kabiliyeti'mizin gelişmesine önemli katkı sağlayabilir.

Diğer yandan, iş kavramının temel öğesi "ihtiyaçlar"dır. Her nerede bir "ihtiyaç" varsa orada otomatikman bir "iş" var demektir. Fakat, işlerin ancak birileri tarafından verilebileceği, kişinin kendi işini kurmasının ancak büyük sermaye sahiplerince yapılabileceği yanlış inancı nedeniyle gençler ihtiyaçları görmeye eğilimli değillerdir.

Bu nedenle de Hızlı Dönüşüm Kampı adı verilen seminerlere katılımlar, başladığı 2003 yılından bu yana daima sorunlu olagelmiş, fakat seminer sonralarında katılımcılar bu ön yargılarından büyük ölçüde kurtulmuşlardır.

İşte bu kısır döngüyü kırmak ve gençleri (özellikle de eğitimli gençleri), ihtiyaç ortamlarıyla (teknik adıyla Zengin Öğrenme Ortamları) buluşturmak için, hareketli ticari ortamlarda iş yapan firmalarda ücretsiz olarak çalışmaları ve ardından da istihdam amaçlı Hızlı Dönüşüm Kampı[xli] adı verilen seminerlere katılacakları bir program öngörülmüştür.

Seminer, *"öğrenme"*, *"Doğru Sorular"*, *"Yaşam Alanı"*, *"Taahhüt Noterliği"* gibi öğrenme ürünlerini birleştirmektedir.

istihdam amaçlı Hızlı Dönüşüm Kampı seminerleri, başlatıldığı tarihten bugüne kadar defalarca tekrarlanmıştır. Bu defa yeni olan bile-

şen, sistemin içine katılan Zengin Öğrenme Ortamı içinde ihtiyaçlarla karşılaştırılmalarıdır.

Daha iyi anlamak ve anlatmak yoluyla

(a) SÇ kabiliyeti hakkında yayın yapmak

Konu ile ilgili olarak bugüne kadar -BNGV tarafından- hazırlanmış epey malzeme mevcuttur.

Bunların, sorun hakkında bir bilgisi bulunmayanların da kolayca izleyebilecekleri hale getirilerek bir kitap biçiminde yayımlanması, hem birçok kimsenin bu konuda bilgi sahibi olup gündeme girmesine yardımcı olur, hem de ilgilenebilecek kişiler çıkacağı için "derinlemesine anlama"ya yardımcı olabilir.

(b) Sorun Kategorilerinin belirlenmesi

Toplumumuz, yüzlerce (belki binlerce) sorun grubundan oluşuyor *(şişmanlar, zayıflar, sinirlilier, işkolikler, uykusu çok ya da az olanlar, işsizler, korkanlar (onlarca alt grup), mesleğine ait özel sorunları olanlar, gece çalışan şoförler, yalnız yaşayanlar, yaşlılar, nadir hastalık sahipleri yakınları ve/ya bunların çeşitli kombinasyonları)* vd,

SÇ Kabiliyeti kavramını bu gruplar bağlamında ele aldığımızda daha bir ete kemiğe bürünüyor; aksi durumda sanki kişilerin dışında soyut bir kavrammış gibi algılanabiliyor.

Öğrenme Ürünleri içindeki "agora", bu grupların kullanabileceği iyi ve de çok basit bir araç,

Bu sorun gruplarından önder nitelikli kişilerle görüşülebilir ve agora ürününün tam işlerine yarayan bir SÇ aracı olduğu, dernek vs kurmadan önce, o sorun grubundakilerin çeşitli sorunları konusunda -her defasında ayrı ayrı olmak üzere- bir araya getirip çözümler üreterek yararlı sonuçlar alabilecekleri, ancak bundan sonra dernekleşerek kendilerini daha iyi tanıtıp destek bulabileceklerini anlatabilirler.

Buna göre, bir çalışma grubunun toplumdaki çeşitli ve ilgi çekici sorunlu grupları belirlemesi ve sonra da varsa o grupların örgütlerinin çeşitli öğrenme ürünlerini kullanabilmelerine (bir çeşit pazarlama) ortam hazırlamak düşünülebilir.

(c) SÇ kabiliyeti gösterge sistemi oluşturmak

SÇ kabiliyeti'ni oluşturan faktörler tek olmadığı için, bütün etkiyen faktörleri bir araya toplayarak tek skaler değerle ifade etmek belki kolaylık sağlayabilir; ama SÇ kabiliyeti yetmezliğinin çeşitli boyutlarının gizlenmesine de yol açabilir.

Bu nedenle -daha iyi bir ölçüt sistemi geliştirilene kadar- çok boyutlu (Bkz Tablo-I) bir ölçüt sistemi devam ettirilmeli ve olabildiğince genelleştirilerek, hemen her toplumsal sorun karşısındaki yeterlik veya yetmezliği ifade edebilecek şekle getirilebilmelidir.

(d) Çözülmüş sorun tanıtarak

Sık kullanılmayan SÇ aracı'ndan[29] bir veya birkaç tanesi kullanılarak çözülmüş ve tercihan herkesi ilgilendiren -Türkiye ölçeğinde- sorun tesbit edip, yüksek nitelikli SÇ aracı kullanıldığında olacak olan olumlulukları sergilemek.

Uygulamalar yoluyla

(a) Fikir ve sanat eserleri içine yerleştirmek

Yeni kavraşım ve SÇ aracı'nın tanıtımında fikir ve sanat ürünlerinden yararlanılmayıp sadece rasyonel söylemlere başvurulduğu takdirde başarı şansı küçük oluyor. Rasyonel önlemlerin yanısıra, SÇ kabiliyeti

29 Sık kullanılmayan SÇA araçları deyimiyle kastedilenlerden birkaç örnek şunlardır: *Ezbersizlik (bilimsel anlamda kuşku), akıl-sezgi sarmalı, korkmama özgürlüğü, koşullanmama özgürlüğü, öğrenme, vizyon, cevap verirlik (responsiveness) vd.*

SÇ araçları için daha genişçe bir liste incelenebilir. Bunların aksine sık kullanılan SÇ araçları için kimi örnekler şunlardır: *Ceberrutluk ve türevleri, katma değersiz iletişim, aldırmazlık (irresponsiveness), itaat-biat, sorgulanamazlık (ezber) vd*

kavramının fikir ve sanat ürünlerinin içine gömülmesi ve mümkün olan hallerde görsel, basılı ve elektronik medyadan bu konuda yararlanılması gerekiyor. BN hareketi içinde olup da internet üzerinden yaygın erişimi olanlardan, bu konuyu çeşitli şekillerde işlemeleri istenebilir. Örneğin www.tinaztitiz.com ve www.beyaznokta.org.tr sitelerinde sık sık SÇ kabiliyeti ile ilgili yazılar çıkması, BN gönüllülerinin bu konuda yazılar yazmaya özendirilmeleri yararlıdır.

(b) Innocentive benzeri bir yaklaşım

Innocentive adlı şirket üzerinden bir sorununu çözdürmek isteyen kurumlar, dünyanın çeşitli yerlerindeki 160,000 kişiden oluşan bir ağa erişebilmektedir. Türkiye'de –küçük ve/ya büyük ölçekte- bu girişimin bir benzeri tekrarlanabilir.

(c) Yaygın kullanılabilecek SÇ metodolojisi

Japonya'da Dr.Kaoru Ishikawa'nın lanse ettiği ve Japon toplumunun deniz ürünleri ile sıkı ilişkisine dayandırılan *"kılçık diyagramı"* tekniği, her düzeydeki insana, bir sorunu çözmeden önce ona yol açan nedenleri bulmaları gerektiğini öğretmiştir.

Kuşkusuz, metodun başarısının yanısıra yaygınlaştırma yöntemi de çok başarılıydı. Türkiye'de de benzer biçimde bir teknik lanse edilebilir.

Bunun *"başak diyagramı"* olması öneriliyor. Anadolu insanının balık kılçığı yerine buğday başağına daha aşina olması nedeniyle savunulan bu öneri ya da bir başka yaygın SÇ tekniğinin kullanımı önerilebilir.

Tüketim toplumlarında, hızlı ve yaygın iletişim imkanlarının da etkisiyle bazı fikirler -özellikle çocuk ve gençlere yönelik olanlar- inanılmaz bir hızla yayılıyor. Örneğin, soru sormanın etkili bir SÇ aracı olduğu fikri, bu türde bir yaygınlaşmaya konu olabilse, başta çocuk ve gençler olmak üzere, hem *itaat-biat-sorgulanamazlık (ezber)* şeytan üçgenininin sarsılmasına ve hem de sorunların kıskacında bir şey yapmadan bekleyen insanlara bir yol olabilir.

Aşağıda bu amaçla hazırlanmış ikiz amaçlı bir kartın ön ve arka yüzleri görülüyor. Kartların (6x10 cm) bir amacı, yaygın kullanılan UNUTMA kartı olarak kullanılmasıdır.

Diğer yüzü ise, bir sorunun kalabalık sözlerden arındırılıp azami 7 sözcükle ifade edilip, sonra da altındaki sorular karşısındaki durumunu irdelemeye yaramaktadır.

SORUN ÇÖZME KARTI

En çok 7 sözcükle sorununuzu aşağıya yazın!

Şimdi aşağıdaki soruların her birini atlamadan cevaplamaya çalışın.

- ✓ *"Acaba göründüğü gibi mi?"*
- ✓ *"Aklıma gelenler yanlış olabilir mi?"*
- ✓ *"Niçin, niye, neden?"*
- ✓ *"Nereden biliyorsun?"*
- ✓ *"O nereden biliyor?"*
- ✓ *"Ya öyle değilse!"*
- ✓ *"Kök mü yoksa hayalet mi?"*
- ✓ *"Neler yol açıyor?"*
- ✓ *"Nelere yol açıyor?"*
- ✓ *"Tersi de düşünülebilir mi?"*
- ✓ *"Kanıtlanabilir mi?"*
- ✓ *"Yanlışlanabilir mi?"*

http://www.hicbirseygorundugugibidegildir.com

SORUN ÇÖZME KARTI

Sorunun çözümüyle ilgili unutulmaması gerekenleri not edebilirsiniz!

Kartların aynı zamanda *bayram tebriği, kitap ayıracı, ev ve ofislerde kullanılan not alma kağıdı, unutma kartı vb* tasarımlarda yapılıp yaygınlık kazanması, insanlarımızın soruları bir SÇ aracı olarak kullanmaya başmasına yardımcı olabilir mi?

7. Son söz yerine

Karmaşıklığı veya yönetemediğimiz bölümünden doğan sorunları yönetmek ya da sorun stokunun altında ezilmek; işte bütün mesele bu!

Yüzyıllardır soluduğumuz sorun çözme kültürünün, ortalama kültürel dokumuza işlediği, oradan da genetik evrimimizi etkiler duruma geldiği görünüyor. Başka toplumlarda olduğu gibi bizde de toplum denilen organizma homojen bir yapı değil. Yüksek SÇ becerilerine sahip olanlar, sıradan becerilere sahip olanlar ve bu açıdan muhtaç durumdakiler.

Mesele, bu dağılımın nasıl olduğu ve daha da önemlisi dağılımın hangi kesiminin ne işlerle meşgul olduğu. Örneğin, seyyar satıcıların yüksek SÇ becerilerine sahip olmaları hiç de kötü değil. Hatta taksi sürücülerinin, manavların, kapıdan kapıya ev taşıyanların da yüksek SÇ kabiliyetlerine sahip olmaları iyi bir şeydir.

Üniversite mensupları, siyasi liderler, lider kadroları, sivil ve askeri yüksek bürokratlar, düşünürler, kısacası ne olup bittiğini anlamak ve gereklerini yapabilmek konumunda bulunanlar içinse bir tercih değil bir zorunluk söz konusudur; kuşkusuz yüksek ahlaki standartlarla birlikte.

İnsanlık tarihine, çeşitli gözlüklerle bakılabilir. Kimlerin yaşamlarını sürdürebildiği ve sürdürürken de ardında insanlık ailesine ne bıraktığına bir de bu gözlükle, *karmaşıklık yönetimi ve sorun çözme kabiliyeti* gözlüğüyle bakabilirsek, yine sorunlarımız olacak; ama bu defa altında ezilmeyeceğiz.

Bu kitapta yazılanlar çeşitli yönlerden eleştirilebilir; ayrıca da -geliştirilebilmesine fırsat yaratacağı için- iyi de olur. Ama bu, derindeki hastalığın varlığını değiştirmez.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki yoksulluk ortamından bugün geldiğimiz nokta başdöndürücü görünebilir ve bizi yersiz bir *"kendinden memnuniyet"* duygusuna itebilir. Özgüvenimizi desteklediği için bu pek yararsız da sayılmaz. Ama bir yandan da bir körlük yaratacağı bellidir.

Tarihte kuşkusuz özgüvenini kaybettiği için yok olmuş kavimler olabilir. Ama onlardan çok daha fazlası, durumundan memnun, bu nedenle de kendine objektif bakma sağduyusunu kaybetmiş, her uyarıyı çürütmeyi ideal edinmiş olanlardır.

İki güzel sözle bitiriyorum:

"Olmak ya da olmamak, mesele budur. Zalim talihin sapanına, oklarına katlanmak mı daha soylu; yoksa, bir bela denizine karşı silaha sarılıp son vermek mi onlara?" W.Sheakspeare

"İyi dostu olanın aynaya ihtiyacı yoktur" Mevlana Celaleddin Rumi

SON NOTLAR

(Son Not A) **SORUN ÇÖZME KABİLİYETİ**

Sorun Çözme Kabiliyeti soyut bir kavram; bu nedenle de -eğer somut karşılıklarla desteklenmez ise- üzerinde konuşulması, düşünülmesi, irdelenmesi güç. Nitekim, bugüne kadarki deneyimler de bunu doğruluyor.

Bu soyut kavramı somut karşılıklarıyla ifade ederek daha bir "üzerinde konuşulabilir" hale getirmek için aşağıdaki katmanlara ayırmayı düşündüm; aynen, anatomi atlaslarındaki her bir yaprağı bedenin bir katmanını (deri, kas, damar, kemik katmanları gibi) gösteren saydam yaprakların üstüste gelince tüm bedeni göstermesi gibi.

Birkaç örnek vermek gerekirse:

- Hareket ile ilgili SÇK: Bedensel engelli bir kişinin -yardım almaksızın- hareket etmesinde sorunlar olması kaçınılmazdır. Bu kişinin yaşamı boyunca karşılaşacağı sorunlar (alışılmış anlamda sorunlar + gerçekleşmesi yolunda engeller bulunan istek ve arzuları'nın toplamı), hareket ile ilgili sorunları nedeniyle kısmen de olsa gerçekleşemeyecektir. Bu durum, onun, hareket ile ilgili sorunları çözebilme kabiliyetinin azalması olarak nitelenmektedir.
- Parçalardan bütüne ve bütünden parçalara doğru düşünebilme ile ilgili SÇK: Kişinin karşılaşabileceği sorunlar (yukarıda tanımlandığı şekliyle sorun + istek, arzu), sık sık bütün gibi olayları parçalayarak ayrıntılarını görmeyi ve ardından parçaları birleştirip bir sistem bütünlüğü içinde görmeyi gerektirir. Bu durumdaki bir kişinin bu bağlamdaki sorun çözme kabiliyeti sınırlıdır denilebilir.

Aşağıda, çeşitli boyuttaki insan topluluklarının SÇ kabiliyetleri'nin oluşumundaki ana katmanlar gösterilmiştir. Her bir ana katman, çok sayıda yansıma üretebilirse de burada, yaşamda sık rastlanan örnek yansımalarla yetinilmiştir.

Yapılmak istenen, bir çeşit "SÇ kabiliyeti kimyasının elementleri"ni oluşturabilmektir. Öyle ki, bireysel, kurumsal, kesimsel ya da toplumsal ölçekteki tüm yetkinliklerin (kabilliyet) oluşturulabileceği yapı taşlarını bulunsun, bu arada da birbirinden türetilme tuzağına (*redundancy*) düşülmemesi amaçlanıyor.

Bedensel SÇK öğeleri

Örnekler

- Hareket yoluyla
- Kas gücü yoluyla
- Görsel yolla
- İşitsel yolla
- Dokunsal yolla

Fizyolojik SÇK öğeleri

Örnekler

- Bağışıklık sistemi yoluyla
- Enerji düzeyi yoluyla

Bilişsel (cognitive) SÇK öğeleri

Örnekler

✓ Zeka düzeyi yoluyla:

- Matematik-mantık zekası yoluyla
    - Parçalardan bütüne ve bütünden parçalara doğru düşünebilme yoluyla
        - Uluslararası ilişkileri anlama, yorumlama yoluyla
        - Soyuttan somuta ve somuttan soyuta doğru düşünebilme yoluyla
        - İlişkisel düşünebilme (birbirleriyle ilişkisi açık olmayan parçalar arasındaki ilişkileri görebilme) yoluyla
- Dil (*linguistic*) zekası yoluyla
    - Ana diline hakimiyet yoluyla
    - Yabancı dillere hakimiyet yoluyla
    - Kendini ifade etme ve ifade edileni anlama yoluyla SÇK (yazılı ve/ya sözlü)

- ✓ Dikkat düzeyi yoluyla
- ✓ Konsantre olabilme ve hatırlayabilme yoluyla
- ✓ Bilgi düzeyi yoluyla
    - Öğrenebilme yoluyla
        - Kendi gözlem ve deneyimlerinden öğrenebilme yoluyla
        - Başkalarının gözlem ve deneyimlerinden öğrenebilme yoluyla
    - Merak yoluyla

Moral (ahlaki) SÇK öğeleri

Örnekler

- ✓ Genel bütünsellik (integrity, sözleri, tutumları ve eylemleri arasındaki tutarlılıklar) yoluyla
- ✓ Ticari ahlak yoluyla
- ✓ Entellektüel ahlak (aydın ahlakı) yoluyla
    - Toplumun çıkarları ile bireysel çıkarları dengeleme yoluyla
    - Yakın tarihimizi öğrenme, ders alma yoluyla
- ✓ Cesaret ahlakı yoluyla
- ✓ Sorumluluk yoluyla
- ✓ Sadakat yoluyla
- ✓ Cevap verirlik (*responsiveness*) yoluyla

Psikolojik SÇK öğeleri

Örnekler

- ✓ Takıntılarla başa çıkma yoluyla
- ✓ Korkularla başa çıkma yoluyla
- ✓ Stresle başa çıkma yoluyla
- ✓ Sabır yoluyla
- ✓ Özgüven yoluyla
- ✓ Harekete geçebilme *(düşüncelerini eyleme aktarabilme)* yoluyla

Liderlik yoluyla SÇK öğeleri

Örnekler

✓ Deneyimlerinden başkalarını yararlandırmak yoluyla

✓ Kişilerin potansiyellerini harekete geçirme yoluyla

İçe dönük (sezgisel) SÇK öğeleri

Örnekler

- Sezgileriyle algılayabildiklerini aklıyla denetleyebilme (sezgilerini, ezberlerinin zincirlerinden kurtarabilme) yoluyla
- Kendini ve başkalarını tanıma yoluyla

İlişkisel SÇK öğeleri

Örnekler

- Toplu yaşam ortamlarındaki sorunlarla ilgili
- Takım oluşturma ve takım çalışmasıyla ilgili

Doğaya ilişkin yetenek ve bilinci yoluyla

Örnekler

- Canlıları birbirinden ayırmadan saygı gösterme yoluyla
- Yaşadığı çevrelere saygı gösterme yoluyla

Sanata ilişkin yetenek ve bilinci yoluyla

Örnekler

- Müzik yoluyla
- Grafik sanatlar yoluyla

(Son Not B) "KILÇIK DİYAGRAMLARI" YOLUYLA SORUN ÇÖZMEK

Kılçık Diyagramı yoluyla sorun çözme yaklaşımında işe, soruna yol açan nedenlerin belirlenmesinden başlanır. Bir balığın kılçığı göz önüne getirilirse, balığın başı, nedenleri teşhis edilmek istenen sorunu temsil eder. Bu "baş"a (yani soruna) saplanan ve kuyruğa gittikçe küçülen kılçıklar ise sorun açısından giderek önemi azalan nedenleri temsil ederler.

Başlangıçta hangi nedenin diğerinden daha önemli olduğundan emin olunamayan hallerde -ki çoğu sorunda durum böyle olabilir- kabaca yapılabilecek tahminlerden yola çıkılıp, daha sonra önem sırası düzeltilebilir.

Daha sonra, omurgaya saplanan her kılçık ayrı birer sorun (omurgacık) olarak ele alınıp, bu yeni omurgacığa saplanan yeni kücük kılçıklar yani o sorun parçasının nedenleri araştırılır. Bundan sonra bir aşama daha ilerlenip yeni kılçıklar omurgalar şeklinde ele alınıp onlara yol açan neden(ler) aranır.

Bu işlemlere, şu iki uç noktadan birisine varılana dek devam edilir:

1. Saptanan en uç kılçık, eldeki imkanlarla cözümlenmesi mümkün olan bir sorunu temsil etmektedir,
2. ya da saptanan en uç kılçık, eldeki imkanlarla cözülemez bir sorundur.

Her iki halde de varılan uç kılçıktan ileri giderek yeni kılçıklar aramaktan vazgeçilir. Çünkü birincisinde aramaya devama gerek yoktur. İkincisinde ise sorunun çözümünün imkansızlığı nedeniyle fayda yoktur.

Bütün omurga üzerindeki bu "çözümü imkansız" kılçıklar farklı bir renkle işaretlenir. Geri kalanlar ise soruna ait "çözüm seti"ni oluştururlar.

Aynı amaca yönelik olarak ve kılçıkları çizmek yerine bu defa, nedenleri, onların nedenlerini ve o nedenlerin nedenlerinin nedenlerini ilh. alt alta yazmak suretiyle aynı işlemler yazılı olarak da yapılabilir. "Ardışık Sorma Metodu" denilebilir.

Kılçık Diyagramları, göze hitap etmesi dolayısıyla özellikle orta eğitim düzeyindeki kişilere yani sokaktaki insana daha uygundur. Bu nedenle de Japon işçisinin hemen tamamına bu metod öğretilmiştir.

Ardışık Sorma Metodu ise prensip itibariyle tamamen aynıdır. Ancak gösterimi, birincisi kadar çarpıcı değildir. Örnek olarak "Hava Kirliliği" sorununun bir bölümü incelenmiştir:

1. kötü kömür
    - 1.1. yıkanmamış kömür
        - 1.1.1. ucuza mal etme eğilim
            - 1.1.1.1. tüketici bilinçsiz
            - 1.1.1.2. tüketici geliri yetersiz
            - 1.1.1.3. zorlayıcı mevzuat yok
    - 1.2. belediyelerin yaptırımı yetersiz
        - 1.2.1. denetim personeli eğitimsiz
        - 1.2.2. rüşvet teklifleri
            - 1.2.2.1. düşük ücretler
            - 1.2.2.2. ahlak sorunları
            - 1.2.2.3. rüşvetin kurumlaşmış oluşu
2. kötü yakma
    - 2.1. soba yakmanın tam bilinmeyişi
        - 2.1.1. halkın eğitilmemişliği
            - 2.1.1.1. halkın eğitiminin öneminin takdir edilmeyişi
        - 2.1.2. kaloriferci eğitimsizliği
    - 2.2. dar kapsamlı eğitim kavramının yerleşmemişliği
    - 2.3. düşük soba / kalorifer verimi
        - 2.3.1. mevzuat yetersiz
            - 2.3.1.1. konunun önemsenmeyişi

2.3.1.1.1. bilim ve teknoloji kurumlarının ilgi göstermeyişi

2.3.1.1.2. idarenin ilgi göstermeyişi

2.3.1.1.3. düşük verimli soba üretenlerin olası baskıları

2.3.2. yüksek verim teknolojisi yetersiz

2.3.2.1. (bak. 2.3111)

2.3.2.2. mucit azlığı

3.3.2.2.1. desteklenmeyişi

3.3.2.2.1.1. kurumsal eksik

3.3.2.2.1.1.1. (Bak.2.311)

3. Araç ekzostları ....

(Son Not C) **ZENGIN ÖĞRENME ORTAMI**

Eğitim konusunda artık neredeyse norm haline gelmekte bulunan bir eğilim var: Ana okulu ya da lise öğreniminde, artık bu kavram çevresinde oluşturulan "Zengin Öğrenme Ortamları" (ZÖO) gündemde.

Tanım olarak ZÖO, bir grup öğrencinin sahip oldukları birbirinden farklı ilgi alanları açısından onların ilgilerini çekici ve de o kişilerin konfor alanlarını (*comfort zones*) genişletmelerine yardımcı olabilecek imkanlar içeren ortamlardır. "Zengin" sıfatı bu çeşitlilik nedeniyle kullanılmaktadır.

Bir ortamın ZÖO sayılabilmesi için şu koşul aranmalıdır: Bireyin konfor alanının genişlemesine imkan verebilecek kadar alışkanlıklarının dışına taşmalı, ama onun kalıcı zarar görmesine neden olmayacak düzeyde de güvenli olmalı. Buna katlanılabilir risk de denilebilir.

Buradaki "riske katlanma" nedeni, her türlü (katlanılabilir ya da katlanılamaz türü) riskin en iyi öğrenme ortamları oluşudur. Hemen herkes, işine yarayan ne varsa risk ortamlarında öğrendiğine, konfor alanlarını her zorladığı fırsatın mutlaka bir risk içerdiğini hatırlayabilir.

Buna göre, bireyler -ana okulundaki minikler ya da lisedeki gençler için ayrı ayrı değerlendirilerek- için çeşitli katlanılabilir risk ortamları tanımlanabilir. Örneğin ülkemizde son yıllarda usul haline gelen kar tatilleri katlanılabilir risk ortamlarına çok iyi bir örnektir. Bir diğer deyişle, kar tatilleri çocuklarımızın en verimli öğrenme ortamlarını ellerinden alan yansıtılmış korkular'dır.

Deprem riski de bir risk ortamıdır ve üstelik bünyesinde katlanılamaz risk öğelerini de barındırmaktadır. Ama depreme hazırlık süreci mükemmel bir ZÖO'dır. Resmi ya da özel okullarımızın çoğunda öğrencilerin bizzat riskle karşılaşmalarına yönelik bir ZÖO hazırlanması için bundan iyi –ve bedava- bir fırsat olabilir mi?.

(Son Not D) DOĞRU KURAL KOYMAK YA DA "KURAL KİRLİLİĞİ"!

Yasal kurallar "kesintili mantık" (*discrete logic*) uyarınca işlerler. Bir kuralın yasa ile düzenlenebilmesi için, kuralın konusunun sınırları, o sınırlar içindeki durumlar, o durumlar karşısında ne(ler) yapılacağının sınırları belirli olmalı, onların herkes tarafından aynı şekilde ayırdedilebilmesine imkân tanıyacak şekilde nirengi noktaları bulunmalıdır.

Halbuki toplum yaşamı "bulanık mantık" (*fuzzy logic*) uyarınca işler. Bu mantık sisteminde siyah ile beyazın arasında sonsuz sayıda gri ton vardır, kesinti yaratabilecek bir sıçrama yoktur. Yasal kurallara göre yalnızca doğru ve yanlışlar varken, bulanık mantığa göre bunlar arasında "belki doğru", "biraz doğru" gibi bulanık doğru ve yanlışlar da vardır.

Herhangi bir alandaki birlikte yaşam için, kesintili ve bulanık mantık esaslı kurallar birlikte tanımlanmış ve de böylece kabul görüp uygulanır olmalıdırlar.

Birlikte yaşama kurallarının dağılımı için bir tahmin yapmak gerekirse, gelenek kuralları için ~%30, yasal kurallar için ~%10, zorunluktan doğan kurallar için ~%5, etik kurallar için ~%15, dini kurallar için ~%20 rakamları söylenebilir. Herşeye karşın kontrol dışında kalan alan ise ~%20 kadardır.

Her ne kadar her bir dilimin içinde hem kesintili ve hem de bulanık mantık kuralları varsa da, yasal kuralların ağırlıklı olarak kesintili, diğer hepsinin ise ağırlıklı olarak bulanık mantık esaslı olduğuna dikkat edilmelidir.

Beğenelim ya da beğenmeyelim, toplumu birlikte yaşatan kuralların büyük çoğunluğu bulanık mantık esaslıdır. Çünkü olayların da çoğunluğu bu tür mantık uyarınca oluşmaktadır. Kesintili mantığın -görünüşteki- kolay çözüm üretme özelliği, kural koyucuların fazla düşünmeden kural üretmelerine yol açar. Her nerede bir sorun görünüyorsa, o görüntüyü yok edecek keskin bir kural konularak "iş bitirilmiş" olur.

Fakat trajedi hemen başlar. Kesin tanımlamalardaki sınırlar niçin oradan geçmektedir? Farklılıklar var olduğuna göre onları dikkate al-

mayan keskinliklerin yol açacağı haksızlıklar nasıl giderilecektir? Ve bunlar gibi onlarca itiraz -ki çoğu da yerindedir- üremeye başlar.

Bu itirazlar toplumsal baskılar oluşturmaya başlayınca kesintili mantık yandaşı yöneticiler çareyi yine kesintili mantık sisteminin kesin sınırlı kurallarında bulur ve ek kurallar koyarlar. Konulan ek kurallar yakınmaların bir bölümünü giderir. Bir bölüm haksızlık ise aynen kaldığı gibi, evvelce bulunmayan yeni haksızlıklar da ortaya çıkar.

Bu sürecin kritik elemanı, kimin sesinin çok çıktığıdır. Hangi baskı grubu haksız olduğunu daha yüksek perdeden dile getirebilirse kural koyucu o kesim için ek kural üretir. Her ek kural, sesi az çıkan gruptan alınıp diğerine verilen bir pasta dilimi gibidir.

Toplum, bu süreci keşfetmiş ve olabildiğince atomize olarak kendisine ek kurallar üretilmesini talebetmeye ve bunun için de baskı grubu olarak sesini duyurmaya çalışmaktadır.

Her ek kural, daha evvel konulmuş olan kurallarla çelişmemek zorundadır. Ama belirli bir karmaşıklık düzeyinden sonra da bu pek mümkün değldir. Yönetim biliminde kullanılan "kontrol sahası prensibi", kurallar için de geçerlidir. Her konulacak kural ile daha evvel konulmuş kurallar arasındaki olası ilişkilerin sayısı, Grainucas'ın ünlü formülüne göre hesaplanabilir. Örneğin, birbiriyle ilişkide olacak kuralların toplam sayısı 100 civarında olsa, bu kurallar arasındaki olası ilişkilerin sayısı $6x10^{31}$ mertebesinde olacaktır. Bu nedenle de kurallar yığını bir süre sonra içinden çıkılmaz hale gelir. İşte bu, "kural kirlenmesi" denilen olgudur.

İnsanlarımızın çoğu, kendilerini rahatsız eden iklim keskinleştikçe daha çok kesintili mantık kuralı arzu eder hale geliyor. Her eğrilik için bir yasa çıkarılması -ki öyle bir durum gerçek bir felâket olurdu- mümkün olabilse, ülke nüfusunun %90'ının bu kuralları yorumlayan, uygulayan, denetleyen, yargılayan ve benzeri işlerle uğraşması gerekirdi.

Türkiye, kural kirlenmesi sürecinin çıkmazına sürüklenmiştir. Kamu, özel ya da gönüllü hangi kuruluşa giderseniz gidiniz, kesintili mantığın sonsuz spirali içine birdenbire girersiniz. Trafikteki ölümlü kazaların neredeyse tamamını önleyebilecek 3-5 adet bulanık mantık kuralına uymaya yine bu mantık uyarınca "söz" verenlerin aralarında oluşturacakları bir ağ yine bir bulanık mantık ürünü olacaktır.

Kesinliğin çıkmazına saplanmış, her kesin kuralın işlemeyeceği sınırları keşfedip o bölgeleri istismar etmekte uzmanlaşmış bir toplumun etik başta olmak üzere bulanık mantığın süreklilik gerçekliğine dönmesi zordur, ama bir başka yol da yok gibidir.

(Son Not E) **ONUR YASASI *(The Honor Code)***

Bir öğrenci topluluğu tarafından yürütülen yedi yıllık bir kampanya sonunda, 1921 yılı ilkbaharında, bütün Stanford'u kapsayacak bir *onur yasası* ilk kez üniversite idaresince benimsenmişti. Bu yasa, yıllar boyunca türlü değişiklikler geçirdi. En son değişiklik de 1977 yılının ilkbaharında yapıldı.

Stanford Üniversitesi'nin -halen uygulanan- standart akademik Onur Yasası aşağıdaki gibidir:

Onur Yasası, öğrencilerin bireysel ve kollektif olarak bir taahhüdüdür. Buna göre, öğrenciler sınavlarda arkadaşlarına yardım etmeyecekler ve arkadaşlarından yardım almayacaklardır; sınıf ödevi sırasında, raporların, ya da öğretim üyesinin vereceği nota esas olacak herhangi başka bir ödevin hazırlanmasında izin alınmadan herhangi bir yardımda bulunmayacaklar ve bu gibi bir yardım almayacaklardır;

Onur Yasasının lâfzı ve ruhuna bağlı kalmak üzere kendilerine düşenleri etkin bir biçimde yerine getirecekleri gibi başkalarının da aynı biçimde davranmaları yönünde aktif olarak hareket edeceklerdir;

Öte yandan fakülte de, öğrencilerinin onuruna güvendiği için, sınavlarda gözetmen bulundurmayacak ve yukarıda sözü edilen türlü biçimlerde yeralabilecek onursuz davranışları engellemek amacıyla olağanüstü ve mantığa aykırı önlemlere başvurmaktan imtina edecektir. Fakülte, aynı zamanda, Onur Yasasını ihlâl etmeyi özendirebilecek akademik usullere başvurmaktan da kaçınacaktır.

(Son Not F) **Belediye başkanına açık mektup!**

Vakit değerli, kısa yazacağım.

- Yeni görevinizde başarılar.
- Bir önerim var. İddialı, katma değeri yüksek, ama riskli.
- Bu riski üstlenmek isteyebilir / istemeyebilirsiniz. Sizi o denli iyi tanımıyorum.
- Konu şu: İstanbul'un en belirgin özelliği –istisnasız her alanda- kuralsızlığıdır.
- Birçok alanda kural eksiği / yanlışı var. Ama sorun, bunların dahi yaptırımının olmayışı.
- Türkiye'nin –ve hattâ başka ülkelerin- ne kadar, "kuralsızlığı geçim ve yaşam yolu yapmış" insanı varsa İstanbul'a aktı / akıyor / akacak.
- Bunun önüne pasaport, vize vs gibi önlemlerle kesinlikle geçilemez. Aksi halde yeni mafya alanları doğar.
- "Kuralsızlık" şöyle sonuçlar doğuruyor:

(1). Kuralsızlığı seçenler bir çekim alanı yaratıyorlar ve bu alan yeni kuralsızları İstanbul'a çekiyor.

(2). Az-buçuk kurallara uyanlar uymaktan vazgeçiyorlar.

(3). Kurallı yaşamda direnenler giderek bu şehirden uzaklaşıyorlar.

(4). İstanbul giderek mafyalar şehri oluyor.

(5). En kuralsız olanlar, kendilerinden daha az kuralsız olanları şehrin dışına sürüyor.

(6). Şehre –iyi niyetlerle- çakılan her çivi, daha çok sayıda kuralsızın şehre akmasına yol açıyor (çünkü hayatları kolaylaşıyor).

(7). Kuralsızlar, vergi vs ödemedikleri için, şehre yapılacakların finansmanını İstanbul'dan bir yere kaçamayan veya henüz kaçmayan az sayıdaki kural yandaşı ile Türkiye'nin başka yerlerindekiler sağlıyorlar.

(8). Kuralsızlık ortamı ahlâksızlığı yan ürün olarak üretiyor / besliyor.

(9). İstanbul, diğer bütün kentlere rol modelidir. Bu nedenle İstanbul ahlâksızlık –her anlamda- ihraç ediyor, Türkiye'yi bozuyor. Lütfen 3'e dönünüz.

- Bir belediye başkanının en hayırlı (ve riskli) vaadi, "*ben bu kenti kurallı yaşanan kent haline getireceğim*" olmalıdır.
- Bu, bugüne kadar söylenmedi.
- Siz yapmak ister misiniz?
- Prensipte varsanız görüşelim.

Selam ve sevgiler, Haziran 15, 2004

(Son Not G) YAŞAM ÖĞRENMEKTEN İBARETTİR..

Yaşam içindeki çeşitli "öğrenme bağlamları"na yüzlerce örnek üretilebilir. Kendi yaşamımızın ya da başkalarının yaşamlarının her anını dolduran olumlu ya da olumsuz her olay aslında birer öğrenme fırsatıdır. Bu fırsatları kullanabilenler yaşamın olası tehditleri ve fırsatları karşısında daha hazırlıklıdır. Olaylara böyle bakılır ve yaşamın neredeyse bütünüyle "öğrenmek"den ibaret olduğu somut biçimde gösterilebilirse, *"okul yoluyla öğretme"*ye dayalı eğitim yerine, *"okul ve okul dışı ortamlarda öğrenme"* yoluyla eğitimin ne büyük bir imkânlar kapısını açabileceği ortaya çıkacaktır.

Bu denli çok sayıda öğrenme'nin, 6-18 yaşları arasındaki okul çağımızın sadece %10'unu (evet yanlış okumadınız sadece yüzde on) oluşturan zaman diliminde, hem de bizim dışımızdaki birilerinin (öğretmen) bizim adımıza bu işi yapmasıyla mümkün olamayacağı daha iyi görülebiliyor mu?

Bizlere öğretilen, ihtiyaçlarımızın bize ancak başkalarınca öğretilebileceği, kendi kendimize öğrenemeyeceğimizdir. Okullarda öğrenmeyi öğrenme denilen şey de yine öğretmen tarafından "öğretilen"lerin boşluklarının doldurulmasıyla sınırlıdır.

"Eğitim şart" deyimi ile kastedilen de, karada-havada-denizde her türlü sorunun ancak ve yalnız "öğretme" yoluyla çözülebileceğidir. Halbuki bu kadar çok şeyi kimse kimseye öğretemez. Ayrıca kimseye de isteğinin dışında bir şeyler öğretilemez. Eğer öğretilme yoluyla bir şeylerin yapıldığı sanılıyorsa o sadece korkudan dolayı yapılıyordur.

Nitekim öğrenciler *dünya ekseninin niçin eğik olduğunu, üçgen iç açıları toplamının niçin 180 derece olamayacağını, sıfırla bölmenin niçin olamayacağını, ikinci dereceden bir eğrinin bir noktasındaki türevinin ne demek olup ne işlere yaradığını merak ettikleri için değil sınav korkusundan "öğrenmiş gibi"* yapmaktadırlar. İnanmayanlar çocuklarına sorup en küçük bir fikirleri olmadığını görebilirler.

Bu sarmalı kırabilmeli, bu öğretilme bağımlılığından kendimizi ve gelecek nesilleri koruyabilmeliyiz. Toplumda sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılığından ürkenler bu endişelerinde haklıdırlar ama öğretilme bağımlılığı bunlardan daha da kötüdür. Eğer bir gün, uyuşturucu ve öğretilme bağımlılığı arasında bir tercih yapılacak olsa duraksamadan uyuşturucu bağımlılığı seçilmelidir.

O halde, yaşamımızı başkalarının bize öğrettiği, öğretmeye razı olduğu, nelere ihtiyacımız olduğunu bizim adımıza tahmin ettiklerine bağımlı olarak değil, kendi özgür tercihlerimize göre yaşamak istiyorsak, adına "öğrenme devrimi" diyebileceğimiz bu paradigma dönüşümünü becerebilmeliyiz.

Tüm anne ve babalar, öğretmenler, idareciler, politikacılar, bürokratlar bunu farketmeli, bir toplumun varlığını sürdürebilmesinin ancak ve yalnız öğrenebilmesiyle mümkün olabileceğini farketmelidir. Öğretilme bağımlısı toplumlar aslında yokturlar, onlar başkalarının esiridirler, başkaları istediği kadar ve istediği sürece yaşıyor "gibi" yaparlar.

(Son Not H) SORUN KİMYASI

Toplumumuz sorunların ağırlığı altında kaldıkça, yeni bir kavramın giderek daha çok konuşulur olması beklenmelidir. Bu kavram "Sorun Kimyası" dır.

"Madde Kimyası", çeşitli maddelerin hangi elementlerden oluştuğu, bunların aralarında nasıl bileşikler yapıp ayrıştığı, sıcak, soğuk, basınç gibi dış etkenlerin bunları nasıl etkilediği gibi soruları açıklar ve bu yolla da insanoğlunun gereksindiği yeni maddeleri nasıl yapabileceği konusunda ona yol gösterir.

"Madde Kimyası" bütün bunları, maddeleri oluşturan "elementler" ve bu elementlerin birleşip ayrışmalarını düzenleyen "kanunlar" yoluyla yapar.

"Sorun Kimyası"da benzer şekilde sorunların hangi elementlerden oluştuğuna, aralarında nasıl yeni bileşikler yaptığına, mevcut bir sorun bileşiğinin onu oluşturan elementlerine nasıl ayrıştırılabileceğine, bir sorunun bileşik mi yoksa temel element mi olduğuna nasıl karar verileceğine ilişkin konularla uğraşır.

"Madde Kimyası"nda olduğu gibi o da bütün bu işleri, sorunları oluşturan "sorun elementleri" ve bu elementlerin birleşip ayrışmalarını düzenleyen "kanunlar" yoluyla yapar.

Uygulamalı bilimlerde bir alan için geliştirilen tekniklerin bir başka alana uyarlanması pek kullanılan yaygın bir yöntemdir. Örneğin, elektrik akımı için geliştirilen analiz yöntemleri, su ve hava akımlarının tahlili için, hatta trafik akımlarının çözümlenmesi için kullanılır.

Sosyal bilimlerle uğraşanlar genellikle bu yalınlıktan rahatsız olurlar ve "içine insan ögesi giren olaylar kolay anlaşılmaz" diyerek kendilerine biraz pay çıkarırlar. İçinde insan davranışı bulunan olayların çözümlenmesinin güç olduğu doğru ama o tür olayların da kendine özgü kurallarının bulunmadığı ve bulmaya çalışmanın boş iş olduğu da bir o kadar yanlıştır.

"Sorun Kimyası" ise, yukarıdaki gibi bir sorunu bulunan ve çağdaşlaşma konusunda pek bir iddiası bulunmayan toplumların değil, bizim gibi sorunu çok ve özellikle de onları çözmekte yetersiz kalan toplumların meselesidir. O halde diğer bilim dallarının geliştiği ülkelerin değil bizim, sorunlarla ilgilenen bir bilim alanı tanımlamaya çalışmamız gerekmektedir.

Çağdaş toplumlar, sorunları bulunmayan değil onları çözebilen toplumlardır. Toplumumuz da çağdaş olma arzusundaysa onları çözmek, çözmek için anlamak, anlamak için anladığını sanmaktan vazgeçmek ve bunun için de onları anlayabilmek için bir metotlar dizisi (adına bilim diyemesek de) geliştirmek zorundayız.

"Sorun Kimyası" 'nın Temel Kanunları!

"Madde Kimyası"nın temel yasası Lavoisier Kanunu'dur: *"Hiçbir madde yok olmaz, yoktan da var olmaz, ancak şekil değiştirir"* biçiminde ifade edilebilecek bu kanunun "Sorun Kimyası'"ndaki karşılıkları şöyle özetlenebilir:

Kanun 1- *Sorunlar yoktan var edilebilir. Her akılsızca davranış en az bir sorun üretir.*

Kanun 2- *Hiç bir sorun onu meydana getiren nedenler ortadan kaldırılmadıkça çözülemez, ancak şekil değiştirir. Nedenleri yok etmeye dayalı olmayan her çözüm girişimi yeni sorunların üremesine yol açar.*

Kanun 3- *Bir sorun çözülmediği sürece doğurma ve başka sorunlarla birleşme yoluyla çoğalma eğilimindedir.*

Kanun 4- *Bir yer ve zamanda bir sorunun çözümüne yarayan yöntemler, bir başka yer ve zamanda işe yaramayabileceği gibi yeni sorunların üremesine de yol açabilir.*

Görüldüğü gibi iki kimya arasındaki başlıca fark "yoktan var etme" konusundadır. O da, işin içine insanın (insanın akılsızca davranışlarının) girmesi nedeniyledir.

Bu yeni kavramı ve onun kanunlarını öğrenmek zorundayız. Sorunlar ağırlaştıkça, ortaya çok sayıda kurtarıcının çıkması geleneksel bir eğilimdir. Bu yeni kimyayı öğrenmekten ve böylece sorun çözme kabiliyetimizi geliştirerek onlardan kurtulmaktan başka çıkış yolu yoktur.

(Son Not I) KOZ

Küresel rekabet ortamının başlıca motifi, toplumlar arasındaki doğrudan ya da dolaylı "çatışma"lardır. (A) ülkesinin –görünürde- çatışmadığı bir (B) ülkesi, (A)'nın çatışma içinde olduğu bir ülkeyle ilişki içindeyse, o da çatışmanın taraflarından birisi haline gelebilmektedir.

Bir çatışmada tarafların her birinin elde etmek istediği, rakibine karşı:

- Doğrudan üstünlüklerini (koz) –varsa- kullanarak,
- Bu yetmiyorsa rakibinin güçsüz yanlarını (diğeri için koz) –ki vardır- kullanarak,
- Bu da yetmiyorsa kendisi ve rakibinin dolaylı ilişkilerini (koz) –ki genellikle o da vardır- değerlendirerek

üstün duruma gelebilmektir.

Bir toplumun, kendisi ve rakiplerinin dolaylı ilişkilerini (koz) belirli "amaç fonksiyon"larını gerçekleştirmek üzere her an kullanabilir konumda bulunması, ordularından bile daha etkili caydırıcılık sağlayabilecek bir araç olabilir. Kısacası bu bir kozlar savaşıdır.

Bilgi toplumunun güçlü silahı denilebilecek bu yöntemin işlerliği başlıca iki koşula bağlıdır: tam istihbarat (total intelligence) ve bu yolla edinilen bilgilerin değerlendirilebileceği algoritmalar!

Böylesine bir sisteme "çapraz kozlar sistemi" denilebilir. Çok boyutlu bir "ilişkiler veri-tabanı" üzerinde sistematik aramalar yaparak, çok taraflı çatışmalar uzayında en yararlı -ya da en az zararlı- eylem biçimlerinin hangi ülke zincir(ler)i yani güzergâhlar üzerinden sağlanabileceği hakkında sağlam öneriler üretilebilir. AlEGAr (Alternatif Etki Güzergâhları Arama), işte bu aramayı yapabilen bir algoritma ve ona dayalı bir yazılımdır.

Acaba AlEGAr, en az hangi ölçekte uygulanabilir? Bir diğer soruş biçimiyle, bir ülke örneğin sadece komşularıyla sınırlı bir ölçekte bu algoritmayı kullanabilir mi?

Böylesine bir sınırlama kuşkusuz işleri çok basitleştirirdi. 120 kadar ülkeden oluşan bir küme içinde dahi, sadece tek koz için mevcut kombinezonların sayısı 14,400 iken, yüzlerce kozdan oluşacak bir veritabanı için gereken bilgilerin toplanıp sürekli güncel tutulmasının güçlüğü ortadadır. Dolayısıyla ülke sayısının sınırlı olması büyük bir avantaj olabilirdi.

Ancak maalesef durum bu değildir. AlEGar'ı kullanmak isteyen bir ülkenin doğrudan ilişkide bulunduğu ülke sayısı az olsa dahi, onların ilişkide bulunduğu, o ilişkide bulunduklarının ilişkide bulunduğu (böylece adım sayısı artırılabilir) ülkelerin toplam sayısı neredeyse tüm ülkeleri kapsayabilecektir.

Sonuç olarak, AlEGAR'ın en az hangi ölçekte kullanılabileceğinin en güvenilir göstergesi: "Bir ülkenin koz sahibi olduğu ve de kendisine karşı kozları bulunan ülkelerden başlayıp, bu iki türlü kozun da mevcut olmadığı ülkelere kadar ilerlemek"tir. Böylece ortaya çıkacak kapsam, AlEGar'ın gerçekçi uygulama kapsamı olacaktır.

(Son Not J) BİR YANLIŞTAN DİĞERİNE YOL VARDIR !

Sorunlar Kimyası deyimi birçok şeyi anlatan bir deyim olabilir. Kimya biliminin temeli, 104 adet element'e ve bunlar arasındaki birleşmelerin kanunlarına dayanır. Benzer şekilde Sorunlar Kimyası da, az sayıdaki sorun elementine (Kök Sorunlar) ve bunların çeşitli sorun bileşikleri (Hayalet Sorunlar) üretmelerini düzenleyen kurallara dayanır.

Kimya biliminin yaklaşık yüz yıl içinde hangi ilkel konumundan bugüne geldiğine dikkat edilirse, bugün için henüz kuralları tam formüle edilememiş, elementleri belli olmayan hatta sorun elementleri kavramını dahi tam kabul ettirememiş Sorun Kimyası'nın da gelecek yıllarda daha gelişkin bir konuma kavuşacağını tahmin etmek pek güç değildir.

Bu kimyanın bir kuralı, sorunların -ister kök ister hayalet olsun-, devamlı olarak kendi aralarında yeni bileşikler yaparak tepkimeye giren element ve bileşiklere benzemeyen yeni sorun bileşikleri yarattığıdır.

Bu kural pratikte, her türlü bozulmanın ya da düzelmenin olduğu yerde kalmadığını, bir çığ etkisi biçiminde daha kötüye ya da daha iyiye doğru ilerlediğini; aynı zamanda, herhangi bir Hayalet Sorun'dan, bir diğerine bir yol olabileceğini de söylemektedir. Çünkü her sorun, hangi kök(ler)den ürerse üresin, çevresindeki tüm sorunlarla yeni sorun bileşikleri yapmak eğilimindedir.

Bu kuralın pratikteki karşılığı ise, birbiriyle ilgisiz gibi görünen Hayalet Sorunlar arasında bir ilişki olduğudur. Örneğin, kentlerin aşırı kalabalıklaşması bir hayalet Sorun, vatandaşın Güneydoğu'da terör örgütünün emirlerine uymak zorunda kalışı bir diğer hayalet Sorun'dur. Ve ilk bakışta birinden diğerine bir yol -yani aralarında bir ilişki- yoktur.

Halbuki, Sorun Kimyası, bunlar arasında bir yol olduğunu söylemektedir. Gerçekten de, kentlerin aşırı kalabalıklaşmasının nedenlerinden birisi, "kentlerdeki kuralsızlığın çekiciliği" dir. Kuralsızlık ise devletin etkisizliğinin bir sonucudur.

Diğer yandan Güneydoğu'daki vatandaşlarımızın terör örgütünün emirlerine uymak zorunda kalışı da devletin onları koruyamadığından yani devletin etkisizliğinden kaynaklanmaktadır. Görüldüğü gibi ilgisiz gibi görünen iki sorun arasında bir yol yani bir ilişki vardır.

Bu örnek oldukça kolay bir örnektir. İki sorun arasındaki ilişki belki başka yollarla da görülebilir. Ama bütün sorunlarda bu ilişki bu kadar kolay görünmeyebilir. Bu nedenle de İkinci Kural, mutlaka bir yol olduğunu söyleyerek yol göstermekte, sorunu tahlil edecek olanlara cesaret vermekte, araştırılırsa ilişkinin mutlaka bulunacağını anlatmaktadır.

Terör sorununu çözmeye çalışan toplumumuzda bu kuralları kullanarak çok önemli ipuçları elde edebiliriz. Terörle ilgisi yokmuş gibi görünen birçok sorunun terörün alt yapısını oluşturduğunu gördüğümüz gün bu belanın kalıcı çözümünü de bulmuş olacağız.

(Son Not K) NEREYE VARMAK İSTEDİĞİNİ BİLMEK!

Uzun zamandır, çeşitli -ticari, siyasi, akademik, gönüllü vd- kuruluşların şu üç konudaki profillerine dikkat ediyorum: (1) Ne için var oldukları (misyon), (2) Nereye varmak istedikleri (vizyon) ve (3) Vizyon yolculuğunda hangi değerlere sadık kalacakları (değerler).

Bir gözlemim, bu kuruluşların neredeyse tamamı denilebilecek bir çoğunluğunun -en azından deklare edilmiş, yazılı- misyon, vizyon ve değerlerinin bulunmadığıdır.

Diğer yandan, danışmanlık hizmeti veren ve alan ticari kuruluşların bu misyon, vizyon, değerler konusuna olan ilgileridir. Danışmanlık hizmeti alanlar için de verenler için de "bizim de bir vizyonumuz olsun" isteği epey yaygındır; bu da ikinci gözlemim.

Nüfusun entellektüel dağılımında en büyük parçayı oluşturan ve "halk" olarak kısaltılan kesimde ise bu konuda bir merak söz konusu değildir. Sadece, bir şeyler satın alacağı zaman, satıcı kuruluşun diğer satıcılardan farklı bir şeyleri olmasını da arzu ederler.

Bunun farkında olan satıcılar reklamlarında, halkın -ne olduğunu anlamasa da- yabancı dilden olduğu için iyi "bişi" olduğuna inandığı sözcükleri kullanmaya özen gösterirler. Ama o iyi bir şeylerin sonuçta dönüp de kendilerinden somut bir talebe yol açmamasına da dikkat edecek kadar uyanık olduklarından, o farklı olması arzulanan şeyin var ama yok türünden bir illüzyon olması için danışmanlık kuruluşlarından yardım isterler. İşte vizyon sevdası içindeki vizyonsuzluk böylece ortaya çıkmıştır.

Üstüne basa basa övünmeye uygun, ama buna dayanılarak bir şey talep edilmesi imkansız. Müthiş bir buluş!

Bir akademik kuruluş gazete ilanı vermiş: "Vizyonumuz: Eğitimde çağdaş kalite." Şimdi hangi öğrenci ya da velisi çıkıp, "size avuç dolusu para veriyor, karşılığında da çağdaş kalitede eğitim alacağını umuyorduk" diye tutturabilir? Tuttursa da alacağı cevabın göğüs yumruklama türünden övünmeler olacağı baştan belli değil mi?

Vizyon'un ayrılmaz özelliği, hedef kitlece "yanlışlanabilir" olmasıdır

Vizyon, Meksika kumarı gibi olamaz. Her isteyenin kendi tanım veya kurallarını vazettiği bir ifade, vizyon gibi "geniş bir hedef kitleye ortak bir hedef" göstermeye yarayan bir sorun çözme aracı olamaz. "Eğitimde çağdaş kalite" böylesine sünek, her çekilen yere gidebilen, dolayısıyla hiçbir şey yapmadan dahi iyi şeyler yapıldığını iddia edebilmeye imkan tanıyan bir ifadedir. İşin daha vahimi, işlevi, toplumu aydınlatmak olan bir kurumun böylesi bir ifadeyi topluma vizyon olarak ilan edebilmesidir.

Burada esas üzerinde düşünülmesi, hem de çok düşünülmesi gereken nokta, nasıl olup da bu denli basit bir ilkenin gözardı edilmiş olduğu, hem de toplumun çeşitli kurumlarının büyük çoğunluğunun gözardı etmiş olduğudur. Ancak bir neden bu tür bir yaygın yanlışı açıklayabilir: Hedefsiz yaşamanın bir kültür haline gelmiş olması!

Hedefsiz yaşama kültürü doğurgandır. Hedefli yaşamın gerektirdiği tüm sorun çözme araçlarını bir anda gereksiz kılar ve bir Kısır Sorun Çözme Kültürü üretir. Toplumumuzun içine düştüğü kısır döngü budur.

(Son Not L) **KRİTİK AYDIN KİTLESİ**

Burada "kritik kitle" deyimi fizikteki anlamında kullanılmaktadır. Yani, *bir zincirleme tepkimenin başlayabilmesi için var olması gereken asgari madde miktarı.*

Buradan hemen anlaşılabileceği gibi kritik aydın kitlesi deyimi göreceli bir deyimdir ve koşulların ortaya koyacağı gereksinimlere bağlıdır. Örneğin, bir edebiyat akımının başlatılabilmesi için gereken kritik kitle ile, bir toplumun tüm alanlarda bir aydınlanma yaşayabilmesi için gereken kritik aydın kitlesi tamamen farklıdır.

Yıkılmış Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılma kavgası sırasında bağımsız bir ulus oluşturmak için nitelik ve nicelik olarak gereken aydın kitlesini yetiştirmek üzere cumhuriyet idaresi 1940 yılında Köy Enstitülerini kurmuş, fakat 1946 genel seçimleri öncesinde başlatılan bir muhalefet hareketi sonunda kapatılmışlardır.

Faaliyette olduğu sürenin kısalığına ve günümüzde hala -yetiştirmiş olduğu insanlar dolayısıyla- etkili olabilmesine bakıldığında, Köy Enstitüleri adlı SÇ aracının başarılı bir deneme olduğu görülecektir.

Cumhuriyet idaresinin aydın insan yetiştirmek için kullandığı tek enstrüman kuşkusuz köy enstitüleri değildir. Ona paralel olarak yetenekli gençlerin yurt dışında eğitilmeleri de kullanılan yöntemlerden birisi olmuştur.

Günümüzde yurt içinde ve yurt dışında yaşayan, sayıları geçmiş yıllarla mukayese edilemeyecek kadar çok aydın insanımız mevcuttur. Ancak, bu noktadaki sorun nicelik ve nitelik olmayıp, söz konusu kitlenin, bir vizyon doğrultusundaki çabalarının etkisizliğidir.

Bu etkisizliğin çeşitli nedenleri kuşkusuz olabilir. Ama bunlardan bir tanesine dikkat çekmekte yarar vardır: Cumhuriyetin ilk yıllarında -o günün koşullarında- kabul edilebilir olan "*ideolojik birlik yolunda koşullandırıcı eğitim anlayışı*"nın günümüzde halen sürmekte oluşu!

Bu koşullandırıcı -dolayısıyla da *ezbere bellemeye*, yani *sorgulanamazlığa* dayalı- eğitim, bugün en yüksek akademik düzeylere gelmiş olanlarının da büyük çoğunluğu dahil, aydın kesiminin, "*koşullandırıcı eğitim anlayışı*"nı sorgulamamasına yol açmıştır.

Yani bir anlamda ülke bütünlüğünü sağlayan ideoloji, zamanı geldiğinde gereken rota düzenlemelerini yapması beklenen aydın kesimin de sorgulama kapasitelerini erozyona uğratmıştır.

(Son Not M) **BU KADAR ÇOK TV'YI BESLEYEBILECEK HABER VAR MI?**

"*Eğer ise..analizi*", tumturaklı ifadesi bir yana bırakılırsa, gelişmiş dünyanın en çok kullandığı akıl yürütme yöntemidir. *??..yaparsam n'olur?* türü bir soru herkesin her an cevap aradığı soru değil midir?

Bir kararının sonuçlarını görmek için onu denemekten başka yol düşün(e)meyenler dışındakiler ise daha akıllıca yollar bulmuşlardır. Örneğin:

- Bizzat denemiş birisini bulup ona sormak,
- Başka birilerini denemeye teşvik etmek J,
- Doğru sorular sorarak denemiş gibi sonuçları tahmine çalışmak,
- Benzetim (simülasyon) ailesinin çeşitli güçteki tekniklerini kullanmak.

Şimdi, aklımızda şöyle bir soru'nun olduğunu ve yapılırsa ne olacağını varsayalım:

TV kanallarının sayısını şu anda mevcuda göre 10 kat artırmak! Acaba n'olur?

Bir çırpıda ne olacağını tahmin etmeye çalışmak yerine, -mevcut çevre koşullarını sabit tutarak- kısa adımlarla neler olabileceğini tahmine çalışalım:

- Cinsel içerikli programların sayısında patlama olur, haber sunan aklı başında spikerler dahi buna alet edilir (mesela dedik!!),
- Reality show denilen programlarda kavga çıkar, çıkması için önlem alınır, Giderek daha sıradan olaylar "sıcak", "daha sıcak", "en sıcak" gibi heyecanlandırıcı vurgularla sunulur,
- Cinayet, hırsızlık, gasp gibi olaylar söylenip geçilmez, en ince ayrıntıya kadar uzun uzun verilir; eğer uzunluk yetmiyorsa teknoloji yardımıyla tekrar tekrar verilir,

- Şehitlerle ilgili haberler, bunları izleyen yakınları yokmuşçasına uzattıkça uzatılır, ağıtlar, iç parçalayıcı görüntüler istismar edilircesine verilir,
- Hayatını bedenini pazarlayarak kazanan, ama bundan da utandığı için başka saygın meslek isimleri (örneğin sanatçı, sohbetçi vb) kullanan erkek, kadın ve diğerlerinin yatak odası hikayeleri çarşaf gibi yayımlanır,
- Her arzı çoğalan mal ve hizmetin fiyatının düşmesi gibi TV birim saatlerinin de fiyatları düşer. Bu durumda, iç ve dış amaç sahibinin kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere yapacağı yayınlar çoğalır,
- Soru sormasını bilmeyen, kendi doğrularını başkalarına ezberletmekten başka ideali olmayan ünvanlı ünvansız insanlar, bilmiş tavırlarla saatlerce tartışırlar,
- Kanallar ve personeli içinde, ellerindeki yayın imkanını görünür-görünmez şantajlara çevirmek isteyenlerin sayıları artar; iletim kanalları ticaretin birer aracı haline gelirler,
- Rekabetin duracağı noktayı belirleyecek olan ahlaki kaygılar giderek azalacağı için yukarda sayılan (ve sayılmayan) nedenler birer çığ etkisiyle daha da azgın hale gelirler,

Başta TV kanalları olmak üzere medya organlarının çoğunun görünür gelir kaynağı reklamlardır.

İşin kritik noktası da buradadır. Reklamverenler, reklamları için ödeyecekleri meblağlar karşılığında en çok izleyiciye erişmek isterler ve bunun için herhangi bir sınır koymazlar ise, bu takdirde en çok izlenen programlar ve bu tür programları en çok yayımlayan kanalları -herhalde bunlar belgesel kanalları olmayacaklardır- tercih edeceklerdir.

En çok izlenen programları belirleyecek olan ise izleyici kitlesinin bilgi ihtiyacı profilidir. (Eğer bu profil yeterince düşük değilse rating ölçme şirketleri aracılığıyla o tür yayınlara "ihtiyaç duyan" kişiler seçilir ve seyirci bunu istiyor denilir).

http://www.beyaznokta.org.tr/oku.php?id=77 adresinde, Beyaz Nokta® tarafından reklamverenlere yönelik bir çağrı var. 2008 yılında imzaya açılmış ve 2.5 yılda ancak 540 kişi imzalamış. Aylık ortalama 50,000 hit alan bir web sitesinde 2.5 yılda 540 imza aslında, bu işlerden pek de sanıldığı kadar kimsenin (reklamverenin) şikayetçi olmadığının bir göstergesi sayılmaz mı?

(Son Not N) EĞİTİM SİSTEMİMİZ BAŞARILIDIR..

Eğitim sisteminden memnun olmayanlara ilk sorulması -ve de öğretilmesi- gereken, bir sistemden memnuniyet ya da memnuniyetsizliğin öyle ceff-el-kalem dile getirilemeyeceği, başarım (performans) ölçüt(ler)i tanımlanmadıkça memnuniyet ya da aksinin pek bir anlam ifade etmeyeceğidir.

Peki, eğitim sistemi için hangi başarım ölçüt(ler)i, ondan mutlu olan ya da olmayanların düşüncelerini en iyi betimler? Herhalde başlıcası, "kendinden beklenenleri yerine getirmek" olmalıdır. Bunu akılda tutalım, aşağıda bu açıdan bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Ortak tanı: Eğitim sistemi, çocuk ve gençlerimizi, gereken bilgi, beceri, tutum ve davranışlarla -ki eğitimcilerin teknik deyimi budur- donatmıyor! Yakınma ve tanıda bu denli benzer düşüncelere sahip bir toplum, nasıl olup da yakındığı sorunların çözülmesini sağlayamıyor? İşte bu noktada, yukarıda değinilen o büyük fikir birlikteliği dağılmaya başlıyor. Birbiri ile uzlaşamaz fikirleri bize bir uzlaşı gibi gösteren sihirli sözcük "gereken bilgi, beceri, tutum ve davranışlar" deyimi içindeki "gereken" kavramıdır.

Her kesim "gereken"i kendi değer yargıları kümesine göre tanımlamakta ve çocukluktan beri aldığı örgün ve yaygın eğitim nedeniyle de bu tanımlamanın mutlak doğru olduğuna, bunun dışında başkaca doğrular da bulunmayacağına inanmaktadır.

Bununla beraber, bu çeşitlilik içinde yine bir ortak nokta vardır ki işte o, daha temeldeki tanı birliklerine varmayı imkânsız kılar. O ortak nokta, "benim eğitimin amacı olarak tanımladıklarım, herkese benimsetilmelidir, hattâ gerekirse -şu ya da bu yolla- zorlayarak!" Eğitim sisteminin başarılı olduğu yolundaki yukarıdaki çıkarsama bir şaka değildir. Sorunun yanlış yerde arandığını -belki biraz karikatürize ederek- göstermekten ibarettir.

Ne istediğimize tekrar bakalım..

Eğitim sisteminin orasına burasına bakarak eleştirmeyi bırakıp, biz ne istediğimize bakalım. Ama öyle bakalım ki, isteklerimizin doğru olduğu varsayımını içtenlikli olarak terkedip öyle bakalım. O zaman göreceğimiz şey muhtemelen bir kafa karışıklığından ibarettir.

İnsanın o olağanüstü öğrenme yeteneği, bu abuk sabuklukları da doğru sanıp "öğreniyor". Ama sonunda ortaya çıkan bileşke kişiliklere bakıp korkuyoruz.

İçerik tasarımcıları, eğitim politikacıları şu noktaya dikkat etmelidirler: Çocuk ve gençlere birşeyler öğretmekten vazgeçip, onların öğrenme ihtiyaçlarını kendilerinin giderebilecekleri öğrenme ortamlarını oluştursunlar.

(Son Not O) ZİHİNSEL VİRÜSLER

Toplum yaşamımızı şekillendiren değer ölçüleri içinde yer alan birkaç virüsü tanıtmak istiyorum. Sıra en masum görünüşlü, fakat en öldürücü olanında: No 1: "Başkası yapmasın, ben de yapmam!"

"Güvenlik Şeridi: Güvenlik şeridinde araç sürmek başkalarının yaşamlarına kasdetmekle eşdeğerdir. Ama doğrusunu söylemek gerekirse ben de güvenlik şeridini kullanıyor, zaman zaman kırmızı ışıkta da geçiyorum. Ama bunu birçok insan yapıyor. Onların yapmasına engel olunsun ben de seve seve uyarım."

Ezber: Ezber zihinsel soykırım demektir. Bir toplumu tankla topla yıkamayabilirsiniz. Ama uzun vadede en etkin silah, o toplumun bireylerinin düşünme yetilerini zayıflatmaktır. Kendisine belletilenleri, tek ve değişmez doğrular olarak benimsemeye koşullandırılan çocuklardan ne vatandaş, ne bilim adamı, ne politikacı ne de bir başka şey olur. Nitekim olmuyor da.

Ama ne yapayım ben de bir öğretmen olarak mevcut sistemin dışına çıkamıyorum. Çünkü, başta ezber yaptırmadığını iddia eden okullar dahil herkes ezbere dayalı öğretme yaptırıyor. Eğer bana emir verilir ve başkaları da terkederse ben de katiyen ezber yaptırmam, ben ezbere karşıyım."

Rüşvet: Eğer rüşvetin tanımına dikkat edilirse toplumda ne denli yaygın olduğu hayretle görülecektir. "Elindeki yetkiyi kendine çıkar sağlama yönünde kullanma" biçiminde tanımlanabilecek olan rüşvetin en yaygın olduğu yer politikadır. Evet ben de işimi yürütmet için gümrükte rüşvet vermek zorunda kalıyorum. Aksi halde iş duracak. Rüşvet o kadar yaygın ki herkes veriyor herkes alıyor. Başkaları alıp vermesin ben de vermem"

Bu ya da benzeri sözler, hepimizin aşina olduğu sözlerdir. Her tür eğriliği yapanların, üstüne üstlük bir de ders verip zeytinyağı gibi üste çıkmalarına imkan tanıyan mantık operatörü, "başkası yapmasın, ben de yapmam" olarak özetlenebilir.

Bunun öldürücülüğü, dış kabuğunu saran adalet mesajından geliyor. Ama dış kabuk kaldırılınca altından şu dehşet verici öz çıkıyor: Ben yaptığımı sürdüreceğim, hatta bu konuda etrafa ders dahi vereceğim. Ama ortaya, yerine getirilmesi öylesine imkansız bir koşul atacağım ki herkes beni haklı bulacak. Nasıl olsa binlerce insan arasından bir kişi çıkar ve eğrilik yapar, ben de onu örnek gösteririm. Ayrıca, kimse çıkmasa da ben olduğunu iddia ederim!

Acaba, bu tür virüsleri üreten bir laboratuvar var mı? Bunları kimler üretiyor? Kimler etrafa dağıtıyor? Ne ilginç sorular değil mi?

No 2-*"EVET AMA YİNE DE"*

İnsan yaşamını kolaylaştıran şeyler listesi yapsak belki de en başlara yerleşebilecek olanlar, hemen her dakika kullandığımız ve, veya, değil gibi mantık operatörleridir. Bunların, insanlık tarihiyle yaşıt olduklarını kestirmek zor değildir. Ayrıca, isimleri böyle konulmamış olsa da hemen tüm canlıların bunlara benzer operatörler kullandıkları da doğrudur.

Örneğin, bu araçtan bilimsel alanda yararlanmak isteyen bir kişi şöyle bir sav ileri sürmek imkanına kavuşur: "Kıt kaynaklarımızın geniş ihtiyaç alanlarımıza doğru tahsis edilmesi esastır. Bu ilke bilimsel araştırmaların saptanmasında da geçerlidir. Hatta diğer alanlardan daha çok geçerlidir. Türkiye'nin öncelikli ihtiyaç alanlarında araştırma ihtiyacı dururken, bunları dikkate almayan araştırma konularına para harcanması doğru değildir. Bu en azından bilim etiği açısından yanlıştır. Ama ben yine de, bu gibi araştırmaların yapılmasını son derece yararlı buluyorum".

No 3-*"SİYASET, VATANDAŞIN SORUNLARINI ÇÖZMEK İÇİN YAPILIR"*

Çeşitli TV kanallarında, sokaktaki vatandaşlarla yapılan söyleşilere verilen ortak yanıtlar, komedyenlerimizin eleştirilerindeki ortak tema, gelmiş geçmiş muhalefet, hatta iktidar partilerinin mensuplarının ortak söylemleri hep aynı noktaya yöneliktir: devlet vatandaşın sorununu çözemiyor!

Devleti sistemini oluşturan ögeler içinde eleştiriye en açık kesim politikacılar olduğu için de, bu yetersizlik onların bir eksikliği olarak tanılanıyor. İşin kötüsü, politikacı da, sorunları çözmenin kendi görevi olduğu ve de onları çözebilme erkinin kendisinde bulunduğu gibi inançlarla bu işi üstleniyor ve "yakınma yoluyla korunma" gibi bir yolu seçiyor.

İçlerinden birileri çıkıp da şunu söylemez mi?

«Ey vatandaşlar! Herkes söze demokrasi diye başlıyor. Demokrasi, insanların kendi kendilerini yönetmeleri ise, biz sizin sorunlarınızı niçin ve de nasıl çözelim? Sizlerle önce bu konularda anlaşalım. Siz kendi sorunlarınızı çözme yolunda gerekli çözüm araçlarını gerek icat, gerek geliştirme, gerekse kopya yoluyla ortaya koyamıyorsanız, çözümleri başkalarından bekliyorsanız bu demokrasi sevdasından vazgeçin. Demokrasi istiyorsanız sorun çözme becerinizi geliştirmek zorundasınız. Demokrasi aciz insanların sürüler halinde başkalarınca güdüldüğü rejimin adı değildir. Bu becerinizi geliştirme konusunda isteğiniz, enerjiniz, cesaretiniz, sağduyunuz yoksa o zaman da kaderinize katlanın.

No 4-*"SANA NE!"*

Sıra, tehlikeli virüslerin sonuncusuna geldi: "Sana ne!" (ve onun türevi "bana ne!"). Demokrasinin başlıca dayanaklarından -belki de bir numaralısı- olan yurttaş denetimini bir anda imkansız kılıveren bu virüsün vatanı belli olmamakla birlikte, ülkemizi pek sevip yaygınlaştığı bilinmektedir.

Örneğin, resim çeken bir gazeteciyi coplayan polise yanlışlıkla yapılabilecek, "memur bey, sizin görevleriniz içinde resim çekmeyi önlemek de var mı?" biçimindeki bir yurttaşlık görevine karşı normal mantık kuralları içinde söylenebilecek hiç bir şey yokken, bu virüsü kullanarak güzel bir cevap verilebilir.

Ya da far ampullerini halojenlerle değiştirerek çocukluğundan beri içinde birikmiş bulunan ezilmişliğini tedavi etmeye çalışan bir sürücüye yapılabilecek "*sayın sürücü bey, siz savaşa mı gidiyorsunuz*?" gibi bir ikaza karşı "*sana ne ulan*!" şeklinde gayet anlamlı bir yanıt beklenmelidir.

Bu yanıt biçimi dönerek kendisine yataklık yapacak bir eşleniğini üretmiştir: *"Bana ne!"*..

"Bana ne", "sana ne" gibi kullanımı rahat bir kavram değildir. Özellikle entel kesim arasında her şeye maydanoz olmak, ama işe yarar bir şey yapmamak pek makbul sayıldığı için öyle uluorta "bana ne" demek ayıp sayılır olmuştur. Bunun yerine, tamamen aynı anlama gelen, üstüne üstlük bir de alacaklı duruma gelme imkanı sağlayan, *"bu memleket katiyen düzelmez"*, *"önce tepeden başlamalı"*, dizisine ait kalıplardan bir tanesi kullanılır olmuştur.

(Son Not P) ÖRNEK TAVIR AĞLARI

"Normal dağılım" adı verilen istatistik dağılım tipi niçin bu denli yaygındır?

Bu kavram, bir diğer kavramla, "doğal denge" ile açıklanabilir. Doğadaki herhangi bir şey, uzun ya da kısa, ağır ya da hafif, bol ya da nadir mutlaka bir denge içinde olmalıdır. Daha da doğrusu, insanoğlu tarafından, özellik tanımlamak amacıyla yapılan tüm betimlemeler bu zorunluğu yaratmaktadır.

İyi, doğru ve güzel açısından insanoğlunun genel eğilimleri de normal dağılıma uymaktadır, daha doğrusu uymaması için bir neden bulunmamaktadır. İşte bu, toplum yaşamındaki bir karakteristiği ortaya çıkarmaktadır: "*sıradan çoğunluk* ve *örnek azınlık*"!

"Çoğunluk", normal dağılımın ortalamasının sol ve sağındaki iki standart sapmalık alana tekabül eden toplam yaklaşık %94'lük kesimdir. Geriye ise iki ayrı kesim kalmaktadır: Ortalamanın en altındaki %3'lük "musibet" kesim ile, ortalamanın en üstündeki %3'lük "örnek" kesim! Toplum sorunları ile uğraşanlar, bu iki kesime de dikkat etmelidirler.

Bu yargının bir yanılgıya yol açmaması bakımından bir noktanın açıklığa kavuşturulması gerekir: burada sözü edilen "ortalama", "üst", "alt" gibi deyimler kişiler için değil, kişilerin tavırları için kullanılmaktadır. Herkes tarafından "aşağı" görülen bir kişinin pekala bir "örnek" tavrı -ya da tavırları- olabileceği gibi, herkesin saygın olarak nitelediği bir kişinin de "musibet" bir tavrı -ya da tavırları- olabilir.

Medeniyet normlarına daha yakın -ya da onları belirleyen- toplumlarda bu iki tavır grubu da özel muamele görürler. Toplum bütün kurumlarıyla musibet tavırların üzerlerine giderken, örnek tavır sahipleri de önemli görevler üstlenirler ve bir bakıma toplumu, medeniyet normlarına doğru çekerler.

Ülkemizdeki durum da böyledir. Hemen her kurum, sıradan çoğunluğun yarattığı uygun ortam ve %3'lük "musibet" kesimin mühendisliği altında işlemektedir. Her yıl trafikte ölen binlerce kişi, bu olgunun en somut örneğidir. Bu mekanizma yalnız trafik için değil tüm toplum kurumları için geçerlidir ve tümü birden bir "ölümcül sarmal" oluşturmaktadır. Bugüne kadar tarihte bu sarmalın yok ettiği çok toplum vardır.

Bundan kurtulmak mümkün müdür? Hayır ve evet!

Hayır, eğer sıradan çoğunluğun vazettiği normlara mahkum olmayı sürdürürsek.

Evet, her konudaki elit tavır ve tutum sahipleri -ki bunların zengin, iyi eğitimli, kendini beğenmiş tavırlı kişiler olmadığına, toplumun her kesiminde bu tür tavır sahipleri bulunabileceği yukarıda da vurgulanmıştı-, adına "örnek tavır ağları" diyebileceğimiz birbirleriyle dayanışma içinde olabilecekleri yapılanmaları kurmak zorunda oldukları idrakine ve de becerisine sahip olabilirlerse!

(Son Not Q) **YÜKSEK ÖĞRENEBİLİRLİK!**

11 Eylül İkiz Kuleler Saldırısı ile iyice görünür hale gelen, tarihin en şiddetli finansal krizi denilen çalkantıyla da süren huzursuzluk ortamı -üstüne bir de küresel ısınma binince-, adına ne denilirse denilsin bir çeşit kıyametin hemen kıyısında bulunduğumuz söylenebilir.

Böyle bir durumda, "yalnızca öğrenenlerin hayatta kalıp diğerlerinin yok olacağı öngörüsü", üzerinde düşünülmeye değer görünüyor.

Yalnız öğrenenlerin kalıp öğrenemeyenlerin yok olması aslında dünyanın -belki de evrenin- en eski ve sağlam ilkelerinden birisi. Her sürecin dokuları içine gömülü durumda, derinden derine tüm yaşam kesitlerini etkiliyor; canlılar ve de cansızlar dünyasında.

Hatalarından öğrenemeyen iş adamı başarısız olurken, öğrenebilenler başarılı olabiliyor; yanlışlarından öğrenebilen sporcu, öğrenci, siyasetçi ve bunlara ait kurumlar başarılı oluyorlar. Bütün bunlar yeni değil, milyonlarca yıldır tekrarlanan süreçler; o kadar ki, çok yaygın olduğu için dikkatimizi çekmeyen olgular gibi.

Bununla beraber, öğrenen-az öğrenen-öğrenemeyen farklılıklarının yol açtığı olgu genellikle "başarı" düzeyinde. Az öğrenenler ya da öğrenemeyenler de bir biçimde yaşamlarını sürdürebiliyorlar; belki yaşam kaliteleri öğrenenler kadar yüksek olmuyor ama yok da olmuyorlar.

Fakat bu defa durum değişik.

Kolayca tahmin edilebileceği gibi bu tür kararsız süreçlerin bir "irade" tarafından durdurulması imkânsızdır. Çünkü her ne kadar bu tüketim çılgınlığı sürecini başlatan, ondan zarar gören yığınlar değilse de kısa bir süre sonra o çılgın sürecin bir parçası olmak koşuluyla yaşamını sürdürebilir hale geliyor.

Öğrenme bunun neresinde yer alıyor?

Birincisi, her yangından kurtulacak olanlar, öğrenebilenler olacaktır. Alışkanlıklarını (yani tüketim kalıplarını) değiştirmeyi "öğrenebilenler" ile katma değer üretebilme kabiliyetlerini artırmayı "öğrenebilenler" yangın sonralarının kalanlarıdır.

Toplumun çeşitli yaşam kesitlerinde "öğrenme"nin yansımaları!

Görülüyor ki "öğrenme" tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar öne çıkıyor. Düne kadar pek farkında olunmayan bu olgu artık bir yaşam sürdürme aracı haline gelmeye başladı.

Birey, kurum, cemaat ve toplumların her bir yaşam kesitinde, ticaret, sanayi, eğitim, siyaset, din, spor ve akla gelebilecek her alanda, öğrenebilirlik 1 numaralı değer haline dönüşmektedir.

Artık iş arayanlar diplomalarını göstererek değil öğrenebilirlik yeteneklerini kanıtlayarak iş bulabilecekler.

Siyasi partiler vaatte bulunarak değil, kendilerinden önceki -ve de başka ülkelerdeki- politikacıların olumlu ve olumsuz karar ve icraatından öğrendiklerini kanıtlayabildikleri takdirde oy alabilecekler,

Eğitimde ezberleyerek kendisine öğretilenleri geriye iyi kusanlar değil, bunlardan yaşamı için bir şeyler öğrenebilenler eğitimden bir yarar sağlayabilecekler.

Genel olarak hata yapmayanlar değil yanlışlarını birer öğrenme aracı olarak kullanabilenler yaşamlarını sürdürebilecekler.

Belki dünya nüfusu bu hızla artmayacak, hattâ azalacak; ama geriye yalnızca öğrenebilenler kalacak.

(Son Not R) **ÖĞRENME DEVRİMİ**

Okulsuz toplum kavraşımı üzerine ilk yazılan kitapların (Ivan Illich, 1971) üzerinden yaklaşık 40 yıl geçti. Zorunlu eğitimin insanları robotlaştırdığı savı çok sayıda düşünür, yazar, eğitimci tarafından dile getirildi.

Karatahta, tebeşir ve öğretmen 300 yıl kadar önce ilk defa Prusya İmparatorluğunda kullanıldığından bu yana, B.F. Skinner'in hayvan deneylerinden yararlanan günümüz eğitimi özünde bir değişiklik geçirmedi. Sadece, öğrencilere "Öğrenci Merkezli Eğitim" adı altında, "*öğretilenler üzerinde soru sorma*" imkanı tanındı; o da, öğretilenlerin daha iyi bellenip ezberlenmesi amacıyla.

Zorunlu eğitime karşı çıkanların hareket noktası, öğrencilerin ihtiyaçlarıyla öğretilenler arasındaki farklılıktı. Geliştirilen alternatif ise "ev eğitimi" (*homeschooling*) olup halen yalnız A.B.D.'de 1.5 milyon çocuk ev eğitimi almaktadır *(http://en.wikipedia.org/wiki/Homeschooling).*

Ev eğitimini savunanların %30 kadarı dini nedenler ileri sürerlerken hemen hiçbiri "*kişinin doğuştan gelen yüksek öğrenebilirlik potansiyelini harekete geçirmenin gözardı edilmesi*"ni neden olarak ortaya koymamışlardır. Bunun olası nedeni, ailelerin de ideolojik denilebilecek okul amaçları yönünde koşullanmışlığı olabilir.

Diğer yandan son on yılda, İngiltere ve A.B.D.'de misyonu şu şekilde dile getirilen bir hareket başladı: "*her öğrenicinin yetenek ve tutkularını harekete geçirecek, mükemmeliyet ve başarma amaçlı öğrenme*!"

Bu ifadededen de görüldüğü gibi öğrenme devriminin hareket noktası tamamen farklıdır ve zorunlu eğitimin temel argümanı olan "*egemen ideoloji(ler)in benimsetilmesi*" olmayıp, kişinin dünyaya beraber getirdiği öğrenebilirlik yeteneğinin harekete geçirilmesine dayanmaktadır.

Bu hareket noktasının benimsenmesi rastgele bir tercih değildir ve ayrıca yeni keşfedilmiş de değildir. İnsanoğlunun –ve de tüm canlıların- temel varlık nedenlerine yönelik risklerle başedebilmeleri için gereken bilgi-beceri-tutum-davranışları edinmedeki olağanüstü yetenekleri en eski devirlerden bu yana bilinmektedir. Bu gerçeği kuramsal olarak ifade eden kişi ise Darwin olmuş, koşullara en iyi uyum sağlayanın hayatta kalacağını ortaya koymuştur.

Her ne kadar, Türlerin Kökeni *(On the Origin of Species)* eserinin yayımlanması (1859) ile zorunlu eğitimin dayandığı ideolojinin sorgulanmaya başlaması (1971) arasında 110 yıl kadar bir süre varsa da kültür tarihinde bu sürenin "çok kısa" sayılması gerektiği açıktır.

Buna göre, öğrenme devrimi'nin başlangıcı olarak, canlıların türlerini devam ettirebilmeleri yolunda sahip oldukları en güçlü yeteneğin yüksek öğrenebilirlikleri olduğunun bilimsel olarak ortaya konuşu ile eş zamanlı olduğunu ileri sürmek abartı sayılmamalıdır.

Tarım, sanayi ve enformasyon devrimlerinden sonraki bu devrimin, diğerlerinden daha derin etkileri olacağı bellidir.

Şimdi mesele, artık içinde bulunduğumuz bu devrimin farkına varanlarla varmayanlar arasındaki mücadelenin neresinde olunacağıdır.

(Son Not S) "LAİKLİK" -BU TANIMLA- NİÇİN SATMADI VE DE SATMAZ!

22 Temmuz 2007 seçimleri üzerinde nicel ve nitel değerlendirmeler yapıladursun, anlaşılmak için çaba harcanması gereken nokta, CHP'nin -çeşitli türevleri de bulunan- başlıca ürünü "*laikliğin korunması*" argümanının nasıl olup da hiç satmadığıdır.

Bunun anlaşılabilmesi, CHP'nin performansı açısından değil çok daha önemli nedenlerden dolayı gerekir. Korunmaya çalışılmasına rağmen hemen hiç etkili olunamadığı AKP'nin gerçekleştirdiği büyük oy patlamasıyla tescil olunan laiklik, büyük halk kitleleri tarafından acaba başka bir şey olarak mı anlaşılmaktadır?

Anayasamızın başlangıç maddesi laikliği şöyle tanımlamıştır: "kutsal din duygularının devlet işlerine ve politikaya karıştırılmaması". Türk Dil Kurumu'nun tanımı da tamamen benzerdir.

Peki, laikliği anayasada tanımlandığı şekliyle doğru anlayan bir yurttaş, "dindar bir cumhurbaşkanı isterim" ya da "cumhurbaşkanı eşinin başı örtülü olabilir" denildiğinde, bundan "laiklik tehdit altındadır" anlamını çıkarır mı? Bence çıkarmaz, çıkarmaması da doğaldır.

Cuhurbaşkanının veya bir yüksek bürokratın dindar ya da eşinin başının örtülü olması ile "devlet ve din işlerinin birbirine karıştırılmaması" ilkesinin ilgisi nedir?

Anayasamızdaki tanımıyla laiklik, devlet işlerini ve politikayı ilgilendiren kararların -öznel olan- dini duygulara göre değil, daha nesnel olan akılcılığa göre alınmasını öngörmektedir. Yani kişinin dindar olup olmaması ya da eşinin kıyafetiyle ilgili değildir.

Bu argüman, her akıl fikir ya da eğitim düzeyindeki insana çok kolay anlatılabilir. Bunun aksi yönde bir telkin ise telkinde bulunulanı mazlum, bulunanı ise zulüm sahibi olarak nitelendirmeye yeter.

Bu laiklik tanımını doğru kabul eden insanlar şöyle de düşünebilirler:

- Din ve devlet işleri niçin karıştırılmamalı? Çünkü din işleri öznel din duygularına dayanır, doğrular herkese göre değişir; devlet işleri ise nesnel olmak zorundadır.
- Peki devlet işleriyle, örneğin "demokrasi", "serbest piyasa ekonomisi", "liberalizm" gibi çokça öznellik içeren ideolojiler nasıl karıştırılabiliyor?
- Örneğin vicdan bir ahlaki ideoloji kavramıdır ve dini ideolojinin bir parçası -mükemmelen- sayılabilir. Buna göre, vicdanına göre hüküm veren bir hakim dini duygularından arınıp da mı karar vermektedir?
- O halde -bu tanımıyla- laiklik pek de önemsenecek bir kavram değildir!

Eğer bir siyasi parti, laikliğin bu tanımına dayalı bir tehdit ve bu tehdide dayalı bir koruyuculuk önerirse bunun satmamasından daha doğal ne olabilir.

Neredeyse kesin olan, bugün satmayan -bu tanımla- laikliğin, yarınlarda da satmayacağıdır; genel başkan kim olursa olsun, yıl kaç olursa olsun.

Ayrıca, yine kesin olan bir başka şey, hangi parti olursa olsun, -bu tanımla- gerçek laikliğin daima ve de bizzat onu koruduğunu savunanlar tarafından sağlanan destekle tehdit altında olacağıdır.

Hele hele geniş halk kesimleri laikliği, tesettür ile açık baş gibi iki somut simgeye indirger -ki başka türlüsü de olamaz- laiklik artık tehdit altında dahi sayılmaz, çünkü artık laiklik filan tamamen laf salatasından ibarettir.

Nitekim, cumhurbaşkanı adayının eşi kalkıp "ben başımı açmanın laiklik gereği olduğunu idrak ettim, açıyorum" dese laiklik savunucularının hemen tamamı büyük bir sevinçle onu desteklemez mi?

22 Temmuz seçimlerinden alınması gereken ders, bu tanımıyla laikliğin bir işe yaramadığının anlaşılmasıdır.

Eğer şöyle anlamaya başlarsak:

Eğer bir mucize gerçekleşir de, laiklik kavramının değil "bir başka ilkenin" korunması gerektiği, laikliğin o ilkenin türevlerinden sadece birisi olduğu anlaşılırsa o zaman bambaşka bir özgürlük ortamı doğacaktır.

O ilke "koşullanmama hakkı"dır!

Hukukçular, ceza yasalarının en belirleyici ilkesinin "verilen kalıcı zarar" olduğunu söylerler. Tamamen eşit koşullarda iki kişiye 1 santim kadar saplanan bıçak, birisinde para cezasına diğerinde onlarca yıl cezaya neden olabilir. Çünkü bıçak birisinde kaba ete, diğerinde ise gözüne saplanmıştır.

Bir insana verilebilecek en kalıcı zararların başında, onun tüm yaşamı boyunca kararlarını etkileyebilecek zinsel kurgusunu (mindset) onun istemi dışında ve yaşam alanını daraltacak şekilde şekillendirmektir. Böylece diş fırçalamanın, kişisel hijyenin, toplum içinde bir arada yaşama kurallarının öğretilmesinin, kişinin yaşam alanını daraltmadığı aksine genişlettiğine de işaret edilmektedir.

Bunu ister eğitim, ister başka bağlamlarda yapmak, dindarlar için günah, diğerleri için ise ayıptır, insanlık suçudur.

Bu niçin böyledir?

Çünkü -tüm diğer canlılar gibi- insan türü de yüksek öğrenebilirlikle donanımlı olarak dünyaya gelmektedir. Yaşamına yönelik her türlü tehdide ancak öğrenebilerek karşı koyabilen bu tür, bu yolla çok keskin bir öğrenebilirlik geliştirmiştir.

Nereden, kimden, nasıl öğreneceği konusunda da -yine atalarından öğrenerek- bir model geliştirmiştir: güven duyduğu kişileri rol modeli alıp, onların sözlerine kulak vererek!

Nasıl ki ceza yasasında "güveni kötüye kullanma" en ağır cürümlerden biriyse, kişide güven oluşturup sonra da bunu kendi doğrularını ona ezberletmek için kullanmak, tam olarak güveni kötüye kullanmaktır.

İşte bu nedenle, kıskançlıkla korunması, her tür tehdite karşı uyanık olunması gereken, kişinin algılarının kalıcı olarak değiştirilmesi anlamına gelen "koşullandırmagirişimleri"dir.

Dindar cumhurbaşkanı değil, dindarlığını -çeşitli yollarla- yaymaya çalışan, makamı nedeniyle sahip bulunduğu yüksek güvenilirliği kullanarak, kendisine güvenenleri dindarlığı konusunda koşullandırmaya kalkması kabul edilemez. Dindarlığını, bu tür bir koşullandırmaya yönelmeden yaşayan bir kişiye ise kim ne diyebilir?

Benzer durum tesettür için de geçerlidir. Dini inançları nedeniyle örtünmek isteyen bir eş, -benzer güvenilirlik nedeniyle- yüksek bir koşullandırıcılığa sahip olduğu için toplum önünde, saklı koşullandırma simgesi olabilecek kıyafet öğelerini kullanmaktan sakınmalıdır.

Dini öğretiler, uyulması gereken kuralları koşullara bağlamıştır, hiç birisi koşulsuz değildir. Namaz kılmak müslümanların uymaları gereken bir kuraldır, koşulu ise sağlığının elverişli olmasıdır. Benzer durumda hacca gitmek de, maddi durumu uygun olanların uyması gereken bir kuraldır.

Bulunduğu konum, başkalarının rol modeli olarak kabul edebileceği durumda olanlar için, bir çeşit zorlama olan koşullandırmadan kaçınabilmek için simgesel kıyafetler kullanmamak pekala mümkündür. Dindarla dinci arasındaki fark budur. Dindar bunu yapabilen, dinci ise bunlara aldırmayan, her yolla ideolojisini yaymaya çalışandır.

Bir de tersini düşünelim!

Hiçbir dini simge taşımayan, ağzından laiklikten başka söz çıkmayan, ama doğrularını koşullandırma yoluyla yaymayı, zorlamayı adet edinmiş bir kimsenin durumu nedir?

Bu kişilere bir ad vermek gerekirse "laikçi" demek yerinde olabilir.

Ortak yan!

Sürpriz gibi gelebilir ama *laikçiler* ve *dinciler* aynı kişiler olup sadece kıyafetleri farklıdır; kafalarının içleri ise tamamı tamamına aynıdır. İkisinin de tek amacı vardır: kendi doğrularını başkalarına da benimsetmek ve böylece kendini güvende hissedebileceği bir çevre yaratmak.

Nasıl kurtulunur?

Koşullandırmanın vazgeçilemez olduğunu o kadar çok "laikçi"den ve "dinci"den duydum ki, artık laik ve dindarların kendi aralarında dayanışarak bu sosyal tümöre (koşullandırma) karşı ortak mücadele vermesinden başka yol görünmüyor.

Yani çözüm laik dindarlardadır.

(Son Not T) **BİR KAVRAM TANIMI ÖRNEĞİ: EĞİTİM**

Etimolojik Kökeni

Türkçe'de (eski) : terbiye > rübuv -Arapça isim- 1) Besleyip büyütme, beslenip büyütülme, 2) Eğitim, 3) Görgü, 4) Alıştırma

Türkçe'de (yeni) : eğmek fiilinden isim

Yabancı Dilde : education (İng., Fr.) >Latince dücere = yol göstermek, ëdücere = ayakta durdurmak, yetiştirmek. (*duke, duchess, ducat, conduct, induct* vb sözcükler aynı Latince kökten gelir)

Kavrama Yüklenen Anlam(lar)

Teorik Olarak : Belli bir konuda, bir bilgi ve bilim dalında yetiştirme ve geliştirme, 2) Çocuk ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme.

Uygulamada : Kişinin belirli bir kişilik tipine uygun olarak şekillendirilmesi ile ileride karşılaşacağı varsayılan sorunları çözebilmesi için gerekli olacağı düşünülen cevaplarının öğretilmesi

Önerilen Kavramsal Açıklama (tartışma için)

Eğitim, kişilerin kendilerinin farkedecekleri maddi ve manevi ihtiyaçlarını oluşturan bilgi, beceri ve davranışlara erişerek onları, kendi öğrenme profillerine en uygun yollarla öğrenmeleri ve böylece keşfedip zevkine varacakları öğrenebilme yeteneklerini kullanarak ömür boyu karşılaşacakları sorunları çözebilmeleri için kendilerine –yine kendi istekleri uyarınca- yol gösterilmesi (ëdücere) sürecidir..

(Son Not U) SORU VE "DOĞRU SORU"!

Soru sormak yalnızca çürük yargıları ortaya çıkarmaya değil, sağlam yargılar tesis ederek sorun çözmeye yarayan da bir araçtır. Ancak, bu denli yararlı bir aletin kullanımı, belirli bir sistematikle uygulanarak "doğru sorular"ın üretilmesine bağlıdır. Aşağıdaki bölümde bu sistematiğin önemli kısımlarına değinilecektir.

Doğru soru, şu 3 özelliği yerine getirebilen sorulara denilebilir:

(1) Tekillik

Yani, birden fazla sayıda soru tek soru içinde birleşmiş olmamalıdır. Örneğin, "nasıl iş bulabilirim?" gibisinden -pek de anlaşılır görünen- bir (soru) içinde en azından aşağıdaki (soru)lar vardır:

- Hangi işleri yapmaya razıyım?
- Hangi işleri yapmaya yeterliyim?
- İhtiyacım olan geliri hangi işler sağlayabilir?
- Yapmaya razı ve yeterli olduğum ve de ihtiyacım olan geliri sağlayabilecek olan işe -yani mal ve/ya hizmet üretimine- ihtiyaç var mı?

Görüldüğü gibi bir sorunun içinde, ayrı ayrı yanıtları bulunabilecek çok sayıda soru bulunmaktadır. Çoğu işsiz insanın kendi kendine sorup cevabını da muhtemelen bulamadığı (soru) tekil değildir, dolayısıyla da bu haliyle yanıtlanamaz.

Yanıtları verilebilecek hale getirilse iş yine de bulunamayabilir, fakat en azından yukarıdakilerden hangi(ler)i nedeniyle bulunamadığı daha açık olarak bilinmiş olur ve belki de bazı tercih değişikliklerine gidilebilir.

(2) Bulanıklığın belirliliği

İçindeki anahtar sözcüklerin bulanıklık düzeyi belirli (definite fuzziness) olan, "aldatıcı belirlilik" (deceptive definitiveness) içermeyen (soru)lardır. Bu kavrama çeşitli örnekler en alttaki TABLO'da verilmiştir:

(3) Netlik

İçi boşalmış, kulağa / kaleme hoş geldiği için kullanılan, fakat, muhatabında zihinsel karışıklığa yol açan kavramlar "net" değildir. Örneğin, "ürün kalitemizi geliştirmek için nasıl bir sistem uygulamalıyız?" ya da "eğitimde kaliteyi geliştirmek için alt-yapı sorunları nasıl çözülmelidir?" gibi sorulardaki "sistem" ve "alt-yapı" deyimleri net değildir.

Bir sorunu çözmek istediğinizde sorular sorunuz; ne kadar kısa sürede anlayışınızın ne kadar açıldığını göreceksiniz.

(Son Not V) CESARET VE KORKUSUZLUK ORTAMI

Cesaret ve korkaklık da, çalışkanlık ve tembellik gibi, "gereğin yapılması" kavramı ile bağlantılıdır. Gereğin yapılmasında olağan düzeyin üzerinde çaba ve titizlik gösterene *çalışkan* denildiği gibi, çekingenlik ya da atılganlık gösterilmesine de *korkaklık* ya da *cesaret* denilebilir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, "körü körüne üzerine gitme" eğiliminin cesaret olmadığı, bunun "sonuçları tahmin edememe" gibi bir yetersizliğin sonucu olduğudur.

Kişi, kendine zarar vereceğini gerçekçi olarak tahmin ettiği bir durumda çekinser kalıyorsa bu korkaklık değildir. Bu tahmini gerçekçi değil, bazı vehimlere dayanıyor ise bu korkaklıktır. Cesaret ve korkaklık çeşitli boyutlarda ortaya çıkabilir. Fizikî, malî, sosyal, ilişkisel ve benzeri yönlerden cesaret ve korkaklık söz konusu olabilir. Bir boyuttaki cesaret ve korku, bir diğer boyuttaki için gösterge olamaz.

Temel insan hak ve özgürlükleri içinde yer almasına karşın toplumumuzda hemen hiç konuşulmayan özgürlük türlerinden birisi de "korkmama özgürlüğü" olup, bu aslında "haklarını kullanmaktan korkmama özgürlüğü" dür.

Bir şikayeti olan kişinin karakola başvurması, bir girişimcinin -haksız rekabete maruz kalacağından korkmaksızın- bir kamu ihalesine katılması, bir düşüncesini ifade edebilmesi, başkalarınca kınanmadan bir dini öğretiye bağlı olması ya da aksine çoğunluğun dini geleneklerinden farklı düşünebilmesi, bunların hepsi insanların haklarıdır ve korkmama özgürlüğü ile ilgilidir.

Korkmama özgürlüğünün sağlanması, devletin çok az sayıdaki asli görevinden birisidir. Devletin, et, süt, ayakkabı, bez, tuz üretmek görevi ne kadar yoksa, korkmama özgürlüğünü sağlamak görevi de o denli vardır.

Her özgürlüğün kullanımından rahatsız olabilecek bir grup insan mutlaka vardır ve işte o grupların frenlenemeyen eylemleri korkmama özgürlüğünün başlıca engelidir. Bu durumda devlete düşen görev, bu engelleri teşhis etmek ve de etkisiz kılmaktır.

(Son Not W) **ONURSUZ VE BİLGİLİ İNSAN YETİŞTİRMEK!**

Okullarda karne verildiği gün, medyada karne düzeltme ilgili haberler çıktı. Kimi öğrenciler- çeşitli yöntemlerle-kırık notlarını yükselterek evdeki olası sorunları çözerken TV kameralarına yakalanmışlar.

Bu işlemleri yaptıkları fotokopicinin savunması ise harikaydı: "*çocukların evlerde hırpalanmasına gönlüm elvermedi*"!

Fakat esas ilginç olan, medyanın olayı bir " sahtekarlık" olarak sunmasıydı. Doğrudur, bir belge üzerinde bir gerçeği gizlemek amacıyla yapılan eylem sahtekarlıktır; bu adlandırmada yanlışlık yok.

Peki ama, bu karnelerin verildiği okularda, "sahtekarlığı" yapan aynı öğrenciler büyük olasılıkla kopya çekmeyi de adet haline getirmişlerdir.

İşte bu noktada sorulması gereken 2 soru vardır:

Soru 1: Kopya çeken öğrencilere anne-baba ve öğretmenleri "sahtekar " muamelesi (ve cezası) mi uyguluyorlar, yoksa olaya haşarılık- biraz da fazlaca zekâdan dolayı- çocukluk olarak mı bakıyorlar?

Karne düzeltme ve sınavda kopya -ki o da karneye esas olan kağıdın düzeltilmesidir- eylemlerinin ikisi de "bir gerçeği gizlemek" amacıyla yapıldığına göre, aralarında açıkça fark gözetmek bir gerçeği gizlemek, yani sahtekarlık değil midir? Bu soruyu anne-babalara, öğremenlere soruyorum.

Soru 2: Her Allahın günü, her işi getirip getirip eğitime bağlayan okul idarecilerine, öğretmenlere ve anne-babalara ikinci sorum şu: Dünyada iyi eğitim yapan köklü okullar var. Buralarda yetiştirilen (*eğtilen* ya da *eğilen* demiyorum, çünkü oralarda insanlar *dücere (dik durmak)* ilkesine göre yetiştiriliyor, öğrencilere öncelikli olarak *onurlu insanlar* olmaları örnekleniyor. *Onurlu* ve *ayakları üzerinde durabilen* çocukların diğer bilgileri de yetkinlikle edinecekleri varsayılıyor ve gerçekten de öyle oluyor. Bu amaçla da sınavlarda *Onur Sistemi* denilen, gözetmen bulundurulmadan yapılan sınavlar uygulanıyor *(http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=520).*

Yukarıdaki iki soru'nun her biri 10 üzerinden 5 numaradır. Bilemeyenlerinkini kırıp karnelerine yazıyorum; onlar eve gidecek ve nasıl düzeltecekler onu da merak ediyorum .

Bu veriler altında aşağıdaki şıklardan size en uygun gelen(ler)i işaretleyiniz:

(a) Böyle bir sistemin varlığını bilmiyordum, ama şimdi öğrendim hemen uygulayacağım. Potansiyel sahtekar olarak gözetim yaptıklarımdan ise özür diliyorum.

(b) Onur Sistemi sınavı uygulamayacağm. Çünkü:

1. Bizim çocuklarımız buna layık değildir; ben milliyetçiyim ama bizim ırkımız doğuştan sahtekardır, değişmez.
2. Bununla uğraşacak vaktim yok.
3. Vaktim var, ama bu konunun uzantısı olan sorunları idrak edebilecek yeteneğim yok.

(c) Bu sistemin varlığını biliyordum; fakat, bu toplumu yıkmanın en kestirme yolunun *onurdan yoksun bilgili insanlar* yetiştirmek olduğunu kurguladım ve başarmama da az kaldı.

Bu iki sorulu - üç ana ve 3 alt şıklı sınav sırasında defter-kitap açıktır, yanındakine bakmak serbest değildir, ek kağıt kullanabilirsiniz, onur sistemi uygulanacak gözetmen bulundurulmayacaktır; cevaplamak ise sadece yarım dakikanızı alacaktır. Başarılar dilerim.

(Son Not X) **SAKLI İÇERİK**

Eğitim terimleri ile ilgili bir sözlükten alıntı:

> «Saklı İçerik (*hidden curriculum*) okul müfredatının açıklanmış olmayan, kamusal olan kısmıdır. Hem okulun hem de dersanenin *kültürlerinin* öğrenci gelişimi üzerinde büyük etkisi vardır.
>
> Örneğin bir sınıfta öğrenci başına düşen metre kare, öğretmenlerin öğrencilerle olan ilişkisi, ödüllendirme yöntemi, hatta okulun fiziksel ortamı bile müfredat unsurlarındandır. Sabır, rekabet, ve yumuşak başlılık, gizli müfredatın muhtelif boyutlarının sonucu olarak öğrenilen becerilerdir.
>
> Zaman da, yazılı olmayan müfredatındandır. Örneğin sanat dersleri, okula henüz "yeni" başlayan çocuklara öğretilmez pek. Önce, *temel beceriler*'in zorunluluklarıyla karşı karşıya bırakılıp, derslere kendilerinin öncelik vermesi sağlanmış olur. Derslerin zaman bölümlerine yerleştirilmesinin öğrencinin derse kendini vermesi üzerinde etkisi vardır; 50 dakikada bir ders konusu değiştirmek, öğrencinin öğrenmesi, konunun da öğretilebilmesi için gerekli dikkatin verilmesini sağlayamaz.
>
> Saklı içeriğin en iyi örneği Philip Jackson'un *Life in Schools* adlı klasik kitabındadır. Jackson, bir takım şeylere dikkat çektikten sonra, öğrencinin zamanının çoğunun, başkalarıyla birlikte çalışma ve araştırma için harcayacağına, beklemekle geçtiğine dikkat çekmektedir.»

Bu açıklamaların ışığı altında acaba okullarımızda -saklı içeriğin sonuçları olarak- neler öğrenilir? Buradaki "öğrenme" deyimi ile bir şeylerin adlarının bellenmesinin değil, *"kişinin yeteneklerinde, bilgile-*

rinde, algılamalarında ve kişinin kendini ve başkalarını duyumsamasındaki değişim"in kastedildiğine özellikle işaret edilmelidir. (Handbook of Educational Terms and Applications, A.K. Ellis, J.T. Fouts, 1996).

Zaman içindeki gözlemlerimize göre "öğrenilenler" içinde şunlar bulunmaktadır:

1. Sağlıksız beslenme (okul kantinlerindeki uyduruk besinlere zaman içinde oluşan bağımlılık yoluyla),
2. Kuşkusuzluk (öğretilenlerin mutlak doğru olduğu inancının işleri çok kolaylaştırması nedeniyle),
3. Ter kokusu normaldir (her ders arasında takım elbiseyle enerji boşaltıcı hareketler -top oynama vbg- yoluyla),
4. "Ben de başkaları da güvenilmez kişileriz, kimse başımızda yoksa çalabiliriz" ya da "insanlar potansiyel suçludur" (sınavlardaki gözetim yoluyla),
5. "Ben öğrenemem, ancak başkası bana öğretebilir" (öğretme merkezli eğitim yoluyla),
6. "Temiz hava önemli değildir" (dershanelerin bozuk havaları yoluyla),
7. Omurga eğrilikleri (biçimsiz oturuşlar ve bozuk sıra tasarımları yoluyla),
8. "Tekdüzelik esastır" (boy sırası, okul üniforması, defter ve kitap kapları vb yoluyla),
9. Bilmemek cezalandırılma nedenidir; ama, anlamadan bellemenin veya sorgulamadan kabullenmenin veya merak edip öğrenmeye çalışmamanın hiçbir sakıncası yoktur (sınavlar yoluyla),
10. Fikirler koşullandırma yoluyla benimsetilir (öğretme yoluyla),
11. Ad bellemek öğrenmek demektir,

12. Eğitimde işe yarayan pek bir şey öğrenilmez, ama bu söylenmemelidir,
13. Eğitim, sınıflarda yapılabilecek bir faaliyettir. Güç ortamlardan -kar gibi-, lise ve üniversitelerdeki erişkin öğrencilerin dahi öğrenecekleri bir şey yoktur (kar tatilleri yoluyla),
14. İyi ahlâk bir lükstür. Bir risk bulunmaması ve de birilerinin emir -hem de yazılı- vermesi halinde ahlâklı davranılabilir.
15. Eğri-büğrülük, özensizlik doğaldır, yeter ki kozmetiği yerinde olsun. (Mimarlık ve mühendislik fakültelerinin binalarının bile, uyduruk, çürük, ama yönetici odalarının şatafatı yoluyla).

(Son Not Y) **DOMUZ GRIBI: BIR ALTIN FIRSAT!**

"Öğretme"ye dayalı zorunlu eğitim nerede-ne zaman başladı?

1717 yılında ilk defa Prusya'da başlayan, öğretmen-karatahta-tebeşir formatlı zorunlu eğitim, aradan geçen yaklaşık 300 yıla karşın bugün de devam ediyor.

Özgür düşünceli bireylerin ortaya çıkabilmesi karşısındaki en büyük engel, bireylerin ilgi alanlarının, onların *öğrenebilme profillerinin*, yaşadıkları çevrelerin imkan ve imkansızlıklarının ne olduğuna aldırmadan, yaşamlarının çeşitli alanlarındaki ihtiyaçlarına karşılık gelen öğrenme ihtiyaçlarını belirlemeye kendini yetkili sayan "öğretme" paradigmasıdır. Prusya için ya da o yıllar için bu anlaşılabilir bir model olabilir[30].

Artık yeni bir kavram var: "Zengin Öğrenme Ortamı"

Eğitim konusunda artık neredeyse norm haline gelmekte bulunan bir eğilim var: Ana okulu ya da lise öğreniminde, artık bu kavram çevresinde oluşturulan "Zengin Öğrenme Ortamları" (ZÖO) gündemde. Tanım olarak ZÖO, bir grup öğrencinin sahip oldukları BİRBİRİNDEN FARKLI ilgi alanları açısından onların ilgilerini çekici ve de o kişilerin konfor alanlarını (*comfort zones*) genişletmelerine yardımcı olabilecek imkanlar içeren ortamlardır. "*Zengin*" sıfatı bu çeşitlilik nedeniyle kullanılmaktadır.

Bir ortamın ZÖO sayılabilmesi için şu koşul aranmalıdır: Bireyin konfor alanının genişlemesine imkan verebilecek kadar alışkanlıklarının dışına taşmalı, ama onun kalıcı zarar görmesine neden olmayacak düzeyde de güvenli olmalı. Buna *katlanılabilir risk* de denilebilir.

30 Dün bir münasebetle gittiğim Bogaziçi Üniversitesi'nde tesadüfen önünden geçtiğim dersliklerde sıra sıra oturmuş kara (yeşil) tahtaya sıra sıra formüller yazıp onları belletmeye (muhtemelen de ezbere belletmeye) çalışan öğretim elemanları ve onları "dinleyen" sıra sıra öğrenciler öğretilenler dikkatimi çekti.

Buradaki "riske katlanma" nedeni, her türlü (katlanılabilir ya da katlanılamaz türü) riskin en iyi öğrenme ortamları oluşudur. Hemen herkes, işine yarayan ne varsa risk ortamlarında öğrendiğine, konfor alanlarını her zorladığı fırsatın mutlaka bir risk içerdiğini hatırlayabilir.

Buna göre, bireyler -ana okulundaki minikler ya da lisedeki gençler için ayrı ayrı değerlendirilerek- için çeşitli katlanılabilir risk ortamları tanımlanabilir. Örneğin ülkemizde son yıllarda usul haline gelen *kar tatilleri* katlanılabilir risk ortamlarına çok iyi bir örnektir. Bir diğer deyişle, kar tatilleri çocuklarımızın en verimli öğrenme ortamlarını ellerinden alan *yansıtılmış korkular*'dır.

Deprem riski de bir risk ortamıdır ve üstelik bünyesinde katlanılamaz risk öğelerini de barındırmaktadır. Ama depreme hazırlık süreci mükemmel bir ZÖO'dır. Resmi ya da özel okullarımızın -bildiğim kadarıyla bir tanesi hariç- hiçbirisinde öğrencilerin bizzat riskle karşılaşmalarına yönelik bir ZÖO hazırlanmamıştır. O istisna, Özel Ulus Musevi Lisesi'dir. Bir de bir tarihlerde İzmir'de bir özel kolejde (Özel İzmir Koleji) 900 öğrencinin tamamına rastgele aralıklarla yangın tatbikatı yaptırılması örneği vardır.

Peki ya Domuz Gribi?

Domuz Gribi de mükemmel bir ZÖO'dır. Gerek hastalık öncesi korunma, gerek hastalık sırası gerek sonrası önlemler açısından içinde birçok konfor alanı genişletme imkanını barındırmaktadır. Okullar tatil edilsin ya da edilmesin ZÖO açısından pek fark etmez; hatta tatil olması halinde -çocuklarımızın hiç alışık olmadıkları- birçok yararlı alışkanlığı edinebilmelerine imkan yaratır. Örneğin nereden çıktığı belli olmayan rasgele öpüşmenin ne büyük bir salgın ajanı olduğu dikkate alınırsa, bundan kurtulmak için -hele erkek erkeğe öpüşmeler ve de bol tükürüklü ve vantuzlu tipi- domuz gribi iyi bir fırsat değil midir?

Her hafta ellerini yıkamayı adet edinmiş çocuklarımız için daha sık el yıkamaları için yine iyi bir fırsattır. Kendi aralarında iletişim ağı kurarak çevrelerine bilinç aşılamak için çalışmak, yarınların sivil toplum çalışmalarına birer hazırlık değil midir? Başka ülkelerde internet üzerinden kurabilecekleri haber gruplarını kullanarak alternatif korunma ve mücadele yöntemlerini öğrenmeleri öğrenme devriminin üzerine oturduğu "ağ"lardan birisi (*Your Global Learning Network*) değil midir?

Maksadım bunları sayıp dökmek değil; sadece bir musibetin nasıl bir öğrenme ortamına çevrilerek Sorun Çözme Araçları dağarcığımızı zenginleştirebileceğimize bir ışık tutmak. Yani *Sorun Çözme Kabiliyeti*'mizin gelişmesine önemli katkıların gelebileceği alanlara işaret etmek.

(Son Not Z) **"MİLYARDA BİR RİSK OLSA ÇOCUĞUMU YOLLAMAM"!**

Kızılay'dan aldığı kandan HIV virüsü bulaşan Y.O. ile ilgili bir TV programında bu konuda uzman bir bilim adamı, Y.O.'nun anne ve babası ile Y.O.'nun gitmekte olduğu okuldan çocuklarını alan iki anne veli görüşlerini dile getirdiler. Görüşlerin özetleri şunlardı:

- Bilim adamı: Sınıftaki diğer çocuklara bulaşma riski "asla" yoktur.
- Y.O.'nun anne ve babası: Çocuğumuzun okuma hakkı elinden alınmamalıdır.
- Y.O.'nun sınıfındaki iki arkadaşının anneleri: Çouklarımızı milyarda bir bile risk olsa okula yollamayız.

Bu "net" görüşler hakkında şunlar söylenebilir:

(1) Bilim için yapılan çeşitli tanımların ortak yanı denilebilecek nokta, *asla, mutlaka, kesinlikle* ve bu gibi kesinlik ifade eden yargılara yer olmadığıdır. Aynı sınıfta okuyan iki çocuğun kanlarının birbirine bulaşması riskinin sıfır olduğu söylenemez.

Sınıfta oturmakta olan çocuğun başına ömrünü doldurmuş bir uydu parçasının düşme olasılığı dahi "asla" değildir.

Olsa olsa, eğer varsa sayısal bir ölçüm sonucunu belirterek (binde 3, onbinde 8 gibi) ya da bu bilinmiyor ama mertebesi hakkında bir ipucu var ise "az", "çok az" gibi bir öznel tanımlamayla belirtim yapmaktır.

Konusunun uzmanı olduğu belli olan bir bilim adamının "asla" demesi ve bilimi-hangi niyetle olursa olsun- başkalarında yanıltıcı kanılar uyandıracak şekilde kullanması yanlıştır.

(2) Esas dikkat çeken ifade, çocukları Y.O. ile aynı sınıfta okuyan annelerin -kesin, kendilerinden emin, bilmiş tavırlarıyla destekli- "*milyarda bir risk olsa bile..*" deyimleridir.

Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki, doğal olarak çocuklarını koruma kaygısı içindeki anneler, "risk" ve "olasılık" kavramları hakkında bilgi sahibi değillerdir. Bu anlaşılabilir.

Ama daha önemlisi, matematik terminoloji ile olmasa da, yaşam denilen sürecin, "riskler denizi içinde varlığını sürdürmeye çabalamak" demek olduğunu ve de aile, okul ve toplum üçlüsünün vermesi beklenen eğitimin, "çocuk ve gençlerin, bu çabanın araçları ile tanıştırılmak ve alışkanlık kazandırmak" demek olduğunu anlamamış olmaları, o kendilerinden emin ifadelerinden anlaşıldığına göre de bunu anlamaya pek istekli olmadıklarıdır.

Daha da ötesi, çoğu anne ve babanın -iyi niyetlerle olduğundan kuşku bulunmayan- koruma eğilimlerinin, çocukların bu tanışma ve alışma imkanlarını ellerinden aldıkları, yaşamın riskler denizine birdenbire atılmalarına ya da aksine koca koca insanların her şey için abi, baba, dayı, bacı ya da kurtarıcı aramalarına yol açtığıdır.

(3) "Riskler ortamı içinde varlığını sürdürme" süreci boyunca kullanılacak bir kavram, *katlanılabilir risk* kavramıdır. Denilebilir ki, tüm insanların tüm çabaları yüksek gördükleri riskleri katlanılabilir düzeylere indirmek, hatta mümkünse bu riskleri birer fırsata çevirebilmektir.

Evindeki eşyaları devrilmeye karşı sabitleyen kişi deprem riskini ortadan kaldırmaya değil, karşılaşma olasılığı bulunan yüksek riski katlanabileceği bir düzeye indirmeye çalışmaktadır.

(4) İlkokula giden bir çocuğu çevreleyen ve çoğu AIDS bulaşma olasılığına göre çok daha yüksek olan risklerden kimileri şunlardır:

- Okul helasından, kantininde ya da okul önünde açık satılan yiyeceklerden Hepatit kapmak,
- Okul kantinindeki sağlıksız yiyecekler nedeniyle obezite hastalığına yakalanmak,
- Okul servis aracı ile gidip gelirken kazaya uğramak,
- Okul saatleri dışında trafik kazasına uğramak,

- Uyuşturucu satıcılarının bir pazarlama yöntemi olarak kullandıkları, okul önlerinde satılan yiyeceklere uyuşturucu karıştırılması yoluyla uyuşturucu bağımlısı olmak,
- İnternet yoluyla olumsuz cinsel alışkanlıklar edinmek,
- Ezber (sorgulanamazlık) yoluyla yaratıcılığının öldürülmesi,
- Tanrı'nın kendisine verdiği en etkili yaşam sürdürme aracı olan "öğrenme" yeteneğini, "öğretme illeti" nedeniyle okulda kaybetmek; daima başkalarının öğretmesini bekler hale -bir çeşit engellilik durumu- gelmek,
- Sınavlarda uygulanması adet olan gözetim yoluyla "potansiyel suçlu" olduğuna inandırılması ve böylece herkesi potansiyel suçlu olarak görme alışkanlığı edinmek,
- Annesi ve babası başta olmak üzere tüm yakın çevresindekilerin ortak çabaları sonucu, kendine yeter hale gelememek, herşeyden korkar hale gelmek, ancak başkalarının desteğiyle yaşamını sürdürebilecek şekilde "kalıcı sakatlık" sahibi olmak, vd vd.

Bütün bunlar için kullanılabilecek karşı önlem anahtarı, bu risklerle karşılaştırmamak değil, tam aksine kontrollu olarak karşılaştırmak ve başa çıkma yöntemleri konusunda yaşına uygun yollarla "katlanılabilir risk" düzeylerine indirmeye çalışmaktır.

Çocukları, HIV ya da bir başka fiziksel ya da zihinsel soruna sahip yaşıtları ile aynı ortamda bulundurmak ve bu durumların gerektireceği "riskleri katlanılabilir düzeylere indirme araçları"nın neler olduğunu araştırıp uygulamaktan daha iyi bir eğitim olamaz. Hatta bütün diğer dersler bırakılıp yalnız bunlar öğrenilse daha da iyi olur (hiç olmazsa *ezber* ve *gözetimli sınavlar* yapılmamış olur).

Bunun sorumluluğunu -ya da gerektirdiği sabır ve çabayı- üstlenmeyip, risk ortamlarından uzak tutmak ise kısa süre için riskleri azaltır gibi görünmesine rağmen orta ve uzun vadede mutlak bir risk ortamının içine atmak demektir.

Kendi başına bir başka ülkeye seyahat etmeyi ve bunu ucuz yollarla gerçekleştirmeyi hayal eden bir gencin, karşılaşabileceği çeşitli risk ortamları ile başetmeyi öğrenmesinden daha iyi bir okul olabilir mi? Böyle bir okula çocuğunu yollamayı kabul edebilecek kaç anne ve baba vardır?

Ama hergün öykündüğümüz çağdaş ülke insanları ancak böyle yetişebilmektedir. Kendi başlarına seyahat eden, dağlara çıkan, yaşamın çeşitli yüzlerine ellerini sürebilen, bazen ayağı sürçüp eli yanan ama ayakta kalmayı başarabilen insanlardan oluşan bir toplum, milyarda bir risklerden uzak kalmayı yeğleyen bilmiş tavırlı insanlarla gerçekleştirilemez.

(Son Not AA) **BİR "SAKLI İÇERİK": KAR TATİLİ**

"Saklı içerik" kavramının kimi okurlarımıza yabancı gelebileceği nedeniyle kısaca hatırlatmak gerekiyor.

"İçerik" ya da eski deyimle "müfredat", okullardaki eğitim-öğretim faaliyetinin resmi haritasıdır. Okulda -ana okulu ya da üniversite- nelerin öğrenileceği, hangi tutum ve davranışların kazandırılacağı, bu okulların bağlı bulundukları resmi kurumlarca -Milli Eğitim Bakanlığı veya YÖK- belirlenir ve okullara tebliğ edilir.

Bu resmi içerik, resmi kurumlarca belirlenmiş "doğrular", "iyiler" ve "güzeller" çevresinde, eğitimcilerce tasarımlanmıştır.

Akıl (doğru-yanlış), ahlâk (iyi-kötü) ve estetik (güzel-çirkin) boyutlarının eğitim-öğretime yansıması da denilebilecek "içeriğin" böylece, ders kitapları, öğretmen söylemleri, okul-veli işbirlikleri, velhasıl okul ile ilgili her alan için şaşmaz birer yol gösterici olduğu kabul edilir. Bu nedenle bu içeriğe "resmi içerik" denilmesi doğru olabilir.

Zaman zaman resmi içerik eleştirilir. Ama bu eleştiri içerik kavramına değil, akıl-ahlâk-estetik değerlerin içerikteki temsil şeklinedir. Yoksa herkes bir "resmi içerik" bulunması konusunda uzlaşı içindedir.

Buraya kadar işin kitabî yanıdır. Bu noktada sorulması gereken, bu "resmi içerik"in öğrencilerin -ana okulu ya da üniversitelerde- gerçekten de bilgi-beceri-tutum ve davranışlara yansıyıp yansımadığıdır. Eğer yansımıyor ise de, çocuk ve gençlerin bilgi-beceri-tutum-davranışlarını şekillendiren başka bir içeriğin bulunup bulunmadığı ve varsa onu kimlerin tasarımladığıdır.

İşte "saklı içerik" bu soruya verilen cevap dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Evet, çocuk ve gençlerimiz resmi içerikten değil, ortada görünmeyen -ama gizli olmayıp sadece saklı olan- içerikten öğrenmekte, tutum ve davranışları "saklı içerik" yoluyla şekillenmektedir.

Örneğin, öğrenim yaşamı boyunca girdiği sınavlarda kopya çekmesi olasılığına karşı başında gözetmen bulundurulan bir öğrenciye sürekli biçimde "sen potansiyel bir hırsızsın, şimdi kopya çekmiyor olabilirsin, fakat bu çekmeyeceğin anlamına gelmez" mesajı verilmekte, bir anlamda koşullandırılmaktadır. Bu tür bir koşullandırmanın etkileri,

resmi içerik uyarınca yapılan eğitimden daha derin ve daha kalıcı değil midir?

Saklı içerik, öğrenilmesi istenilerek, öğrenilip öğrenilmediği sınav ve not yoluyla denetlenerek öğretilmez, örnekler (rol modelleri) yoluyla öğrenilir. Ama, saklı içeriğin öğrenilmesindeki derinlik ve kalıcılığın nedeni bu değildir. Esas neden, öğrenci üzerinde görünür bir zorlama olmaması, doğrudan bilinç altına hitap edilmesi ve bu işlemin uzun süreler boyunca tekrarlanarak kalıcılık kazanmasıdır.

Saklı içerik yoluyla olumsuzlar kadar olumlular da öğrenilebilir. Örneğin, bir öğretmenin adil davranışları, bir yöneticinin hoşgörüsü, arkadaşlar arası dayanışma ya da sportif konulardaki tatlı rekabet hep saklı içerik ürünleridir. Saklı içerik işte böyle bir şeydir.

Peki ya kar tatili yoluyla öğrenilen nedir?

Hemen her kar yağışında okullar tatil edilir. Nedeni açıktır ve her şeye itiraz eden insanlarımız tarafından dahi kabullenildiğine göre çoğunluk tarafından da onaylanmaktadır.

Hattâ bu kar tatili işi o denli tutmuştur ki, okulların dışına çıkmış resmi dairelere de yaygınlaşmıştır. Zaman zaman hava çok karlayıp soğuduğunda kamu kuruluşlarının tatil edildiği görülmektedir.

Zaten her fırsatta tatil yapan, onunla da yetinmeyip ardından gelen -kaç gün sonra gelirse gelsin- hafta sonlarını da ekleyerek yıllık izin kadar uzatabilen insanımızdan da bu beklenirdi.

Kar tatili yoluyla verilen saklı içerik şudur: «Sevgili çocuklar ve gençler -ve onların velileri-; Yaşam, sıkıntısız olmalıdır. Bu sıkıntılar herhangi kaynaklı olabilir. Kar da bunlardan birisidir. Okula ulaşımınızı güçleştirir, okulda ısınmanızı güçleştirir, yollarda üşüyüp hasta olursunuz. Zaten sizler kendi kendinizi idareden aciz, daima başkalarının kollamasına muhtaç kişilersiniz.

Sizleri götürüp getiren servis araçları da bu tür havalarda hareket edemezler. Şoförleri beceriksiz, tedbirsiz ve tembeldir. Onların görevi sorunsuz ortamlarda para kazanmaktan ibarettir.

Özet olarak böyle güçlükler sizi de bizi de aşar. Siz ancak sorunsuz ortamlarda yaşayabilirsiniz. O tür ortamları sağlamak da bizim değil "bizleri yönetenlerin" görevidir. İnsan zaten dünyaya niye gelir ki? İki günlük ömrümüzde bir de kar kış sorunlarıyla mı uğraşacağız?

Yabancı soğuk ülkelerdeki insanlar alışmışlardır, biz onlarla bir olamayız, bizler ana kuzularıyız. Onlar -20 derecede de okula ya da işe gidip gelirler, en fakirleri dahi ortam koşullarına göre giyinmeyi bilir. Bizler ise bilmeyiz, ama biz de padişahlarımızın doğum tarihlerini, ölüm nedenlerini -pardon onu bilmeyiz-, ülkelerin darı ve yulaf üretimlerini filan biliriz, onlar da bunu bilmezler.

Şimdi gidin ortam sorunsuz hale gelene kadar evlerinizde oturun, sorun kalmayınca tekrar ortaya çıkarsınız.»

Bu kar tatili fikrini icadeden kimdir bilinmez. Fakat eğer melânet mühendisliği diye bir disiplin varsa o dalda uzman olduğundan kuşku yoktur.

Bir toplumun sorun çözme kabiliyetinin gelişmesine imkân sağlayabilecek bu kadar basit -ama etkili- bir durumun kullanılabilmesini dahi bu insanların ellerinden almış, üstelik bunu kimseyi ürkütmeden yapabilmiştir.

Her fırsatta eğitimin önemini başımıza kakanlar, her kar yağdıkça okulları tatil edenler şunu akıl edememektedir: «Öğrenme ancak gerçek yaşam senaryoları yoluyla olur. Bunun dışındaki "şeylerin adlarını belleyip ezberlemek" ile öğrenmenin bir ilgisi yoktur, o sadece dostlar alış-verişte görsün diye yapılan öylesine bir iştir. Zaten eğitim denilen şeyi görenlerin bir işine yaramayışı da bunu gösteriyor.

Gerçek yaşam senaryoları ise mutlaka sorunları içerirler. Çünkü yaşamın temeli sorun çözmek ve-bireysel, ailesel, kurumsal, toplumsal ve de türsel- varlığını sürdürebilmektir.

Çocuk ve gençleri sorunlu durumlardan uzak tutmak onların ve onlardan oluşan toplumun varlıklarını sürdürme şanslarını ellerinden almak demektir.

O halde biz erişkinlere düşen görev, sorunlu durumların yönetimidir. Yani, o durumla gerçekten başa çıkamayacak olanları -bebekler, çok yaşlılar, hastalar ve ölüler- korumak, diğerlerini ise kontrollu olarak zorluklarla temas ettirmek ve böylece en güç koşullarla dahi başa çıkabilme yetisi kazanmalarına yardımcı olmaktır. Eğitimin gerçek anlamı da budur.»

Bu saklı içerik, kar tatili gibi masum görünüşünü terketmiş bir tümör gibi toplumu sarmıştır.

Artık iş işten geçmiş, saklı içerik çoğunluğun bilinç altına şu şekilde yerleşmiştir: "Yaşam sorunsuz olmalıdır; sorunlar olmaması gereken şeylerdir; ama olursa birilerinin -bizleri yönetenler- sorunları çözmeleri gerekir. Bizler, sorunsuz ortamlarda kebap yapıp yemekle meşgulüz!"

Eğer birileri gerçekten bir şey yapmak istiyorsa, tüm illerin valilerine şu 4 kelimelik emri versin: "okullar hiçbir nedenle kapatılmayacaktır".

(Son Not BB) **RİZE'LİLERE ÇAĞRI!**

Bizde politikacıların, ellerindeki kaynakları kendi seçim bölgelerine öncelik verecek biçimde dağıtmaları neredeyse bir gelenek halindedir. Bunu yapmayan politikacı "kokmaz-bulaşmaz", istemeyen seçmen de "avanak" sayılır.

Yıllardan beri ne zaman bir hükümet kurulsa bir tartışma başlar. *"Bizim ilimize bakanlık düşmedi!"* konulu bu tartışma sürekli, küskünlüklerin kaynağı olur.

Hemen kimse tarafından yadırganmayan, üstüne üstük haklı dahi görülen bu tartışmaların Türkçesi şudur: *"Bakanlar ve başbakanlar, seçim bölgelerine imkan sağlamak için bakan ve başbakan yapılırlar. Dolayısıyla bakanlıkların dağıtımında coğrafi dengelere (bu denge lafına da çok tutuluyorum) dikkat edilmelidir"*.

Bir bakan ya da başbakana imkanlar, onun tüm ülkeye ve de ihtiyaç önceliklerine göre hizmet vermesi amacıyla tanınır.

Bu basit mantık ve ahlak ilkesine aykırı olarak seçim bölgesine yapılacak her yatırım -ne denli yararlı olursa olsun- devlet kesesinden yapılmış bir "hırsızlık" tır. Bunun tüm toplum tarafından böyle anlaşılması, sindirilmesi gerekmektedir.

"*Bal tutan parmak yalar*" deyimi, atasözlerimiz içinde ahlaksızlığı özendiren, haklı göstermeğe çalışan kimi sözlerden birisidir.

Bal tutan, parmağına bal bulaşmamasına dikkat etmeli, ama buna rağmen bulaşırsa onu tekrar bal kavonozunun kenarına sıyırmalı, onu yalamamalıdır.

Politikacı, çeşitli yollarla, ama ahlaki yollarla tekrar seçilmek için gayret etmeli, kampanya masraflarını finanse edebilecek yollar geliştirmelidir. Ama bunun içinde, devletin kendisine belli bir amaçla emanet edilen imkanları kendi seçim bölgesine peşkeş çekmek yoktur.

Son hükümet değişikliği sırasında, hükümet istifa ettikten sonra, o gece içinde bir kısım illerin belediyelerine yardım yapıldığı basına yansıdı. Bu yardımdan en büyük payı da o hükümetin başbakanının seçim bölgesi olan Rize almış. İkiyüz milyar lira civarında bir para verildiği söyleniyor.

Bu ne ilktir, büyük olasılıkla ne de son olacaktır. Burada üzerinde durulması gereken nokta başkadır. Her nerede kime sorulsa en çok yakınılan nokta, "siyasi kirlenme"dir. Ancak ilginç olan, bu kirlenmeden şikayet edenlerin çok büyük bir bölümünün bizzat bu kirlenmede öyle ya da böyle pay sahibi, hatta taraf olmalarıdır.

Şimdi, saygıdeğer Rize'lilere sormak gerekir. İçlerinde siyasi kirlenmeden şikayetçi olan var mıdır? Varsa, acaba, belediyelerine verildiği söylenen bu para için ne düşünmektedirler? Bu parayı iade etmesi için Belediye Başkanı'na başvurmayı mı, yoksa bu hediyeyi kendilerine sunan eski Başbakan'a teşekkür etmeyi mi daha doğru bulmaktadırlar.

İşin ince noktası budur. Bu noktada pişkinlik göstermek, "*verilen para gavura mı gidiyor, memlekete harcanıyor*" ya da "*sadece biz mi yapıyoruz herkes aynı şeyi yapıyor*" , "*biz gelen paranın haklı mı haksız mı geldiğini ne bilelim*" gibisinden kurnazlıklar, siyasi kirlenmenin dik alasını oluşturan bu olayı temizlemez. Bunu temizlemenin tek yolu, Rize Belediye'sinin bu parayı iade etmesi, Rize'lilerin de bu yolda resmen başvuru yapmaları, bunu da tüm Türkiye'ye duyurmalarıdır.

Transfer edilen paraları iade etmesi gerekenler yalnız Rize'liler değildir. Kendilerine bu şekilde para verildiğini öğrenen tüm Belediye'lerde yaşayan yurttaşlar aynı şeyi yapmalıdırlar.

Rüşvetin tek yanlı olması zaten tanımına aykırıdır. Bir alanı ve bir de vereni vardır. Burada rüşvet alan durumuna düşürülmek istenenler, bu Belediye'lerde yaşayan insanlardır. Bu insanlar böyle bir sınavla isteklerinin dışında karşıkarşıya bırakılmışlardır. Ama yaşam bazen böylesine güç sınavlara insanları itiverir!

Hep birlikte bu olayı izleyelim. Medyanın nasıl yaklaştığını da izleyelim. Buna gereken duyarlığı gösterecekler mi yoksa "hoşgörü"(!) mü gösterecekler.

Kamuoyu ve medya bu konuda gereken duyarlığı gösterirse kimse böyle işler yapmaya kalkışamaz. Aksi halde bunun adı hoşgörü değil, hırsızlık malı almak olur ki onun da karşılığı TCK'da bellidir.

Not: Bu yazı 7 Temmuz 1996'da yazılmıştır.

(Son Not CC) **VAKUM!**

Latince "vacare" (*boş olmak*) kökünden gelen 'vakum', dilimizde 'boşluk' anlamında kullanılıyor.

Bir kabın, dış ortamla ilşkisi kesilir ve sonra da içindeki hava boşaltılırsa içinde oluşan vakum öylece kalır, bir başka madde o boşluğu dolduramaz. Ama kap, tam kapalı değilse oluşan vakum derhal dolmaya başlar.

Sosyal yaşam da aynen bu son örnekte olduğu gibi işler. Bir boşluk doğdu mu derhal bir "şey" tarafından doldurulur. Adalet sisteminin çek ve senet tahsilatında yetersiz kalışı bir vakum'dur ve bu boşluk "çek-senet mafyası" nca doldurulmuştur. Örneğin çok sıkı mücadele edilip çek-senet mafyası yokedilse ve adalet sistemine dokunulmasa derhal bir başka "vakum doldurucu" mekanizma gelişecektir.

Sosyal yaşamda vakum doldurucu mekanizmaların çok örneği vardır. Akmayan sular nedeniyle kaçak tankerlerle su taşıma, can güvenliğini koruyamayan polis örgütü nedeniyle korumacılık sektörünün gelişmesi, konut edinme sisteminin yetersizliği nedeniyle oluşan gecekondu mafyası, hep birer vakum doldurucu mekanizmadır. Bunların tümü kendi sektörleri için birer 'mafya' dır.

Mafya ile mücadelede çok sağlam bir kural, onun üzerine doğrudan gitmemek, onu yaratan vakum'u teşhis edip o boşluğun düzgün bir sistemle "dolmasını" sağlamaktır.

Buradan görülmektedir ki zaman zaman gazetelerde okuduğumuz ve iyiniyetli olduğundan şüphe bulunmayan, "mafyanın beli kırılmıştır" gibisinden beyanatın hiçbir anlamı yoktur. Mafyayı temsil eden tüm "baba" lar toplanıp bir yere hapsedilse dahi, yeni "baba"ların ortaya çıkması bir fizik kanunu kadar kesindir.

Mafya ve vakum ilişkisi üzerindeki bu girişin amacı, bu kavramlarla ilgisi -toplumumuzda- henüz keşfedilmemiş sorunlara da ışık tutmaktır. Bu sorunlardan birisi, dindarlığın en tahripkar karşıtı olan "yobazlık"tır.

Her namaz kılıp oruç tutanın, her inançlı insanın fanatik olarak nitelenmesine yol açan bu "çok tehlikeli" olgu, yukarıdaki tanım uyarınca

bir "mafya"dır ve her mafya'da olduğu gibi mutlaka bir vakum nedeniyle, o boşluğu doldurmak amacıyla doğmuş ve de gelişmektedir.

Mafya ve vakum ilişkisi, mafya'nın ortaya çıkmasına neden olan vakumun, "mafya eğilimli" kişiler veya örgütler değil, toplumun saygın ve mafya kavramına karşı, hatta onunla mücadele eden kişi ve kesimlerince yaratıldığını göstermektedir. Gecekondu mafyası, o örgütlerin mensuplarınca değil, konut sorunu ile ilgili, iyi niyetli, bilgili, saygın ama konut sorununu çözebilecek yaklaşımlara sahip olmayan kişilerin yeraldığı belediye ve devlet kurumlarınca yaratılmıştır.

Ancak, mafya oluşumlarının anatomisi, bu tür oluşumların yalnızca vakum nedeniyle doğmadığını, doğsa bile yaşayamadığını göstermektedir. Bir mafya'nın doğuşunun "gerek şartı" o alanda bir vakum'un bulunması, "yeter şartı" ise, o mafyanın varlığını sürdürebileceği bir "uygun ortam"ın mevcut olmasıdır.

"Yobazlık" olarak adlandırılan mafya türünün oluşumu için de bir "vakum" ve bir "uygun ortam"a gerek vardır. Yobazlık için "uygun ortam" da mafya mensuplarınca değil, aynen vakumun doğmasında olduğu gibi saygın, bilgili ve hatta iyi niyetli kişi ve kurumlarca yaratılır.

Yobazlığın yeşerebileceği "uygun ortam", toplumun, bazı temel doğrular konusundaki kanaatlerinin deforme oluşu yoluyla oluşmuştur.

"Yoktan var etmek Allah'a mahsustur" ve "var olan şey yok olmaz, ancak şekil değiştirir" kurallarının birincisi dini, ikincisi bilimsel bir "temel doğru" dur ve her ikisi de tıpatıp aynı şeyi söylemektedir.

Hiç fizik okumamış bir kişi dahi bu iki doğrudan en az biri tarafından doktrine edilmiştir. Ama, toplum yaşamı boyunca sürekli olarak bunların aksi yönde bombardımana tabi tutulan bir kimse, bir süre sonra yoktan birşeylerin var olabileceğine inanır.

Ve bu kapı birdefa açıldı mı, ondan sonra en aykırı "yeni temel doğrular" dahi bu kapıdan girebilirler ve yeni bir "ortam" oluşturmaya başlarlar. İşte bu "eğri doğrular" yoluyla oluşan "uygun ortam" içinde bir vakum meydana gelince derhal bir mafya da ortaya çıkar.

Yıllardır TV'lerde üç öğün önümüze koyulan "devlet herşeyden güçlüdür, hiç birşey onu tahrip edemez", "enflasyona kimseyi ezdirmiyoruz", "üretmeden de refah mümkündür yeter ki bana oy ver" ve daha onlarca "eğri", toplumun dini ya da bilimsel kaynaklı "doğru" larını deforme etmiş ve "mafya(lar)"ın üremesine uygun bir ortam yaratmıştır.

Toplum böylece, devletin, kendi vergilerinden başka bir besleme kaynağı olmayan bir hizmet örgütü olduğu "doğru"sunu terkedip " "herşeye muktedir olağanüstü bir yaratık" olduğu "eğri"sini benimsemiş; herhangi bir çaba göstermeden yalnızca filan liderin arkasından gitmenin refahı için yeterli olduğu "eğri"sini doğru sanmış ; kimseyi ezmeyen bir enflasyonun olamayacağı "yalan"ını "gerçek" olarak kabul etmiştir. İşte mafya için "uygun ortam" budur.

"Vakum" ise, diğer bütün mafyalarda olduğu gibi, saygın, bilgili ve iyi niyetli kişi ve kurumlarca yaratılmıştır.

Yobazlık denilen mafya türü, çağdaş kıyafetli, çağdaş söylemli, çağdaş tavırlı, yobazlığa düşman kişi ve kurumların yönetim ve yönlendirmesindeki "eğitim sistemi"nin yarattığı bilgi-beceri vakumunu doldurmak üzere oluşmuştur, diğer faktörler de bu oluşuma yardımcı olmuşlardır.

Eğitim sistemi adı verilen ve hiç kimseye yararlı bir bilgi-beceri-davranış kazandıramayan oluşum, bu vakum'un ta kendisidir. Bu vakum nedeniyle oluşan yobazlık kurumu, bu defa kendini koruyup güçlendirecek ögeleri içine çekmeye, onlardan yararlanmaya başlamıştır.

Yobazlığı destekleyen kişi, örgüt ve ülkelerin fonksiyonları bundan ibarettir. Onların işlevi, doğan vakumun doldurulmasına katkıda bulunmak ve de vakumu genişletmektir. Bu yaklaşım, yobazlıkla nasıl başaçıkılabileceğinin anahtarıdır. Gösteri yapmak, kınamak, bildiri yayımlamak gibi eylemler bir tek gerçeği göstermektedir. O da, bu mekanizmanın nasıl oluşup işlediğinin anlaşılmadığı! Her türlü mafyayla -gerçekten- mücadele etmek isteyenler, önce onun mekanizmasını anlamaya çalışmalıdırlar.

(Son Not DD) **SAHTE SANATLAR TOPLUMU!**

Politikaya, bilime, sanata, ekonomiye velhasıl bir toplumun yaşam bütününü oluşturan çeşitli boyutlara birer "sanat" denebilir. Nitekim, yabancı dilde güzel sanatlara "fine arts", mühendislik vb uğraşılara da "useful arts" (faydalı sanatlar) denildiğini biliyoruz.

Bu sanatlarla uğraşan kesimlerin (politikacı, bilim adamı, sanatçı, ekonomist vs) kalitesi doğal olarak, kalıtsal özelliklerine, onları yetiştiren eğitim sistemine ve içinde bulundukları sosyal iklime göre oluşmaktadır.

Üzerinde durulmak istenen, bu bilinen mekanizma değildir. İlginç olan nokta, kalıtsal özellikleri, eğitim sistemi ve/ya onları çevreleyen ortam koşulları nedeniyle iyi yetişmemiş ya da kalitesini idame ettiremeyip kaybetmiş olanların, sahte birer kimlik edinmeleri olgusudur. Yani sahte politikacı, sahte bilim adamı, sahte sanatçı, sahte ekonomist gibi!..

Bu sahte sanat sahiplerinin, gerçek sanat üzerindeki etkilerinin bilinmesi son derece önemlidir. Aksi halde toplum, kendisi için yaşamsal olan bu sanatlardan yararlanmak imkanını ebediyen kaybedebilir. Sahte sanat sahibi, kendi yarattığı sanat alanını öylesine korur ve savunur ki gerçek sanat sahiplerinin oraya girip gerçek sanatı yerleştirmeleri ya da icra etmeleri neredeyse imkansız olur.

Sahte sanat sahiplerinin en önemli özelliği, gerçek sanat sahiplerinin yüzeysel niteliklerini (dış görünüş, konuşma, giyim-kuşam, tavır ve jestler, yaşam biçimi vs) aynen, hatta daha da abartılı olarak taklit etmeleridir. Bu yüzden, onları dış görünüş ve yaşamlarına bakarak ayırd etmek imkansızdır.

Ayrıca, bu ayırd etme güçlüğünü daha da artıran bir başka özellikleri, ait olduklarını söyledikleri sanat dalı ile ilgili sürekli şikayette bulunmaları ve yuvarlak, işe yaramaz çözümler göstermeleridir.

Bu tür sanat sahiplerini gerçeklerinden ayırd etmek ancak uzun süreli gözlemlerle mümkünse de bazı pratik çözümler de vardır. Tabii ki her pratik yol gibi bunlar da "her zaman" doğru sonuç vermeyebilir.

Sahte sanat sahiplerinin en önemli özelliklerinden birisi, durumlarını olağanüstü bir beceriyle gizleyebilmeleridir.

Aptal olan kendini zeki, bilgi -becerisi az olan kendini becerikli gösterir. Tanım itibariyle hepsi düşük ahlak normlarına sahip olup, en iyi de onu kamufle ederler.

Ama, kendilerinin bu denli beceriyle kamufle edebildikleri durumlarını, evli iseler eşleri, evli değillerse anneleri aynı hünerle gizleyemezler. Hatta gizleme gereği de duymazlar. (eşi veya annesi olmayan sahte sanat sahiplerini ayırd edebilmek ise gerçekten güçtür !)

Sahte sanat sahiplerini teşhise yarayabilecek ikinci araç, bu kişi ya da kesimlerin düşünce ürünlerini (söz, yazı vs) incelemektir. Bu ürünlerin en belirgin özelliği (....dir) özelliğidir. Hemen her cümleleri (...dir) ile biter. Hemen tüm yargıları, kesin ve tartışmasız olup, doğruluklarının tek kanıtı kendileridir.

Sahte sanat kesimleriyle mücadele için belirli bir reçete geliştirmek güçtür. Çünkü her sanat kesimi, içinde bulunduğu topluma uymakta ve kendini koruyucu önlemleri almaktadır. Bu koruyucu önlemlerin başında, çeşitli sahte sanat kesimlerinin, aralarında dayanışmaları gelir.

Örneğin sahte politikacı, sahte bilim adamı, sahte ekonomist ve sahte sanatçı öyle bir birlik kurmaktadırlar ki birisine dokunduğunuz zaman hepsinin sesi çıkmakta, hepsi birbirini kollamaktadır. Çünkü bütün bu kesimler, varlıklarının ancak birbirlerinin desteğiyle mümkün olabileceğinin bilincindedirler. Buradan şu anlaşılmaktadır: Eğer bu kesimlerden birisi yerine, gerçeği geçebilse, diğerleri dayanıksız kalacaklardır.

İşte Temiz Siyaset yaklaşımı bu yüzden çok önemlidir. Eğer bu yolla gerçek politika sanatını icra edebilecekler sahtelerin yerine geçebilirse, diğer bütün sahte sanat kesimlerinin sahip oldukları destek son bulacak ve birdenbire bir karabasan son bulacaktır.

(Son Not EE) "BEYAZ NOKTA® SORULARI" TOPLANTI DİZİSİ HAKKINDA BİLGİLER

Bu çalışma, bir sorun çözme tekniği uygulamasıdır. Sorunların önce doğru sorulara çevrilip sonra çözülmeye çalışılması ilkesine dayanır. Nitekim Soru Konferansı® *(http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=1103)* adı verilen yaklaşım da bu ilkenin bir uygulamasıdır. Çalışma akımı şöyledir:

- ✓ Her ay gündeme göre bir sorun alanı seçilir.
- ✓ Bu konunun paydaşı durumundaki etkili (ve yetkili) yaklaşık 30 kişi belirlenip davet edilir.
- ✓ 3 saatlik oturumun net bir amacı var: üzerinde çalışılacak konuda en geçerli birkaç soruyu (3-5 arasında) bulmak ve de bunu ortak akılla yapmak.
- ✓ Toplantı bir moderatör eşliğinde yapılır ve ilk olarak bir beyin fırtınası ile genel oturum başlar; toplantı konusu sorunu en iyi ifade edebileceği düşünülerek katılımcılarca dile getirilen tüm soru adayları kaydedilir. Buradaki varsayım, doğru (yol açıcı) soruların, rastgele sorulmuş (kısır) sorulardan daha kolay yanıtlanabileceğidir.
- ✓ En az 100 soru bulununca, katılımcılar 3-5 gruba ayrılır. Her grup ayrı odalarda bu soruları kendi aralarında tartışarak 3-5 soruya süzer.
- ✓ Son olarak grup sözcüleri ikinci genel oturumda aralarında tartışıp uzlaşarak çalışmanın çıktısı olacak nihai 3-5 soruyu üretirler.
- ✓ Arzu edenlerden yeni çalışma grupları oluşturularak bu soruların cevapları üzerinde çalışmaları sağlanabilir (bu opsiyonel olup esas amaç yol açıcı soru üretimidir).

Aşağıda, eğitim sorunları genel –ve anlaşılmaz- adlandırılmasıyla tanımlanagelen sorunu iyi ifade edebilecek sorular'ı ortak akılla bulmak üzere yapılan bir BN Soruları çalışmasının çıktıları görülüyor:

"Eğitim sorunları" ya da "eğitim çıkmazı" olarak ifade edilegelen sorunun çözümüne yol gösterebilecek en iyi 5 soruyu bulmak üzere, yaklaşık 10'ar sözcüklük sorular üretiniz...

1. Eğitim kimin işi?
2. Eğitimde yakınsak mı, ıraksak düşünce mi geliştirilmeli?
3. Eğitimin amacı ne?
4. Sistem, soru sormayan bir toplum mu ortaya çıkarıyor?
5. Şiddet, öğrencinin içindeki fazla enerjinin kullanılmamasından mı kaynaklanıyor?
6. Öğrenci okulda ne yapar?
7. Öğrenci önündeki tabular nasıl kaldırılmalı?
8. Sürekli eğitimin nasıl geliştirilmesi gerekir?
9. Soru sormaktan korkuyor muyuz?
10. Eğitim mutluluk verir mi?
11. Öğrenci okulda ne yapıyor?
12. Üniversite sayılarını mı çoğaltmalıyız?
13. Öğretmen, öğrencilerin öğrenmesine yol açar mı?
14. Ne üreteceğimizin çerçevesini M.E.B' mi çizmeli?
15. Eğitim, insanların bir ömür boyu ihtiyaç duyacakları bilgileri kafalarına tıkmak mıdır?
16. Merak nasıl geliştirilir?
17. Niçin bazı yerlerde kızlar okula gönderilmiyor?
18. Kime eğitimci denir, kime eğitimli denir?
19. Merak eden çok yaramaz mı kabul edilir?
20. Merak nasıl yok edilir?
21. Alt yapı hazırlamadan yapılan değişimler reform mudur?
22. Okullar nasıl öğrenci dostu haline getirilir?
23. Hiyerarşik ilişkiler içinde öğrenme mümkün mü?
24. Bir üst okul için akademik başarı mı, sınavdaki başarı mı?
25. Yarışmacılar nasıl eğitilir?
26. Eğitimin odağındaki toplumsal yarar mı, bireysel yarar mı?
27. Öğrenci hangi temel becerilere sahip olmalıdır?
28. Eğitim sistemi, demokrasi ve uzlaşmayı destekler mi,

29. köstekler mi?

30. Yaratıcı bireylerden neden korkuyoruz?

31. Öğrenci eğitim sisteminden nasıl kurtarılabilir?

32. Öğrencilerin zevkle gittiği bir okul var mı?

33. Kişi, eksik ve yanlış anlamasını nasıl azaltabilir?

34. Eğitimde bilim teknoloji kullanımını nasıl artırırız?

35. Hata yapmak olumsuzluk mudur?

36. Eğitimde okul şart mı?

37. Eğitim üretime katkı sağlar mı?

38. Öğrenci okuldan sonra ne yapar?

39. Dersanelerden nasıl kurtuluruz?

40. Demokrasi ile yaratıcılığın bir ilişkisi var mı?

41. Öğrenci neden gerçek öğrenme kaygısı duymuyor?

42. Eğitim sorunları deyince niçin hep felsefi sorular üretiyoruz?

43. Mutlu olmadan eğitim olur mu?

44. Meslek eğitimi ihtiyacı karşılıyor mu?

45. Uzaktan eğitim çare mi?

46. İnançlar soru sormayı engelliyor mu?

47. Eğitim fakülteleri öğrencilerinin zihinsel dönüşümünü gerçekleştiriyor mu?

48. Ülkemizde eğitimde kalite ölçümleri niçin yapılamıyor?

49. Okul dışı eğitim nasıl geliştirilmeli?

50. Toplum, eğitim için doğru bir model mi?

51. Maddi kaynakların eğitimdeki etkisi ne olmalı?

52. Eğitim politikaları sürekli mi değişken mi olmalı?

53. Eğitim, araç mı amaç mı?

54. Kalabalık sınıflarda öğrenemiyorum ne yapayım?

55. Kapatılacak okul var mı?

56. Kapatılmayacak okul var mı?

57. Ailenin eğitimdeki yeri nedir?

58. Okuldaki wc'ler neden evdeki gibi temiz değil?

59. Eğitim gerçekte kimin sorunudur?

60. Aileyi eğitmeden çocuğu eğitmek ne işe yarar?

61. Yaratıcı çocuk niçin ve nasıl yok ediliyor?

62. Toplum yaratıcılığa ne kadar prim veriyor?

63. Aileyi kim eğitir?

64. Eğitimde insanlık değerine, erdemi kazandırabiliyor muyuz?

65. Eğitim, neden ağırlıklı olarak matematik ve fen' e dayanıyor?

66. Bunun kayıpları neden hala bilinmiyor?

67. Matematik ve fene verilen ağırlığa rağmen PISA'da niçin gerideyiz?
68. Bilgi / dogma rekabetinde zaman hangisinden yanadır?
69. Sınanmak öğrenme isteğini örseler mi?
70. Toplumda bilim kültürünü nasıl yaygınlaştırırız?
71. Çözümlere bakmak yerine niçin sorunların nasıl çözüldüğüne bakmıyoruz?
72. Ekonomi eğitimin sorunlarını çözer mi?
73. Eğitim ekonominin sorunlarını çözer mi?
74. Bilgi neden yükselen değerlerimiz içinde değil?
75. Eğitim beceri geliştirmeli mi?
76. Suç işleyenler eğitimi eksik kişiler midir?
77. Öğretmensiz eğitim olur mu?
78. Dogmatik öğrenme nerede ve nasıl başlıyor?
79. Sanat eğitiminin bireye kazandırdığı değerler nelerdir?
80. Zorunlu eğitim hangi beceri ve tutumu kazandırır?
81. İnsan bilgi deposu mu olmalı, yoksa bilgiyi bulan mı olmalı?
82. İnsan bilgiyi arayan mı olmalı?
83. Çocuk olsaydık nasıl bir müfredat hazırlardık?
84. Öğrencisiz eğitim olur mu?
85. Demokratik eğitim ortamı öğrenmeyi kolaylaştırır mı?
86. Eğitimde, demokraside özlediğimiz ne?
87. Okul kantinlerini zorba paragözlerin elinden nasıl kurtarırız?
88. Okul bahçelerini nasıl yeşillendiririz?
89. Neden birey olma bilincini kazandıramıyoruz?
90. Neden duvarsız sınıflar?
91. Teftiş, eğitim sorunlarını düzeltir mi?
92. Eğitimde denetim gerekir mi?
93. Öğrencisiz eğitim olmaz mı?
94. Bilgiyi kullanabilmeyi nasıl öğreniriz?
95. Yaratıcı öğrenci özellikleri nelerdir?
96. M.E.B' in adı ne zaman "Öğrenme Bakanlığı" olacak?
97. M.E.B, hizmet esasına göre mi yapılandırılmalı?
98. Eğitim mi, öğretim mi?
99. Yönlendirme mi dayatma mı?
100. "Eğitim beşikten mezara kadar" sözü doğru mu, değil mi?
101. Öğretmenler ne zaman öğrenme danışmanlarına dönüşecek?
102. İç disiplin mi, dış disiplin mi?

103. Özel okullar az mı?

104. Akreditasyon Sistemi olmalı mı?

105. Niçin hep yabancı akreditasyon sistemleri var?

106. Sanat eğitiminin eksiği nelere mal oluyor?

107. Medya çocuk ve gençleri olumsuz etkiliyor mu?

108. Sanat, öğretilmeli mi sevdirilmeli mi

109. Yaşam boyu öğrenme bilincini nasıl kazanmalı?

110. Yaratıcı eğitim nasıl sağlanır?

111. Öğrenciler yarış atı olmak zorunda mı?

112. Eğitim sistemimizi hangi ülkeden almıştık?

113. Yaratıcılığın eğitimi olur mu?

114. Hangi yöntemle yaratıcılık öldürülür?

115. Öğrenci bilgi üretebilir mi?

116. Ülke gerçekleri neden önemli?

117. M.E.B yöneticilere doğru yönetim veriyor mu?

118. Kimi eğitmek kimin haddine?

119. Ortak aklı nasıl yakalarız?

120. Eğitimde tevhid-i tedrisat şartı neden var?

121. Eğitim sistemi gerçekçi mi?

122. Üniversitedeki öğreticiler eğitici eğitimi almış mı?

123. Eğitim yerine niçin gelişim demiyoruz?

124. Aç karnına eğitim olur mu?

125. Serbest eğitim sistemi olur mu?

126. Öğrenmede başkasına duyulan ihtiyaç nasıl azaltılır?

127. Motivasyon önemli mi?

128. Kim korkar eğitilmekten?

129. Eğitimde devletin, okulun ve velinin rolleri neler olmalı?

130. Ülkenin, sorunlardan kurtulma yolu okula ders koymak mı?

131. Okul yaşam için mi?

132. Bilmemiz istenenler gerçekten bilmemiz gerekenler midir?

133. Kadının eğitilmesi toplumsal refahın anahtarı mı?

GRUPLARCA SÜZÜLMÜŞ SONUÇLAR

	Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5
Soru 1	Merak, ilgi ve yaratıcılığı köreltmemek ve geliştirmek için ne yapabiliriz?	Bilim, sanat, yenilikçi ve yaratıcı düşünce eğitim sürecinde nasıl geliştirilir?	Eğitimin amacı ve eğitimde devletin, okulun, öğrenci ve velinin rolleri ortak akılla nasıl belirlenir?	Eğitimin amaçları neler olmalı?	Bilgi dogmaların barajını nasıl aşacak?
Soru 2	Öğreticiyi öğrenme danışmanına nasıl dönüştürebiliriz?	Eğitimin yaşam boyu devam etmesi gerektiği düşünüldüğünde, eğitimden kim, hangi ölçüde sorumlu olmalıdır?	Eğitim, soru soran, merakı ve yaratıcılığı geliştiren şekilde nasıl gerçekleştirilir?	(16) Merak nasıl geliştirilir?	Çocukların çok yönlü (Bilim, sanat sosyal) yaratıcılıklarını söndürmeyen "Eğitim Sistemini" nasıl şekillendirebiliriz?
Soru 3	Bilgiyi toplumda yükselen bir değer yapmak için ne yapmalı?	Ülkemizde, eğitimin tüm kademelerinde niceliğe neden nitelikten/ kaliteden daha fazla önem veriliyor?	Eğitimde bilim, teknoloji ve maddi kaynaklar etkili bir araç olarak nasıl kullanılmalı?	(32)Kişi eksik ve yanlış anlamasını nasıl azaltabilir?	'Eğitim'deki her türlü (cinsiyet, bölgesel, etnik köken, inanç, bedensel engel,ekonomik) ayrımcılığı nasıl yok edebiliriz?
Soru 4	Eğitimde kalite nasıl tanımlanmalı ve nasıl akredite edilmeli?	Kadın eğitimindeki engeller nelerdir? Nasıl kaldırılabilir?	Eğitim yoluyla toplumda bilim kültürü nasıl yaygınlaştırılır?	(93) Bilgiyi kullanabilmeyi nasıl öğreniriz?	Yaşayan Öğrenme "Duvarsız okul" (müzeler,fabrikalar, toprak,hayvanlar) yöntemlerini nasıl geliştirebiliriz?
Soru 5	Yaşama dayalı ve yaşam boyu öğrenme bilinci nasıl kazandırabilir?	Eğitimde; demokrasi, insan haklarına saygı hoşgörü vb. değerleri benimsemiş bireyler nasıl yetiştirilir?	Öğrenmeyi hayatın bir parçası haline nasıl getirebiliriz?	(125) Öğrenmede başkasına duyulan ihtiyaç nasıl azaltılır?	Eğitimin amacı toplumun maddiyata, statüye, başarıya odaklı değerlerine mi hizmet etmeli?

GENEL UZLAŞIYLA BELİRLENEN 5 SORU

Soru 1	Soru 2	Soru 3	Soru 4	Soru 5
Merakı nasıl yok ediyoruz, nasıl geliştirebiliriz?	Eğitimin amacı ne?	"Yaşam Boyu Öğrenme" nasıl ihtiyaç haline getirilir; nasıl gerçekleştirilir?	Dogmaları nasıl sorgulanır kılarız?	Öğretim ve eğitimden öğrenmeye nasıl geçeriz?

(Son Not FF) "KISIR DÖNGÜ"LER BİRER AVANTAJA ÇEVRİLEBİLİR Mİ?

İki veya daha çok olay, bir kapalı çevrim halinde birbirlerini üretiyorlarsa buna "Kısır Döngü" ya da eskilerin deyimiyle "Fâsit Daire" adı veriliyor. Ancak bu tür kapalı çevrimler her zaman fesat üretimine (fâsit) sebep olmazlar. Bir bölümü son derece yararlı işlevler de görürler. Tavuk ve yumurta döngüsü gibi. Bunlara çeşitli örnekler vererek döngülerin neler ürettiğine daha iyi karar verilebilir. İşte birkaç örnek:

- Yumurta > Tavuk > Yumurta
- Kalabalık kamu kadroları > Personel için ayrılabilecek bütçenin daha çok kişiye bölünmesi > Düşük ücret > Düşük ücrete, ancak düşük nitelikli çalışanların istihdam edilebilmesi > Beklenen görevlerin standartının düşmesi > Düşük standartlı görevlere, çok sayıda düşük nitelikli işsizin talep yaratması > Taleplerin siyasi baskıya dönüşmesi > Kamu kadrolarının daha da kalabalıklaşması.
- Gelişmiş bir demokratik ortam > İnsanların nitelik dokularının gelişmesi > Yüksek nitelikli insanların demokratik ortamı daha da geliştirmeleri.
- İnsanların nitelik dokularının yetersizliği > Demokrasinin yarattığı özgürlük ortamının, karşılıklı hakların çiğnenmesine yol açması > Demokrasinin yozlaşması > İnsanların nitelik dokularının daha da bozulması.
- Eğitim sisteminin çarpıklığı > Yetersiz nitelikli insan yetiştirilmesi > Yetersiz nitelikli insanların "oyun kurucu" durumuna yükselmesi > Yetersiz sistemlerin kurulması ve/ya mevcut sistemlerin kötü işletimi (eğitim sistemi de dahil) > Eğitim sisteminin daha da bozulması

- Terör > Devlete güven ortamının zedelenmesi > Kamu görevlilerinin hizmetten kaçışı > Yetersiz hizmet sunumu > Halkın şikayet ve reaksiyonları > Terörün bu reaksiyonları istismarı >Terörün daha da güçlenmesi.
- Yüksek enflasyon > Küçük ölçekli işlerin batması > üretimin azalması > Artan enflasyon.
- Kendi işini kuranların sayısının artışı > Daha çok insanın bundan haberdar oluşu > Daha çok kişinin cesaretlenmesi > İşini kuranların daha da artması.

Bu tür "kendini besleyen döngü"lerin büyük bir bölümüne dikkat edilirse, başlanan nokta yerine ya daha geri (ya da ileri) bir noktaya varıldığı görülecektir, aynen açılan ya da kapanan bir spiral gibi. Eğer döngü "iyi" birşeyler üretiyorsa bu spiral giderek daha iyi sonuçlara; aksine "kötü" birşeyler üretiyorsa bu defa giderek daha kötü şeyler doğmasına yol açacaktır.

Toplumu yönlendirenler (politikacılar, bürokratlar, bilim adamı, düşünür, yazar) her ikisine de duyarlı olmak zorundadırlar. Olumlu spiralleri daha kuvvetlendirmeye, olumsuzların genişleme hızlarını durdurarak, önce onu kapalı bir çevrime, sonra da mümkünse olumluya dönüştürmeye çalışmalıdırlar.

Peki ama bu nasıl olacak?

Bunu yapabilmek, döngülerin bu haliyle mümkün değildir. Çünkü, döngüyü oluşturan baklalar birbirine o denli sağlam bağlıdır ki, döngünün bir başka sonuç üretmesine imkan yoktur. O halde döngü içine yeni bir element sokulmalı ve o yeni element, döngünün ürettiği sonuçları olumluya çevirebilmelidir. Teknik deyimle bir "evirici"ye (*inverter*) ihtiyaç vardır.

Bu yeni elementin durumu, yukarıdaki örneklerden birisiyle açıklanmaya çalışılırsa, bunun nasıl mümkün olabileceği daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin, "Kalabalık Kamu Kadroları" ele alınırsa:

Kalabalık kamu kadroları > (yeni element) > (seyrelmeye yönelen kadrolar) > Ayrılan bütçe payının daha seyrek bir kadroya bölünmesi > Yükselen ücretler > Personel niteliklerinin yükselmesi > Personelden beklenen görevlerin standartlarının yükselmesi > Standartı yükselen görevlere, ancak daha yüksek nitelikli elemanların talepte bulunabilmesi > Siyasi baskıların azalması > Kamu kadrolarının daha da seyrelme eğilimine girmesi.

Görüldüğü gibi, olumsuz spiral olumluya dönüşme sürecine girmiştir. Bunun yapılabilmesi, zincire eklenen "yeni element" sayesinde olabilmektedir.

Böyle bir "yeni element" geliştirilebilir mi?

Evet, bazı durumlarda bu mümkündür. Bu özel durumda aranan "yeni element", örneğin iç girişimcilik (*intrapreneurship*) olabilir. Yani, kamuda çalışanlara, kendi işlerini kurma desteği yaratılarak (örneğin Girişim Destekleme Şirketleri yoluyla) kadrolar seyreltilebilir.

Bir diğer örnek, "Eğitim Sisteminin Çarpıklığı" kısır döngüsü üzerinden verilebilir. Bu döngünün olumluya dönüştürülebilmesi için gereken "yeni element", mevcut eğitim sistemine dokunmaksızın (zaten kimse dokunamaz), Dağıtık Öğrenme Ortamları adı verilebilecek bir yeni kavramı (Bkz. "Farzedin ki Hindiyiz", M.Tınaz Titiz, Sah. 48, "Dağılmış Öğrenme Ortamı", V Yayınları, 1991) hayata geçirmek olabilir.

Buna göre, mevcut eğitim kargaşası sürerken, onun dışında, bilgisayar destekli bir sistem oluşturup, sayıları yaklaşık 70,000 olan yerleşim birimlerindeki bilgi ihtiyacı tatmin edilmeye çalışılır. Bilginin bu şekilde somutlaştırılıp insanlarımızın hayatlarına girmesiyle, bir yana bırakılmış eğitim sistemini yönetenler de bu yeni olguya göre sistemi düzenlemeye çalışacaklardır. Bunu yapabildikleri ölçüde resmi eğitim sistemi kabul görecek, yapıl(a)madığı takdirde ise Dağıtık Öğrenme Ortamlarının rekabetine dayanamayarak silinecektir.

Dikkat edilirse Dağıtık Öğrenme Ortamlarının hayata geçebilme şansı, mevcut eğitim sisteminin çarpıklığından gelmektedir. Yani bir kısır döngü bu defa bir avantaja dönüşmektedir.

Bunun çok kolay olmadığı şüphesizdir.

Ancak burada işaret edilmek istenen de işin zorluğu ya da kolaylığı değildir. Açıklanana benzer bir yaklaşım kullanılmaksızın döngüler değiştirilmeye çalışılırsa, harcanacak zaman ve çabanın beyhude olacağına işaret edilmek istenmiştir.

İcatçılık genellikle elle tutulabilir dünyaya özgü sayılır, en azından bizim kültürümzde böyledir. Ama burada ihtiyaç olan 'sosyal yenilikçilik" ya da "sosyal icat"tır.

İcat sözcüğünü aşağılama -Prof. Zihni Sinir- içerecek şekilde kullanmayı bırakıp, aynen yukarıdaki "yeni element" gibi yaşam döngümüze sokabildiğimizde içinde bulunduğumuz kısır döngü avantaja dönmeye başlayacaktır.

(Son Not GG) **YABANCI DİL KARGAŞASI**

Okullarımızda Türkçe dışında ikinci - bazen iki ve üçüncü- dil öğretimi konusundaki yaklaşık 100 yıllık serüven -ki gerçekten de bir maceradır- sonunda geldiğimiz nokta -büyük resim açısından- kocaman bir "hiç"tir. Özel yetenek ve/ya çabasıyla bu resim dışına çıkabilenler bu acı gerçeği değiştirmez. Bozuk telâffuzla da olsa Türkçe'yi kısa sürede ve yüksek içerik değerinde öğrenebilmiş yabancılar ile, uzun yıllar boyunca ünlü okullarda yabancı dil öğretilen insanlarımızın düşük içerikli Türkçe ve yabancı dil becerilerini karşılaştırınca bu yargının hiç de haksız olmadığı görülecektir.

En yaşamsal ulusal çıkar müzakerelerinde hiç olmazsa bir nebze daha hakim olduğu düşünülebilecek Türkçe yerine, pratik İngilizcesini kullanmaya çabalayan, bunu da, "anlamazsan çok anlamış tavrı takın" ilkesiyle aşmaya çalışan insanlarımız bir genel hastalığın belirtisidir.

İnsanlarımız, bütün alanlardaki başarısızlığının ve bunu giderememediğinin farkındadır. Buna karşı, "her neyi yapıyorsan onu iyi yapıyormuş taklidi yap" reçetesini benimsemiştir. Hastalık budur.

Hastalığın neden(ler)i içinde Türk ırkına özgü bir yeteneksizliğin olması çok küçük bir olasılıktır. Benzer genleri taşıyanlar içinde az da olsa bu karakteristiklere uymayanlar olduğuna göre bu bir ırk özelliği olamaz.

Sorunun kök nedenlerinden birisi -belki de başlıcası- insanımızın -çoğunun- Türkçe'yi bilmemesi, ama reçete uyarınca "biliyor gibi yapması ve de sanması"dır.

Bu yargının kanıtı Tofita reklamındaki iğrenç Türkçe, BBG sakinlerinin düzeysiz dilleri ya da bilmem hangi VJ' in -ayıp olmasın diye onlara böyle deniliyor- nece olduğu belli olmayan Türkçeleri değildir.

Onlara takılıp "değerlerimiz aşınıyor" ya da " televole kültürü bizi yok edecek" teşhislerine kapılmak sorunu hiç ama hiç anlamamak demektir.

Televole, BBG vs. gibi öğeler, sorunun anlaşılmasını güçleştiren, perdeleyen, saptıran unsurlardır. Köken orada değildir. O tür rezillikler, dil öğesini yüzyıllardır bir "stratejik araç" olarak kullanagelen anglo-sakson toplumlarında dahi misliyle yaygındır.

Sorunu görmeye çalışalım

Bir yabancı şöyle diyor: «N*ormal olarak biz sizin anlayabileceğiniz düzeyde yazar ve konuşuruz. Çıkarlarımızın tehlikeye düşeceğini sezdiğimiz ise öyle bir dille konuşuruz ve yazarız ki siz anlamaz, fakat anlamadığınızı da anlamaz ya da belli etmezsiniz. İşte bizim size karşı en üstün yanımız dilimizdir.*»

Uluslararası alanda çıkarlarımızı savunurken, Türkçe dilini kullanıp, bu dile daha hakim profesyonellerden yardım almayı akıl edemeyenleri - ve bunu akıl ettiremeyenleri- gördükçe nasıl bir zafiyet içinde olduğumuz daha iyi anlaşılıyor.

Evet işin kökü Tofita-BBG alanında değildir. Sorun, en iyi okullarda -dahi- Türkçe dışında 2 yabancı dil öğretilen "elit" kesimin, ağzından çıkan sözcüklerin ne anlama geldiğini bil(e)memesi, kendisine ezberden belletilen kalıpları değiştire değiştire kullanarak konuşup yazmasındadır. Böylece dış görünüşü Türkçe'ye benzeyen, içeriği son derece düşük düzeyli (bkz. Değerli İçerik, *http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=554*) bir ifade biçimi doğmaktadır.

İşin ilginç yanı insanlarımız bu zafiyetlerinin farkındadır. Konuşmalar sırasında şu 2 kalıbı sık duyarız:

- "beni yanlış anladınız"
- "kendimi tam ifade edemiyorum"
- Bu " kendini ifade yetmezliği" Türkçe ve yabancı dillerde şu metotlarla giderilmeye çalışılır:
- Tavır taklidi: Yabancılara özgü tavırları taklit ederek "bende öyleyim" telafi çabası.

- Sürekli itiraz (futbolcularımız da hakeme sürekli itiraz ederek yetersizliklerini telafiye çalışıyorlar.)
- İkna edici ses tonu "taklidi"
- "Maymuncuk" ifadeler kullanmak: "ne gibi?", "yani nasıl?", "aa öyle mi?", "çok ilginç", "evet anladım" vb.

Lütfen çevrenizde şu 10 kelimelik -isterseniz artırın- küçük testi uygulayın ve her birisine niçin öyle denildiğini sorun: "*efendi, tornavida, hipotenüs, tetanoz, ayna, ezber, mıknatıs, Manisa, repo, eğitim.*"

Ağızdan çıkan bu -veya diğer- sözcüklerin ne gibi somut ve ortak karşılıkları olduğunu -ya da olmadığını- görünüz. Bu insanlar ikinci, üçüncü ya da onuncu dil öğrenseler ne ifade eder?

Peki yabancı dilin bu denli düşük düzeyli öğrenilmesi niçin bu denli önemseniyor / özendiriliyor?

Soru'nun yanıtı çok basit ve o düzeyde de aşağılayıcıdır. Özellikle Anglo-sakson dillerini konuşan toplumların zenginliklerinin kaynağı, sahip oldukları teknolojileri içeren ürünlerin sahip olmayanlara satılmasıdır. Bunun için çatpat düzeyinde yazıp konuşan halk yığınları ile, biraz ileri çatpat düzeyli yazıp konuşan elite ihtiyaç vardır. Onlar teknoloji üret(e)meyecekleri için sadece kullanma kılavuzları, proforma faturalar vb. belgeleri anlayacak düzeyde yabancı dil bilmeleri yeterlidir.

Ayrıca Türkçe'yi doğru dürüst kullanamamaları gerekir. Çünkü onu becerirlerse yabancı dili de "anlayarak kullanmaya" kalkışabilirler.

Bu denli basit bir strateji halk arasında büyük bir -kabuk- yabancı dil tutkusuna yol açmıştır. Çünkü gerçekten de, çatpat bilenler, çatpat bilmeyenlere göre daha kolay iş bulmaktadırlar. Hattâ istihdam edecek olanların ihtiyaçları pek belli olmasa dahi.

Yabancı dil nasıl konumlanmalı?

Bir dil, ait olduğu kültürün üretim ve yayım aracıdır. Bir dilin bilinmesi aslında o kültürün bilinmesi demektir ve her kültürün de kendine özgü yüksek ve düşük değerleri olması da doğaldır.

Bir dili öğrenmenin stratejisi buna göre, o kültüre ilişkin çerçöp değerlerin, gelgeç deyimlerin değil, yüksek düzeyli, medeniyet yolunu açıcı değerlerin -ve onlara ait kavram ve sözcüklerin- alınması olmalıdır.

Yabancı dilin konumlanmasında ikinci bir nokta, Türkçe ile birlikteliğinin tanımlanmasıdır. Bugün birçok dilde bu birliktelik bir "füzyon" şeklinde gerçekleşmiştir. Singlish, Japlish, Russlish, Deutschlish, Swinglish vb. olarak adlandırılan diller Singapur'ca, Japonca, Rusça, Almanca ve İsveç'cenin İngilizce ile "füzyon"undan böylece doğmuştur.

Türkiye'de yabancı dille "öğretim" yapan kurumlarda oluşan Turklish de benzer bir hibrittir. Kanımızca bu bir zenginleşme değil bir fakirleşmedir. Bu olgu "*teknolojiyi üreten adını da koyar*" yazısız kuralının bir sonucu değildir. Dil milliyetçiliği ile ünlü Fransızlar dahi İngilizce (chip) sözcüğünü olduğu gibi alıp (Le chip) şeklinde kullanıyorlar. Benzer milliyetçiliğe sahip Almanlar software, computer, flip-flopve benzer terimleri aynen kullanıyorlar.

Füzyon yoluyla yozlaşma bunlardan tamamen farklıdır. "*Beni andırestimeyt etme*" gibisi bir söz ise bir teknoloji dolayısıyla dilimize girmemiş, dil öğrenmedeki başarısızlığımızı telafi(!) için uydurulmuş onlarca kalıptan sadece birisidir.

Buna göre, Türkçe'nin korunup geliştirilmesi, yüksek kültürel ve teknolojik terimlerin katılmasıyla zenginleştirilebilmesi için, neredeyse "ikinci dil" olarak tanımlanabilecek şekilde iyi öğrenilmiş yabancı dillere ihtiyaç vardır.

İngilizceyi iyi öğrenemeyip bunun acısını Türkçe'yi yozlaştırarak çıkaran insanlarımızın önüne iyi bir ikinci -mümkünse üçüncü- dil "öğrenme teknolojisi"nin konulabilmesi, hem Türkçe hem de yabancı dille "kendini ifade etme"de bir eşiğin aşılmasını sağlayacaktır.

Peki yabancı dilleri niçin öğrenemiyoruz?

Bu soru'nun yanıtı ile şu iki soru'nun yanıtı muhtemelen aynıdır.

(1) Eğitim sözünün bu denli sık kullanılmasına, her sorununun getirilip getirilip eğitime bağlanmasına karşın, acaba eğitim işini niçin beceremiyoruz?

(2) Bilim, en vahşi kabile insanlarının bile sorunlarını çözmede yardımcı oluyorken, acaba niçin toplumumuzda sadece makale yazıp para kazanmaya, ya da ünvan şişirmeye yarıyor, niçin yüzlerce sorunumuzun çözüm yolunu bulmada kullanılmıyor?

Soruların olası yanıtı şudur: Eğitim ve de bilim, insanlarımızın somut ihtiyaçlarının giderilmesinde bir katkı yapabilecek içerikte anlaşılıp kullanılmıyor. Bu içerik zafiyetini giderebilecek olan "elit" (seçkin) kesimin büyük çoğunluğu da -maalesef- bu hastalıktan muzdariptir. Soru sormaya devam edilirse sıradaki şudur: Peki, eğitim ve bilim, toplum yaşamımızdaki çeşitli ölçekteki sorunların çözümüne niçin somut bir katkı sağlayamıyor?

Bunun olası yanıtı ise, geleneksel sorun çözme kültürümüzün yerleşik araçlarında, bu yerleşik araçlara olan bağımlılığımızda yatıyor olabilir. Yabancı dil eğitimindeki olağanüstü başarısızlığın nedeni buna göre bu "işe yaramazlık"ta yatıyor.

İngilizce öğretim yapan bir kolejin İngilizce öğretmenlerine sorulan "*niçin İngilizce öğretiyorsunuz*?" ve öğrencilere sorulan "*niçin İngilizce öğreniyorsunuz*?" sorusuna verilen yanıtlar, net ve somut yarar(lar)ın neler olabileceğinin hiç düşünülmediğini göstermektedir. (bkz. "Yabancı dil", sh 303, Ezbersiz Eğitim için Yol Haritası, 3.basım, PEGEM Yayınevi, Ankara veya *http://www.tinaztitiz.com/yayin.html*).

Epey ilerlemiş yaşına rağmen bir elinde -çok kullanılmaktan- parça parça olmuş bir sözlük, öbür elinde Türkçe gazete, yakın ve orta-yakın gözlüklerini ikide bir değiştirerek Türkçe gazete okuyan bir ABD büyükelçisi -kişisel gözlemimdir- somut sorunların çözümünde yabancı dilin nasıl kullanıldığına ibret verici bir örnektir.

Bir diğer ibret örneği de, eğitim fakültelerimizin ezberci geleneği altında yetişmiş öğretmenlerimizin, gencecik beyinlere "the" sözcüğünün okunuşunda dilin alt ve üst dişler arasına nasıl sokulacağını öğretmeye çalışması, bunun ne işe yarayacağını hiç düşünmemiş olmasıdır.

Peki sorun çözmeye yaramıyorsa bu denli yabancı dil merakı nedendir? Bu yalnızca eğitim sistemimizin değil, seçkinlerimizin, aile-

lerin, tüm toplum kurumlarının, bu soruyu sormayan herkesin ortak ayıbıdır.

Özelde yabancı dilin, genelde eğitimin ve bilimin birer sorun çözme aracı olamayışları, onların ancak süs, övünme aracı, yüzeysel farklılıklar yaratma gibi amaçlarla kullanımına yol açmıştır.

Kişiler -ve kurumların- sorunlarını çözmekte kullandıkları araçlar, dil, yabancı dil, eğitim ve bilim değil, onların bağımlılık yaratmış alternatifleridir.

Nedir bu bağımlılık yaratmış sorun çözme araçları?

- *" Bir tanıdığın -veya tanıdığın tanıdığının- tanışıklığını istismar etmek",*
- *"doğrudan ve/ya dolaylı rüşvet vermek",*
- *"yasal ve/ya ahlaki kuralların etrafından dolaşmak",*
- *"istemeye istemeye sineye çekmek",*
- *"kader olarak kabul etmek",*
- *"bir başkasına ihale etmek",*
- *"görmezden gelmek",*
- "sorundan uzak durmak"
- ve bunların çeşitli ton ve bileşimleri, bilgi -ve onun araçları olan dil, yabancı dil, eğitim ve bilim- ile sorun çözmenin "daha ucuz" alternatifleridir.

Bir kural gibi genelleştirmek doğru mudur bilinmez ama, " bir sorunun çeşitli çözüm yolları içinde en kolay olana yönelinir ve bu yol zamanla bağımlılık yaratır" gibi bir yasa var gibi görünüyor.

Bu "kolay" ve "alışılmış" yollardan vazgeçilmedikçe, "zor ve alışılmamış" konumdaki araçlar devreye giremeyecek, suretâ kullanılıyor (gibi) yapılacaktır.

Alışkanlık yaratmış bu yolların her biri, değerler sistemimiz içinde dallanmış birer sosyal tümördür (bkz. http://www.tinaztitiz.com/yazi.

php?id=561). Bu tümörlerin yok edilmeleri ancak sistemli ve yaygın bir çabayla olabilir.

Bu yollar toplumun önce örnek tavırlı kesimlerince, sonra da çoğunluğunca "ayıp" olarak kabul edildikçe onların yerlerini, bilgi, eğitim, bilim gibi yüksek değer alanları almaya başlayacaktır.

Kimilerince "toplum mühendisliği" sayılabilecek bu yaklaşım, "toplum değerlerinin tümörlerden arındırılması" olarak özetlenebilir ve kötü kullanımlara da pekalâ açıktır.

Birileri, kendi kafalarındaki dünyaları, yine aynı yaklaşımla -değerlerin tümör sayılanlarından arındırılması- gerçekleştirmeye çalışabilirler ve bu zaten insanlık tarihi boyunca hep olagelmiştir.

Ama görünen o ki başka bir çıkış yolu da yoktur. Hasta toplumlar (R.B. Edgerton, Sick Societies, 1992, The Free Press) ya yok olacaklar ya kendilerini iyileştirecek yolları kendileri bulacaklardır. Toplum müh. nin -haklı olarak- aşağılanan "dıştan müdahaleci" değerler sistemi yeniden yapılandırma girişimleri ile, hasta toplumlara özgü bir demokrasi yolunun arasındaki fark işte budur. Bu süreci kimin başlatacağı, kimlerin destek vereceği, bütünüyle toplumsal dinamiklerin çıktılarıdır.

Ama neredeyse kesin olan, bu sürecin, sıradanlığın eseri olamayacağı, hiç kimseye at olmayıp herkese ait olan toplum değerlerinin giderek yozlaşmasının önüne geçilemediği takdirde "tümörden arınma"nın mümkün olamayacağıdır (Bkz. Ek 2 -Tragedy of Commons – Ortak Kaynakların Trajedisi, http://dieoff.org/page95.htm).

Örnek tavır sahibi ve aralarında dayanışma ağları kurabilen yurttaşlara sahip olup olamamak, bu trajediyi bozarak bir toplumun kaderini belirleyecek gibi görünüyor.

Eğitim açısından ne yapalım?

Ailesi içinde "merak" duygusu çeşitli -masum- yollarla köreltilip, okulun bilgi pompalayıcı eleyici mekaniğine terk edilen çocuklarımız için yapılabilecek şeyler ne yazık ki çok azdır.

En küçük yaşlardan itibaren belirli -ve kaldırabileceği- sorumluluklarla yüklenen ve sayılan "kolay" sorun çözme yolları kapatılan bir çocuk, doğanın kendine hediye ettiği merakı -eğer özel yollar ile öldürülmez ise- nedeniyle "bilgi yoluyla sorun çözmeyi"yi bir alışkanlık olarak edinecektir. Araştırmak ve öğrenmek, böyle bir çocuğun-hiç farkında bile olmayacağı- doğal özellikleri haline gelecektir.

Eğitim sürecinin aile ayağında yapılması gereken budur: Sorumluluk ver; ucuz yolları kapa; merakını öldürme!

Aile içinde bu şansı kaybetmiş olanlar, aynen bedensel veya zihinsel engelliler gibidir ve ancak özel ilgi ile bilgi yoluyla sorun çözmeye yöneltilebilirler. Bunu hedeflemiş bir okul sisteminin nasıl olması gerektiği ayrı bir konudur (bkz. Okulda Yeni Eğitim, Aralık 2000, Beyaz Yayınları, İstanbul).

Her iki grup açısından da yabancı dil eğitiminin çerçeve çizgileri şöyle çizilebilir:

- Okul yaşındaki çocuklar -özellikle de ana ve ilköğretim- yabancı dil yoluyla sorun çözme gibi bir hedefe sahip değillerdir. Zorlama (tehdit, ceza, ödül) ile ancak ezbere bellerler ve bu yolla ancak bir papağan kadar katma değer yaratabilirler.
- Bu yaşlardaki çocukların yabancı dil öğrenmeleri için, gerek aile, gerek okul ve gerekse kitle iletişim araçları yoluyla "ağzından / kaleminden çıkanın farkında olmaya yönlendirilmeleri gerekir. Ana dillerinde kullandıkları masa, sandalye, kardeş vb. sözcüklerin "ne demek" olduğu şu demektir: Bunların, duyu organlarımızın somut olarak algıladığı duyularla bağlantısının tam olarak farkına varmak.

Yabancı dil öğreniminin temeli, Türkçe'nin (ana dilinin) bu yüksek hakimiyet düzeyinde kullanılması; daha ileri sınıflarda (orta, lise) ise, Türkçe dili içinde mevcut diğer kökenli (Arapça, Farsça, Yunanca, Latince gibi) sözcüklerin Türkçe'de ne anlama geldiğinin farkına vardırılmasıdır.

Orta okuldan itibaren, termometrenin sıcaklık ölçer, kalorimetrenin ısı ölçer, kalorifer'in ısı yayan demir vbg. olduğunun farkında olan çocuklar ile, bunları birer "ses" olarak -aynen papağan gibi- tekrarlayan çocuk ve gençler arasındaki farkı düşünebiliyor musunuz?

TV haberlerinde ve hava raporlarında hava sıcaklıkları yerine ısrarla "ısı derecesi" diyen eğitimliler yerine ağzından çıkanı bilen insanlar böyle yetişebilir.

Akılda az şey tutup, ihtiyaç oldukça bu az şeyden türetmek, çocukların çok sevdiği -ve de en doğru- bilgi saklama yoludur.

Yabancı dil konusunda normal olarak henüz pek bir hedefi olmayan çocuklara yabancı dilin kalıpları, grameri, okunuş incelikleri gibi saçmalıkları öğretmeye çalışmak yerine, yabancı ve kimi Türkçe sözcüklerin yapılarındaki az sayıda ön ve ard ekleri vererek, bunlardan ne çok sözcük üretilebileceğini göstermek onlar için heyecan verici olmaktadır (bkz. Ezbersiz Eğitim için Yol Haritası sh. 322)

Okul kurumunun yabancı dil konusunda vermesi beklenen, anlamını tam bilmediği, ne işine yarayacağı konusunda net olmadığı "sesler çıkarmayı öğretmek" değildir. Bir ana okulundaki 3-5 yaşındaki çocukların 1'den 10'a kadar yabancı dilde saymaları ya da basit gündelik konuşmalara alıştırılmaları bir papağanın sayı saymasından farklı mıdır?

Hattâ, ana dili Türkçe olan bir çocuğun 1'den 10'a sayması ve bunlar üzerinde 4 işlem yapması "denklik" kavramı oluşmamış ise ne değer taşır. Bunları bir başka dilde yapması bir değer taşır mı?

Yabancı dil konusunda, kişi sayısı kadar özgün hedef olabilir. Bu denli farklı hedef, tek tip bir öğretiyi ezbere belleterek öğretilemeyeceğine göre, çocuk ve gençler açısından öncelikle yapılması gereken, bu farklı hedeflerin, üzerinde yapılanabileceği bir temel inşa etmeye çalışmaktır.

Bu temel, yabancı dil kitaplarının (introduction) ciltleri içindekiler kesinlikle olamaz.

"Ben Aritmetiği niye öğreneyim?" sorusuyla "yabancı dili niye öğreneyim?" sorularının temelleri aynıdır. İkisinde de ilk göze çarpan -ama pek işe yaramayan- yanıtlar vardır.

" Gündelik yaşamında hesap gerektiren durumlarda kullanmak" ilk bakışta aritmetiğin varlık nedeni (bkz. Misyon, *http://www.tinaz-titiz.com/yazi.php?id=131)* gibidir. Ama bir işe yaramadığı da hemen görülebilir. Çünkü bu yanıtın ardından " ee peki öyleyse ne yapalım?" gibisinden bir çıkmaz sokak gelir.

Halbuki şöyle bir temel neden daha anlamlıdır: Tüm yaşam, ihtiyaçlar ve imkânları denkleştirme çabasıdır. Aritmetik bu çabanın aletidir. Yabancı dil için de böyle bir temele ve bu temelin çocuk ve gençlerce benimsenmesine ihtiyaç vardır.

Yabancıdil neye yarar?

"Turistlerle konuşmak", "roman okumak", "iş ilanlarının talebini karşılamak", "arkadaş edinmek" gibi hedefler bir dili lâyıkıyla -hem de zevkle- öğrenmeye yeterli itici gücü sağlayamaz. Bunlar "çatpat" düzeyli hedeflerdir.

Ana dilin gündelik yaşam için gereken basit kavramları ve o kavramlar için gereken birkaç yüz sözcüğü dışındakiler fazlaca işine yaramayan bir çocuk veya gence yabancı dil öğretilemez, öğretmek için çaba da harcanmamalıdır. O çaba, daha yüksek hedefleri olan ya da daha yüksek hedefleri sahiplenebilecek olanlardan çalınmış bir çaba olacaktır.

Ana dilini bir sorun çözme aracı olarak kullanma becerisi edinen bir kişi, öğreneceği yabancı dilin, ana dilinde bulunmayan daha yüksek değerli kavramları yoluyla yaşamını kolaylaştıracak, zenginleştirecektir. Ama bunun ön koşulu, ana dilindeki konuşma açısından, "ses çıkarma" düzeyinden "bir anlam ifade etme" düzeyine geçiştir.

Çocuk ve gençlerimiz ile erişkinlerimizin içinde bu geçişi yapabilmiş olanları bulup, yabancıdil öğretme çabalarımızı -ki artık o öğretme değil onların öğrenme çabalarına katkıdır- oralara yönlendirmeliyiz.

Okullarda yabancı dil öğreniminin hedefi, "dili çözülmüş papağanlar" yetiştirmek olmamalıdır. Dil çözülmesi ancak somut hedefler edindikten sonra olabilir. Öyle bir durumda ise istenilse dahi öğrenmesine engel olunamaz. Okulun yapması gereken bu sürecin kolaylaştırılması için hazırlıktır.

Sözcük kökenlerinin (etimoloji) heyecanlı serüveni, ön ve ard ekler ve kökler yoluyla sözcük türetme, Türkçe'de bulunmayan kavramların heyecanını tatmak, Türkçe'de kullanılan birkaç bin dolayında Latince kökenli sözcüğü fark etmek ve bu gibi unsurları içeren bir yaklaşım bu hazırlığı oluşturacaktır.

Bu tür yetişmiş çocuklar okulda İngilizce, Almanca ya da Fransızca konuşamayabilirler. Ama yaşamlarının bir noktasında gerek duyarlarsa -ihtiyaçları nedeniyle- İspanyolca ya da Çince öğrenebilirler. O halde önce biz kendimize şu soruyu -derin bir iç sessizlik hali içinde- soralım: "*biz ne yapmak istiyoruz*?"

(Son Not HH) **KAFALAR NİÇİN KARIŞIK?**

Bir parti yöneticisinin bir ticari olayda aracılık etmesi nedeniyle ilginç bir kafa karışıklığı durumu ortaya çıktı.

Aracılığa bizzat taraf olan partili yönetici yaptığı basın toplantısında, yaptığı işin yasadışı olmayıp sadece etik dışı olduğunu, ama "çok da büyük" bir etik sorun olmadığını belirterek "çok büyük etik" gibi bir kavram ortaya atmış oldu.

Bu kişinin bağlı bulunduğu partinin genel başkanı ise işin yasal, fakat etik olmayıp bir işgüzarlık olduğunu, bu duruma -genel olarak- karşı çıkmanın ise "linç" olduğunu belirterek, daha karmaşık bir kavram olarak "etik değil ama işgüzarlık" deyimini ortaya attı.

Ben bu iki kişinin de iyi niyetli oldukları kabulüyle olayın, kafalarındaki -ve toplumumuzun kavram tedavülündeki- kavramlarla sınırlı olarak açıklanmaya kalkışılmasından doğan bir kafa karışıklığı olduğunu düşünüyorum.

Bu olay sonrasında medyada yazılar çıkıyor, halka sorularak programlar yapılıyor. NTV'nin Halkın Sesi adlı programında sokaktaki insana sorulan "siyasetçiler -özelde de milletvekilleri- ticaretle uğraşmalı mı?" sorusuna verilen cevapların tamamı, "hayır; ya siyaset ya ticaret" biçimindeydi.

Bu durum tipik bir Sorun Çözme Kabiliyeti yetmezliği'dir ve Osmanlı İmparatorluğunu batıran, yaklaşık 40 yıllık bir time-out hariç aynen devam eden süreçtir.

Siyasetçi siyaseti niçin bırakmaz?

Toplumumuzdaki genel kanı budur ve istisnalar haricinde doğrudur da. Peki siyasetteki bu zamk nedir de bırakılmaz?

Belki bir kısım insan, siyasetin yoğun insani ilişkilerinden ve benzeri çekici unsurlarından hoşlandığı için siyaseti bırakamaz; bunlar anlaşılabilir.

Ama önemli bir bölümünün nedeni farklıdır; siyaset onlar için "geçimlerini sağlayabilecekleri" tek yol haline gelmiştir. Birkaç on yıl siyasetle uğraşan bir kişi -eğer başka bir mesleği ve/ya işi yoksa- siyaseti bırakıp hangi işi yaparak geçimini sağlayacaktır? Bu pratik olarak gayet geçerli bir sorundur.

Eğer bir mesleği varsa ve uzun süre mesleğinden ayrı kalmışsa o mesleği kullanarak geçim sağlayamaz; en azından, siyasi desteğin sağladığı rekabet avantajının sağladığı geçim düzeyini elde edemez.

O halde?

Buradan birkaç sonuç çıkıyor:

- Mesleği olmayan, siyaseti bir geçim yolu olarak benimseyeceği belli olan kişilere oy verilerek özendirilmemeli,
- Siyasete ayrılan süre, mesleğin terkine ya da en azından körelmesine yol açacak baskınlıkta olmamalı ya da kişi olağan dışı bir çaba göstererek ikisini beraber yürütmeli.

İşte sorun da tam bu noktada ortaya çıkıyor. Bu ikinci çözüm iyi ama nasıl olup da siyaset ve meslek bir arada yürüyecek? Zaten şimdi de olan bu değil mi?

Tedavüle yeni kavram sokulmalı

Kuşkusuz insanlarımız arasında bu kavramı bilen ya da adını bilmese de ahlaki değerleri nedeniyle onu fiilen uygulamakta bulunan epey kimse vardır. Ama mesele, bu kavramı bilen ve/ya uygulayan kişilerin bulunup bulunmaması değil, kavramın toplumun geneli tarafından "sıradanlıkla" bilinip uygulanmasıdır.

Bu kavram "Çıkar Çelişkisi" (conflict of interest[1])dir. Çıkar çatışması toplumumuzun pek aşina olduğu ve çıkar çelişkisinden tamamen farklı bir kavramdır. Aynı bir çıkara sahip olabilmek için çatışmak anlamında kullanılıyor.

Bir kişinin güvenilirliği ile çıkarı arasında bir "tavizli denge" (compromise) varsa bu durumda bir çıkar çelişkisi vardır. Çıkar çelişkisi çeşitli yollarla azaltılabilirse de -örneğin üçüncü kişilerin tanıklığı yoluyla- yine de ortadan kalmış sayılmaz.

Dilimizdeki hakaretler ya cinsel içerikli ya hayvan benzetmesi!

Dilimizdeki küfürler genelde ya cinsel içeriklidir ya da hayvan benzetmesi biçimindedir. Bu ikisi de anlaşılabilir gibi değildir. Başka dillerde örneğin "hayvan herif" sözünün nasıl söylendiğini birçok yabancıya sordum. Hepsinin ortak yanıtı bilmedikleri, ama bunu ne amaçla merak ettiğim, bununla hangi hayvana hakaret etmek istediğimdi.

Benzer biçimde, bir kişinin, yaşını başını almış annesi ile cinsel birliktelik arzusu dile getiren deyimler yabancılarda muazzam bir merak uyandırıyor. Ama çıkar çelişkisi içinde olmak, ağır hakaret anlamında kullanılıyor.

Çözüm, mesleğini çıkar çelişkisi içine girmeden yapabilmektir!

Milletvekilleri için "ya ticaret ya siyaset" kuralı yerine "çıkar çelişkisi içine girmeden ticaret" ilkesi çıkar yoldur.

Diğer yandan, halen yerel yönetim meclislerinde görev alacak kişiler toplumun ilgi alanının dışındadır. Halbuki yolsuzluklara en açık olan yerlerin başında bu meclisler gelir. Buradaki insanlar hem ticaretin içindedir hem de çıkar konularının tam ortasındadır. Onlar için kimse "ya ticaret ya siyaset" demiyor.

Doğrusu, yerel yönetim meclislerinde yer alacak kişilerin gerçek yaşam içinde yer almalarıdır; ama çıkar çelişkisi kavramı toplumsal dolaşıma sokulmadıkça buraların yolsuzluklardan arındırılmaları imkansızdır.

Peki nasıl denetlenecek?

Bu tür ilkeler için etik yasaları çıkarmak mümkündür ama eğer bir kavram toplum vicdanında yer almamışsa anayasaya dahi konulsa bir yararı yoktur; insanlar o yasayı eğer büker ve kendi değerlerine uygun hale getirirler.

Geçerli çözümlerden birisi, toplumda bu konuda duyarlı kişilerin bir araya gelerek tek yanlı bir etik taahhütte bulunmalarıdır. Örneğin 5 temel trafik kuralına uymayı taahhüt eden kişilerin birlikteliğini simgeleyen SÖZ kampanyası buna bir örnektir (*http://tinyurl.com/38gjmv*).

Bir diğer çözüm, kişilerin tek yanlı olarak yapabilecekleri etik taahhütlerdir. Milletvekillerinin, seçim öncesinde seçmenlerine karşı yapabilecekleri etik taahhütler bireysel etik güvence için bir örnektir (*http://tinyurl.com/chdvfk*).

Bu tür uygulamalar okur-yazar kesim tarafından dudak bükmesiz karşlanır, otoriter beklentilerin yerine geçerse giderek bir "etik taban" oluşabilir. Yasal mevzuat da ancak böyle bir taban üzerinde anlam kazanır.

Mevcut kavram dağarcığımız ahlaki düzeyi belirliyor.

Toplumsal kavram dağarcığımızıda "çıkar çelişkisi" kavramının bulunmayışının yol açtığı ve iki ünlü siyasetçiyi komik deyimler icadetmeye iten acınası durum işin traji-komik yanıdır.

Kavram dağarcığımızın sınırlı oluşu, toplumumuzun sorun çözme kabiliyetini sınırlayan nedenlerin en başlarında yer alıyor. Bir toplum kavram dağarcığının belirlediği düzeyde refah ve mutluluğa layıktır.

Karşılaştığı sorunlar, dağarcık düzeyini aşıyorsa ya görmezden gelinir ya da böyle komik durumlara düşülür, ama sonunda yok olunur gidilir.

(Son Not II) **KOŞULLANMAMA HAKKI: SIFIRINCI HAK**

Yaşamımıza dikkatli bakılırsa, önemli bir bölümünde, bizim dışımızdakilerce ve çeşitli konularda sürekli olarak koşullandırılmaya çalışıldığımız görülecektir.

Çamaşır tozu ya da kola satıcısı, kendi malının iyi olduğunu düşündüğü özelliklerini öne çıkararak bizi koşullandırmaya çalışır. Tüm reklamların yapmak istediği ve büyük ölçüde yaptığı da budur. Politikacı, kendi yaptıklarının en iyiler olduğu konusunda çeşitli yollara başvurarak insanları koşullandırmaya çalışır. Eğitim ise başlıbaşına bir koşullandırma sürecidir.

İstemeyen kulak vermeyebilir mi?

Bütün bunlara karşı genel kabul görmüş savunma, "isteyen dinler istemeyen dinlemez" biçimindedir. Acaba gerçekten böyle midir? Herhangi bir konudaki koşullandırmanın etkisinde kalmak istemeyen bir kişi, bunlardan kendisini kurtarabilir mi?

En güçlü yanımız, en zayıf yanımız

İnsan beyni koşullanmaya uygundur. Çünkü öğrenmeye uygundur. Ama, doğal koşullarda ihtiyacı olan bilgi, beceri, tutum ve davranışları yine doğal yollarla -yaparak, yaşayarak- öğrenmeye göre uygundur. Çünkü evrimini öyle sürdürmektedir.

Türban değil koşullandırma yanlıştır

Türban ya da herhangi bir diğer ideolojik öğreti koşullandırma amacı ile birleştiğinde yanlıştır. Yoksa tabii ki herkes, koşullandırma amacını taşımayan hallerde -örneğin evinin içinde- türbanlı ya da çıplak dolaşabilir. Koşullandırma amacı taşıyıp taşımadığını ölçebilen bir alet (!) geliştirilene kadar ise her türlü -ama her türlü- ideolojik öğretinin herhangi bir yolla sergilenmesi, insanın bu çabuk öğrenen yönünün istismarı anlamına gelir. Nitekim tüm ahlaki norm sistemleri insan -ve diğer varlıkların- istismara açık yönlerinin etkilenmesini bunun için yasaklamışlardır.

Üzerindeki bütün uzlaşıya karşın koşullandırma bir insanlık ayıbıdır. İnsanın, evrenin -ve tabii ki Tanrı'nın- tam bir modeli olduğunun reddi, onun kendi dar kalıplarımıza göre yeniden şekillendirilmesi girişimidir. Gün gelecek tüm koşullandırıcılar ayıp sayılacaktır.

(Son Not JJ) **"KÜME ZEKASI"** (swarm intelligence)

Bir canlı hayvan küme'sinin, belirli bir iç veya dış liderden komut almaksızın, ama yine de bir uyum içinde hareket edebilmesine genelde bu isim veriliyor. Aslında robot biliminde kullanım için geliştirilen bu kavramın en iyi örnekleri hayvanlar aleminde görüldüğü için de açıklaması hep hayvan toplulukları yoluyla yapılıyor. Kuşlar, balıklar ve karıncalar bu örnekler içinde en iyileri.

Bu zeka türü aslında -bazı alanlarda- insanlar tarafından da kullanılıyor. Bir basketbol oyununda toplu hücum eden takımın oyuncuları bir kümedir ve hızlı hücum sırasında karşılarındaki savunmanın aldığı pozisyonlara göre ani kararlarla top kullanımının şeklini değiştirmektedirler. Bu esnada bir iç veya dış lider ne yapılacağını söylememekte, oyuncular -uzun süre birlikte oynamanın yarattığı bir kolektif zeka ile- olabilecekleri tahmin edip küme içinde uygun yerlere doğru ani hareketler yapmaktadırlar.

Diğer yandan, bu zeka toplumsal yaşam alanlarında da kullanılmaktadır. Örneğin bir spor klübüne, bir siyasi partiye ya da bir ideolojiye sempati duyan gruplar herhangi bir liderden talimat almadan belirli bir eylemin içinde yer almakta, o eylemi destekleyecek yolda bireysel kararlar alabilmektedir.

Bunun aksi de olabiliyor. Aynı toplumsal yaşam alanlarında, bu defa o alanların liderlerinden talimat alan kitleler birbirleriyle uyumlu -hatta diğerinden çok daha uyumlu- eylemler üretebilmektedir.

Birinci tür kolektif eylemde lider, kitledeki bireylerdir. Her birey kendi özgür alanına müdahale ettirmeden kümenin ana amacı doğrultusunda gereken hareketlere karar verip uygulamaktadır.

İkinci tür kolektif eylemde ise kişiler özgürlüklerinden vazgeçmekte, sadece talimatları uygulamaktadırlar.

Hayvan kümelerinde her iki tip kolektif eyleme de rastlanmaktadır. Kırlangıçlar, yaban kazları, leylekler, balık sürüleri birinci türe örnektirler. Küme zekası tam olarak bunlar için kullanılabilir. Hayvanları dürten

etki, ya genetik kodlarındaki talimatlar ya da sürünün diğer bireyleriyle uyum içinde olma konusundaki sezgileridir. Milyonlarca hayvandan oluşabilen kümenin her bir üyesi yakın çevresiyle uyum içinde olmaya ve içinde bulunduğu ortamın sürükleyiciliğine kendini bırakmış, kümenin yanlış bir iş yapmayacağına güvenmektedir.

Bununla beraber bazı uçucu hayvanların biyolojik saatlerindeki bir genetik hata nedeniyle henüz uçamayacak durumda oldukları bir dönemde toplu olarak göç hareketine başladıkları ve yürümek zorunda kaldıkları hata peryodu boyunca vahşi hayvanlara hedef oldukları da biliniyor. Yani kümenin asla yanlış karar vermeyeceği garanti edilebilir bir olgu da değildir.

İkinci tür kolektif eylemler ise sirklerde gruplar halinde gösteri yapan hayvanlarda söz konusudur. Bu durumdaki kolektif eylem ya korkuya (dayak, acı çektirme vb yollarla) ya rüşvete (çok sevdiği bir yiyecekle ödüllendirme gibi) ya da çok sayıda tekrar yoluyla koşullandırmaya dayalıdır. (Okullarımızda uygulanan tekrar yöntemi B.F. Skinner'in hayvanlar üzerinde yaptığı çok sayıdaki koşullandırma deneylerine dayanmaktadır.)

Görüldüğü gibi iki tür eylem arasında dış görünüş benzerlikleri varsa da temel dürtüler tamamen farklıdır. Birinci türdekiler bireysel özgürlüklerinden vazgeçmeden bir uyum sergilemekte, ikinciler ise bunu korku ya da rüşvet karşılığında yapmaktadırlar ve bireysel özgürlük söz konusu değildir. *http://www.tinaztitiz.com/film.php?id='humanmobile.wmv'*

Küme zekası baskeboldan başka bir işe de yarar mı?

Evet yarar, hem de çok. Bireysel özgürlüğüne, zihinsel bekaretine düşkün insanların bir araya gelip bir liderden talimat almalarını beklemek gerçekçi değildir. O insanlar lidere saygı duyabilirler, ama yapılması gerekenlerin başkalarınca dikte edilmesinden hoşlanmazlar. General Patton'un bir sözü şöyle: "İnsanlara ne yapacağını söyleyin, nasıl yapılacağını kendilerine bırakın!"

Burada "ne yapılacağı" ile kastedilen "vizyon"dur. Özgürlüğüne ve zihinsel bekaretine düşkün insanlar mutlaka birer vizyoner olmak zorunda değillerdir. Vizyoner nitelikli liderlerin ortaya koyacağı düşünceler bu insanların akıllarına yattığı (yani değer yargılarıyla bağdaştığı) takdirde o yönde hareket ederler; ama her biri kendi özgür iradesine göre seçtiği yoldan yürümek kaydıyla.

Bu durumda bir dış göz tek tek bireylere bakarsa -asker deyimiyle- başıbozuk gibi görünebilirler. Ama tümüne bakıldığı zaman bir "Brownian motion" içinde bir vizyon doğrultusunda hareket ettikleri anlaşılır. Hatta bu türlü bir "Gevşek Bağlantılı Birliktelik", talimat ile idare edilene nazaran daha da etkilidir. Çünkü gevşek bağlantılı birlikteliğin dış etkilerle bozulması çok güç iken, diğeri yine talimat yoluyla işlevsiz kılınabilir.

Peki bu süreç kendiliğinden oluşur mu?

Ne yazık ki hayır. Bireysel özgürlüklerine düşkün insanların Gevşek Bağlantılı Birliktelik oluşturmaları süreci otomatik olamaz. En azından üç koşul var gibi görünüyor:

- "Ne yapılacağını" (vizyon) ortaya koyabilecek lider(ler),
- "Ne yapılacağı"nı, bireysel "nasıl yapılabilecek"lere çevirebilmek için gereken her tür çabayı (zihinsel, parasal, zamansal, bedensel vd) harcamaya istekli özgürlükçü insanların varlığı,
- Bu insanların, kendini lider olarak lanse eden kişilerce ortaya atılabilecek vizyonlar içinde en işe yarayanları, en parlak olanlar içinden ayırabilecek sezgilere sahip olmaları.

J.F.Kennedy'nin şu ünlü sözü özellikle son madde için bir açıklama niteliğindedir: "*Her başkana yüzlerce parlak görünüşlü öneri getirilir. İyi başkan, bunlar içinden işe yarayanları seçebilendir.*"

Anahtar soru!

Yukarıda sıralanan üç özelliğe (biri veya birkaçına) sahip kişiler nasıl bulunacaktır?

Rastlantılar -eğer şanslı iseniz- bu tür kişileri karşınıza çıkarabilir. Tek yapmanız gereken, karşınıza çıkabilecek o kişilerin, sürekli şikayet eden, eleştiren, ne olup bittiğini anlamaya çalışmadan boyuna ezberleri-ni benimsetmeye çalışan ama bir şey yapmaya, vermeye niyeti olmayan, böylece kurnazlık ederek hem gizlenen hem de kendini tatmin eden ka-labalıklar arasında gözden kaçmamasına dikkat etmektir.

(Son Not KK) **KORKMAMA ÖZGÜRLÜĞÜ**

Temel insan hak ve özgürlükleri içinde yer almasına karşın toplumumuzda hemen hiç konuşulmayan özgürlük türlerinden birisi de "korkmama özgürlüğü" olup, bu aslında "haklarını kullanmaktan korkmama özgürlüğü" dür.

Bir şikayeti olan kişinin karakola başvurması, bir girişimcinin -haksız rekabete maruz kalacağından korkmaksızın- bir kamu ihalesine katılması, bir düşüncesini ifade edebilmesi, başkalarınca kınanmadan bir dini öğretiye bağlı olması ya da aksine çoğunluğun dini geleneklerinden farklı düşünebilmesi, bunların hepsi insanların haklarıdır.

Bu ve bunun gibi haklarını korkmadan kullanmaya kalkabilecek kimse toplumumuzda var mıdır?

Korkmama özgürlüğünün sağlanması, devletin çok az sayıdaki asli görevinden birisidir. Devletin, et, süt, ayakkabı, bez, tuz üretmek görevi ne kadar yoksa, korkmama özgürlüğünü sağlamak görevi de o denli vardır.

Her özgürlüğün kullanımından rahatsız olabilecek bir grup insan mutlaka vardır ve işte o grupların frenlenemeyen eylemleri korkmama özgürlüğünün başlıca engelidir. Bu durumda devlete düşen görev, bu engelleri teşhis etmek ve de etkisiz kılmaktır.

Ancak, bu kolay bir görev değildir. Çünkü bu özgürlükleri tehdit edenler yine insanların kendileridir. Bu eylemleri insan haklarını zedelemeden caydırmak ise oldukça zordur.

Demokrasi denilen sistemin işlemesi, yüzünü çağın değerlerine çevirmiş binlerce çıkar grubunun çıkarlarının uzlaşmasına bağlıdır. Çıkar gruplarından bazılarının çağdaş değerleri reddetmesi veya uzlaşma için gereken asgari niteliklere sahip olmaması gibi hallerde demokratik sistemin işlemesi söz konusu olamaz. Bir grup uzlaşıyı kenara iter, korkutmayı bir silah olarak kullanmaya kalkarsa uzlaşma sürecine ihtiyaç kalmaz. Tek yanlı bir emri vaki durumu ortaya çıkar.

Uzlaşma ortamını ortadan kaldıran, tek yanlı bir baskı (çoğu zaman da terör) uygulayan bu tür eğilimleri caydırmak, devletin tek başına başa çıkabileceği bir sorun değildir. Mutlaka halkın desteği gerekir. Bu destek ise öncelikle bu konudaki bilincin gelişmesiyle kurulabilir. Yani sokaktaki insan, havayı soluma konusunda bir engellemeye nasıl "derhal tepki" gösterirse, bu tür "korku salma eğilimleri"ne karşı da benzer tepkiyi gösterebilmek zorundadır.

Bu ise demokrasinin "olmazsa olmaz" koşuluna gelip bağlanmaktadır: Demokrasi eşitler arasındaki rejimdir.

(Son Not LL) **NEREDEN BAŞLAMALI?**

Bir şablon!

Çeşitli yollarla önümüze gelen konuların içinde önemli bir bölümünün, "Asiye nasıl kurtulur?" temalı olduğunu görüyoruz. Bunların çoğunda ortak olan noktalar aşağı yukarı şöyle özetlenebilir:

- Ülkemizin sorunları çözülememekte, giderek karmaşık ve güç çözülebilir hale dönüşmektedir,
- Bunların çözülebilmesi en büyük dileğimizdir; ama bu yetki gerektirir, ben / biz de buna sahip değili(m/z),
- O halde ben ancak doğrusunu ortaya koyabilirim, yapmak ise elinde imkan olanlara düşer (ama yapmıyorlar),
- Eğer başkaları da bundan başka çözüm biliyorlarsa -ki zordur- söylesinler, ama o çözümler ülkeyi bir bütün olarak " kurtarmak"tan uzaktır,
- İleri sürülebilecek çözümlerin kısa erimli olması lazım, uzun vadeli çözümlere kadar kim öle kim kala; çözüm etkili, çabuk, net olmalı (mümkünse benden pek bir şeyler de beklenmemeli),
- İşte bu nedenle yakınıp durmaktan başka bir çare kalmıyor, ülke elden gidiyor.

Bu özetleme biraz karikatürize edilmiş olsa da, hemen herkesin sıkça karşılaştığı şablona epey uyduğu da bir gerçektir.

Hiç olmazsa "anlamaya çalışarak" başlamak!

Yukarıdaki şablon bir kabul üzerine oturuyor: "Sorunlarımızın niçin çözülemediği, giderek arttığı bellidir. Bunun araştırılmasına gerek yoktur; o neden benim dediğimdir."

İşin ilginç yanı, o kabullerin -hiç olmazsa çoğunun- yanlış da olmayışı, gerçekten büyük resim içinde -bir şekilde- yer aldığıdır; ama büyük resim daha karmaşıktır.

Bu durumda yapılması gereken, tek ve tartışmasız doğrulara sarılmak yerine, ne olduğunu ve nasıl olduğunu "anlamaya çalışmak" değil midir?

Görevi, çeşitli tesislerdeki arızaları gidermek olan teknik elemanların sıkça karşılaştığı bir durum, tamamen bilinen, mekanik olarak birbirine bağlı, ilişkileri çok iyi tanımlanmış ve de iyice belgelendirilerek arıza arayanlara kolaylık sağlamış tesislerde dahi bir sorunun nedeni pek kolay anlaşılmayabilir. TV'deki uçak kazası analizleri ne iyi örnektir.

Sosyal olaylar ise daha karmaşıktır ve ayrıca anlamak isteyenlere yardımcı olacak şekilde dokümante de edilmemişlerdir. O halde gözümüze çarpan veya bize anlamlı gelen ya da değer ölçülerimizle örtüşen yanları bulunan "tek neden"lere dayalı "sorun tanı ve çözümlerimiz" neyin nesidir?

"Gerçek" bir başlangıç noktası lazım!

Gerçek ve doğru(lar) farklı olabilir. İlk peşinde koşulması gereken "gerçek", ne(ler)in "doğru" olduğu ise ardıl adımlardır.

Manzara-i umumiye'den memnun olmayanların ilk peşine düşmeleri gereken, üzerinde uzlaşıya varılabilecek "gerçek"(ler)in neler olduğu, sonra da nelerin yapılmasının "doğru" olacağıdır.

"Gerçek"ler ancak yanlışlanabilir gözlemlerle ortaya konulabilir; yani bir kişinin -ne denli inanırsa inansın- saptadığı bir "gerçek" bu tanıma göre gerçek değil, sadece bir kanaatttir, hatta bir yanılgı dahi olabilir.

Hele hele, bu ilk sağlam adımı atıp ne olup bittiği konusunda "gerçeklere dayalı" bir sağlam anlayışa sahip olmadan sorunların nedenini saptamak, hatta daha da ileri giderek çözüm belirleyip onun üzerinde israr etmek ve sonra da bu çözümün uzun zaman alacağını -dolayısıyla da kendisinin görmeyebileceğini- ve uygulamak için gereken güce sahip olmadığını ileri sürmek ne anlama gelir?

Bir tuzağa dikkat..

Her ülkenin gurur kaynağı insanları vardır. M.Kemal Atatürk de Türk milleti için gurur kaynağı ve daha da fazlasıdır. Üstelik de öyle bir söylem bırakmıştır ki sanki bugünleri görerek toplumumuzu korumak istemiştir. O da bilimin rehberliğidir. Daha da yalın olarak M.Kemal topluma şunu önermiştir: "Önce anlayın"!

Bu "gerçek" ortada iken, anlamayı bir kenara bırakıp, aklına gelene "doğru" olarak sarılmak ve sonra da "uzun vade", "güç yetmezliği", "önerilerine kulak verilmemesi", "niçin başkası değil de ben", "önceliklerim farklı", "hele ?olsun da" ve benzeri gerekçeler ardına sığınmak ne anlama gelir?

Günümüzde tüm sorunların çözümünün M.Kemal tarafından ortaya konulduğu, başkaca bir şeylere kafa yorulmaması gerektiği, sadece bol bol Atatürk adının telaffuz edilmesi gerektiği, bunun dışındaki işlerin boş işler olduğu gibi epey yaygın bir kanı vardır. En az bu kesim kadar bir kalabalık da tüm sorunların çözümünün din kitaplarında ya da önderlerinin öğretilerinde bulunduğu ile oyalanıyor.

Her üçü birden -ki herhalde büyük bir çoğunluğu oluşturuyor- "önce anla" ilkesini bir kenara bırakmıştır; bu bir tuzaktır.

Bir "gerçek" önerisi!

İster "dış mihrakların emelleri", ister "kutsal saydığımız öğretilerden uzaklaşılmışlık", isterse başka bir nedenle olsun ortada bir "gerçek adayı" var: Sorunlarımızdan -başka toplumlara göre- daha çok zarar görüyoruz (*http://www.tinaztitiz.com/yazi.php?id=1096*).

Bunu kabul edenler ya da etmeyenler olabilir. Önerim, bu konu üzerinde düşünmek, ama iyi düşünmek; bu konu ile oynamak, aklına güvendiği insanlarla tartışmak. Fakat kesinlikle, kendi tek tanısına takılmamak.

Bu aday, *gerçekten bir sorun mudur*? Bunu hareket noktası alırsak işe yarar bir yerlere varabilir miyiz? Eğer gerçekten de bir "toplumsal bağışıklık sistemi[1] yetmezliği" varsa yapılabilecekler farklı mıdır ve mümkün müdür?

Rehavet sinsidir ve de çok zekidir. Olmayacak gerekçeler icat edebilir. Dikkat!

(Son Not MM) **EN GERÇEKÇİ VE DE GEREKLİ VAAT: TÜRKİYE'Yİ YÖNETİLEBİLİR KILMAK!**

2009 rakamlarına göre Türkiyedeki toplam siyasi parti sayısı 61, faal dernek sayısı yaklaşık 85,000 ve faal vakıf sayısı ise 10,000 dolayındadır.

Bunlardan siyasi partilerin tamamı, vakıf ve derneklerin de bir bölümü, adına Türkiye Sorunları denilebilecek -küçük ya da büyük ölçekli- sorunlara çözümler geliştirmek ile meşguldürler. Siyasi partiler ise geliştirdikleri çözümleri iktidar gücünü bütünüyle ya da (koalisyonlar yoluyla) kısmen elde ederek uygulamayı hedeflemişlerdir.

Bu kurumların özetlenen bu niyetleri -ilan edilmemiş olsa da- şöyle bir varsayıma dayalı olsa gerekir: "Eğer sorun alanları için çözümler geliştirilebilir ve bunlar geniş kesimlere ya da iktidar gücünü elinde bulunduranlara anlatılabilirse uygulamaya aktarılabilmesinin önünde önemli bir engel yoktur.."

Buna göre şöyle bir soru sorulsa!!

Bu nedenle de bu kurumların çoğu, enflasyonun nasıl kontrol altında tutulacağı, fakirlikle nasıl mücadele edileceği, evsizlere nasıl ev, işsizlere nasıl iş sağlanacağı, bankacılıkta neler yapılacağı gibi konulardaki vaatlerini ilan eder, çabalarını da bu konularda planlar yapmaya, bu konulara hakim uzmanları çevrelerine toplamaya yöneltirler.

Acaba sorun gerçekten de bu mudur?

Eğer sorun bu çerçevede olsaydı, eline imkan geçen her kurum vaatlerini gerçekleştirebilirdi. Ama ne yazık ki durum bu değildir. Haklarında çözüm geliştirilmiş sorunların çoğu için ortam koşulları ya kısmen ya da bütünüyle göz ardı edilirler.

Ekonomik, siyasal, kültürel iç ve dış emeller, toplumsal değer yargıları[1],[31]sahiplenilmiş çözümler[2],[32] kaynak kısıtları, iç ve dış kaynaklı vesayetler, mafyatik etkiler, yabancı servislerin hiçbir yasal ve/ya ahlaki kural tanımayan girişimleri, *ortam koşullarının* çetrefilli birkaç elementidir.

Dağarcık zafiyeti

Bütün bu koşulların dikkate alınmasına imkan verebilecek Sorun Çözme Araçları, siyasi kurumlarımızın dağarcıklarında mevcut değildir. Bu nedenle de sorun çözümleri için öneri ve vaatleri, teknik adıyla sub-optimization, düz Türkçesiyle de dikensiz gül bahçesi ortamı denilebilecek koşullara göredir.

Bu ortam koşullarının dikkate alınmayışı, Türkiye'yi giderek zor yönetilir duruma getirirken, bir yandan da durumu gittikçe zorlaştıran başka yan etkiler doğurmuştur: Ülke sorunlarının giderek derinleştiğini gözlemleyen -ve sayıları giderek artan- insanlar, mevcut ahlaki ve yasal kurallara uymanın yararsız olduğu sonucuna varmışlardır. Ortaya çıkan ve giderek derinleşen bu yan etkilerden birisine kural tanımazlık denilebilir.

Diğer ve daha da olumsuz yan etki Sömürüye Açık Alan (SAA) genişlemesi denilebilecek bir olgudur. Her çözülemeyen sorun çevresinde, çeşitli iç ve dış niyet sahiplerince sömürülerek kendi lehlerine ve Türkiye aleyhine kullanılabiecek alanlar oluşmaktadır.

---

[1] Değer yargıları terimi genelde pozitif çağrışımlar yapsa da, tüm değer yargılarının olumlu, yapıcı vb pozitif nitelikli olması gerekmez. Örneğin töre adı altında uygulanagelen cezalandırma yöntemi, toplumumuzun tamamında değilse de önemli bir bölümünde bir değer yargısıdır. Benzer şekilde eğitim ve ezberin ayrılmazlığı, bal tutanın parmağını yalayabileceği, eşe sadakatsizliğin erkeğin elinin kiri, kadının ise yüzünün karası olduğu gibi onlarca değer yargısı yapıcı olmayan örneklerdir.

[2] Sahiplenilmiş çözüm terimiyle, bir kurumun önceden gelen kalıp çözümlerini sürdürme konusundaki tembelliği + ezberciliği + korkaklığı gibi bileşik huyu kastediliyor.

Örnekler

- Ermeni sorunu çevresinde oluşan SAA, neredeyse tüm ülkelerin parlamentolarından "soykırımı tanıma yasaları" çıkarılacağı tehdidini (koz) ortaya çıkarmıştır.
- Kürt sorunu çevresindeki SAA, silah satışı, anlık istihbarat verip vermeme, terör gruplarını destekleme gibi melanet ürünlerini barındırıyor.
- Farklılıkların bütünlüğünü sağlayamama sorunu çevresindeki SAA, ılımlı islam denilen ve tamamen islamcı terörizm ile başa çıkabilmek için Türkiye'yi kullanarak tasarımlanan Sorun Çözme Aracı'nı başımıza sarmıştır. Uluslararası oyunun temel kuralının pembe kazan-kazan ilkesine değil, büyük sopa kuralına göre işlediğini bir kere daha sopalanarak öğreniyoruz.
- Eğitimi, ideolojik koşullandırma zannederek, bir yandan ayakları üzerinde duramayan muhtaç insan üretimi, bir yandan da dinci ve etnik ideolojik koşullandırmalara icazet sağlanması gibi çok yönlü üretilen sorunların çevresindeki SAA'lar, ülkedeki onlarca melanet odağının beslendiği alanlar olmuştur.
- Demokrasi kavramının üzerine oturduğu uzlaşı kavramının içselleştirilemeyişi sorunu çevresindeki SAA, bu yaşam kolaylaştırıcı kavramın dönerek bir çoğunluk egemenliği olarak anlaşılmasına, bu ise bu egemenlikten çıkar sağlamayı amaçlamış kesimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Nasıl araçlar kullanılmalı ki Türkiye yönetilebilir olsun?

Vizyonu her ne olursa olsun siyasi partiler başta olmak üzere Türkiye sorunları üzerine tezler, vaatler geliştiren her kurumun öncelikli hedefi, ele aldığı sorunları çevreleyen ortamları oluşturan bileşenleri irdelemek ve bu yolla o sorunların çevresindeki sömürüye açık alanları daraltmak olmalıdır.

Bunu yapmayıp, çeşitli yaşam alanları için yeni kurallar koyarak sorunları çözmeye çalışanlar, bilgileri, ünvanları, deneyimleri, tutkuları, ezberleri ne olursa olsun onları bir kenara bırakıp, sorunları ortamlarıyla birlikte ele almayı ihmal ettikleri her durumda, yeni sorunların üremesine yol açacaklarını idrak etmelidirler. Bu tür girişimler sorunları çözemediği gibi, yeni üretecekleri sorunların çevresindeki SAA'lar nedeniyle Türkiye'nin yönetilebilirliğini daha da zora sokacaklardır.

Sonuç: Gerçekçi iki vaat!

Toplumumuzun Sorun Çözme Kabiliyeti'ni artırmak ve *Türkiye'yi yönetilebilir kılmak*, siyasi partilerin vaat etmeleri gereken en gerçekçi iki hedef olmalıdır. Bunun dışındaki vaatler, sokaktaki insan açısından anlamlı olabilir, ama onlar bu vaatlerin gerçekleştirilebilmesi için gereken ortamları sorgulama kapasitesine sahip olamayabilirler ya da olanlar seslerini duyuramayabilirler.

Tartışma ve programlarını halen *"imar planları nasıl yapılmalı?"*, *"okullaşma oranı nasıl artırılmalı?"*, *"işsizlere nasıl iş bulunmalı?"* ve benzeri sorunlar çevresinde yürüten siyasi partilerimizin, bunlara paralel olarak -hatta daha da öncelikli olarak- yukarıdaki iki vaat çevresinde düşünmeleri önerilir.

(Son Not NN) **HIZLI DÖNÜŞÜM KAMPLARI (HDK)**

Bu öğrenme ürününün adındaki (hızlı) sıfatı süresinin 2 gün olmasından; (dönüşüm) deyimi kişinin *yaşam alanını* dönüştürmesinden; (kamp) sözcüğü ise yoğun ve disiplinli programından gelmektedir.

HDK, *Yaşam Alanı* kavramına dayalıdır. Kişilerin, fiziksel, zihinsel, psikolojik ve ahlaki sınırlarının oluşturduğu alana *Yaşam Alanı* denilmektedir. Bir bölümü kişilerin kendi seçimleri dışında veri olarak dünyaya getirdikleri sınırların dışındakilerin büyük çoğunluğunun zaman içinde -pek de farkında olmadan- oluştuğu ve giderek kişilerin yaşamlarını daraltan birer bireysel hapishaneye dönüştüğü bilinmektedir.

HDK, kişilerde önce bunun farkındalığının yaratıldığı, sonra da onların bireysel amaçlarına göre bir veya birkaçının değiştirilmesinin planlanıp uygulanmaya başlandığı ve bu uygulamanın da (6)da açıklanan *Taahhüt Noterliği* sistemiyle güvence altına alındığı 2 tam günlük yoğun seminerlerdir.

- Seminerlerin anahtar öğretileri şunlardır: "Yaşam Alanı", "Doğru Sorular", "Sorunlar = Öğrenme Yetınezlikleri", "Yüksek Öğrenebilirlik Yeteneğimiz", "Çevremiz Öğrenme İmkanlarıyla Çevrilidir".
- HDK, ÖğrEv® üyeleri için ücretsiz, diğerleri (gençler, emekliler, profesyoneller gibi) için ise çeşitli indirimler uygulanarak ücretli olarak yapılmaktadır.
- ÖğrEv® üyeleri ise üyelik ücretleri dışında ücret ödemezler.
- HDK, iki ayrı alana göre düzenlenmekte olup aşağıda açıklanmaktadır.

İstihdam amaçlı (i-HDK)

Başta lise ve yüksek okul mezunlarının işsizliğine karşı düzenlenen HDK'lardır. İçeriği (1.1)'de açıklanan çerçevede ise de, bu içerik herhangi bir amaca göre değil şu 4 amaca göre oluşturulmuştur: (1) İş bulma, (2) Kendi işini kurma, (3) Tasarruf, (4) Ek gelir yaratma. Bir de bunlara ek olarak "mevcut istihdamının sürdürülebilrliğini güvenceye almak" amacı da mümkündür.

i-HDK'nın sloganı şudur: "*Size iş garanti etmiyoruz; ama, sizin iş bulacağınızı ya da işinizi kuracağınızı garanti ediyoruz!*" i-HDK, kişinin *yaşam alanının* herhangi bir sınırını değil, ağırlıklı olarak istihdam şansını azaltan sınırlamalarını ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Antropolog ve tarihçi Joseph A. Tainter *(Complexity, problem solving and sustainable societies)* başlıklı makalesinde, bir toplumda çeşitli sorunları çözmekle görevli kurumların başarı ya da başarısızlıklarının, o toplumun sürdürülebilirlik ya da çöküşünü belirlediğini; *sosyal karmaşıklık* ve o karmaşıklığın *enerji yoluyla sübvansiyonu* arasındaki azalan getiri ilişkisinin negatife dönmesi halinde karmaşıklığın yönetilemez hale gelip çöküş sürecinin başladığını tartışmakta, Roma İmparatorluğu gibi birkaç toplumun çöküşlerini de örnek olarak vermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde de benzer motifler bulunduğunu, ama çöküşün küllerinden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel karmaşıklığı yönetebilme –bu kitaptaki karşılığı ile *Sorun Çözme Kabiliyeti*- genlerinin de Tainter'in teşhisinin izlerini taşıdığı kuşkusu yersiz sayılmamalıdır.

Bu yaklaşım, *bir damla petrol = bir damla kan* ilkesinin geçerli olduğu günümüzde, enerjinin niçin bu denli önemsendiği, mevcut ve potansiyel enerji kaynağı -Türkiye gibi- ülkelerin "*büyük satranç tahtası*"nda niçin önemli taşlar sayıldığını anlatıyor. İlk bakışta zor farkedilse de ülkelerin aslında yüksek karmaşıklık düzeyindeki yaşamlarını sürdürebilmelerinin ancak enerji ile mümkün olabildiği, gidere karmaşıklığın ise yeni enerji kaynaklarına ihtiyaç demek olduğ anlaşılabiliyor.

Bununla eşit önemdeki ikinci nokta, genetik evrim açısından d kültürel evrim açısından anlamlı süreler boyunca itaat-biat kül yaşamış toplumlarda oluşmuş *karmaşıklığı yönetebilme (soru kabiliyeti yetmezliğinin* bir genetik yazgıya dönüşüp dönüşme *Kalıtım Kuramı* bunun göz ardı edilmemesini söylüyor.

Bu yaşamsal konu üzerinde başlatılabilecek odaklanmanın to gündemine taşınarak, gündelik çekişmelerin dışında bir "*deri iyileşme*" sürecini başlatabileceği ümit edilmektedir.

9786053641384

ISBN: 978-605-364-138-4

kursanfotokopi.org

PEGE

internetten sipariş için